આ પુસ્તકમાં રહેલી ભૂલો માટે શુદ્ધિપત્ર આપવામાં આવ્યુ છે તેમ છતાં દૃષ્ટિદોષથી વા છાપાકામને લઈને જે અશુદ્ધિ રહી ગઇ હોય તે વાંચકવર્ગ સુધારી લેશે એમ ઇચ્છા રાખું છું. જે ઉચ્ચ આશયથી આ પુસ્તક જનસમાજ સમક્ષ મૂકવામાં આવ્યું છે, તેજ ઉચ્ચ આશય ધ્યાનમાં રાખી વાંચકવર્ગ તેનો સદુપયોગ કરશે તો સંપાદક તથા દ્રવ્ય અર્પનારની ઇચ્છા સફળ થઇ ગણાશે એવી આશા સાથે વિરમું છુ. ૐ શાન્તિઃ

જવેરીવાડ—નાગોરીસરાહ,
અમદાવાદ.
વિક્રમાબ્દ-૧૯૭૭,
અશ્વિન શુક્લપક્ષ પૂર્ણિમા.

વિઠ્ઠલભાઈ જીવાભાઇ પટેલ.

शास्त्रविशारद जैनाचार्य योगनिष्ठ पूज्यपाद
सद्गुरु श्रीमद् बुद्धिसागरसूरिभ्यो नमः

પ્રકરણ સુખસિન્ધુ.

[દ્વિતીય વિભાગ.]

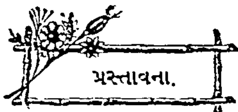
સમ્પાદક અને પ્રયોજક.-
પ્રસિદ્ધવક્તા
પંન્યાસજી અજીતસાગરજી ગણિ.

મહેસાણા નિવાસી
શેઠ ડાહ્યાભાઇ મેલાભાઇનાં માતુશ્રી મર્હુમ
જુનીબાઇના સ્મરણાર્થે તેમના તરફની
સંપૂર્ણ આર્થિક સહાયથી

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા:-
વિઠ્ઠલભાઇ જીવાભાઇ પટેલ.
ઝવેરીવાડ, નાગોરીસરાહ-અમદાવાદ.

વીર સંવત ૨૪૪૮. પ્રત ૧૦૦૦ સને ૧૯૨૨.

મૂલ્ય [redacted]

પ્રકરણ ગુણનિન્ધુના બીજા ભાગની પ્રસ્તાવના લખવાનું કામ પણ પ્રથમ ભાગની પ્રસ્તાવનાની માફક મને સોંપવામાં આવ્યું છે. જુદા જુદા પ્રકરણ ગ્રન્થો તેના ભાષાંતર તથા અન્વય સહિત બહાર પાડવાની યોજના જૈનઆલમને ઘણી લાભકારી થાય એ સ્વાભાવિક છે. વળી તે નજીવી કિંમતે અથવા વિના મૂલ્યે ભેટ આપવામાં આવે છે, તેથી ઘણા લોકો તેનો લાભ લઇ શકશે. જેઓ તેનો ઉપયોગ કરી શકે તેવા મનુષ્યોને જો આ પુસ્તક ભેટ તરીકે આપવામાં આવશે તો આ નિમિત્તે દ્રવ્ય ખર્ચનારના દ્રવ્યનો સદ્‌વ્યય કરેલો કહી શકાય.

આ વિભાગમાં જે જે પ્રકરણો આપવામાં આવેલા છે તે બધાનાં નામ જૈનપ્રજાને પરિચિત છે. આ પુસ્તકમાં ક્ષેત્રસમાસ પ્રકરણ, સિદ્ધદંડિકા, પ્રકરણ, [illegible] પ્રકરણ તથા ધર્મસંગ્રહણી [illegible] વગેરે પ્રકરણો આપવામાં આવેલા છે. [illegible] તેમને [illegible] કરે છે અને [illegible] તેનું [illegible] કરે છે. [illegible] પ્રકરણોમાં અનેક [illegible] [illegible]

[illegible]

આ પુસ્તક તથા અન્ય તૈયાર પુસ્તકો

નીચેના ઠેકાણેથી મળી શકશે.

'વસંત' પ્રીન્ટિંગ પ્રેસમાં શીમનલાલ ઇશ્વરલાલે છાપી.
રાયપુર, સામળાની પોળ પાસે–અમદાવાદ.

શિકાર દારૂ વગેરે પાપકાર્યોના અનર્થો પણ આ-પ્રકરણોમાં સ્પષ્ટ અસરકારક રીતે બતાવવામાં આવ્યા છે, ધર્મસર્વસ્વાધિકારમાં હિંદુધર્મના જુદા જુદા ગ્રન્થોમાં આવેલા શ્લોકોના આધાર આપી એમ બતાવવામાં આવ્યું છે કે યજ્ઞમાં, રાત્રી ભોજનમાં હિંસા વગેરે જે પાપો જૈનો બતાવે છે, તેના પુરાવા તેમના શાસ્ત્રો પણ આપે છે, માટે તે ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે. જેમ વીંછી કે સર્પનું ઝેર ચડ્યું હોય અને તે ઉતારવાને તેનો તે મંત્ર ફરીથી ભણવામાં આવે તો પુનરૂક્તિ દોષ થતો નથી, તેમ આ પ્રકરણોમાં કેટલીક બાબતો ફરી ફરીને કહેવામાં આવી છે, તેમાં પુનરૂક્તિ દોષ નથી, કારણકે સંસારનું રાગદ્વેષ અને કષાયાદિનું ઝેર એટલું બધું ચડેલું છે કે તે ઉતારવાને જેટલું કહેવામાં આવે તે ઓછું ગણી શકાય. આ બધી ઉચ્ચ ભાવનાઓ છે અને તે ભાવનાઓ પ્રમાણે જીવન ગાળવામાંજ તેનો ખરો લાભ આપણે પ્રાપ્ત કરી શકીએ. હવે ભાવના એ શું? અને તે કેમ જીવનમાં ઉતારી શકાય તેનો વિચાર કરીશું.

ભાવના એટલે વિચાર, દરેક વિચારને આપણે આદર્શ કે ઉચ્ચ ભાવના કહી શકીએ નહિ. તે વિચાર ઉચ્ચ હોવો જોઈએ. આપણને આપણી વર્તમાન સ્થિતિમાંથી ઉંચે લઈ જનારો તે વિચાર હોવો જોઈએ. આટલેથી પણ તેની વ્યાખ્યા પૂર્ણ થતી નથી. તે વિચાર સ્થાયી હોવો જોઈએ. આપણો આદર્શ કે ઉચ્ચ ભાવના ઘણું શું બદલાય તો તે જીવનપર અમર કરી કરી શકે નહિ માટે તે ભાવના સ્થાયી હોવી જોઈએ વળી કોઈ ભાવના ગમે તેવી ઉચ્ચ હોય પણ જો તે આપણા જીવનપર અમર ન કરે તો તે આપણે કામની નથી. ગમેતેવું સારું કાવ્ય બાળકને આનંદ કે બોધ આપી શકે નહિ, કારણકે તે સમજવાની તેનામાં શક્તિ નથી, માટે તે

મહૈસાન્મા ત્તવામાં

મર્હુમ શેઠ પેસાબાઈ કરમચંદનાં

વિધવા ધર્મપત્નિ મર્હુમ શ્રાવિકા ચુનીબાઇ.

વિચારના જીવનપર અમર કરનારી હોવી જોઇએ. ત્યારે ભાવનાની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે આપી શકાય કે કોઇપણ સ્થાયી, ઉચ્ચ અને જીવનને અમર કરનારો વિચાર. આવી વ્યાખ્યા જેને લાગુ પડી શકે તેવી અનેક ભાવનાઓ આ પ્રકરણોમાં આપેલી છે. સવાલ વાંચકવર્ગ આગળ એટલોજ રહે છે કે તે ભાવનાઓને અમલમાં કેમ મુકવી, આપણા જીવનવ્યવહારમાં તે ભાવનાઓને કેમ યોજવી. કામ કઠીન છે, પણ તે કર્યા સિવાય આપણો ખરો વિકાસ થવો અસંભવિત છે. દાખલા તરીકે ધર્મમર્મરત્નાધિકારમાં પ્રથમજ એ શ્લોક આપેલો છે કે—

श्रूयतां धर्मसर्वस्वं, श्रुत्वा च अवधार्यताम् ।
आत्मनः प्रतिकूलानि, परेभ्यो न समाचरेत् ॥

ધર્મનો સાર સાંભળો અને સાંભળીને હૃદયમાં રાખો, જે પોતાને પ્રતિકૂળ હોય તે બીજા પ્રત્યે ન આચરવું. આપણને કોઇ છેતરે, ગાળો દે, મારે, અપમાન કરે અથવા નિંદા કરે તો તે શું આપણને ગમે ? તે શું આપણને પ્રતિકૂળ નથી ? જરૂર પ્રતિકૂળ છે, તો પછી ઉપરના સૂત્રને ધ્યાનમાં રાખી આપણે બીજા સાથેના આપણા વર્તનમાં આપણે તેને છેતરવો નહિ, મારવો નહિ ગાળો દેવી નહિ, મારવો નહિ. તેનું અપમાન યા નિંદા કરવી નહિ. તેવીજ રીતે તેનાથી વિપરિત સૂત્ર પણ ખરૂં છે કે "Do unto others as you would them to do unto you." બીજાઓ જેવી રીતે તમારા પ્રત્યે વર્તે, એમ ઇચ્છતા હો, તેવી રીતે બીજાઓ પ્રત્યે તમે વર્તો. બીજાઓ તમને મીઠાં વચનોથી બોલાવે, તમારી પ્રત્યે દયાભાવ રાખે, તમારા ગુણોની પ્રશંસા કરે, તમારા ઉપર સ્નેહભાવ રાખે, તમારૂં કલ્યાણ ઇચ્છે આ બધી બાબતો તમે ઇચ્છો

આ પુસ્તક તથા અન્ય તૈયાર પુસ્તકો

નીચેના ઠેકાણેથી મળી શકશે.

---

૧ ગીત રત્નાવળી—પૃષ્ઠ ૧૦૦ (શિલીકમાં નથી) રૂ. ૦-૪-૦
૨ પ્રકરણ મુખ્યસિન્ધુ—પ્રથમ વિભાગ (જુજ નકલો) ...
૩ ,, દ્વિતીય વિભાગ પૃ. ૪૧૮ ...
૪ સંવેગ છત્રીશી પૃ. ૪૬૪. ...
૫ સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર. ગુજરાતી ભાષાંતર—તૈયાર થાય છે.

મળવાનાં ઠેકાણાં:—

૧ પ્રકાશક પાસેથી.

૨ સેક્રેટરી,

મુનિરાજ શ્રી સુખસાગરજી લાયબ્રેરી.

મહેસાણા.

૩ પં. અજીતસાગરજી ગણિ શાસ્ત્રસંગ્રહ તરફથી
શા. સામળદાસ તુલજારામ કાપડીઆ.

મોટો માઢ, પ્રાંતીજ. (એ. પી. રેલ્વે)

૪ ઝવેરી વેણીભાઇ વિમળભાઈ.

ઝવેરીવાડ, ચોગ સામે—અમદાવાદ.

'વસંત' પ્રીન્ટિંગ પ્રેસમાં જીવનલાલ ઈશ્વરલાલે છાપી.
રાયપુર, સામળાની પોળ પાસે—અમદાવાદ.

છો, તો પછી તમારા બીજા સાથેના સંબંધમાં તમારે પણ તેજ પ્રમાણે વર્તવું જોઇએ. તમારે બીજાઓને મીઠાં વચનોથી બોલાવવા જોઇએ, તેમના પ્રત્યે દયાભાવ રાખવો જોઇએ, તેમના ગુણોની પ્રશંસા કરવી જોઇએ, તેમનાપર સ્નેહભાવ રાખવો જોઇએ અને તેમનું કલ્યાણ ઇચ્છવું જોઇએ. આતો આપણે એક શ્લોકનું ટુંક વિવેચન કર્યું. જે ઉપરથી આપણે કેમ વિચાર કરવો તેનો કાંઇક ખ્યાલ આવી શકશે.

આ શ્લોકમાં આપેલા સદ્‌ગુણોમાંથી એકાદ સદ્‌ગુણ લેવો, પ્રાતઃ કાળમાં તે પર શાંત ચિત્તથી એકી વિચાર કરવો અને તે અમલમાં કેમ મૂકી શકાય તેનું ચિંતવન કરવું, પછી તે દિવસના જીવન વ્યવહારમાં તે સદ્‌ગુણને યોજવા પ્રયત્ન કરવો, તે સદ્‌ગુણ પ્રમાણે વર્તવા મહેનત કરવી ઘણા સમયના ઉલટા અભ્યાસથી શરૂઆતમાં ભૂલો થઇ જવા સંભવ છે, પણ તેથી ગભરાવું નહિ. રાત પડે દિવસના કાર્યોનું અવલોકન (પ્રતિક્રમણ) કરવું અને કેટલે અંશે તે સદ્‌ગુણ પ્રમાણે જીવન ગાળવામાં આવ્યું છે અને કેટલે અંશે ભૂલ થઇ છે તેનું નિરીક્ષણ કરો. ફરીથી એવી ભૂલ ન થાય તેવો મન સાથે નિશ્ચય કરવો, બીજે દિવસે પણ તે સદ્‌ગુણો યોજવા પ્રયત્ન કરવો, વળી સાંજરે તેનું નિરીક્ષણ કરવુ. આ પ્રમાણે કરવાથી શરૂઆતમાં કદાચ ભૂલો વિશેષ થશે, પણ ધીમે ધીમે ભૂલો ઓછી થતી જશે અને તે સદ્‌ગુણ આપણા જીવનમાં દૃઢ થતો જશે. આવી રીતે ધીમે ધીમે ભાનપૂર્વક અને નિયમિત રીતે ખીલેલો સદ્‌ગુણ એ આપણી સાથે રહેશે. માટે આ પ્રકરણોમાં પોષેલી ભાવનાઓને ભાવનારૂપે નહિ રહેવા દેતાં તે પ્રમાણે જીવન ગાળવા પ્રયત્ન કરવો.

મર્હુમ શે. નગીનભાઇ હેમચંદનાં

વિધવા ધર્મપત્નિ મર્હુમ શ્રાવિકા ચુનીબાઇ.

મનનો સ્વભાવ એવો છે કે તે એક ક્ષણવાર પણ સ્થિર રહેતું નથી. તે ક્ષણે ક્ષણે અનેક પ્રકારના સારા યા નરસા વિચારો કર્યા કરે છે, તે મન ધ્વજાના વસ્ત્ર જેવું, હાથીના કાન જેવું અને શરદઋતુના વાદળ જેવું ચંચળ છે. તે મનને આપણે જેટલી ગતિ આપીએ તેટલી તે લે છે. તો તેવા મનને એકદમ નિષ્ક્રિય કરવાનો પ્રયત્ન કરવો એ કામ ઘણું કઠણ છે અને શરૂઆતમાં તો અશક્ય જેવું છે માટે પ્રથમ મનને શુભ વિચારોમાં લાવવું. આ કામ અશુભ વિચારોને દાબવાથી થઇ શકશે નહિ, કારણકે જેમ જેમ અમુક ખરાબ વિચારને કાઢવો છે, એમ વિચારીએ, તેમ તેમ તે ખરાબ વિચારને આપણે પુષ્ટિ આપીએ છીએ, માટે અશુભ વિચારોને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન છોડી દઇ, મનને સારા વિચારો અને સારી ભાવનાઓથી ભરવું, આ પુસ્તકમાં ઘણા ઉત્તમ શ્લોકો સારી ભાવનાઓથી ભરેલા છે. તો વાચક વર્ગે તેવા શ્લોકોને યાદ કરી, વારંવાર તેનું રટન કરવું અને આ રીતે મનને શુભ ભાવનાઓથી ભરવું આ રીતે મન અશુભમાંથી શુભમાં આવશે. શુભ વિચારમાં લાવ્યા પછી તેને વશ કરવું, એકાગ્ર કરવું. એ કામ પણ સહેલું થાય છે, પણ પ્રથમ કામ તો મનને સર્વથી શુભ ભાવનામય બનાવવું અને એવી શુભ ભાવનાઓ હૃદયમાં પુષ્ટ થાય તે માટે આ ગ્રન્થમાં આપેલા ઉત્તમ શ્લોકો કંઠાગ્ર કરો, વારંવાર તેનું ચિંતન કરવું. જેમ જેમ શુભ વિચારો અને ભાવનાઓનું બળ વધશે, તેમ તેમ અશુભ વિચારો પોતાની મેળે ચાલ્યા જશે જેમબેર ચાલતા ચક્ર તરફ કોઇ પણ વસ્તુ ફેંકવામાં આવે તો તે ચક્ર તે વસ્તુને દૂર ફેંકી દે છે, તેવી રીતે શુભ વિચારનું ચક્ર તે તરફ આવતા અશુભ વિચારને ત્યાગથી ફેંકી દેશે અને સર્વ સાધનો વિના વિચાર—

છે, માટે જેના વિચારો સુધર્યા, તેનાં કાર્યો પણ સુધરવાના એ નિઃસંદેહ છે. વિચારો સુધર્યા તેનાં વચનો પણ ઉત્તમ પ્રકારનાં નિકળવાનાં. આ રીતે વિચારશુદ્ધિથી વચનશુદ્ધિ અને કાર્યશુદ્ધિ પણ થાય છે અને જેના વિચારમાં, વચનમાં અને કાર્યમાં એકરૂપતા છે, તે ખરેખરા મહાન્ પુરુષ છે. માટે આપણે જો પ્રસંગિક જીવનમાંથી આગળ વધી મહાન્ પુરુષ થવું હોય તો આ શ્લોકોમાં સમ્યા પ્રમાણોની ભાવનાઓ સમજવી, જાણવી અને તે પ્રમાણે આપણાં કાર્યો પણ થવાંજ જોઇએ, આ રીતે જ્ઞાન પ્રમાણે મનુષ્યનું ચારિત્ર પણ થવા લાગશે.

પંન્યાસશ્રી અજીતસાગરજી ગણિએ પોતાના ગુરૂ આચાર્યશ્રી બુદ્ધિસાગરજીને પગલે ચાલી, પોતાના જ્ઞાનનો અને શક્તિનો સદુપયોગ કરી, બાળજીવોના હિતાર્થે આ પ્રકરણોનું સ્પષ્ટ અને સમન્વય તેનું ભાષાંતર અન્વય સાથે કર્યું છે તે ખાતર તેમને ધન્યવાદ ઘટે છે અને આશા રાખવામાં આવે છે કે ભવિષ્યમાં બીજા જૈન સમાજને ઉપયોગી ગ્રન્થો અને પ્રકરણોનાં ભાષાંતરો બહાર પાડી જૈન પ્રજાને વિશેષ જાગૃત બનાવશે.

રતનપોળ—અમદાવાદ.
તા. ૧૭–૮–૨૧.

મણિલાલ ન. દોશી.

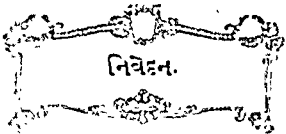

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

श्रीमानेष, प्रकरणसुम,-क्षीरधीरत्नराशि-
र्यातःख्याति, यदतुलकृपा,-क्षेमिमासाद्य ॥
सोऽयं सूरि,-र्बुधजनगणे,-र्दर्शनीयप्रमाणो-
बुद्ध्यब्धिर्वै, विजयतुसदा, योगनिष्ठप्रभावः ॥१॥

श्री कस्तूरी प्रकरणादि प्रकरणोनी अशुद्धि-शुद्धि.

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધિ.	શુદ્ધિ.
૧	૩	જ્ઞન	જ્ઞાન
૭	૧૧	પુષ્પો	પુણ્યો
"	૧૨	વિદ્વાન્	વિદ્વાનો
૮	૨	પુરુષે	પુરુષો
"	૧૭	જે	જેમ
"	૧૮	સૌભા	સૌભાગ્ય
૧૧	૩	કામદે	કામદેવ
"	"	તાપના	તાપની
૧૨	૧૨	પાવનને	પાવનં
"	૧૪	એ ત્ર	એ ત્રા
૧૩	૨	ભાગ્ય	ભાગ્ય
"	૧૨	મર્હદ્ધિ	મહર્દ્ધિ
૧૫	૧૫	પ્રત્ય	પ્રત્યે
૧૬	૬	નમજ	નેમજ
"	૧૦	મૈત્ર	મૈત્ર્ય
"	૧૫	નિમગ	નિમંગ
"	૧૭	સ્યાદ્	સ્યાદ્
૧૭	૧૨	ઘૂનં	ઘનં
૧૯	૧૫	કરી કરી	કરી
૨૪	૪	સ	સર્વ
"	૫	પૂ	દેવ

નિવેદન.

આ રીતે પ્રકરણોનો ગોઠવણ કરી પુસ્તકરૂપે જનસમાજ સમક્ષ મુકવાનો હેતુ હું પ્રથમ વિભાગની પ્રસ્તાવનામાં જણાવી ગયો છું તેથી ફરીથી જણાવવું ઉચિત ધારતો નથી. પ્રથમ વિભાગની માફક આ બીજા વિભાગમાં પણ પ્રસિદ્ધ વક્તા પંન્યાસજી આણંદસાગરજી મહારાજે આખું મેટર [illegible] તૈયાર કરી આપવામાં પૂર્ણ મહેનત અને પોતાના અમૂલ્ય વખતનો જે ભાગ આપ્યો છે તે માટે તેઓશ્રીનો આ સ્થળે અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે. તેઓશ્રીની આ સંપૂર્ણ મદદથી જ આ પુસ્તક વાચકોની સમક્ષ રજુ કરવા ભાગ્યશાળી થયો છું.

આ પુસ્તકના પ્રકરણો [illegible] માં મુક્યાં છે, આ પ્રકરણોની [illegible] કરવાથી [illegible] વિભાગથી [illegible] જનસમાજ સમક્ષ મુકવામાં આવે તો તેનો શું ઉપયોગ થાય અને [illegible]. આ આશા પૂર્ણ કરવામાં [illegible] આ વિચાર [illegible] નિવાસી શેઠ [illegible] તેમણે પોતાની [illegible] મુનીમહારાજ [illegible] આ પુસ્તક [illegible]

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધિ.	શુદ્ધિ.
,,	,,	તુય	તુલ્ય
૨૭	૧૭	इभ्वगे	इंभ्वगे
૨૯	૯	કહવા	કરવા
૩૨	૪	भक्तिय	भक्तियं
૩૭	૧૪	મે	સેના
૩૮	૧૧	तस्माद्	तस्माद्
૪૪	૧૪	सुहृदयै	सहृदयै
૪૭	૪	सौम	सोम
,,	,,	सौदरः	सोदरः
,,	૧૧	प्राणाभृ	प्राणभृ
૫૦	૧	दिशिक	दिशीक
૫૩	૧૨	निशाकरो	निशाचरो
૬૨	૧૩	અખો	આંખો
૬૩	,,	सिंधु	सिन्धु
૬૪	૪	वत्र	वक्त्र
૬૯	૧૨	मर्भाऽत्रु	मर्भाऽम्बु
૭૧	૬	निम्ब	बिम्ब
,,	૭	सौख्ये	सौख्ये
૭૩	૯	काम्य ाम	काम्यान
,,	૧૦	હેય	હોય
૭૪	૧૬	प्रीति	प्रीति
,	૨	હોય છે.	હોયછે.-દૃષ્ટાંતાદ્વાર.
૮૧	૭	पेति	प्रेति
૮૪	૧૩	અકસ્માત્	અકસ્માત્

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધિ.	શુદ્ધિ.
૮૫	૧	योधं	योध
૯૦	૩	परिमधुक्त	परिमदयुक्त
૯૯	૨	दुग्धां	दुग्धो
૧૦૭	૨	सुठति	सुठन्ती
૧૧૨	૧૦	स्यंव	स्यंध
૧૧૩	૮	अथात्	अथान्
૧૧૯	૭	બીજા	બીજે
૧૨૦	૧૯	न	न
૧૨૨	૬	विशव	विषय
૧૨૩	૨	ध्यायस्व	ध्यायस्य
"	૧૧	म[૪]	मै[૫]
"	૧૩	पयमा[૧૪]मिधं[૧૫]दुमहसां[૧૭]	पयसा[૧૫]मिधं[૧૬]न्दुमहसां[૧૪]
"	"	मसा[૧૬]	मसा[૧૭]
૧૩૪	૧૭	वल्गुम	विल्गुम
૧૩૫	૩	मिवति	मिवर्ति
"	૧૭	प्रभंसा	प्रशंसा
૧૩૬	૯	હરસ્રિ	હરજ્
૧૩૭	૨૧	ડીપદ	દ્વિપદ
૧૪૩	૮	આશન	આધાન
૧૪૪	૭	प्रदंस	प्रवंस
૧૫૧	૧૫	અમામિ	આમામિ
૧૫૪	૭	आपति	आपत्ति
૧૫૭	૯	मापत्	मापत्

અર્થ:-ઋજુ ધર્મ કરવા માટે યોગ્ય એવો આ મનુષ્ય જન્મ પામીને પણ જેઓએ સુકૃત કાર્ય નથી કર્યું, તેઓએ વાંછિત અર્થ આપનાર એવું કલ્પવૃક્ષ પોતાને ઘેર પ્રાપ્ત થયા છતાં પણ નિર્ધન રહેવા જેવું કર્યું છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

भोज्ये निर्जरराजभोज्यमधुरे हालाहलोऽक्षेपि तै-,
र्दुग्धे स्निग्धरसे रसेन निदधे सौराल्लनाले जलम् ।
क्षिप्तोच्चैः शिशिरे च चंदनरसे सौराल्मगुला जडै-,
र्यैर्धर्मोऽनवधानता प्रविदधे स्वर्गापवर्गप्रदे ॥ ७ ॥

અર્થ:-જેઓએ સ્વર્ગ અને મોક્ષ આપનારા એવા ધર્મમાં પ્રમાદ કર્યો છે, તેઓએ નિશ્ચે ઇન્દ્રને જમવા લાયક એવા મધુર ભોજનમાં ઝેર નાંખ્યું છે, અને સ્નિગ્ધ રસવાળા દુધમાં સ્વાદની ઇચ્છાથી કાંજીનું પાણી રેડયુ છે. તથા તે મુર્ખાઓએ ઠંડા ચંદન રસમાં ઉંચે પ્રકારે કાચનુ ફૂલ નાખેલું છે. એટલે ચંદન જેવા ઉત્તમ શાન્તિદાયક પદાર્થમાં વિષ જેવો અશાન્તિદાતા પદાર્થ મેળવે છે

सालं स्वर्गसदां छिनत्ति समिधे चूर्णाय चिंतामणिं,
यद्वा प्रक्षिपन्ति क्षितौ तु मरणामितरस्य शोषोः कृते ।

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધિ.	શુદ્ધિ.
૧૬૦	૧	मुज्क्षा	मुज्जा
૧૬૧	૯	कीर्ति	कीर्ति
૧૬૩	૧૨	ग्रे	नाना
"	૧૪	धटते	घटते
૧૬૪	૭	द्दाया	दया
૧૭૩	૧	यताच्छा	यतश्छा
૧૭૯	૧૨	प्रकारो	प्रकारो
૧૭૭	૨	भांग्य	भाग्य
૧૮૦	૧૪	मानथी	मानवः
૧૯૦	૨	બુદ્ધિવાન્	બુદ્ધિમાન
૧૯૮	૧	सगो	रागो
૨૦૦	૧	काष्टा	काष्ठा
૨૦૨	૩	तद्वृद्धि	तद्वद्वृद्धि
૨૦૬	૩	निश	दिश
૨૦૮	૧૨	धीनं	धीनं
"	"	शरीये	शरीरे
૨૧૨	૧૬	तोत्रा	तीव्रा
૨૧૩	૧૨	मद्यपन	मद्यपान
૨૧૪	૯	देष	देन
"	૧૩	कुष्टा	कुन्टा
૨૧૭	૯	विध्य	विध्ये
૨૧૧	૩	न.वं	नश्वं
૨૨૧	૧૪	शीलें	शीलं
૨૩૬	૯	ममोरथा	ममोरथाः

दत्ते देवगवीं स गर्दभवधूग्राहाय गाढाग्रहं.
यः संसारसुखाय सिद्धिजनितं धर्मं पुमानुज्झति ॥८॥

અર્થઃ-નિંદાને પાત્ર એવો જે માણસ આ સંસારનાં સુખો માટે મોક્ષ આપનાર એવા ધર્મનો ત્યાગ કરે છે, તે માણસ બળતણ બાળવાના લાકડાં માટે કલ્પવૃક્ષને છેદે છે, સ્વલ્પ ચુનાની ખાતર ચિંતામણિ રત્નને અગ્નિમાં નાંખે છે: એક ખીલાને અર્થે નાવડીનો નાશ કરે છે, તથા ગધેડી ગ્રહણ કરવા માટે કામધેનુને આપી દે છે.

भूयांसः प्रमदाकटाक्षविशिखैर्विद्धाः स्मरासंगिनः
मर्त्यैके च सहस्रशः श्रितधनाः सक्षोभलोभाकुलाः।
एतद्वाननिदानमत्र सुकृतं मत्वा सृजंति श्रिया
येऽत्यर्थं पुरुषार्थमन्यमनिशं ते केऽप्यनन्योनराः ॥९॥

અર્થઃ-આ જગત્માં યુવાન સ્ત્રીઓનાં કટાક્ષોરૂપી બાણોથી વિંધાએલા, અને કામમાં આસક્ત થએલા ઘણા માણસો છે; તેમજ ક્ષોભયુક્ત લોભમાં આકુળ વ્યાકુળ બનેલા પણ હજારો માણસો છે. પરન્તુ તે બન્નેનું (કામ અને ધનનું) કારણભૂત સુકૃત છે, એવું જાણીને જે માણસો

પૃષ્ઠ	પંક્તિ.	અશુદ્ધિ.	શુદ્ધિ.
૨૪૨	૨	तस्यानि	तस्याऽनित
૨૪૩	૫	मांवा	मीवा.
૨૪૯	૧૨	मुर्यांति	मुर्यान्त
૨૪૬	૮	न तैने	नवृंने
૨૪૮	૧	मवि	मवि
૨૫૨	૮	मम	मप. लिंग.
૨૬૦	૫	वांगान	वाङ्ग
૨૭૭	૧૨	ઠાવેનાના	ઠવેનો
"	૧૭	વધગી	વધ્યા
૨૭૮	૧૮	પુંડગ	પુંડરિક.મ
૨૭૯	૧	शाखे	शीख
૨૮૦	૧	द्विक, अ	विलप-अ
૨૮૧	૧૭	મણી	માણી
૨૮૩	૧	અનટ	અન્ય
.	૧૩	बोधर्हः	बोधर्हः
૨૮૬	૧	अर्पा	अप
૨૯૧	૧	मुधा	मुद्रा

મન, વાણી અને કાયાવડે ધર્મનું સેવન કરે છે એવા તો અતિવિરલાજ હોય છે.

(हरणीप्लुतवृत्तम)

मणिरिव रजःपुंजे कुंजे घनेचरगह्वरे,
पुरमिव तरुच्छायानच्छामराविव निस्तरौ।
जडिमकुसुमारामे ग्रामे सभेव यशस्विनां,
कथमपि भवे क्लेशावेशो मतिः शुचिराप्यते ॥१०॥

અર્થઃ—ધુળના ઢગલામાં જેમ મણિ, વનચર પ્રાણીઓથી અતિભયંકર બનેલા વનકુંજમાં જેમ નગર, વૃક્ષવિનાના મરૂદેશમાં જેમ ઉત્તમ વૃક્ષોની ભરાવદાર છાયા, તેમજ મૂર્ખાઇરૂપ પુષ્પોને ઉત્પન્ન કરવામાં બગીચા સમાન નાના ગામડા ગામમાં જેમ વિદ્વાન્ની સભા દુર્લભ છે, તેમ કલેશના આવેશરૂપ એવા આ સંસારમાં પ્રાણીઓને શુદ્ધ બુદ્ધિ પણ દુર્લભ છે.

(वक्ष्यमाण ग्रन्थ-शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

दानार्थं सुकृतं कपापविजयं पूजां च पित्रोर्गुरो-,
र्देवानां विनयं नयं पिशुनतात्यागं सतां संगतिम् ।
इच्छाशुद्धिमगमनक्षतींद्रियदमाऽहिंसादिधर्मान् गुणान् ,

श्रीचतुर्विंशति जिनस्तवन संग्रहादिकनी अशुद्धिनुं शुद्धिपत्रक.

પૃષ્ઠ	પંક્તિ.	અશુદ્ધિ.	શુદ્ધિ.
४	१८	कारय	काराय
१३	,,	मुनं	मुनु
१४	४	गति	गति
१५	१०	मन्त्रं	मंत्रं
१८	१८	मेमानरोश	मानराशिम
२२	९	दक्षता	दक्षता
२३	१७	यद्धंक	यद्धंकं
२४	१०	ताङ्घ्रि	ताङ्घ्रि
२७	९	मन्त्रां	मंत्रां
,,	१४	प्रमाय	प्रमाय
३१	३	ये	यो
,,	५	र	तं
३४	१८	युधं	युधं
३७	११	हति	हंति
,,	१८	तनातु	तनोतु
४०	७	जिने	जिनं
,,	८	दपि	मपि
,,	१६	कुसम	कुसुम
४२	४	र्द्दीय	द्वीय
४३	७	प्रमाणं:	प्रमाण:
४७	६	दं हि	देहि
५६	१	स्तात्रम्	स्तोत्रम

वैराग्यं च विदग्धतां च कुरु चेद्भोक्तुं विमुक्तिं मनः॥११॥

અર્થઃ-હે પ્રાણી ? જો મોક્ષસુખ ભોગવવાનું ત્હારૂં મન હોયતો દાનાદિક પુણ્યનાં કાર્ય, કષાયનો જય, માતપિતા, ગુરૂ અને દેવની પૂજા, વિનય, ન્યાય, ચુગલીનો ત્યાગ, ઉત્તમ માણસોની સોબત, હૃદયની શુદ્ધતા, દુર્વ્યસનોનો ત્યાગ, ઈન્દ્રિયોને દમવાપણું, દયાદિકધર્મ, ગુણો, વૈરાગ્ય તથા ચતુરાઈને તું ધારણકર ?

દાનભાગ.

ख्यातिं पुष्यति कौमुदीमिव शशी सूते च पूतात्मना-,
मुद्द्योतं द्युनिमानिवावति सुखं तोयं तडित्वानिव ।
चातुर्यं च चिनोति यौवनवयः सौभाग्यशोभामिव,
क्षेत्रे बीजमिवानघे विनिहितं पात्रे धनं धीधनैः ॥१२॥

અર્થઃ-બુદ્ધિરૂપી ધનવાળા માણસોએ ઉત્તમ ક્ષેત્રમાં વાવેલા બીજની માફક પવિત્ર સુપાત્ર પ્રત્યે દીધેલું દાન, ચન્દ્ર જેમ ચાંદનીને તેમ કીર્તિને પોષે છે, સૂર્ય જેમ ઉદ્યોતને તેમ પવિત્ર આત્મપણાને ઉત્પન્ન કરે છે, વરસાદ જેમ પાણીને તેમ સુખને આપે છે, તથા યૌવનવય જેમ સૌભાગ્યની શોભાને તેમ ચતુરાઈને એકઠી કરે છે.

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધિ.	શુદ્ધિ
૭૪	૧૭	ानद	विरद
૮૬	૧૫	दिनि	दिन
०		ववत्न	पंचतम्र
૮૦	૫	दृषा:	सादर्वा
૯૨	૬	दनति	संनति
૯૪	૮	स्पृहता	स्पृहया
,,	૧૩	द्विधिद	द्विविध
૯૫	૧૧	गुणा इव	गुणादिव
૯૭	૪	समास्पंदाव	समासिताव
૧૦૫	૧૨	अजिरोदर्शी	अजिरोदृशी
૧૦૬	૪	दुंजनानां	दुर्जनानां
૧૦૭	૫	त्वाभेने	त्वाभेन
,,	૧૬	प्रानरं	प्रानर
૧૧૦	૧૮	वृवनां	ववनां
૧૧૮	૧૨	पुण्याति	पुण्यानि
૧૧૯	૬	निन्द्यौनमा	निन्द्यौवनमा
૧૨૦	૫	मीविमप्पावद	श्रीविमलपावद
,,	૪	द्रान्ध्यनं	दारपनं
,,	૫	मद्गुणालवन	मद्गुणालवृना
,,	૧૩	गोरव	गौरव
,,	૧૭	त्रिर्भावय:	त्रिगोपथ:
૧૨૫	૧૭	मन्नगिन	मन्नम्नि
૧૨૬	૪	सामनोधे	सामनीधे
૧૨૮	૧૭	विमदर्शता	विमदर्शनं

ये शीलं परिशीलयंति ललितं ते संति भूयस्तरा,-
स्तप्यंते ननु ये सुदुस्तरतपस्ते संति चानेकशः ।
ते संति प्रचुराश्च भासुरतरं ये भावमाबिभ्रते,
ये दानं वितरंति भूरि करिवत्ते केचिदेवावनौ ॥१३॥

અર્થઃ-જેઓ મનોહર શીયળને પાળે છે, તેવા આ પૃથ્વીમા ઘણા છે, તથા જેઓ આકરા તપને તપે છે, તેવા પણ અનેક છે, તેમજ જેઓ દેદીપ્યમાન ભાવને ધારણ કરે છે, તેવા પણ ઘણા છે, પરંતુ જેઓ હસ્તિની માફક ઘણું દાન આપે છે, તેવાતો વિરલાજ હોય છે.

संजातात्मजसंभवादिव महादेवीप्रसादादिव,
प्राप्तैश्वर्यपदादिव स्थिरतरश्रीभोगयोगादिव ।
लब्धस्वर्णरसायनादिव सदा संगाद्दिव प्रेयसां,
देहीत्यक्षरयोः श्रुतेरपि भवेद्दानाऽवदानाऽऽननः॥१४॥

અર્થઃ-દાતાર માણસ દેહિ (મ્હને આપો) એવી રીતના બે અક્ષરો સાભળવાથી પણ જાણે (પોતાને ઘેર) પુત્રનો જન્મ થયો હોય નહિ! જાણે ઐશ્વર્યપદ્વી મળી હોય નહિ! જાણે સ્થિર લક્ષ્મીના ભોગનો યોગ મળ્યો હોય

अनुक्रमणिका.

નહિ ! જાણે સુવર્ણ રસાયણ મળ્યું હોય નહિ ! તેમજ જાણે સ્નેહીઓનો સમાગમ થયો હોય નહિ ! તેવી રીતે તે પ્રફુલ્લિત મુખવાળો થાય છે.

धैर्यं धावतु दूरतः प्रविशतु ध्यानं च धूमध्वजे,
शौर्यं जर्जरतां प्रयातु पटुता दुष्टाटवीं टीकताम् ।
रूपं कूपमुपैतु मूर्च्छतु मतिर्वंशोऽपि विध्वंसतां,
त्यागस्तिष्ठतु येन सर्वमचिरात्प्रादुर्भवेदप्यसत् ॥१

અર્થઃ-ધૈર્યતા ભલે દૂર જાઓ ? ધ્યાન ભલે અગ્નિમાં પડો ? શૌર્યતા ભલે જર્જરિત થાઓ ? ચતુરાઈ ભલે ભયંકર જંગલમાં ચાલી જાઓ ? રૂપ ભલે કુવામાં જાઈ પડો ? મતિ ભલે મૂર્છા પામો ? વંશ ભલે નાશ પામો ? પરન્તુ ફક્ત એક "દાન" કાયમ રહો ? કારણકે જે દાનથી અછતા એવા પણ સમગ્ર પદાર્થો તુર્ત પ્રગટ થાય છે.

काव्यं काव्यकलाकलापकुशलान् गीतं च गीतप्रियान्
स्मेराक्षी स्मरघस्मरार्तिविधुरान् वार्ता च वार्तारतान्
चातुर्यं च चिरं विचारचतुरांस्तृप्णोति दानं पुनः,
सर्वेभ्योऽप्यधिकं जगंति युगपत्प्रीणाति यत्त्रीण्यपि॥

। [illegible]
[illegible] नमः ॥

श्रीरामविजयगणिकृत

॥ श्री कस्तूरीप्रकरणम् ॥

(મૂળાન્વય ભાષાન્તર યુક્ત.)

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्.)

कस्तूरीप्रकरः कृपाकमलदृग्गण्डस्थले षट्पद-
व्रातः श्यामसरोजसुंदररुचिः स्फूर्जत्स्मरध्वंसने ।
कल्याणद्रुमरोहणे घनघटा लावण्यवल्ल्यंकुरः,
केशानां निचयः पुनातु भुवनं श्रीनाभिसूनोर्लसन् ॥१॥

અર્થ.—કૃપારૂપી કમળલોચનીના (સ્ત્રીના) ગાલ ઉપર કસ્તુરીના સમૂહ સમાન, મુખરૂપી કમળના સુંદર રસપત્યે

અર્થ.-કાવ્યની કળાના મર્મજ્ઞમાં કુશળ થએલાઓને કાવ્ય ખુશી કરે છે, ગીત જેઓને પ્રિય છે તેઓને ગીત ખુશી કરે છે, કામદેવના તાપના પીડાથી વ્યાકુળ થએલાઓને પ્રફુલ્લિત લોચનવાળી સ્ત્રી ખુશી કરે છે, કથાના રસીઆઓને કથા ખુશી કરે છે, વિચારવંત માણસોને ચતુરાઈ ખુશી કરે છે, પરન્તુ તે સર્વેથી દાન અધિક છે, કારણકે તે એક સાથેજ ત્રણે જગત્‌ને પણ ખુશી કરે છે.

શીળદ્વાર.

शीलादेव भवंति मानवमरुत्संपत्तयः पत्तयः
शीलादेव भुवि भ्रमंति शशभृद्विस्फूर्त्तयः कीर्त्तयः ।
शीलादेव पतंति पादपुरतः सच्छक्तयः शक्तयः,
शीलादेव पुनंति पाणिपुटकं सर्वर्द्धयः सिद्धयः ॥१७॥

અર્થઃ શીળથીજ મનુષ્ય તથા દેવતાઓની સંપદાઓ તેમજ નોકર ચાકરો વિગેરે મળે છે, તથા શીયળથીજ ચન્દ્ર સમાન સ્ફુરાયમાન્ ઉજ્વળ કીર્તિ પૃથ્વીમાં ફેલાય છે, વળી શીયળથીજ સમગ્ર ઉત્તમ પ્રકારની શક્તિઓ આવીને પગે પડે છે, તેમ શીયળથીજ સઘળી ઋદ્ધિઓ અને સિદ્ધિઓ હસ્તપુટને પવિત્ર કરે છે; અર્થાત્ હસ્તકમળમાં પ્રાપ્ત થાય છે.

वाङ्रूपं वितनोति गच्छति यशः पुण्यानि पुण्यप्रथां,

ભ્રમરોના સમૂહ તુલ્ય, કામદેવનો નાશ કરવામાં ખડ્ગ સમાન, કલ્યાણરૂપી વૃક્ષને સિંચવામાં વરસાદના સમૂહ સરખો, તથા લાવણ્યરૂપી વેલડીના અંકુશ તુલ્ય, એવો શ્રીરૂષભદેવ પ્રભુનો ઉલ્લાસાયમાન થતો કેશનો સમૂહ જગતને પવિત્ર કરો? (પ્રભુએ દીક્ષા લેતી વેળાએ લોચ કરતાં થકાં ઈન્દ્રની પ્રેરણાથી જે કેશો મસ્તકના પાછલા વિભાગમાં બાકી રાખ્યા હતા, તેની અપેક્ષાથી કવિની આ ઉત્પ્રેક્ષા છે.)

वाग्देवीवरवित्तवित्तपतयः कारुण्यपण्यापण,-
प्रावीण्यप्रसिताः प्रसत्तिपटवस्ते संतु संतो मयि ।
आमोदः सरसीरुहामिव मरुत्पूरैः प्रथां प्राप्यते,
वाचां विश्वसभासु यैर्जडमुचामप्युल्लसद्भिर्गुणः ॥२॥

અર્થ:-સરસ્વતી દેવીના વરદાનરૂપી ધનથી કુબેર સમાન થએલા, તથા દયારૂપી કરિયાણાની દુકાન ચલાવવાને પ્રવિણ બનેલા, એવા સંતપુરૂષો મ્હારા પ્રત્યે પ્રસન્ન આશયવાળા થાઓ? કેમકે, જળથી ઉત્પન્ન થતાં કમળોની સુંગંધિ જગતમાં જેમ ઉલ્લાસાયમાન્ થતા પવનના સમૂહોથી ફેલાવો પામે છે, તેમ તે આનન્દિત સંતપુરૂષોથી મૂર્ખોએ કહેલી વાણીનો પણ ગુણ જગતમાં ફેલાવો પામે છે.

११ १२ १३ १४ १५ १६
सौदर्यं सृजति प्रभां प्रथयति श्रेयःश्रियं सिंचति ।
१८ १७ २१ १९ २० २३ २२
प्रीणाति प्रभुतां धिनोति च धृतिं सूते सुरौकःस्थितिं,
२४ २५ ३ ४ १ २
कैवल्यं करसात्करोति सुभगं शीलं नृणां शीलितम् ॥

અર્થઃ—સારી રીતે પાળેલું શીયળ માણસોના પ્રેમને વિસ્તારે છે, યશને અર્પણ કરે છે, પવિત્ર કીર્તિને પુષ્ટ કરે છે, કલ્યાણની શોભાને સિંચે છે, ઐશ્વર્યપણું સમર્પે છે, ધૈર્યતાને આપે છે, દેવલોકની સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરે છે, તથા કેવળજ્ઞાનને તો હાથોહાથ આપે છે.

८ ९ १० १३ ११ १२
तावद्व्यालबलं च केसरिकुलं तावत्क्रुधा व्याकुलं
१४ १५ २१ १६ २० १७ १८ १९
तावद्भोगिभयं जलं च जलधेस्तावद् भृशं भीषणम् ।
२२ २३ २४ २५ २७ २६
तावच्चामयचौरबंधरणभीस्तावद्वसंत्यग्नयो,
४ ६ ७ १ ५ २ ३
यावन्नेति जगज्जयी हृदि महान् श्रीशीलमंत्राधिपः ॥

અર્થઃ-સમગ્ર જગતને પણ જીતનારો એવો શીયળરૂપી મહાન્ મંત્રધિરાજ યાવત્ પર્યંત હૃદયકમળમાં આવ્યો નથી, તાવત્પર્યંતજ મદોન્મત્ત હસ્તિનો, ક્રોધાતુર કેશરી સિંહનો, ભયંકર સર્પનો, સમુદ્રના પાણીનો, રોગનો, ચોરનો, બંધનનો, રણસંગ્રામનો તથા અગ્નિનો ભય પ્રાણીઓને હોય છે.

(द्रुतविलम्बितवृत्तम्)

अस्मदमन्दशिरगुणा च दृशोः सतां,
वसति वसति निश्चय एष नः ।
विपुलता पुरुषोत्तमतापि यत्,
गिरिनिरुपमि नरे महुरीकृतं ॥ ३ ॥

અર્થ.-અમારો એવો નિશ્ચય છે કે, સત પુરુષોની દ્રષ્ટિમા અમૃત રહેલુ છે; તથા તેમના મનમા લક્ષ્મી રહેલી છે; કેમકે, તેમની અર્ધાંપમા રહેવાથી મનુષ્યમા પંડિતપણુ (કેળવણુ) તથા પુરુષોત્તમપણુ (શ્રી કૃષ્ણપણુ) સ્થિતિને પામે છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

सौरभ्यादिव सूनमोदनमिव स्वादप्रसादादिह,
निकारत्यादिव गौरवं पिकपुमान् सोत्कंठकंठादिव ।
वाजिराजि (?) जयादिवोपधरगो दुर्गोगिरोपादिव,
श्लाघामेति जनो जनेषु नितरां पुण्यप्रभावोदयात् ॥४॥

અર્થ:—પુષ્પ જેમ સુગંધિપણાથી, અન્ન જેમ સ્વાદિષ્ટપણાથી, સોનુ જેમ નિર્મળપણાથી, કોયલ જેમ મધુર કંઠથી,

न्यस्ता तेन कुलप्रशस्तिरमला शीतद्युतेर्मंडले,
भ्राम्यैस्तेन नभस्वतां सहचरश्चक्रे स्वकीर्तेर्भरः।
तेनालेखि निजाभिधानमनघं बिंबे च रोचिष्मतः
कामं कामितकामकामकलशं यः शीलमासेवते ॥२०॥

અર્થ.-ઇચ્છિત અર્થને આપવામાં કામકુંભ સમાન શિયળ જે માણસે સારીરીતે સેવેલું છે, તેણે પોતાના કુળની નિર્મળ પ્રશસ્તિ ચંદ્રમંડળમાં દાખલ કરેલી છે, તથા તેણે પોતાની કીર્તિના સમૂહને વાયુનો સોબતી બનાવી તેની સાથે ફેરાતો કર્યો છે, તેમજ તેણે પોતાનું નિર્મળ નામ સૂર્યના બિંબમાં લખ્યું છે; એમ જાણવું.

न स्वर्भोज्यमिव त्यजंति वदनात् स्वर्योषितस्तद्यशो,
नैवोज्झंति मदंह्रिरेणुममरा मौलेश्च मालामिव।
सिद्धध्यानमिवोद्वहंति हृदये तन्नाम योगीश्वराः,
शीलालंकृतिमंगमंगतिमतां ये जंतवः कुर्वते ॥ २१ ॥

અર્થ:-જે પ્રાણીઓ શીયળરૂપી આભૂષણને અંગપર ધારણ કરે છે, તેના યશને દેવાંગનાઓ દિવ્ય ભોજનની માફક પોતાના મુખથી જરામાત્ર પણ દૂર કરતીજ

અગ્નિની [illegible] જેમ [illegible], તથા [illegible] જેમ [illegible] નાગથી પ્રશંસાન પામે છે, તેમ આ જગતમાં મનુષ્ય પણ પુણ્યપ્રભાવના ઉદયથી મનુષ્યોમાં પ્રશંસા પામે છે.

तोयेनेव घनाम्बुना भवति स[illegible]नीरं सरः,
पादेनेव नभोमणेर्भवति सल्लोकः सदालोकवान् ।
तैलेनेव भवेदभंगुरतरज्योतिर्मणिः सद्मनः,
पुण्येनेव भवेदभंगविभवभ्राजिष्णुरात्मात्र नन् ॥५॥

અર્થઃ—જેમ વરસાદના પાણીથીજ તળાવ સંપૂર્ણ પાણીવાળું થાય છે, તથા સૂર્યના કીરણોથીજ જેમ આ જગત્ નિરંતર પ્રકાશિત થાય છે, અને તેલથીજ જેમ દીપક ઘરમાંને અખંડ કાંતિથી દેદીપ્યમાન્ થાય છે, તેમ આ જગત્માં આત્મા પણ પુણ્યોદયથીજ અગાગ વૈભવો યુક્ત શોભાવાળો થાય છે.

(द्रुतविलम्बितवृत्तम्.)

न बहुधर्मविनिर्मितिकर्मठे,
मनुजजन्मनि यैः सुकृतं कृतम् ।
गृहसुरेयुषि तैरधनैः स्थितं,
त्रिदशशाखिनि वांछितदायिनि ॥ ६

તથા તેના ચરણની રજને દેવો મુકુટની માળાની માફક ત્યજતાજ નથી, તેમજ તેના નામને યોગીશ્વરો સિદ્ધના ધ્યાનની માફક હૃદયમા ધારણ કરે છે.

તપોદ્વાર.

नो भूयाज्ज्वलनैर्विना रसवतीपाको यथा कर्हिचित्,
संजायेत यथा विना मृदुमृदां पिंडं न कुंभः क्वचित्।
तंतूनां निचयाद्विना सुवसनं न स्याद्यथा जातुचि,-
न्नोत्पद्येत विनोत्कटेन तपसा नाशस्तथा कर्मणाम् ॥२२॥

અર્થઃ-જેમ અગ્નિ સિવાય રસોઈનો પાક કોઈપણ સમયે થતો નથી, તથા જેમ કોમળ માટીના પિંડ વિના કોઈપણ વખતે ઘડો બની શકતો નથી, અને સૂતરના તાંતણાઓના સમૂહસિવાય જેમ કોઇપણ વેળાએ ઉત્તમ વસ્ત્ર બની શકતું નથી, તેમ આકરા તપ સિવાય કર્મોનો નાશ પણ થઈ શકતો નથી.

(मालिनीवृत्तम्)

कुशलकमलसूरं शीलसालांबुपूरं,
विषयविहगपाशं क्लेशवल्लीहुताशम् ।
मदनमुखपिधानं स्वर्गमार्गैकयानं,
कुरुत शिवनिदानं सत्तपो निर्निदानम् ॥ २३ ॥

અર્થઃ—હે પ્રાણીઓ? કુશળરૂપી કમળને પ્રફુલ્લિત કરવામાં સૂર્યસમાન, શીયળરૂપી વૃક્ષને વધારવામાં પાણીના સમૂહ તુલ્ય, વિષયરૂપી પક્ષિને પકડવામાં પાશ સરખું, કલેશરૂપી વેલડીને બાળવામાં અગ્નિબદોણર, કામદેવના મુખને આચ્છાદિત કરનાર, સ્વર્ગમાર્ગે ગમનકરવામાં વાહન તુલ્ય, તથા મોક્ષના કારણરૂપ એવું તપ, તમે નિયાણારહિત કરો?

॥ वसंततिलकावृत्तम् ॥

मार्गं मनोरममपास्य यथाभिलाषं-
मक्षद्विपेषु विचरत्सु तपः सृणिः स्यात् ।
तत्तद्दमाय महनीयपदप्रदाय,
तस्मिन् यतध्वमपहाय रसेषु मूर्च्छाम् ॥२४॥

અર્થઃ—જ્યારે ઇન્દ્રિયોરૂપી હસ્તિઓ સન્માર્ગને ત્યજીને સ્વેચ્છાચારી બની જેમ તેમ ચાલે છે, ત્યારે તેઓને કબજામાં રોકવા માટે તપ, અંકુશરૂપ થાય છે. માટે મોક્ષપદ આપનારા એવા તે ઇન્દ્રિઓના દમન માટે રસોપ્રત્યની મૂર્છાનો ત્યાગ કરીને તે તપને વિષે પ્રયત્ન કરો?

नार्यो युवानमिव पार्थिवमिवाब्धिपत्न्यो,
विद्या विनीतमिव भानुमिवांशवश्च ।

मानप्रकार-(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्.)

जातैश्वर्यबलश्रुतान्वयतपोरूपोपलब्धिश्रितं,
गर्वं सर्वगुणैकपर्वतपविं मात्मन् कृथाः सर्वथा ।
सर्गं गच्छति यत्र यत्र यदसौ तत्तद्विनाशास्पदं,
*प्रत्य प्राणभृतो भवंत्यभिमतप्राप्तिप्रहीणाः स्वस्मात् ॥

અર્થઃ-હે આત્મા ? સમગ્ર ગુણોરૂપી પર્વતને ભેદવામ વજ્રસમાન એવા જાતિમદ, ઐશ્વર્યમદ, બળમદ, જ્ઞાનમદ, કુળમદ, તપમદ, તેમજ ધન વિગેરેની પ્રાપ્તિના મદને તું સર્વથા પ્રકારે આચરીશ નહિ ? કેમકે, ઉપર જણાવેલી બે બે બાબતોમા તે મદનો સંગ થાયછે, તે તે બાબતોમાં પ્રાણી ઓને અન્યભવમા અનિષ્ટ પ્રાપ્ત થાય છે. અને એવી રીતે પોતાને ઈષ્ટ બાબતની પ્રાપ્તિઓથી તે હાણવાળા કર ખસી જાય છે, અર્થાત્ રહિત થાય છે.

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

औचित्यचारु परिमांबुजलीनपादं,
स्वस्वर्मिवीदात्पुरोदकठोरपादम् ।

* "ध्यानामुधबंधकोसौ" इत्यपरः ॥

તથા તેના ચરણુની રજને દેવા મુકુટની માળાની માફક ત્યજતાજ નથી, તેમજ તેના નામને યોગીશ્વરો સિદ્ધના ધ્યાનની માફક હૃદયમા ધારણુ કરે છે.

तपोद्वार.

नो भूयाज्ज्वलनैर्विना रसवतीपाको यथा कर्हिचित्
संजायेत यथा विना मृदुमृदां पिंडं न कुंभः क्वचित्
तंतूनां निचयाद्विना सुवसनं न स्याद्यथा जातुचि,-
न्नोत्पद्येत विनोत्कटेन तपसा नाशस्तथा कर्मणाम् ॥२

અર્થઃ—જેમ અગ્નિ સિવાય રસોઈનો પાક કોઈપણુ સમયે થતો નથી, તથા જેમ કોમળ માટીના પિંડ વિના કોઈપણુ વખતે ઘડો બની શક્તો નથી, અને સૂતરના તાતણુઓના સમૂહસિવાય જેમ કોઇપણુ વેળાએ ઉત્તમ વસ્ત્ર બની શકતું નથી, તેમ આકરા તપ સિવાય કર્મોનો નાશ પણુ થઈ શકતો નથી.

(मालिनीवृत्तम्)

कुशलकमलसूरं शीलसालांबुपूरं,
विषयविहगपाशं क्लेशवल्लीकृताशम् ।
मदनमुखपिधानं स्वर्गमार्गैकयानं,
कुरुत शिवनिदानं सत्तपो निर्निदानम्॥ २३

संसेव्यसेवनवनद्रुमसामयोनिं,
मानं विमुंच सुकृतांबुधिकुंभयोनिम् ॥३८॥

અર્થઃ-ઔચિત્યતારૂપ મનોહર આચરણરૂપી સૂર્યવિકાસિ કમળનો સંહાર કરવામાં ચંદ્ર સમાન, તથા ઉત્તમ કાર્તિની કુશળતારૂપી ચંન્દ્રવિકાસિ કમળનો નાશ કરવામાં સૂર્યતુલ્ય, અને આચરવા લાયક કાર્યરૂપી વનવૃક્ષનો પ્રલય કરવામાં હસ્તિ બરોબર, તેમજ પુણ્યરૂપી સમુદ્રને શોષવામાં અગસ્તિઋષિ સમાન એવા માનને, હે પ્રાણી ? તું ત્યજીદે ?

(अनुष्टुपवृत्तम)

विपदां सद्म गर्वोय,-मपूर्वः पर्वतः स्मृतः ।
प्राप्नुवंत्युर्द्धमुर्द्धानो, यमारूढा अधोगतिम् ॥३९॥

અર્થઃ-આપત્તિઓનો સ્થાનભૂત એવો આ ગર્વરૂપી પર્વત તો કોઈ વિચિત્ર પ્રકારનો છે, કેમકે ઉંચું મસ્તક રાખીને એટલે અક્કડ રહીને તે પર્વત ઉપર ચડેલા માણસો ઉલટી એટલે નીચી ગતિને પામે છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

दृष्टो येन जनो जहाति विनयप्राणान् प्रसिद्धिप्रदान्,
यद्दष्टेन विवेकनीतिनयने संमील्य संग्रीयते ।

અર્થ:-હે પ્રાણીઓ! કુશળરૂપી કમળને પ્રફુલ્લિત કરવામાં સૂર્યસમાન, શીયળરૂપી વૃક્ષને ઉપજાવવામાં પાણીના સમૂહ તુલ્ય, વિષયરૂપી પક્ષિને પકડવામાં પાશ સરખું, ઇંધણરૂપી ચેતરીને બાળવામાં અગ્નિસમાન, કામદેવના મુખને અપ્રકાશિત કરનાર, સ્વર્ગમાં ગમનકરવામાં વાહન તુલ્ય, તથા મોક્ષના કારણરૂપ એવું તપ, તેને નિયાણારહિત કરો!

॥ वसंततिलकावृत्तम् ॥

मार्गं मनोरममपास्य यथाभिलाषं-

प्रसृत्य विषयेषु मदः सूर्पैः स्यात् ।

तत्दमाय सन्नीपपदमदाय,

तस्मिन् पनःखगपराण रतेषु सुरलीम् ॥ ७६ ॥

અર્થ: જ્યારે ઇન્દ્રિયોરૂપી ઘોડાઓ, શરીરને ઉન્માર્ગે લઈ જઈ ઇચ્છાચારી બની જેમ તેમ ચાલે છે, ત્યારે તેઓને કબજે લાવવા માટે તપ, અંકુશરૂપ થાય છે, માટે હે ભવ્ય જીવો! એવા તે ઇન્દ્રિયોના દમન માટે ઈચ્છાઓનો ત્યાગ કરીને તે તપને વિષે પ્રયત્ન કરો!

मार्गो पुमानिव मार्गेमिवात्विपन्नो,

दिव्या विर्दीमदिव भानुरिवोत्पदः ।

यद्दष्टस्य च कीलकीलितमिव स्तब्धं वपुर्जायते,
दर्पं सर्पमिवातिजिह्मगहनं कस्तं स्पृशेत्कोविदः ॥४०॥

અર્થ:-જે અભિમાનરૂપી નાગના ડસવાથી માણસ પોતાને કીર્તિ આપનારા વિનયરૂપી પ્રાણોને ત્યજે છે, તથા જેના કરડવાથી વિવેક અને ન્યાયરૂપી પોતાની આંખો બન્ધ થઈ જાય છે, તેમજ જેના ડંખથી પોતાનું શરીર જાણે ખીલામાં કીલિત થઇ ગયું હોય નહિ તેમ થઈ જાય છે, એવા સર્પ સમાન અતિ ઝેરથી ભયંકર થએલા અહંકારને કયો પંડિત માણસ સ્પર્શ કરે ? અર્થાત્ કોઈ નહિ.

मायाद्वार-(वसन्ततिलकावृत्तम्)

दंभं बका इव विधाय दुराशया ये,
मीनानिवाखिलजनान् प्रतिवंचयंति ।
तैः सौहृदादमलकीर्तिलतापयोदा-
दात्मा प्रपंचचतुरोऽप्यतुरस्त्यजंति ॥ ४१ ॥

અર્થ:-જેઓ દુષ્ટ આશયથી કપટ કરીને બગલાં જેમ માછલાંઓને હણે છે તેમ સમગ્ર જનોને હણે છે. મૂર્ખાઓએ નિર્મળ કીર્તિરૂપી લતા પ્રત્યે વરસાદના પાણી સમાન મિત્રાઈથી પ્રપંચમાં ચતુર એવા પોતાના આત્માને હણ્યો છે.

१८ १५१६१९२० १८१७
वल्ल्यः क्षमारुहमिवेंदुमिवोडवश्च,
२१ २४ २२ २३
सल्लब्धयः समुपयांति तपश्चरंतम् ॥२८॥

અર્થઃ-યુવાન પુરૂષપ્રત્યે જેમ સ્ત્રીઓ, સમુદ્રપ્રત્યે જેમ નદીઓ, વિનયવંતપ્રત્યે જેમ વિદ્યા, સૂર્યપ્રત્યે જેમ કીરણો, વૃક્ષપ્રત્યે જેમ વેલડીઓ, તથા ચન્દ્રપ્રત્યે જેમ તારાઓ, તેમજ તપના કરનારા માણસને ઉત્તમ પ્રકારની લબ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય છે.

१ ३ २ ४ ५ ७ ६
क्षारैरिवांबरमपां प्रकरैरिवांगं,
८ १० ९ ११ १३ १२
शाणैरिवास्त्रमनलैरिव जातरूपम् ।
१६ १५१७१४ २०२१ १९१८
भूर्मार्जनैरिव च नेत्रमिवांजनैश्च,
२४ २५ २३ २२
नैर्मल्यमावहति तीव्रतपोभिरात्मा ॥ २९ ॥

અર્થઃ-ખારથી જેમ વસ્ત્ર, પાણીના સમૂહથી જેમ અંગ, સરાણથી જેમ શસ્ત્ર, અગ્નિથી જેમ સુવર્ણ, માર્જનથી જેમ જમીન, તથા અંજનથી જેમ નેત્ર, તેમ તીવ્રતપથી આત્મા નિર્મળ થાય છે

(भावद्वार-शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

६ १ २ ३ ४ १० ५ ९ ८ ७
दत्ते येन विना धनेऽपि हि धने स्यात्सुस्महस्तव्यय,
१५ ११ १२ १३ १४ १० ११
शीर्णे येन विनाभिकाममयिमले शीले च भोगक्षमः ।

मायामिमां कुटिलशीलविहारविज्ञां,
मन्यामहे हृदि भुजंगवधूं नवीनाम् ।
दष्टोऽनया स्मितसरोजसहोदरास्यो,
मोहं नयेद्यदितरान्मधुरंब्रुवाणः ॥ ४२ ॥

અર્થઃ-કુટિલ શીળના એટલે દુરાચારના વિહારમાં ચતુર એવી માયારૂપી સર્પિણીને અમે હૃદયમાં વિચિત્ર પ્રકારની માનીએ છીએ, કેમકે જેનાથી ડંખાએલો માણસ વિકસ્વર થએલા કમળ સમાન મુખવાળો થયો છતો, તથા મીઠાં મીઠાં વચનો બોલતો છતો ઉલટો બીજાને મોહમાં નાખે છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

विश्रंभं भुजगीव जीवितमलं व्याहंति या देहिनां,
या सौहार्दमपाकरोति शुचिनां स्पर्शोऽशुचीना मिव ।
या कौटिल्यकलां कलामिव विधोःपुष्णाति पक्षः सित,-
स्तां निर्मोकमिवोरगः क्षतगति मायां न को मुंचति ॥

અર્થઃ-સર્પિણી જેમ જીવિતને, તેમ માયા એટલે કપટ માણસોના વિશ્વાસને હણે છે, તથા અશુચિ પદાર્થોનો સ્પર્શ જેમ પવિત્રતાને તેમ તે મિત્રાઇને દૂર કરે છે.

नते येन विना च दुस्तरतपःस्तोमे च कार्योदयः,
कार्यस्तत्फलमिच्छुभिः शुभतरे भावेऽत्र भव्यैर्लयः ॥

અર્થ:—જે સદ્ભાવવિના ઘણા ધનનું દાન દેવાથી પણ તે દુઃખેકરી સહન કરી શકાય એવું નકામું ખરચ થાય છે, તથા ને ભાવસિવાય ઈચ્છિત અને નિર્મળ એવું શીયળ પાળવાથી પણ કેવળ ભોગોનોજ ક્ષય થાય છે, તેમજ ભાવવિના આકરા તપનો સમૂહ કરવાથી પણ કેવળ દુર્બળપણાનોજ ઉદય થાય છે, માટે એવી રીતના અત્યંત શુભ ભાવમાં તે તે કાર્યોના ફળની ઇચ્છાવાળા ભવ્ય લોકોએ આસક્તપણું કરવું.

श्रीहानिं ददतामुपैति दमनं शीलं च भोगक्षयः,
संक्लेशः सृजतां तपश्च पठतां कंठे भवेत् कुंठता।
पूज्यानां नमनं च मानमथनं दु खं धृतं पिभ्रमां,
मर्त्यैवं न कथं करोषि सुकरे भावे मनस्विन्! मनः॥२८॥

અર્થ:—દાન દેવાથી લક્ષ્મીની હાનિ થાય છે, શીયળ પાળવાથી ભોગનો ક્ષય થાય છે, તપ કરવાથી ક્લેશ થાય છે. ભણવાથી કંઠશોષ થાય છે, નમન કરતાં પૂજ્યોના માનની હાની થાય છે, તેમજ વ્રત ધારણ કરવાથી દુઃખ થાય છે.

અને શુકલપક્ષ જેમ ચન્દ્રની કળાને તેમ તે કુટિલતાને એટલે વક્રપણાને પોષે છે; એવી શુભ ગતિને અટકાવનારી માયાને, સર્પ જેમ પોતાની કાંચળીને છોડે છે તેમ કોણ છોડતો નથી ? અર્થાત્ સાધુજનો છોડે છે.

ये कौटिल्यकलाकलापकुशलास्ते संत्यनेके क्षितौ,
ये ह्यार्जवचर्यवीर्यसदनं ते केचिदेव ध्रुवम् ।
लभ्यंते हि पदे पदे फलभरैर्नम्रा दरिद्रद्रुमाः,
संप्रीणन् भुवनानि पेशलफलैरल्पो हि कल्पद्रुमः ॥४॥

અર્થ.–કપટની કળાના સમૂહમાં કુશળ એવાતો આ પૃથ્વીમાં અનેક લોકો છે, પણ મનોહર એવી આર્જવતાના ઉત્તમ વીર્યના સ્થાનરૂપ તો વિરલાજ હોયછે; કેમકે ફળોના સમૂહથી નમેલાં તુચ્છ વૃક્ષો તો પગલે પગલે મળે છે, તથાપિ પોતાના ઉત્તમ ફળોથી ત્રણે જગતને ખુશી કરનાર કલ્પવૃક્ષ તો અલ્પજ હોય છે.

(अनुष्टुब्वृत्तम)

उमाया इव मायायाः, संपर्कं मुंच मुंच रे ।
ईश्वरोऽपि नरो नूनं, यत्संयोगात् भीमतां भजेत् ॥

અર્થઃ–હે પ્રાણી ! પાર્વતીના સંગની માફક માયાનો સંગ

એવું માનીને પણ હે મનસ્વિન્? (હે બુદ્ધિમાન્?) તું ઉત્તમ ભાવમાં મનને કેમ જોડતો નથી?

नीरेणेव सरः सरोरुहमिवामोदेन शीतांशुना,
*तुंगीवांबुजबंधुनेव दिवसः कुंभीव दानांबुना।
पुत्रेणेव कुलं कुरंगनयना भर्त्रेव धत्ते श्रियं,
भावेनप्रचुरापि पुण्यपटुता-प्रोल्लासमीता क्रिया॥२९॥

અર્થઃ—જળથી જેમ સરોવર, સુગંધિથી જેમ કમળ, ચન્દ્રથી જેમ રાત્રિ, સૂર્યથી જેમ દિવસ, મદથી જેમ હસ્તિ, પુત્રથી જેમ કુળ, તથા ભરતારથી જેમ સ્ત્રી શોભાને ધારણ કરે છે તેમ ઘણી એવી પણ ક્રિયાભાવથી પુણ્યની પટુતાના પ્રોલ્લાસને પ્રાપ્ત થઈ છતી લક્ષ્મીને ધારણ કરે છે

कैश्चिद्दानमदायि शीलममलं पापालि कैश्चित्तपः,
कष्टं कैश्चिद पाप्यकारि विपिने कैश्चिन्निवासोऽनिशम्।
कैश्चिद्ध्यानमधारि कैश्चिदनघश्चापूजि देवव्रजो,
यत्तेषां फलमापि पापरनरैस्तद्भावविस्फूर्जितम्॥३०॥

---

* “निशीथिनी निशा निरुच्, श्यामा तुंगीतमा तमी” इति नाममाला.

બાકીજ છે ? કેમકે જેના સંગથી (પેલા પાર્વતીના સંગથી) ઐશ્વર્યવાનને પણ (પેલા મહાદેવને પણ) ભયંકરપણું–ભીખાપણું ધારણ કરવું પડયું છે.

लोभत्याग–(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

नाशं यो यशसां करोति रजसां व्रातोऽनिलानामिव,
त्रासं यो महसां तनोति पयसां पातः शराणामिव ।
शोभां यो वचसां हिनस्ति पयसां वृष्टिर्घनानामिव,
त्यक्त्वाकृत्यकरींद्रकुंभशरभं लोभं शुभंयुर्भव ॥४६॥

અર્થઃ–જે લોભ, પવનનો સમૂહ જેમ રજના સમૂહને, તેમ યશના સમૂહનો સંહાર કરે છે, તથા બાણોનું પડવું જેમ ઝુંદગાનીને, તેમ જે લોભ પોતાના તેજને ત્રાસ આપે છે, તેમજ મેઘની વૃષ્ટિ જેમ પાણીને ડોળી નાંખે છે, તેમ જે લોભ વચનની શોભાનો નાશ કરે છે, તથા જે કરવા યોગ્ય કાર્યરૂપી હસ્તિના કુંભસ્થળને ભેદવામાં અષ્ટાપદ નામના પશુ સમાન છે એવા લોભને ત્યજીને હે પ્રાણી ? તું કલ્યાણયુક્ત થા ?

किं ध्यानैर्मुनिपद्मसद्व्रणचणैः किं चेंद्रियाणां जयैः,
क्लेशैः किं तपसां पुनः प्रतपनैः किं मेदसां शोषणैः ।

અર્થઃ-કેટલાકોએ દાન દીધુ, કેટલાકોએ નિર્મળ શિયળ પાળ્યું, કેટલાકોએ તપનું કષ્ટ સહન કર્યું, કોઈક નિરંતર વનમા વાસ કર્યો, કોઈક જનોએ ધ્યાન ધર્યું, તથા કેટલાકોએ નિર્મળ દેવ સમૂહને પૂજ્યો, પરન્તુ તે સમગ્રનું ફળતો ભાવ શુદ્ધ બીજાઓને મળ્યું; માટે તેમા ભાવનું પ્રાબલ્ય જાણવું.

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

सिद्धांजनं जनितयोगिजनप्रभावं,
भावं वदंति विदुषां निवहा नवीनम् ।
सिद्धो भवेन्मनसि संनिहिते यदस्मिन्,
पश्यन् जगंति मनुजो जगतामदृश्यः ॥ २१ ॥

અર્થઃ-યોગીજનો પ્રત્યે ઉત્પન્ન કરેલા પ્રભાવને પંડિતજનો નવીન પ્રકારનું સિદ્ધાંજન[1] કહે છે, કેમકે તે ભાવરૂપી સિદ્ધાંજનને મનમાં ધારણ કરવાથી મનુષ્ય સિદ્ધ થઈ ત્રણે લોકોને જોતો થકો પોતે તો ત્રણે લોકોથી અદૃશ્ય થાય છે.

---

[1]સાધારણ અંજન તો આંખમાં ધારણ કરાય છે, પરંતુ ભાવરૂપી અંજન તો હૃદયમાં ધારણ કરવાથી અદૃશ્ય રહીને જગતને જોવાય છે માટે તે આશ્ચર્યકારક સિદ્ધાંજન છે.

किं वाचां जनितश्रमैः परिचयैः किं क्लेशयुक्तैर्मनः-
श्लोभोऽखिलदोषपोषणपटुर्जागर्ति चित्ते त्विभः ॥

અર્થ:-હે પ્રાણી ? સમગ્ર દોષોને પોષણ કરવામાં સમર્થ તથા દુઃખના સ્થાનરૂપ એવો લોભ જો ચિત્તમાં જાગતો રહ્યો છે, તો પછી સુખરૂપી કમળને મુદિત કરવામાં સમર્થ એવા ધ્યાનથી શું થવાનું છે ? તેમજ ઇન્દ્રિયોને જીતવાથી પણ શું થવાનું છે ? અથવા કંઠાને શોષનાર તથા ગ્રન્થીને એટલે શરીરના પુષ્ટપણાને શોષનાર એવા તપો તપવાથી પણ શું થવાનું છે ? તથા શ્રમયુક્ત એવા વચનોના પરિચયથી પણ શું ? અને ક્લેશયુક્ત એવા મનોના પરિચયો વડે પણ શું થવાનું છે ? અર્થાત્ કંઇ પણ નહિ.

स स्वर्गैकनिकेतनं स सुभटश्रेणीषु चूडामणिः,
स प्रागल्भ्यपरानुभावसुभगः स ध्यानधुर्धुर्वहः ।
स श्रेष्ठः स च पुण्यवान् स च गुणी स श्लाघनीयः सतां,
दैनागण्यगुणालि पद्मिकलभो लोभो भृशं स्तंभितः ॥

અર્થ:-અગણિત ગુણોની શ્રેણિરૂપ પદ્મિનીનો નાશ કરવામાં હસ્તિસમાન લોભને જે માણસ વિશેષે કરીને અટકાવે છે, તે માણસ સ્વર્ગના એક સ્થાનરૂપ છે, તે માણસ

क्रोधद्वार.

स्कंधो बुद्धमहीरुहस्य कुमतेः सौधो निबंधोंऽहसां
योधो दुर्नयभूपतेः कृतकृपारोधोऽप्रबोधो हृदाम् ।
व्याधो धर्ममृगे वधो धृतधियां गंधो विपद्वीरुधा,-
मंधो दुर्गतिपद्धतौ समुचितः क्रोधो विहातुं सताम् ॥३२

અર્થ-યુદ્ધરૂપી વૃક્ષના થડ સમાન, દુર્બુદ્ધિના મહેલ તુલ્ય, પાપોના કારણ સરખો, અન્યાયરૂપી રાજાના યોદ્ધા સમાન, દયાને અટકાવનારો, હૃદયને નહિ પ્રબોધકરનારો, ધર્મરૂપી મૃગલાને મારવામાં પારધિ તુલ્ય, ધૈર્ય અને બુદ્ધિનો નાશ કરનાર, આપદારૂપી વૃક્ષોના ગંધ સમાન, તથા દુર્ગતિમાં પાડવાને અંધ બરોબર એવો ક્રોધ ઉત્તમ માણસોએ ત્યાગ કરવા લાયક છે.

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

वायुर्यथा जलमुचां समिधां यथाग्निः,
सिंहो यथा करटिनां तमसां यथार्कः ।
हस्ती यथावनिरुहां पयसां यथोष्णः,
[illegible] प्रशमनाय शमो रुषाणाम् ॥३३॥

સુભટોની પંક્તિઓમાં આગેવાન છે, ધ્યાનની ધુંસરીને ધારણ કરવામાં સમર્થ છે, પુણ્યવાન અને પવિત્ર છે, તથા તે માણસ ઉત્તમ માણસોને પ્રશંસા કરવા લાયક છે.

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

मैत्रीं विमुंचति सुहृद्विनयं विनेयः,
सेवां च सेवकजनः प्रणयं च पुत्रः ।
नीतिं नृपो व्रतमृषिश्च तपस्तपस्वी,
लोभाभिभूतहृदयः कुलजोऽपि लज्जाम् ॥४९॥

અર્થઃ-લોભથી પરાભવ પામેલું છે હૃદય જેનું એવો મિત્ર મિત્રાચારીનો ત્યાગ કરેછે, શિષ્ય વિનયને ત્યજી દેછે, ચાકર ચાકરીને છોડી દે છે, પુત્ર નમ્રતાને પરિહરે છે, રાજા નીતિને ત્યજે છે, મુનિ વ્રતને ત્યજે છે, તથા કુલીન માણસ પણ લજ્જાને ત્યજે છે.

(स्रग्धरावृत्तम्)

लोभांभोजालिशीतद्युतिरहिमरुचिः पुण्यपाथोजपुंजे,
शुक्लध्यानैकसौधः प्रगुणगुणमणिश्रेणिमाणिक्यखानिः।
श्रेयोवल्ल्यालवालः कलिमलकमलारामसंहारहस्ती,
तृष्णाकृष्णाहिमंत्रो विशतु हृदि मनागेष संतोषपोषः॥

અર્થઃ—મેઘનો નાશ કરવામાં જેમ વાયુ, કાષ્ટોનો સંહાર કરવામાં જેમ અગ્નિ, હસ્તિઓનો નાશ કરવામાં સિંહ, અંધકારનો પ્રલય કરવામાં જેમ સૂર્ય, વૃક્ષોનો સંહાર કરવામાં જેમ હસ્તિ, તથા પાણીનો નાશ કરવામાં જેમ શ્રીમહત્ ભગવાન છે, તેમ ક્રોધનો સંહાર કરવામાં સમતા સમર્થ છે.

(शिखरिणीवृत्तम्)

तपःपूरं पाथोधरमिव मरुत्संहरति यः,
कृपावल्लिं मुस्तांकुरमिव वराहः खनति यः ।
सुहृद्भावं नाशं हिममिव पयोजं नयति यः,
स कोपः सारोपः प्रविशति नराणां मनसि किमु ॥

અર્થ—પવન જેમ વરસાદને તેમ જે ક્રોધ તપના સમૂહને હરે છે, તથા વરાહ (ભુંડ) જેમ મોથના અંકુરાને તેમ તે દયાની વેલને સમૂળ ઉખેડી નાખે છે, તથા હિમ જેમ કમળનો તેમ તે મિત્રતાઈનો નાશ કરે છે. એવો તે આરોપ સહિત કોપ, શું મનુષ્યોના ચિત્તમાં પ્રવેશ કરી શકે છે ? અર્થાત્ તે પ્રવેશ કરી શકતો નથી.

* भवति [illegible]

અર્થઃ-લોભરૂપી સૂર્યવિકાસી કમળોની શ્રેણિનો સંહાર કરવામાં ચન્દ્ર સમાન, પુણ્યરૂપી કમળના સમૂહને વિકસ્વર કરવામાં સૂર્ય બરાબર, શુદ્ધ ધ્યાનના એક મંદિર તુલ્ય, ઉત્તમ ગુણગણરૂપી મણિઓની શ્રેણિઓને ઉત્પન્ન કરવામાં માણિકની ખાણ બરાબર, ક્લેશ અને મલિનતારૂપી કમળના બગીચાનો નાશ કરવામાં હસ્તિસમાન, તથા તૃષ્ણારૂપી કાળા નાગને વશ કરવામાં મંત્રતુલ્ય, એવો આ સંતોષનો પોષ એટલે પુષ્ટિ સજ્જનોના હૃદયમાં દાખલ થાઓ ?

(पितृद्वार-शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

तेनावादि यशःप्रसिद्धिपटहः प्राकारि यात्रोत्सवं
स्तीर्थानां च सतामममोदि हृदयं प्राणोदि पापप्रथ
श्रेयःश्रेणिरयापि वंशसदने चारोपि धर्मध्वजो,
येनापूजि पदद्वयी हितवती पित्रोः पवित्रात्मनोः।

અર્થઃ-જે માણસે પવિત્ર એવા પિતા માતાના હિતક બન્ને ચરણોને પૂજ્યા છે, તેણે આ જગતમાં પોતાના યશ જાહેર પડહો વગડાવ્યો છે, તીર્થોની યાત્રાનો ઓચ્છ કરેલો છે, સજ્જનાના હૃદયને આનંદિત કર્યું છે, પાપો વિસ્તાર દૂર કર્યો છે, કલ્યાણની પરંપરા મેળવી છે, ત તેણે પોતાના કુળરૂપી પ્રાસાદ ઉપર ધર્મધ્વજ આરોપ કર્યો છે. એમ સમજ

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

ते धन्या अभिवंदनीयमिह तत्पादारविंदद्वयं,
ते पात्रं सकलश्रियां जगति तत्कीर्तिर्नरीनर्ति च ।
तन्माहात्म्यमसंनिभं सुरनरा सर्वेऽपि तत्किंकरा,
ये कोपद्विपसिंहशावसदृशां स्वांते शमं बिभ्रति ॥

અર્થ:-જે માણસો ક્રોધરૂપી હસ્તિને હણવામાં સિંહના બચ્ચા સમાન સમતાને મનમાં ધારણ કરે છે, તેઓને ધન્ય છે! તથા આ જગતમાં તેઓના બન્ને ચરણકમળો વંદન કરવા લાયક છે; વળી તેઓ સમગ્ર લક્ષ્મીઓના પાત્ર છે, તથા તેમની કીર્તિ આ જગતમાં નૃત્ય કરેછે, તેમજ તેમનું મહાત્મ્ય અનુપમ છે; તથા સમગ્ર દેવો અને મનુષ્યો તેમના ચાકરો થઈને રહે છે.

(अनुष्टुब्वृत्तम्)

घनवन्हिर्नवः कोऽपि, कोपरूपः प्रकल्पितः ।
आंतरं यस्तपोवित्तं, भस्मसात्कुरुते क्षणात् ॥२६॥

અર્થ:-ક્રોધરૂપી દાવાનળ તો, કોઈક નવીન પ્રકારનોજ (આશ્ચર્યકારક) જણાવેલો છે, કેમકે જે આન્તરીક તપરૂપ ધનને પણ ક્ષણવારમાં બાળીને ભસ્મ કરે છે.

અર્થઃ—જે માતપિતાની કૃપાથી જન્મ સમયે પાણીમાંના નાના પોરા સમાન પુત્ર પણ યૌવનસમયમાં હસ્તિ સમાન લીલાને પ્રાપ્ત કરે છે, તેવા માતપિતાના ચરણોની સેવાને તે પુત્ર શા માટે અંગીકાર ન કરે ? અર્થાત્ કરેજ.

(गुरुराग-वसन्ततिलकावृत्तम्)

१८ ११ १७ १६ १०
किं पाथसां मथनवत् कुरुषे सुखेच्छु-
६ १६ १३ १३ १५ १४
र्वैधो मुधैव विविधं निकरं क्रियाणाम् ।
३ ४
वस्तुप्रकाशनपटुः प्रकटप्रभावो,
१ २ ७ ५ ६ ८
दीप्तप्रदीप इव चेद् गुरुराहृतो न ॥ ५६ ॥

અર્થઃ—દેદીપ્યમાન દીપકની માફક વસ્તુઓને પ્રકાશ કરવામાં સમર્થ, તેમજ પ્રગટ પ્રભાવવાળા, એવા ગુરૂને હે બન્ધુ ? જો તેં સ્વીકાર્યા નથી, તો સુખની ઇચ્છાથી જળના વલોણાની માફક ફોગટ નાના પ્રકારની ક્રિયાઓનો સમૂહનું શા માટે કરે છે ?

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

४ ३ ५ १ २ ६ ८ ७ ९
न ध्वंसं विदधाति यस्तनुमतां, ब्रूते न भाषां मृषां,
११ १० १२ १६ १७ १५ १३ १४
न स्तेयं वितनोति न प्रकुरुते, भोगांश्च वक्रभ्रुवाम् ।

न स्वर्णादिपरिग्रहग्रहिलतां, धत्ते च चित्ते क्वचित्,
संसेव्यो गुरुरेष दोषविमुखः, संसारपारेच्छुभिः ॥६७

અર્થ.-જે ગુરૂ જીવોની હિંસા કરતા નથી, મૃષાવાદ બોલતા નથી, ચોરી કરતા નથી, સ્ત્રીઓના ભોગો ભોગવતા નથી, તેમજ મનમાં કોઇપણ વખતે સુવર્ણાદિકના પરિગ્રહની લોલુપતાને ધારણ કરતા નથી, એવા નિર્દોષ ગુરૂને સંસાર તરવાની ઇચ્છાવાળા માણસોએ સેવવા જોઈએ.

ये व्यापारपरायणाः प्रणयिनी-प्रेमप्रवीणाश्च ये,
ये धान्यादिपरिग्रहग्रहगृहं, सर्वाभिलाषाश्च ये।
ये मिथ्यावचनप्रपंचचतुरा-येऽहर्निशं भोजिन-
स्ते सेव्या न भवोदधौ कुगुरवः, सच्छिद्रपोता इव॥

અર્થ:-જેઓ વ્યાપારમાં તત્પર રહેલા છે, સ્ત્રીઓના પ્રેમમાં પ્રવીણ થયા છે, ધાન્યાદિકના પરિગ્રહના સ્થાન તુલ્ય છે, સમગ્ર વસ્તુઓના લાલચુ છે, મિથ્યાવાદના પ્રપંચમા ચતુર છે, તેમજ જેઓ રાત્રિદિવસ ભોજનમાં આસક્ત છે, એવા કુગુરૂઓને આ ભવરૂપી સમુદ્રમાં ડુબાડવાને છિદ્રવાળા વહાણ સમાન જાણીને સેવવા નહિ

અશ્વ વેગથી, સભા વિદ્વાનોથી, મુનિ શાસ્ત્રોથી, શિષ્યોનો સમૂહ વિનયોથી તથા કુળ ઉત્તમ પુત્રોથી શોભે છે. તેમ રાજા ન્યાયોથી શોભે છે.

नीतिः कीर्तिवधूविलाससदनं, नीतिः प्रसिद्धेर्धुरा,
नीतिः पुण्यधराधिपप्रियतमा, नीतिः श्रियां संगमः।
नीतिः सद्गतिमार्गदीपकलिका, नीतिः सखी श्रेयसां,
नीतिः प्रीतिपरंपराप्रसविनी, नीतिः प्रतीतेः पदम्॥

અર્થ:-નીતિ તે કીર્તિરૂપી સ્ત્રીને વિલાસ કરવાનું મંદિર છે, પ્રસિદ્ધિને ધારણ કરનારી છે, પુણ્યરૂપી રાજાની વ્હાલી પટરાણી છે, લક્ષ્મીનો સંગ કરાવનારી છે સદ્ગતિના માર્ગમાં દીપકની શિખા સમાન છે, કલ્યાણોની વ્હાલી બ્હેન છે, પ્રીતિની પરંપરાને ઉત્પન્ન કરનારી છે, તેમજ તે વિશ્વાસનું સ્થાન છે.

गुरुषोपास्तिरनादरोऽपमनने, नो वंचना धर्मिणां,
सत्या वाक् पुरतः प्रभोरनुदिनं त्यागोऽनुरागो निजेः॥
संगः साधुषु निस्पृहत्वकरणे, स्नेहः सदाश्रितजने-
दीनानाथजनेषु चोपकरणं, न्यायोऽयमभ्यस्यताम्॥

ये विश्रामपदं च ये प्रतिभुवो-निर्वाणदानेपि च,
ये चायोगतिदुर्गमार्गगमन-द्वारप्रवेशार्गलाः ।
धर्माधर्महिताहितप्रकटन-प्राप्तप्रमोदाश्च ये,
ते सेव्या भववारिधौ सुगुरवो-निश्छिद्रपोता इव ॥

અર્થઃ-જેઓ વિશ્રામના સ્થાનરૂપ છે, અને જેઓ મોક્ષ સુખ આપવામાં સાક્ષિભૂત છે. અને જેઓ નીચ ગતિના દુઃખે કરીને ગમન થઇ શકે તેવા માર્ગમાં ગમન કરવાના દ્વાર પ્રત્યે પ્રવેશ કરવામાં આડી ભુંગળ સમાન છે, તેમજ જેઓ ધર્મ, અધર્મ, હિત, અહિત વિગેરે પ્રગટ કરવાથી આનંદ મેળવનારા છે, એવા ઉત્તમ ગુરૂઓને ભવરૂપી સમુદ્રમાં છિદ્ર રહિત અખંડ વહાણ તુલ્ય જાણીને સેવવા.

(वसंततिलकावृत्तम्)

चेद्दानशीलतपसां फलमाप्तुमीहा,
स्वर्गापवर्गपुरयोः पथि चेद्वियासा ।
वांछा च चेत्सुकृतदुःकृतयोर्विवेके,
सेव्यः समाधिनिधिरेष गुरुस्तदार्यैः ॥ ६० ॥

અર્થઃ-પૂજ્ય વડિલોની સેવા, નીચ માણસો પ્રત્યે અનાદરભાવ, ધર્મી માણસોને નહિ ઠગવાપણું, સ્વામિની પ્રશંસા, સત્ય વાણી, અનુચિત કાર્યોનો ત્યાગ, સગાંઓની સાથે પ્રીતિ, સાધુઓની સંગત, નિન્દકર્મોનું કરવાપણું, પ્રતાપી પુરૂષોની સાથે સ્નેહ, તથા દીન અને અનાથો પ્રત્યે ઉપકાર એવી રીતનો સજ્જનોનો ન્યાયમાર્ગ છે.

पैशुन्यद्वार.

चेत्पापापचयं चिकीर्षसि रिपो-र्मूर्ध्नि क्रमौ धित्ससि,
क्लेशध्वंसमभीप्ससि प्रशमनं, सर्वागसां दित्ससे
दुःकीर्ति प्रजिहीर्षसि प्रतिपदं, प्रेत्यश्रियं लिप्ससे,
सर्वत्र प्रविधेहि तन्मित्रवरस्त्वं, पैशुन्यशून्यं मनः ॥७३

અર્થઃ-હે વ્હાલા મિત્ર ? જો તું પાપોનો નાશ કરવાને ઇચ્છતો હોય, શત્રુના મસ્તક ઉપર પગ મૂકવાને અર્થાત્ શત્રુઓનો પ્રલય કરવાને ચાહતો હોય, ક્લેશનો સંહાર કરવાને ઇચ્છતો હોય, સમય અપરાધોને દૂર કરવાને મરજી હોય, પગલે પગલે અપકીર્તિને હરવાને ઇચ્છતો હોય, તો સર્વ જગ્યાએ તું ત્હારા મનને ચુગલીથી રહિત કર ? અર્થાત્ કોઈપણ સ્થળે કોઈની ચાડી કરીશ નહિ.

અર્થઃ—જે જ્ઞાન, શીળ અને તપના ફળને મેળવવાની ઇચ્છા હોય, અને સ્વર્ગ તથા મોક્ષ નગરના માર્ગમાં જવાની જો મરજી હોય, તેમજ પુણ્યપાપનો વિવેક એટલે તફાવત જાણવાની જો આકાંક્ષા હોય, તો સમાધિના ભંડારરૂપ તે ગુરૂને ઉત્તમ માણસોએ સેવવા જોઇએ.

देवद्वार-(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्.)

ज्योतिर्जालमिवाब्जिनीप्रियतमं, प्रीतिर्न मं मुंचति,
श्रेयःश्रीश्रयतीह तत्सहचरी, ज्योत्स्ना सुधांशोरिव।
सौभाग्यं तमुपैति नाथमवनेः, सेनेव तं कांक्षति,
स्वर्मोक्षाश्रियमुना वधूव तरुणं, योऽर्चां विधत्तेऽर्हताम्॥

અર્થઃ—જે માણસ શ્રી અરિહંતપ્રભુની પૂજા કરે છે, તેને સૂર્યને જેમ જ્યોતિનો સમૂહ તેમ પ્રીતિ છોડતી નથી, તથા ચાંદની જેમ ચંદ્રની, તેમ કલ્યાણની લક્ષ્મી તેની સહચરી થાય છે, તેમજ રાજા પ્રત્યે જેમ સેના, તેમ સૌભાગ્ય તેના સમીપમાં આવે છે, તથા યુવાન્ પુરૂષને જેમ સ્ત્રી, તેમ સ્વર્ગ અને મોક્ષની લક્ષ્મી તેને ઇચ્છે છે.

स श्लाघ्यः कृतिनां ततिः सुकृतिनां, तं स्तौति तेनात्मनो-
वंशोऽशोभि नमंति योजितकरास्तस्मै प्रजा भूभुजाम्।

नाम्रौ नीरजमं न सर्पवदने, पीयूषपूरः प्रभा-
भर्तुर्नाभ्युदयश्च पश्चिमगिरौ, चक्री न च व्योमनि,
न स्थैर्यं पवने मरौ न सुमना-मूर्तीरुहः स्यात्यथा,
दौर्जन्ये यशसां तथा नहि भरः, सौमन्वियां सौदरः॥

अर्थः—जेम अग्निमां कमळ, सर्पनी जीभमां अमृतनो समूह, अस्ताचळपर सूर्यनो उदय, आकाशमां वेलडी, पवनमां स्थिरता, तथा मारवाड देशमां कल्पवृक्ष होतुं नथी, तेम दुर्जनतामां चन्द्र समान उज्ज्वळ यशनो समूह खरेखर थतो नथी

तन्मसंपत्तिमनुद्यमं प्रकटयन्, कीर्तिं च कुर्वन् कलिं,
प्राणान् प्राणभृतां हरंश्च सुकृतं, मृत्यं वितन्वँस्तृपाम्।
आरोग्यं च गिलन्नपथ्यमशनं, विद्यां च निद्रां दधत्
कांक्षत्येष यदीहते सुभगतां, पैशुन्यमासूत्रयन् ॥५८॥

अर्थः—जे माणुस लोकोनी चाडीओ करतो छतो सौभाग्यपणाने इच्छे छे, ते माणुस उद्यम विनाज संपदाने इच्छे छे, कंकास कजीया करतो थको कीर्तिने इच्छे छे, प्राणीओना प्राणोने हरतो थको पुण्यने इच्छे छे, हत्याने धारण करी

तस्मान्नप्रथितः परोऽस्ति भुवने जागर्त्ति चित्तार्त्तिहृत्,
कीर्तिस्तस्य वसंति भोगनिवहास्तस्मिञ्जिनं योऽर्चति ॥

અર્થઃ—જે માણસ જિનેશ્વરપ્રભુને પૂજે છે, તે કૃતાર્થ પુરૂષોમાં પણ વખાણવા લાયક છે, તેમજ પુણ્યવંતોની શ્રેણિ તેની સ્તુતિ કરે છે, વળી તેણે પોતાનું કુળ શોભાવ્યું છે, તેમજ તેની પાસે રાજાઓ પણ હાથ જોડીને નમે છે, વળી તેના સમાન આ પૃથ્વીમાં કોઈ પણ બીજો માણસ પ્રખ્યાત થએલો નથી, તેમજ ચિત્તની પીડાને હરનારી એવી તેની કીર્તિ જાગૃત થાય છે, તથા તેનામાં સર્વ લોગો આવીને વસે છે.

तस्माद्दूरमुपैति दुःखमखिलं, सिंहादिवेभव्रजो-
विघ्नौघश्च विभेति सर्पनिकरः, कंसारियानादिव ।
पापात्पंकजिनीपतेरिव निशा, नश्यत्यनर्हा गतिः,
पूज्यंते जिनमूर्त्तयः प्रतिदिनं, यद्धाम्नि सत्स्फुरंतयः ॥७३॥

અર્થઃ—જે મનુષ્યના ઘરમાં જિનેશ્વરની સ્ફુરાયમાન મૂર્તિઓ નિરંતર પૂજાય છે, તે માણસ પાસેથી, સિંહથી જેમ હસ્તિઓનો સમૂહ, તેમ સમસ્ત દુઃખ દૂર જાય છે, તેમજ ગરૂડથી જેમ સર્પોનો સમૂહ, તેમ તેનાથી વિઘ્નોનો સમહ

નાચવાને ઇચ્છે છે, કુપથ્ય ભોજન કરી નિરોગીપણાને ઇચ્છે છે. તથા નિદ્રા લેતો છતો વિદ્યાને ઇચ્છે છે; અર્થાત્ ઉપરોક્ત સમગ્ર અસંભવિત છે.

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

धर्मं धुनोति विधुनोति धियां समृद्धिं,
श्लाघां सिनोति च दुनोति दयाविलासम् ।
चिंतां चिनोति च तनोति तनुप्रतापं,
क्रोधं चिनोति च नृणां पिशुनत्वमेतत् ॥७९॥

અર્થઃ—ચાડીયાપણું માણસોના ધર્મનો નાશ કરે છે, બુદ્ધિની સમૃદ્ધિને દૂર કરે છે, કીર્તિને ગળી જાય છે, દયાના વિલાસને દુભાવે છે, ચિંતા ઉપજાવે છે, શરીરને તાપ આપે છે, તથા ક્રોધને વધારે છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

सौभाग्यादिव सुंदरी सुविनया-च्छ्रेयधीभिः श्रिया,
सुयोगादिव माहात्म्यादिव महा-मंत्रादिसिद्धिः पुनः ।
पीयूषादिव नीरुजत्वमचिरात्, पूजा च पुण्यादिव,
स्फूर्जत्कीर्तिभरा नरं पिशुनता-त्यागादुपागच्छति॥८०॥

કરતો રહે છે, તથા સૂર્યથી જેમ રાત્રિ, તેમ તેનાથી દુર્ગતિ ચરણું તો નામનું જ કરે છે

(शिखरिणीवृत्तम्)

पवेर्धाराकारा, व्यसनशिखरिण्युत्सववने,
वसंतः संकेत-स्त्रिदिवशिवसंपत्तियुवतेः ॥
भवांभोधौ पोतः, सुकृतकमलानां च सरसी,
जिनेंद्राणामर्चा, प्रथितविभवानां च सदनम्॥६॥

અર્થઃ-જિનેંદ્રપ્રભુઓની પૂજા, સાતે વ્યસનોરૂપી પર્વતને ભેદવામાં વજ્રની ધારા સમાન છે, ઉત્સવરૂપી વનને વિકસ્વર કરવામાં વસંત ઋતુ સરખી છે, દેવલોક અને મોક્ષની સંપદારૂપ યુવાન સ્ત્રીને બોલાવવામાં સંકેત તુલ્ય છે, ભવરૂપી સમુદ્રને તરવામાં નાવ સમાન છે, પુણ્યરૂપી કમળોને ઉત્પન્ન કરવામાં સરોવર સમાન છે, તેમજ વિસ્તાર પામેલા વૈભવોના સ્થાન સમાન છે.

(स्रग्धरावृत्तम्)

न भ्रूः साटोपकोपा, न च करयुगले, चापचक्रादिचिन्हं,
कांताकांतस्य संगो, न च मुखकमले, सत्कटाक्षप्रसारः ।

અર્થઃ—સૌભાગ્યથી જેમ સુંદરી, ઉદ્યમ વિનયથી જેમ વિદ્યા, ઉદયથી જેમ ક્રાંતીના પ્રેમ, સાહસથી જેમ મહા મંત્રાદિકની સિદ્ધિ, અમૃતથી જેમ પુર્ણ નિરોગીપણું, તથા પુણ્યથી જેમ મોટાઇ મળે છે તેમ ચાડીનો ત્યાગ કરવાથી માણસને સ્ફુરાયમાન કીર્તિના સમૂહ પ્રાપ્ત થાય છે

सत्संगद्वार.

यत्पंकोऽपि नरेंद्रभाल्फलके, कस्तूरिकाभावभाक्,
काचोऽप्याभरणेषु भूपसुदृशां, हीरोपमां याति यत् ।
यत्काकोऽपि रसालशालशिखरे, माम्राक्षमामश्नुते,
तत्संगान्महतां भवंत्यपि गुणै-र्हीना गुणानां गृहम् ॥

અર્થઃ—રાજાના લલાટસ્થળમાં કાદવ પણ જે કસ્તુરીના ભાવને ભજનારો થાય છે, તથા રાણીઓના આભૂષણોમાં કાચ પણ જે હીરાની ઉપમાને પ્રાપ્ત કરે છે, તેમજ આંબાના વૃક્ષના શિખર ઉપર રહેલો કાગડો પણ જે કોયલપણાને ભજે છે, તે સઘળા ઉત્તમના સંગથી થયેલું છે, માટે એવી રીતે ગુણહીન માણસો પણ ઉત્તમ પુરૂષોના સત્સંગથી ગુણોના સ્થાનરૂપ થાય છે

पापापहितमहितदिपमसा-प्रेयोऽभिषेदेतर-
ज्ञेयाज्ञेयमत्रामत्रमज्ञानलोके विवेके मतिः ।

यानासीना न मूर्ति-र्न च नयनयुगं, कामकामाभिरामं,
हास्योत्फुल्लौ न गल्लौ,समयभवभिदो-यस्य देवः स सेव्यः॥

અર્થઃ-ભય યુક્ત ભવને ભેદનારા એવા જે દેવની ભ્રકુટી આટોપ સહિત કોપવાળી નથી, જેના બન્ને હસ્તો ચાપચક્રાદિકથી ચિહ્નિત થએલા નથી, જેનો ખોળો સ્ત્રીથી શોભિતો થયો નથી, જેનું મુખકમળ કોપ કે પ્રસાદવાળું નથી, જેની મૂર્તિ કોઇ પણ પ્રકારના વાહન ઉપર બેઠેલી નથી, જેની બન્ને આંખો કામની ઇચ્છાથી મનોહર થએલી નથી, તથા જેના ગાલો હાસ્યથી પ્રફુલ્લિત થયા નથી, તે દેવજ સેવવા યોગ્ય છે.

विनयद्वार.

केनाऽकारि प्रशस्या, शशिनि धवलिमा, बर्हिणां च प्रबर्हे,
बर्हे चित्रं विचित्रं, जलरुहपटले, सारसौरभ्यसंपत्।
दुग्धे स्नैग्ध्यं सिताया-मसममधुरिमा, पद्मपाणौ प्रतापः,
नैर्मल्यं सानुकूल्यं, पयसि च विनयः, पुंसि सद्वंशजाते॥

અર્થઃ-ચંદ્રમાં પ્રશંસનીક શ્વેતના કોણે કરી છે? તથા મયૂરનાં મનોહર પીંછામાં વિચિત્ર ચિત્ર કોણે બનાવ્યું છે? તેમજ કમળોના સમૂહમાં મનમોદક સુગંધિની સંપદા કોણે

यूनां चेतसि कांदिशिकहरिणी-नेत्रेव नेत्रः प्रिया,
सत्सत्संगमभंगरंगरसिकाः, मेत्रध्वमात्मप्रियाः॥

અર્થઃ-અભંગ રંગમા રસિક તથા આત્મા છે પ્રિય જેમને એવા હે પ્રાણીઓ? યુવાનોના મનમાં દિઙ્મૂઢ થયેલી હરિણી સમાન ચંચળ આંખોવાળી સ્ત્રી જેમ પ્રિય છે, તેમ તમારી પાપ, ધર્મ, હિત, અહિત, પ્રિય, અપ્રિય, અભિધેય, અનભિધેય, ધ્યેય, અધ્યેય, તથા શુભ અને અશુભના અંતરને જાણુવાના વિવેકમાં જો ખુશી હોય, તો તમે સજ્જનોનો સંગ અંગીકાર કરો?

कीर्तिं कंदलयत्यघं दलयति, प्रल्हादमुल्लासय-
त्यायासं निरुणद्धि बुद्धिविभवं, सूते निशेते रिपून्।
-श्रेयः संचिनुते च बंधुरधियं, धत्ते पिधत्ते भयं,
किं किं कल्पलतेव नैव तनुते, सद्यः सतां संगतिः॥

અર્થઃ-સજ્જનોની સંગત કીર્તિને નવપલ્લવિત કરે છે, પાપનો નાશ કરે છે, આનંદને ઉત્પન્ન કરે છે, શ્રમને રોકે છે બુદ્ધિના વૈભવને ઉત્પન્ન કરે છે, શત્રુઓનો સંહાર કરે છે, કલ્યાણને એકત્ર કરે છે મનોહર બુદ્ધિ આપે છે, તથા ભયને આચ્છાદિત કરે છે, એવી રીતે સજ્જનોની સંગતિ કલ્પવલ્લીની

મુકી છે? કયા વિકાસ [illegible] [illegible]
[illegible] બનાવી છે? [illegible]
છે? તથા પાણીમાં [illegible]
તેમજ [illegible]
[illegible] છે? અર્થાત્ [illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

અર્થ:— [illegible]

[illegible]
[illegible]

માટે નિરંતર શું શું ઉત્તમ કાર્ય નથી કરતી? અર્થાત્ સમગ્ર ઉત્તમ કાર્યો કરે છે.

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

संगात्सतां प्रथितबुद्धिसमृद्धि सिद्धे,-
र्नीचाः पदं समुपयांत्यपमाननीयाः ।
यत्सूत्रतंतुमपि सौरभसारपुष्प,-
संगाद्वहंति मुकुटेषु नराधिनाथाः ॥ ८४

અર્થઃ-વિસ્તાર કર્યો છે બુદ્ધિની સંપદાની સિદ્ધિ જેણે, એવા સત્સંગથી નીચ પણ ઉંચી પદવીને પામે કેમકે સુગંધ યુક્ત ઉત્તમ પુષ્પોના સંગથી સુતરના ત્રાગાને પણ રાજાઓ પોતાના મુકુટોમા ધારણ કરે છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

दत्ते चेद्रसनाः पतिः फलभुजामायुश्च पाथोजभूः,
स्वर्ग निर्जरभूधरः सुरगुरुर्गीः कौशलं पाटुलम् ।
सर्वज्ञत्वमुमापतिश्च रजनीराजः कलाः पेशलाः,
स्तोतुं तांस्तदपि क्षमेत महतां ये संगतः स्युर्गुणाः

અર્થઃ—સજ્જનોના સંગથી જે ગુણો ઉત્પન્ન થાય છે ગુણોની સ્તુતિ કરવાને તો, જો શેષનાગ પોતાની જીભ

रूपोपचितो न सिंधुरवर-स्कंधाधिरूढश्च तत्.
भाग्यं समुपैति यद्विनयिना. भूषाभिरामः पुमान्।

અર્થ:-વિનયરૂપી ભૂષણથી મનોહર થએલો માણસ જે
ભાગ્યને પામે છે, તે સૌભાગ્યને સુવર્ણના આભૂષણોથી
ભિના શરીરવાળો, પુષ્પોની માળાઓથી ભૂષિત થએલો,
તીની હારોથી મનોહર હૃદયવાળો, તથા દિવ્ય વસ્ત્રોવાળો
ણ તે સૌભાગ્યને પામી શકતો નથી, તેમજ રૂપવંત માણસ
ણ તે સૌભાગ્યને મેળવી શકતો નથી, તથા હસ્તિના
ધપર આરૂઢ થએલો માણસ પણ તે સૌભાગ્યને પ્રાપ્ત
ી શકતો નથી.

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

अन्यैर्गुणैरलमलंकरणैर्नराणां,
यद्यस्ति चेद्विनयमंडनमेकमंगे।
आयांति नायकमिव ध्वजिनीजना यत्,
सर्वे गुणाः स्वयमिदं हृदये वहन्तम् ॥ ६१ ॥

અર્થ:-ફક્ત એક વિનયરૂપ આભૂષણજ જો અંગપર
રણ કર્યું હોય, તો પછી બીજા ગુણોરૂપી આભૂષણની
ષ્યોને કંઇ જરૂર નથી. કેમકે હૃદયમાં તે વિનયને ધારણ

આપે, બ્રહ્મા પોતાનું આયુષ્ય આપે, મેરૂપર્વત પોતાની સ્થિરતા આપે, બૃહસ્પતિ વચનોનું અતુલ્ય કૌશલપણું આપે, ઉમાપતિ સર્વજ્ઞપણું આપે, તેમજ ચન્દ્ર જો પોતાની મનોહર કળાઓ આપે, તોજ તેની સ્તુતિ થઇ શકે.

मनःशुद्धिद्वार-(स्रग्धरावृत्तम्)

चेष्टाचो निर्विकारा यदि शमनिभृते नेत्रपत्रे पवित्रे,
गात्रे सद्ध्यानमुद्रा यदि यदि च गतिर्मंदमंदप्रचारा ।
क्रोधादीनां निरोधो यदि यदि च वनेऽवस्थितिःप्रीतिपूर्णा,
क्लेशावेशप्रवेशच्छिदिह हृदि तदा स्वैरमभ्येति शुद्धिः॥

અર્થઃ-હે પ્રાણી ? જો, વાણી વિકાર રહિત હોય, નેત્રો સમતાયુક્ત હોય, પવિત્ર એવા ગાત્રપર એટલે મુખપર ઉત્તમ ધ્યાનની મુદ્રા હોય, ગતિ મંદમંદ પ્રચારવાળી હોય, ક્રોધાદિનો નિરોધ હોય, તથા પ્રીતિપૂર્વક જો વનમાં સ્થિતિ હોય, તો ક્લેશના આવેશના પ્રવેશને છેદનારી મનની શુદ્ધિ પોતાની મેળેજ હૃદયમાં પ્રાપ્ત થાય છે.

(शिखरिणीवृत्तम्)

असौ भस्माभ्यंगः किमु किमुत भूमौ विलुठनं,
जटाटोपः कोऽयं किमु वपुरिदं निर्वसनम् ।

કરનાર માણસની પાસે, સેનાપતિ પ્રત્યે જેમ સેનાના માણસો, તેમ સમગ્ર ગુણો પોતાની મેળેજ આવી પહોંચે છે.

(अनुष्टुब्वृत्तम्)

प्रेमपात्रं प्रजायंते, विनीताः पशवोऽपि हि ।
तस्माद्विनय एवायं, स्वीकार्यः कार्यकोविदैः ॥७०॥

અર્થ:-વિનયવાળા પશુઓ પણ પ્રેમના પાત્રરૂપ થાય છે, અર્થાત્ બહુજ વ્હાલા લાગે છે, માટે પોતાના કાર્યમાં ચતુર એવા માણસોએ તે વિનયનેજ સ્વીકાર કરવો.

(व्याख्यान– शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

प्राणा यांतु सुरेंद्रचापचपलाः, संपत्तयश्चास्थिरा-
संसाराः पितृपुत्रमित्ररमणी-मुख्याःसमा बुद्बुदैः ॥
साम्राज्यादिपुर्गुणा गिरिनदी-वेगप्रपारिप्लवाः,
कीर्तिः केन्दिराऽपि मुनीमिथनिभा-नगाग्रेऽपि तिष्ठतु ॥७१॥

અર્થ:-વર્ષાકાળમાં થતા ઇંદ્રધનુષ સમાન ચપળ કાંતિવાળા પ્રાણો ભલે ચાલ્યા જાઓ ? અસ્થિર સંપદાઓ પણ ભલે ચાલી જાઓ ? પાણીના પરપોટા તુલ્ય પિતા, પુત્ર મિત્ર, સ્ત્રી આદિ નષ્ટ ભલે થાઓ ? તેમજ પણ

कचाल्लोचः कोऽयं प्रचुरतपसां किं च तपनं,
न चेच्चेतः शुद्धिः सुकृतमफलीकार करणम् ॥ ८७ ॥

અર્થઃ–જો પુણ્યને અફળ કરવાના કારણરૂપ એવી મનની શુદ્ધતા ન હોય તો શરીરે ભસ્મના ચોળવાથી શું થવાનું છે? તેમજ પૃથ્વીપર લોટવાથી પણ શું થવાનું છે? જટાનો આરોપ ધારણ કરવાથી શું થવાનું છે? શરીરને વસ્ત્ર રહિત રાખવાથી શું થવાનું છે? માથા વિગેરેના વાળનો લોચ કરવાથી શું થવાનું છે? તથા ઘણા તપો તપવાથી પણ શું થવાનું છે? અર્થાત્ મનની શુદ્ધિ સિવાય ઉપરોક્ત સર્વે આત્મકલ્યાણ કરનાર નથી.

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

स्वैरं भ्रमन् जननि चित्तनिशाचरोऽयं,
यैर्यन्त्रितः सुकृतकल्पमनोज्ञमन्त्रैः ।
तेषामशेषसुखपोषिणि सिद्धिसौधे,
वासः सदा समजनीह समाधिभाजाम् ॥८८॥

અર્થઃ–સમતાને ભજનારા એવા જે પ્રાણીઓએ, જગતમાં સ્વેચ્છાચારથી ભ્રમણ કરતા ચિત્તરૂપી રાક્ષસને પુણ્યનાં કાર્યોરૂપી મનોહર મંત્રોએ કરીને યંત્રિત કરેલો છે. તે

તમાથી પડતી નદીના વેગ સમાન ચચળ એવા શરીરના તારૂણ્ય આદિ ગુણો પણ ભલે ચાલ્યા જાઓ ? પરન્તુ કીર્તિને ક્રીડા કરવાના વનસમાન નીતિરૂપી સ્ત્રીનો સંગ ફક્ત લાંબા કાળ પર્યન્ત રહો ?

(अनुष्टुपवृत्तम)

यथोपायैर्विना निम्ना-वनीमेति नदीवहः ।
स्वयं नयवतोऽभ्यर्णं, तथाभ्येति श्रियां भरः ॥७२॥

અર્થઃ-જેમ નદીનો પ્રવાહ ઉપાય વિનાજ નીચી જમીન પ્રત્યે જાય છે, તેમ લક્ષ્મીનો સમૂહ પણ ન્યાયવંત માણસની પાસે પોતાની મેળેજ જાય છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

संबंधी प्रणयैः सरः कुवलयैः, सेना च रंगद्धयैः,
स्त्रीवाहुर्वलयैः पुरी च निलयै-र्नृत्यं च नानालयैः ।
गंधर्वश्च रवैः सभा सुहृदयै-रात्तज्ञनो वाङ्मयैः,
शिष्यौघो विनयैः कुलं च तनयै-राभाति भूपो नयैः ॥

અર્થઃ-જેમ સગાં સંબંધીઓ પ્રીતિથી, સરોવર કમળોથી, સેના ઉછળતા અશ્વોથી, સ્ત્રીઓના હસ્ત ચુડીઓથી, નગરી મનોહર મહેલોથી, નૃત્ય "નાના શર્ક" ઇત્યાદિક નાદોથી,

માણુસોને સમગ્ર સુખોને પોષણ કરનારા એવા મોક્ષરૂપી મંદીરોમાં નિરંતર વાસ થએલો છે.

(उपजातिवृत्तम)

विना मनः शुद्धिमशेषधर्म,-
कर्माणि कुर्वन्नपि नैति सिद्धिम् ।
दृग्भ्यां विना किं मुकुरं करेण,
वहन्नपीक्षेत जनः स्वरूपम् ॥ ८९ ॥

અર્થ:-મનની શુદ્ધિવિના સમગ્ર ધર્મકાર્યોને કરતો એવો પણ પ્રાણી મોક્ષમાં જઈ શકતો નથી, કેમકે હાથમાં આરીસો પકડીને ફરતો એવો પણ પ્રાણી આંખોવિના પોતાનું સ્વરૂપ જોઈ શકતો નથી.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

दूतीं मुक्तिमृगीदृशो यदि मनःशुद्धिं विधातुं रतिं,-
स्तत्स्वर्णे रमणीजने च हृदयं रक्ष्यं प्रलुभ्यत्सखे ।
एतल्लोभभराभिभूतहृदये न स्वार्थसार्थप्रथा,
प्रादुर्भावमुपैति शंवरदृशां रोहः शिलायामिव ॥९०॥

અર્થ:-હે મિત્ર ! મુક્તિરૂપી સ્રીને વશ કરવામાં દૂતી-

સગાન મનની શુદ્ધિને ધારણ કરવાની જો તને ઇચ્છા હોય, તો સુવર્ણ અને મનોહર એવી સ્ત્રીમાં લોભાતા તારા હૃદયનું તારે રક્ષણ કરવું જોઇએ; કેમકે લોભના સમૂહથી પરાભવ પામેલા હૃદયમાં, શિલામાં જેમ કમળનું ઉગવું તેમ, આત્માર્થના સમૂહના વિસ્તારની ઉત્પત્તિ થતી નથી.

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

भक्तिं भनक्ति विनयं विनिहन्ति तृष्णां,
पुष्णाति तर्जयति वर्यमजर्यवीर्यम् ।
पूजां पराभवति नीतिमपाकरोति,
द्यूतं विदूरयत तद्व्यसनाध्वमूलम् ॥ ९१ ॥

અર્થ—હે પ્રાણીઓ ? જે જુગારકર્મ ભક્તિને તોડી પાડે છે, વિનયનો નાશ કરે છે, તૃષ્ણાને પુષ્ટ કરે છે, મનોહર તથા નિબિડ એવા વીર્યની તર્જના કરે છે, પૂજાનો એટલે કીર્તિનો પરાભવ કરે છે, તથા નીતિને દૂર કરે છે, એવા નાના પ્રકારના દુઃખના માર્ગને ઉત્પન્ન કરનારા જુગારને તમે દૂર કરો ?

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

धन्यां धात्रिं वधूं विधाय स कुशीपुर्गः सुतानीहते,
झंपापातमुपेत्य पर्वतपतेः प्राणान् स च प्रेप्सति ।

ये नीरं विपिबन्ति निर्झरभवं कुंजे च ये शेरते,
ये चाश्नन्ति तृणानि काननभुवि भ्राम्यन्ति येऽहर्निशम्
ये च स्वैरविहारसारसुखिता निर्मन्तवो जन्तवो,
हत्वा तान् मृगयासु कः समभवन्नारकेषु नाभ्यागतः॥

અર્થ.—જે બિચારા નિરપરાધી વનવાસી પશુઓ ઝરણાઓનું પાણી પીએ છે, ઝાડીમાં સુઈ રહે છે, ઘાસ ખાઈ જાય છે, વનની ભૂમિમાં નિરંતર ભ્રમણ કરે છે, એવી રીતે જેઓ સ્વેચ્છાચારી મનોહર વિહારથી સુખી થએલાં છે, તેઓને શિકારમાં હણીને કયો માણસ નરકનો પરોણો થયો નથી?

(उपजातिवृत्तम्)

जीवान् ग्रामो यत्र नरोऽनुभूतान्,
भयप्रणाशः समुपैति हानिम् ।
आखेटकेऽत्र कलापदां कः,
कौतूहलेनापि करोति धीमान् ॥ १३६ ॥

અર્થ:—જે શિકારમાં ચોર, જગાર, અને [illegible] સજ્જનો શિકારીઓના ત્રણે પુરુષાર્થો હાનિ પામે છે, કેવળ

१० २६ २५ २७ २८ २२ ३० २९
सच्छिद्रामधिरुह्य नावमुदधेः कूलं च कांक्षत्यसौ,
४ ३ ६ ५ १ २
कृत्वा कनवकौतुकं प्रकुरुते वित्तस्पृहां यो जडः॥१२॥

અર્થઃ-જે મૂર્ખ માણસ જુગારના મિષનું કૌતુક કરીને ધનની ઇચ્છા કરે છે, તે કુબુદ્ધિનો સરદાર ઘરમાં વાંઝણી સ્ત્રી રાખીને પુત્રોને ઇચ્છે છે, મેરૂપર્વત ઉપરથી ઝંપાપાત કરીને તે આયુષ્યની ઇચ્છા રાખે છે, તથા છીદ્રવાળા વહાણમાં બેસીને તે કિનારે પહોંચવાની ઇચ્છા કરે છે.

४ २ ३ १ ५ ६ ७
भ्रातॄन् भूतभराभिभूत इव यल्लुब्धो दृशा नेक्षते,
१२ १४ १३ ८ ११ ९ १०
भक्तोक्तिं शृणुते न च ज्वरितवद्यद्दत्तचित्तः पुमान्।
२१ १९ १८ १६ १७ १५ १६ २०
लज्जामुज्झति मद्यमूर्छित इवासक्तश्च यत्र द्रुतं,
२६ २५ २६ २४ २३ २७ २८
द्यूतं वित्तविनाशनं त्यज सखे तन्मूर्खमैत्रीमिव॥१३॥

અર્થઃ-જુગારમાં આસક્ત થએલો માણસ, જાણે ભૂતોના સમૂહથી પરાભવ પામેલો હોય નહિ, તેમ ભાઇઓને તો આંખેથી જોતો પણ નથી, તેમ તે જુગારમાં રહેલા ચિત્ત-વાળો માણસ તાવ ચઢેલા માણસની માફક સેવકના વચનોને પણ સાંભળતો નથી, વળી તે જુગારમાં લીન થએલો માણસ મદિરાપાનથી મત્ત થએલાની માફક તુર્ત લજ્જાનો પણ

દુઃખના સમૂહ સરખા શિકારને ક્રીડા માત્રથી પણ કયો બુદ્ધિમાન્ આચરે ? અર્થાત્ નજ આચરે.

चौरिद्वार-(शिखरिणीवृत्तम)

प्रहारो यष्ट्याद्यैस्तदनु शिरसो मुंडनमथो,
खरारोपाटोपस्तदनु च जगद्गालिमहनम् ।
ततः शूलारोहो भवति च ततो दुर्गतिगतिः,-
विचार्यैतच्चौर्याचरणचरितं मुंचति न कः ॥११६॥

અર્થઃ-જે ચોરી કરવાથી પ્રથમ તો લાકડી આદિકથી માર પડે છે, પશ્ચાત્ ગધેડા ઉપર બેસવું પડે છે, બાદ દુનિયાની ગાળો સહન કરવી પડે છે, ત્યાર પછી શૂળી ઉપર ચઢવું પડે છે, તેમજ તેથી છેવટે દુર્ગતિમ જવુ પડે છે, એવી રીતના ચોરીના આચરણની દશા વિચારીને તેનો કયો ઉત્તમ જન ત્યાગ ન કરે ?

नृणां प्राणा बाह्या यदनघयशो यच्चदमलः,
कुलाचारो यश्चानुपममहिमा यच्च गरिमा ।
कलानां यत्केलिर्यदममनमा रूपरचना,
धनं तद्यैरात्तं निखिलमपि तैः संहृतमिदम् ॥११७॥

ત્યાગ કરે છે; માટે હે મિત્ર ! મૂર્ખ મનુષ્યની મિત્રા સરખી
આરૂઢ ધનના નાશ કરનારા જુગારને તું ત્યજી દે !

(उपजातिवृत्तम्)

यस्मात्पदां वृंदमुपैति वृद्धिं, कंदात्तरूणामिव पादपानां ।
त्यजंति तत्कितव न मनीषिमुख्या-स्तं दूरात्कृतमनुगमयंः ॥

અર્થ:—જે જુગારમાં જાળવાળા જમીનમાં જેમ વૃક્ષોના મૂળ, તેમ દુઃખોના સમૂહ વૃદ્ધિ પામે છે, જેવા દુષ્ટ આશયવાળા તથા ઉત્તમ જનોથી નહિ સ્તુતિ કરાયેલા જુગારને, હે પાપી ! નથી કેમ ત્યજતા નથી ?

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

स्थानं शून्यगृहं चिताः स्वजनताः मित्रभ्य देश्याजनः,
पार्श्वस्थाः परमोषिणः परिजनाः कादंबरीशायिनः ।
व्यापारश्च परप्रियापरिचयः स्थानं च विद्वेषिणो,
येषां द्यूतकृतां कथामपि बुधो कुर्यात्तस्मै नः सुधीः ॥७८॥

અર્થ:—જે જુગારીઓનું સ્થાન તો સૂની [illegible] હોય છે, [illegible] હોય છે, [illegible] સાથે [illegible] [illegible] પાસે [illegible]

અર્થઃ-જે ધન માણુસોના બાહ્યપ્રાણો છે, નિર્દોષ યશ છે, નિર્મળ કુળાચાર છે, અનુપમ મહિમા છે, મ્હોટાઈ છે, કળાઓની ક્રીડા છે. તથા જે અતુલ્યરૂપની રચના છે, એવું પારકું ધન જેઓએ ચોર્યું છે તેઓએ સમગ્ર હરેલું છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

वैरं निःस्वजनैरकारि कलहः कीर्त्या च लोकद्वयी,-
कृत्यैर्मत्सर उत्सवैश्च विरहः सौख्यैरसूयोदयः ।
प्राणैरप्रियता प्रियैरलपनं द्रोहश्च धर्मेच्छया,
विश्रम्भेण हठश्च नरनिकरैश्चौरिका निर्ममे ॥१२८॥

અર્થ.-જે અન્યત ધાડેલોકોએ ચોરી કરેલી છે તેઓએ જગતના લોકો સાથે વેર કરેલું છે, કીર્તિ સાથે કલેશ કરેલો છે, બન્ને લોકના કાર્યો સાથે મત્સર કરેલો છે, ઉત્સવો સાથે વિરહ કરેલો છે, સુખો સાથે અદેખાઈનો ઉદય કરેલો છે, પ્રાણો સાથે અપ્રીતિ કરેલી છે, સ્નેહીઓ સાથે અબોલા કર્યા છે, ધર્મની ઈચ્છા સાથે દ્રોહ કરેલો છે, તથા વિશ્વાસ સાથે હઠવાદ કરેલો છે

तत्कीर्तिः कुमुदेन्दुकुन्दकलिकाकर्पूरपूरोपमा,
तत्स्फूर्तिः परमप्रमोदविलसत्पाविण्यपाथःप्रपा ।

જેઓના પરિવાર હોય છે, પરસ્ત્રીના પરિચયરૂપ જેઓનો વ્યાપાર હોય છે, તથા ધનના નાશથી જેઓની ખ્યાતિ હોય છે, એવા જુગારીઓની સાથે ઉત્તમ બુદ્ધિવાને વાત પણ શામાટે કરવી જોઇએ ?

मोलद्धार.

निःशङ्कं [illegible] गीतिरीनिरफला मद्यपानभीरेयगा,
[illegible] कथा मृगा मृगदृशां [illegible] ।
निर्दाक्षिण्य [illegible] यदृश्यबुद्धिर्गुरा,
[illegible] दिषु देहिषु प्रगणिता [illegible] ॥१३॥

અર્થ:—જેના આત્મા પ્રત્યે જેમ ગાયનની રચના, તેમ [illegible] નિષ્ફળ છે, [illegible] તેમ [illegible] નિષ્ફળ છે, વળી [illegible] તેમ [illegible] બુદ્ધિ પણ નિષ્ફળ છે [illegible]

[illegible]
[illegible]

દુઃખના સમુદ્ર સરખા શિકારને ક્રીડા માત્રથી પણ કયો બુદ્ધિમાન્ આચરે ? અર્થાત્ નજ આચરે.

ચૌર્યદ્વાર—(શિખરિણીવૃત્તમ્)

प्रहारो यष्ट्यार्धैस्तदनु शिरसो मुंडनमथो,
खरारोपाटोपस्तदनु च जगद्गालिसहनम् ।
ततः शूलारोहो भवति च ततो दुर्गतिगति,-
र्विचार्येतच्चौर्याचरणचरितं मुंचति न कः ॥११३॥

અર્થઃ—જે ચોરી કરવાથી પ્રથમ તો લાકડી આદિકથી માર પડે છે, પશ્ચાત્ ગધેડા ઉપર બેસવુ પડે છે, બાદ દુનિયાની ગાળો સહન કરવી પડે છે, ત્યાર પછી શૂળી ઉપર ચડવું પડે છે, તેમજ તેથી છેવટે દુર્ગતિમ જવુ પડે છે, એવી રીતના ચોરીના આચરણની દશા વિચારીને તેનો કયો ઉત્તમ જન ત્યાગ ન કરે ?

नृणां प्राणा बाह्या यदनघयशो यत्तदमलः,
कुलाचारो यच्चानुपममहिमा यच्च गरिमा ।
कलानां यत्केलिर्यदसमनमा रूपरचना,
धनं तच्चैरात्तं निखिलमपि नः संहृतमिदम् ॥११७॥

मुक्त्वा चंदनमिंदुकुंदविशदं, तैर्भूतिरभ्यंग्यते,
संत्यज्यापर भोज्यमद्भुततरं, यैरामिषं भुज्यते ॥९७॥

અર્થ:—જે માણસો બીજાં અત્યંત મનોહર ભોજન ત્યજીને માંસનું ભક્ષણ કરે છે. તેઓ મોતીઓના મનોહર હારને ત્યજીને ગળામાં સર્પને નાખે છે ચન્દ્ર સરખા સફેદ દૂધને ત્યજીને તેઓ મૂત્ર પીવે છે, તેમ ચન્દ્ર તથા ડોલર સમાન નિર્મળ ચંદનને ત્યજીને તેઓ શરીર પર રાખ ચોળે છે.

स्वं ज्वालाजटिलेऽनले स महले क्षिप्त्वेहते शीतता,-
मुत्संगे भुजगं निधाय सविषं स प्राणितं कांक्षति ॥
कीर्तिं काम्यति चाकृशां कृपणतामामूल्य स घस्मरो,-
यः कर्तुं करुणामभीप्सति जडो जग्ध्वा पलं प्राणिनाम् ॥

અર્થ:—જે બુદ્ધિ વિનાનો મૂર્ખ માણસ પ્રાણીઓનું માંસ ભક્ષણ કરીને દયા કરવાને ઈચ્છે છે, તે માણસ જ્વાળાઓથી વ્યાકુળ થએલા મ્હોટા અગ્નિમાં પોતાના શરીરને ફેંકીને શીતળતાને ચાહે છે, તથા ખોળામાં ઝેરી સર્પને રાખીને તે જીવિતને ઈચ્છે છે, તેમજ અત્યંત કૃપણપણું રાખીને તે કીર્તિને ઈચ્છે છે.

परस्त्रीत्याग-(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्.)

नो हास्यं सुरतप्रपंचचतुरं नालिंगनं निर्भरं,
नैवोरोजसरोजयुग्मल(वि)लुठत् पाणिं प्रमीलामलम्।
नो बिंबाधरचुंबनं स्थिरतया कुर्यात् पुमान् प्रेयसी-
मन्येषां रमणीजिकामचकितः कामीति काम्या न ताः ॥

अर्थः-कामी माणस परस्त्रीनी साथे विलास करतो छतो ते समये अत्यंत बीकनो मार्यो तेणीना साथे संभोगना प्रपंचमां योग्य एवुं हास्य करी शक्तो नथी, तेणीने अत्यंत आलिंगन करी शकतो नथी, तेणीना स्तनरूपी कमळना युग्मपर बरोबर हस्ताश्लेष करी शकतो नथी, अत्यंत सुखथी सारी रीते आंखो मींची शक्तो नथी, तेमज स्थिरताथी तेणीना बिंब एटले पाका घोला समान होठनुं चुंबन पण लई शकतो नथी, माटे तेवी परस्त्रीने भोगववानी इच्छा करवी नहि

पौराणां पुरतः प्रपंच्य महिमा दत्तः पितृभ्यां स्वयं,
यो दत्वा स्वकरं करेण च धृतः मत्साक्षिणां साक्षिकम्।
तं हित्वा पतिमीहते यदितरं या कामिनी कामिनं,
मन्ननं कथमात्ममाङ्क्षति सा स्वच्छंदसंचारिणी॥१२२

વાયુતુલ્ય, તથા દુ ખરૂપી નગરના માર્ગમાં ચાલન સરખા સુરાપાનને, હે પ્રાણી ? તું [illegible] છે ?

વેશ્યાચાર-(શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્ત)

યત્રાસં વિટકોટિચ [illegible] નિપતન્નિષ્ઠીવનાનાં ઘટી,
યત્ક્ષય જનંગમાદ્વિજનનાપાણિ [illegible] ।
યત્રાગં વહુપાતુદંડનિ [illegible] કોટો [illegible],
પ્રેમતાસુ દશાનિ ધાવકશિલાતુલ્યાસુ [illegible] કઃ ॥

અર્થઃ-જે વેશ્યા સ્ત્રીઓનું મુખ, કોટા [illegible] પુ [illegible] મુખમાંથી પડતા ગુંકની કુંડી સમાન છે તથા [illegible] ની છાતી [illegible] નારા [illegible] જનોના હું [illegible] એવી છે, તેમજ જેઓનું [illegible] ના [illegible] આલિંગનથી ચિંથિત થઈ ગયું છે, એવી [illegible] શીલા સમાન વેશ્યા સ્ત્રીઓ [illegible] માનવ [illegible] કરે ? અર્થાત્ કોઈપણ પ્રેમ ન કરી શકે.

[illegible] ધામમલસાગરઃ [illegible] કુટીર [illegible],
[illegible] નિર્ગુણ [illegible] કુટીર [illegible] ।
[illegible] કુટીર [illegible],
[illegible]

तन्मूर्तिः स्मरपार्थिवस्मयशशिस्वर्भाणुवद्भ्राजते,
चौर्यं यैर्मुमुचे लसद्गुणगणारामैकदावानलम् ॥११९॥

અર્થઃ-જેઓએ ઉલ્લાસયમાન થતા ગુણોના સમૂહરૂપી બગીચાને બાળવામાં દાવાનળ સમાન ચોરીનો ત્યાગ કર્યો છે, તેઓની કીર્તિ ચંદ્રવિકાસી કમળ, ચંદ્ર, ડોલર નામના પુષ્પની કળી, તથા કપૂર તુલ્ય ઉજ્વળ છે, તેમજ તેઓની સ્ફુર્તિ ઉત્કૃષ્ટ હર્ષથી ફેલાવો પામતું જે પવિત્રપણું તેરૂપી પાણીની પરબ સમાન છે, તથા તેઓની મૂર્તિ કામદેવરૂપી રાજાના રૂપના ગર્વરૂપી ચન્દ્રને અસ્ત કરવામાં રાહુ તુલ્ય શોભે છે.

(उपजातिवृत्तम)

श्रीकीर्तिविस्फूर्तिलताम्बुवाहं,
दौर्भाग्यदैन्याम्बुजसप्तवाहम् ।
विश्रंभधाराधरगन्धवाहं,
विमुंच चौर्यं दुरितप्रवाहम् ॥ १२० ॥

અર્થઃ-અપકીર્તિના ફેલાવારૂપી વેલડીને વૃદ્ધિ કરવામાં વરસાદ સમાન, દુર્ભાગ્યપણું તથા દરિદ્રતારૂપી કમળને વિકસ્વર કરવામાં સૂર્ય સમાન, અને વિશ્વાસરૂપી મેઘને નાશ કરવામાં પવન તુલ્ય, તથા પાપોના પ્રવાહ સદૃશ એવી ચોરીને, હે પ્રાણી ! તું ત્યજી દે ?

અર્થ :-કામદેવ જેમ રતીથી, મહાદેવ જેમ પાર્વતીથી, ઇન્દ્ર જેમ ઇન્દ્રાણીથી, વિષ્ણુ જેમ લક્ષ્મીથી, ચંદ્ર જેમ રોહિણીથી, તથા રામ જેમ સીતાથી આલિંગન કરાય છે, તેમ કુષ્ટિ એટલે કોઢના રોગવાળો માણસ પણ ગણિકાથી કેવળ ધનની ઇચ્છાએ કરીનેજ બન્ને હાથોથી આલિંગન કરાય છે

(ઉપજાતિવૃત્તમ)

यासु व्रजन् याति जनः कदाचि-

त्स्वसार्यां च मातर्यपि मोहमूढः ।

अनेकलोकैः प्रतिसेवितासु,

किं तासु वेश्यासु रतिः शुभाय ॥ १०८ ॥

અર્થઃ-જે વેશ્યા સ્ત્રીઓ પ્રત્યે ગમન કરનારો માણસ કોઈ વખતે તો બ્હેન તથા માતા પ્રત્યે પણ મોહથી મૂઢ થઈ જાય છે, એવી અનેક લોકોથી સેવાએલી તે વેશ્યા સ્ત્રીઓમાં કરેલી પ્રીતિ શું કલ્યાણકારી નિવડે છે ? અર્થાત્ નહીંજ નીવડતી.

(शिखरिणीवृत्तम)

धत्ते कीर्तिनिर्णाशं धनमपि च रूपं निरपदं,

धत्ते पापौघातं धनमपि च बुद्धिनिर्णयः ।

परस्त्रीद्वार-(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्.)

नो हास्यं सुरतप्रपंचचतुरं नालिंगनं निर्भरं,
नव्योरोजसरोजयुग्मल(वि)लुठत् पाणि प्रमीलामलम्।
नो बिंबाधरचुंबनं स्थिरतया कुर्यात् पुमान् प्रेयसी-
मन्येषां रमयन्निकामचकितः कामीति काम्य न ताः॥

' અર્થઃ-કામી માણસ પરસ્ત્રીની સાથે વિલાસ કરતો છતો તે સમયે અત્યંત બીકનો માર્યો તેણીના સાથે સંભોગના પ્રપંચમાં યોગ્ય એવું હાસ્ય કરી શક્તો નથી, તેણીને અત્યંત આલિંગન કરી શકતો નથી, તેણીના સ્તનરૂપી કમળના યુગ્મપર બરોબર હસ્તાક્ષેપ કરી શકતો નથી, અત્યંત સુખથી સારી રીતે આંખો મીંચી શક્તો નથી, તેમજ સ્થિરતાથી તેણીના બિંબ એટલે પીકા ઘોલા સમાન હોઠનું ચુંબન પણ લઈ શકતો નથી, માટે તેવી પરસ્ત્રીને ભોગવવાની ઇચ્છા કરવી નહિ.

पौराणां पुरतः प्रपंच्य महिमा दत्तः पितृभ्यां स्वयं,
यो दत्वा स्वकरं करेण च धृतः सप्तार्चिषां साक्षिकम्।
तं हित्वा पतिमीहते यदितरं या कामिनी कामिनं,
तन्मूलं कथमात्ममाद्दयति सा स्वच्छंदसंचारिणी॥१२२

धनं देवो यासां धनमपि च यासां गुरुरिह,
विभक्ते वेश्यासु प्रणयमिह कस्तासु मतिमान्॥१०९

અર્થઃ-તે વેશ્યા સ્રીઓને ધન એજ પ્રીતિ, ધન એજ નિરૂપમરૂપ, ધન એજ મનોહર આચાર, ધન એજ અત્યંત બુદ્ધિ, તેમજ દેવ તથા ગુરૂ પણ ધન જ છે, એવી વેશ્યા સ્રીઓમાં કયો બુદ્ધિમાન્ પુરૂષ આ જગત્માં પ્રેમ ધારણ કરે? અર્થાત્ કોઈ પણ પ્રેમ ધારણ કરે નહિ.

(वसन्ततिलकावृत्तम)

मास्म स्मर स्मरनरेशवरूथिनीनां,
तासां पणांबुजदृशां हि दृशां विलासान्।
यद्रूपदीपकलिकासु मनोहरासु,
स्नेहक्षयासु पतयः शलभीभवन्ति ॥११०॥

અર્થઃ-હે પ્રાણી! કામદેવરૂપી રાજાની સેના સમાન, એવી તે વેશ્યા સ્રીઓની આંખોના કટાક્ષોનું તું સ્મરણ નહિ કર? કેમકે સ્નેહનો ક્ષય થયો છે જેમને વિષે, (તેલનો નાશ થયો છે જેમને વિષે) એવી વેશ્યા સ્રીઓના રૂપરૂપી મનોહર દીવાની શિખાઓમાં ઘણા માણસો પતંગીઆની ક્રીડાને પ્રાપ્ત થાય છે. અર્થાત્ છેવટે મૃત્યુ પામે છે.

અર્થઃ-જે પતિને નગરના લોકોની સમીપે મહોત્સવ પૂર્વક મા-બાપે પસંદ કરી આપ્યો છે, તથા જેને પોતાનો હાથ તેના એટલે પતિના હાથમાં આપીને અગ્નિની સાક્ષીએ પોતે પતિપણે સ્વીકારેલો છે, એવા પતિનો ત્યાગ કરીને જે સ્ત્રી બીજા કામી પુરુષને ઇચ્છે છે, તે સ્વચ્છંદચારી સ્ત્રી ખરેખર આપણી પોતાની શી રીતે થાય ? અર્થાત્ નજ થાય.

पूर्णोऽप्यन्यपराभवं रतसमं यत्संगतां मन्यते,
प्राप्नुर्मृगलक्ष्मकांककलिनः सुखांकशीलगुणिः ।
नीचाचारविधौ महानिव अनंदाणानदाग्रमिये,
कोऽपीन स्वैरविहारकारिणि सुधीः प्रीतः परस्त्रीजने॥

અર્થ.-જે પરસ્ત્રીના સંગથી અપમાન અને સંપૂર્ણ ચંદ્ર જેવું અન્યના એટલે બીજાના પરાભવથી અપકારથી મરણ થાય છે, તથા તેથી ઉત્પન્ન થએલા કલંકથી પંકથી છવાએલા થાય છે. માટે બીજાના આ હારની વિધિમાં જેમ અર્જુન તેમ કોઈ દુઃખદાયક તથા સ્વેચ્છાચારી પરસ્ત્રીમાં કયો ઉત્તમ બુદ્ધિમાન સજ્જન પ્રીતિવાળો થાય ? અર્થાત્ કોઈપણ નથી થતો.

मंदिरं स्थिरनिर्मोहनं स्मिततिर्मुक्तमागारां पुरीं,
त्यक्त्वा संप्रमेदिरनिर्मायकरानुरूपानुगुणस्य सः ।

पापाधिकार-(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

सैन्यैः श्वापदपंक्तिभिः [illegible] सर्वैरपि प्राप्यते,
तैः [illegible] भ्रमणा [illegible] विपदां [illegible] ।
[illegible] पिपिपासुभिश्च [illegible] सर्वैः [illegible],
ये मूढा अटवीमटन्ति [illegible] प्रारब्धपापद्रुमः ॥[illegible]॥

અર્થ. પાપનું કરેલ છે [illegible] જેમ [illegible] મારે [illegible] કરે છે, તેઓથી [illegible] સમયે [illegible] પણ [illegible], વળી તેઓની [illegible] સહિત [illegible] પણ [illegible] કરે છે, [illegible] પ્રકારના [illegible] કરનારા એવા તેઓ [illegible] પોતાના પ્રાણોને પણ [illegible] છે

[illegible] मरवत [illegible] पुरा [illegible],
[illegible] भीतिनिर्भरहृदः [illegible] प्रापणैः ।
[illegible] विरचैर्विदलिते [illegible] हे [illegible],
[illegible] ॥[illegible]॥

पातुं वांछति शुद्धनिर्मलजलः स ग्रामगर्तोदकं,
त्यक्त्वा स्वप्रमदाः परस्त्रियमतो यः सेवितुं कांक्षति ॥१२८

અર્થઃ-જે માણસ પોતાની સ્ત્રીનો ત્યાગ કરીને પરસ્ત્રીને સેવવાને ઇચ્છે છે, તે બુદ્ધિ વિનાનો માણસ દેવતાની નગરીનો ત્યાગ કરીને ગોકુળમાં એટલે ગાયોના વાડામાં રહેવાનું ઇચ્છે છે, તથા સુવર્ણમય મહાઉત્તમ ભૂમિનો ત્યાગ કરીને ઉકરડા ખોદવાને ઇચ્છે છે, તેમજ નિર્મળ જળનો ત્યાગ કરીને ગામડાની ગટરનું પાણી પીવાને તે ઇચ્છે છે.

(उपजातिवृत्तम)

निजांगनासंगमनंगरंगा,-
दन्येषु वांछत्सु यथात्मकोपः ।
तथा परेषामिति मन्यमाना,-
स्त्यजन्ति संतः परकीयपत्नीः ॥ १२९ ॥

અર્થઃ-જેમ અન્ય માણસો, કામદેવના રંગથી આપણી પોતાની સ્ત્રીના સંગમને ઇચ્છવાથી આપણને પોતાને જેમ ક્રોધ થાય છે, તેમ અન્યને પણ કોપ થાય, એવું વિચારી સજ્જન પુરુષો પરસ્ત્રીનો ત્યાગ કરે છે.

અર્થ:-હે મિત્ર ? જો તું નરક સાથે સંગમ કરવાને, પુણ્ય સાથે ક્લેશ કરવાને, સજ્જનોની સંગત સાથે વૈર કરવાને, ભયના સમૂહ સાથે પ્રીતિ કરવાને, પાપોની સાથે પરિચય કરવાને, દુ:ખદાયક વસ્તુઓ સાથે પ્રેમ કરવાને, તથા ન્યાય સાથે નહિ મળવાને ઇચ્છતો હોય, તોજ પ્રાણીઓના સમૂહને ભય કરનારા એવા શિકારને આટોપ સહિત કર ?

आक्रंदा वनवासिनामसुमतां गीतानि तेषामसृक्-
कुल्याः कुंकुमहस्तका अनुचराः क्रूराः शुनां राजयः।
जंतुघातपलान्यहो रमयतो यस्मिन् मृगव्यामहे,
श्वभ्रस्त्री परिरभ्यते मृगयुभिः कस्तत्र गच्छेत् सुधीः॥

અર્થ:-જે શિકારરૂપી વિવાહના મહોત્સવમાં વનવાસી પ્રાણીઓના આક્રંદરૂપી ગીતો છે, તેઓના રૂધિરથી ભરાએલાં ખાબોચીયાંરૂપી કુંકુમના હાથાઓ એટલે કેશરના થાપા છે, જ્યાં ક્રૂર કુતરાઓના સમૂહોરૂપી સોબતીઓ એટલે જાનૈયા છે, વળી અરે ! જ્યાં પ્રાણીઓના સમૂહના માંસની રસોઈ છે, તથા જ્યાં નરકરૂપી સ્ત્રીને શિકારીઓ આલિંગન કરે છે, એવા તે મહોત્સવમાં કયો ઉત્તમ-બુદ્ધિમાન માણસ જાય ? અર્થાત્ કોઈ પણ ન જાય.

इन्द्रियप्रकार-(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

सारंगान् भ्रमरानिभाँश्च शलभान् मीनाँश्च मृत्युंगत
कर्णघ्राणशरीरनेत्ररसनाकामैः प्रकामोत्सुकः ।
दृष्ट्वा शिष्टपथप्रवृत्तिविपिनश्रेणीसमुत्पाटने,
साटोपद्विपमिन्द्रियव्रजमिमं धीमान् विधत्ते वशम्॥१

અર્થ:-કાન, નાસિકા, સ્પર્શ, નેત્ર તથા જીહ્વાના રસથી, અનુક્રમે મૃગલાઓ, ભમરાઓ, હસ્તિઓ, પતંગીઆઓ, તથા માછલાં મૃત્યુ પામેલાં જોઇને, ઉત્તમ માર્ગની પ્રવૃત્તિરૂપી વનની શ્રેણિનો નાશ કરવામાં ઉદ્ધત થએલા હસ્તિ સમાન આ ઇંદ્રિઓના સમૂહને બુદ્ધિમાન માણસ અત્યંત ઉત્સુક થઇને વશમાં રાખે છે.

दर्पान्धोन्मदिरेक्षणीविकाशनविधौ योऽम्भोजिनीवल्लभो,
यो लावण्यकलाकलापजलधौ पीयूषपादोपमः ।
यः स्पर्शाद्यसुधाम्बुजालिजलदो यशोऽम्भथप्रस्थिमो,
प्राणिनश्च समुद्रपुरं विषयिणां प्राप्तं जगत् सङ्कमारु॥

અર્થ:-જે ઇન્દ્રિઓનો સમૂહ કપટરૂપી કમલિનીને વિક- સ્વર કરવામાં સૂર્ય સમાન છે, તથા લંપટતાની કળાના

સમૂહરૂપી સમુદ્રની વૃદ્ધિ કરવામાં ચન્દ્ર સમાન છે, તેમજ જે સ્પર્ધારૂપી વૃક્ષોની પંક્તિને ઉગાડવામાં વરસાદ સમાન છે, અને ઉન્માર્ગના પ્રસ્થાનમાં જે પારગામી છે, એવા ઉદ્ધત ઇન્દ્રિયોના સમૂહને જીતવાથી પ્રાણી કલ્યાણને ભજનારો થાય છે

स प्राज्यज्वलनंविना रचयितुं पाकं चिकीर्षुः कुधी-
स्स्वर्गत्वा पोतमगाधवारिधितरणं दोर्भ्यां विधित्सुश्च सः।
बीजानां वपनंविनेच्छति स च क्षेत्रेषु धान्योद्गमं,
योऽक्षाणां विजयंविना रचयितुं ध्यानं विधातुं शुभम्॥

અર્થઃ-જે માણસ ઇન્દ્રિયોનો જય કર્યા સિવાય શુભ ધ્યાન ધરવાને ઇચ્છે છે, તે કુબુદ્ધિવાળો માણસ દેદીપ્યમાન અગ્નિ વિના રસોઇ પાક બનાવવાને ઇચ્છે છે, તથા સારા એવા વહાણનો ત્યાગ કરીને બન્ને હસ્તોવડે અગાધ સમુદ્ર તરવાને ઇચ્છે છે, તેમજ બીજના વાવ્યા સિવાય તે માણસ ક્ષેત્રોમાં ધાન્યની ઉત્પત્તિને ઇચ્છે છે, અર્થાત્ જેમ તે સમગ્ર ઇચ્છાઓ વ્યર્થ છે તેમ ઇન્દ્રિયોના જય સિવાય ધ્યાનની ઇચ્છા પણ વ્યર્થ છે.

रागद्वेषविनिर्जयाम्बुजवने यः पद्मिनीनां पतिः,
कृत्याकृत्यविवेककाननपयोवाहश्च यः ।

अर्थः-दुर्जनना चित्तमां जेम गुप्त वात, पर्वतना शिखरपर जेम पाणी, समरांगणमां जेम कायर, उत्तम मुनिना मनमां जेम क्लेशनो मेल. तथा देवताओना वृक्षमां एटले कल्पवृक्ष मां जेम दुर्गतिपणुं स्थिर रहेतुं नथी, तेम जेना चित्तरूपी कमळमां स्त्रीओनो विलास स्थिर रहेलो नथी, एवा धन्यवादने पात्र पुरुष प्रत्ये नमस्कार थाओ ?

(इन्द्रवज्रावृत्तम्)

भ्रूभंगभोगिल्लसदंतरालै,-र्मैणीदृशां देहमदर्पसर्पैः ।
मद्ध्यानदीपः मम्गिग्राय शांतिं, तस्मै नमः संयमि-
कुंजराय ॥१४०॥

अर्थः-अन्दर उलसायमान थता भ्रकुटीना भंगरूपी कुमुद्धारा, स्त्रीओना शरीररूपी उन्नत सर्पोए करीने, जेनो उत्तम ध्यानरूपी दीपक ठरी गएलो नथी, एवा संयमीओमां हस्तिसमान पुरुष प्रत्ये नमस्कार थाओ ?

परिग्रहद्वार-(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

भयोभारभराभिभूतधरणी वार्द्धीविबोद्दीपणे,
संसारे मपरिग्रहा स्तनुजुषां राजिर्निमग्नत्यधः ।
तत्कांक्षन्ति परिग्रहं जपतपश्चारित्रपावित्र्यधी-

यः सद्बोधविरोधभूधरशिरःशंबप्रहारोपमः,
साम्योल्लाससमर्थं नमिन्द्रियजयं कृत्वा भवानंदवान् ॥

અર્થઃ—જે ઇન્દ્રિઓનો જય રાગદ્વેષના જયરૂપી કમળોના વનને વિકસ્વર કરવામાં સૂર્ય સમાન છે, તથા જે કૃત્યાકૃત્યના વિવેકરૂપી વનની વૃદ્ધિ કરવામાં વરસાદના પ્રવાહતુલ્ય છે, તેમજ જે ઉત્તમ બોધના વિરોધરૂપી પર્વતના શિખરને ભેદવામાં વજ્રના પ્રહારતુલ્ય છે, એવો શમતાના ઉલ્લાસવાળો ઇન્દ્રિઓનો જય કરીને હે પ્રાણી ? તું આનંદિત થા ?

विद्वांसो बहुशो विचारवचनैश्चेनश्चमत्कारिणः,
शूराः सन्ति सहस्रशश्च समरव्यापारबद्धादराः ।
दातारोऽपि पदे पदे धनधनैः कल्पद्रुकल्पाः कलौ,
ते केऽपीन्द्रियतस्करैरपहृतं येषां न पुण्यं धनम् ॥१२०॥

અર્થઃ—આ જગત્માં વિચારપૂર્વક વચનોએ કરીને ચિત્તમાં આશ્ચર્ય ઉપજાવનારા ઘણા વિદ્વાનો છે, તેમજ રણસંગ્રામરૂપી વ્યાપારમાં આદરવાળા થએલા એવા શૂરાઓ પણ હજારો છે, તથા ઘણા ધનથી આ કલિકાળમાં કલ્પવૃક્ષ સમાન પગલે પગલે દાન દેનારાઓ પણ ઘણા છે, પરન્તુ

शुद्धध्यानविधौ विधुंतुदममुं मोक्तुं विमुक्तौ रताः॥१५

અર્થઃ-ભયંકર સમુદ્રમાં ઘણા ભારના સમૂહથી ડુબુ ડુબુ થએલા વહાણની માફક, આ સંસારમાં પરિગ્રહયુક્ત, માણસોની શ્રેણિ નીચે નીચે એટલે નરકાદિક ગતિમાં ડુબે છે; તેથી મુક્તિરૂપી સ્ત્રીમા આસક્ત થએલા પ્રાણીઓ જપ, તપ, ચારિત્ર, પવિત્રતા, બુદ્ધિ, અને શુદ્ધ ધ્યાનરૂપી ચન્દ્રને ગ્રસવામાં રાહુ સમાન તે પરિગ્રહને છોડવાને ઇચ્છે છે.

(उपजातिवृत्तम)

प्रद्वेषबंधुः कलहैकसिंधुः, प्रमादपीनः कुमताध्वनीनः।
औद्धत्यहेतुर्धृतिधूमकेतुः, परिग्रहोऽयं दुरितद्रुतोऽस्ति॥

અર્થઃ-દ્વેષના બંધુ સમાન, ક્લેશના સમુદ્ર તુલ્ય, પ્રમાદથી પુષ્ટ થએલો, કુમતમાં દોરી જનારો, ઉદ્ધતપણાના હેતુરૂપ, તથા ધીરજ પ્રત્યે ધૂમકેતુ સમાન, આ પરિગ્રહ પાપોથી ઉપદ્રવયુક્ત થએલો છે.

पिशंगरूपाणि सुकुमालगानि,
प्राज्ञः प्रसंगं गुणवस्तु रंगम् ।
परिग्रहं प्रेरितभिन्नवृत्तिं,
जहाति पन्नगमिव प्रवीणः ॥ १५२ ॥

જેઓનુ પુણ્યરૂપી ધન ઇન્દ્રિઓરૂપી ચોરોએ ચોરેલું નથી, એવા જનો તો વિરલાજ હોય છે.

शक्रस्यैव सुरद्विपो मधुरिपोरेवांडजानां पतिः,
श्रीदस्यैव च पुष्पकः पशुपतेरेवोक्षचूडामणिः ।
स्कंदस्यैव भुजंगभुग्गणपतेरेवोंदुरो वाहनं,
धन्यस्यैव शिवाध्वनि प्रविदितं यानं कृपा कोविदैः ॥

અર્થ.-ઇન્દ્રનુજ જેમ એરાવત હસ્તિ, વિષ્ણુનુજ જેમ ગરૂડ, ધનદનુજ જેમ પુષ્પક વિમાન, મહાદેવનુજ જેમ બળદ, કાર્તિકેયનુજ જેમ મયૂર, તથા ગણપતિનુજ જેમ ઉંદર વાહન છે, તેમ મોક્ષમાર્ગ પ્રત્યે જવામા કોઇક ધન્યવાદને પાત્ર માણસનુજ દયારૂપી વાહન હોય છે એમ પંડિત પુરૂષોએ કહેલું છે.

गांभीर्यं जलधेर्धनं धनपतेरैश्वर्यमैरेक्षणात्,
सौंदर्यं स्मरतः श्रियं जलशयादायुश्च दीर्घं ध्रुवात् ।
सौभाग्यं शुभमम्बिनीसुतयुगाच्छक्तिं च सत्याःसुता,-
ज्ज्ञात्वा तं विदधे विधिर्विधिमनाश्चमेः कृपां योंऽगिषु ॥

અર્થઃ-જે માણસ પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયા કરેલી છે. તેને

અર્થઃ–મૃત્યુ પામેલો પ્રાણી જેમ ચૈતન્યને, તેમ પરિગ્રહથી પ્રેરાએલી છે ચિત્તની વૃત્તિ જેની, એવો માણસ માબાપની સેવાને. પુરુષોની શિખામણને, વિદ્વાનો સાથેના સંગને, અને ગુણવાનો પ્રત્યેના ચિત્તાભિલાષને પણ ત્યજે છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

४ १ २ ३ ८ ५ ६ ७
नाऽऽदित्यादपरः प्रतापनपटुर्नाब्धेः परस्तोयवान्,
१३ १४ ११ १० ९ १२ १७ १८ १५ १६
नैवान्यः पवमानतश्च चटुलो दुष्टो न मृत्योः परः ।
२२ २३ १९ २० २१ २६ २४ २७ २५
नैवाग्नेरितरः क्षुधाक्षुभितधीश्चौरः स्मरादीतरो,
२९ ३४ ३० ३१ ३२ २८ ३३
दोषाढ्यान्न परिग्रहात्परमघस्थानं तथा सर्वथा ॥१९३॥

અર્થઃ–જેમ સૂર્યથી બીજો કોઇ પ્રતાપી નથી, સમુદ્રથી બીજો કોઇ પાણીવાળો નથી. પવનથી બીજો કોઈ ચંચળ નથી. મૃત્યુથી બીજો કોઈ દુષ્ટ નથી, અગ્નિથી બીજો કોઇ ભુખાવરો નથી, તથા કામદેવથી જેમ બીજો કોઇ ચોર નથી, તેમ દૂષણોથી ભરેલા એવા પરિગ્રહથી બીજું કોઈપણ પાપોનું સ્થાન નથી.

४ ५ २ ३ १
धर्मध्यानमधीरयँस्तरुमिव प्रोत्सर्पिकल्पाऽनिलः,
९ ७ ८ ६ १० ११
प्रीतिं पंकजिनीमिव द्विपपतिर्निर्मूलमुन्मूलयन् ।
१७ १२ १४ १५ १३ १६
प्रावीण्यं च पयोजिनीपतिमिव स्वर्भाणुराच्छादयन्,

બનાવ્યા છે [illegible] જેનું એવા બ્રહ્માએ સમુદ્રમાંથી ગંભીરતાને, કુબેર પાસેથી ધનને, મહાદેવ પાસેથી ઐશ્વર્યને, કામદેવ પાસેથી સુંદરતાને, વિષ્ણુ પાસેથી લક્ષ્મીને, સૂર્ય પાસેથી તેજ આયુષ્યને, અશ્વિનીકુમારો પાસેથી મનોહર નેત્રતાને, તથા વ્યાસ પાસેથી સર્જને [illegible] બનાવેલો છે.

नानानीतिफलंसविद्रुममणिमुक्ताढ्यं सोमगं,
पूर्णं पुष्पपताकिनातिसुरसिद्धं मनःसंमतम् ।
सर्वं विश्वजनहर्षागमकरं स्वर्गोपमं दिवं,
या मत्स्यनिशं दृष्टामरगणी सा रत्नगर्भामतम्॥१३॥

અર્થ: જે [illegible] નાના પ્રકારના [illegible], પૂર્ણ, [illegible], મણિ તથા ધનથી [illegible] કરીને [illegible] છે, તથા [illegible] મનોહર [illegible] [illegible] [illegible] આપે છે, વળી જે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આપે છે, એવી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] रं. स [illegible]रैः,
[illegible] कुं[illegible] करि [illegible]म ।

श्लाघामेति परिग्रहः किमु कदा कादंबरीपानवत्॥१५॥

અર્થઃ–ઉલ્લાસાયમાન થતો એવો કલ્પાંત કાળનો પવન જેમ વૃક્ષને, તેમ ધર્મધ્યાનને ચલિત કરતો, મદોન્મત્ત હસ્તિ જેમ કમલિનીને, તેમ પ્રીતિને મૂળમાંથી ઉખેડી નાંખતો, તથા રાહુ જેમ સૂર્યને, તેમ પંડિતાઈને આચ્છાદિત કરતો, એવો પરિગ્રહ, મદિરાના પાનની માફક કોઈપણ વખતે શું પ્રશંશાને પામે છે? અર્થાત્ નથી પામતો.

गुणद्वार–(उपजातिवृत्तम)

तुंबेषु चापेषु च मौक्तिकेषु,
गुणाधिरोपान्महिमानमुदीक्ष्य ।
कार्यः कदर्यैरिव कांचनेषु,
यत्नो गुणेष्वेव मनस्विमान्यैः ॥ १६ ॥

અર્થઃ–તુંબડાઓમાં, ધનુષોમાં, અને મોતીઓમાં ગુણના એટલે દોરાના આરોપણથી થતા મહિમાને જોઈને, લોભી માણસો જેમ દ્રવ્યોમાં, તેમ પંડિતોમાં અગ્રેસર માણસોએ ગુણોમાંજ પ્રયત્ન કરવો.

दौर्जन्यसज्जे मनुजे वसन्तो,
गुणा भवेयुर्नहि गौरवाय ।

पाण्डित्यं श्रपयाग्निं च रजनेर्दीक्षां श्रियं गेहगान ,
कांतारात्तगरं च कांक्षति यथा यो धर्मविरपान्वधीः ॥१४

અર્થ.-જે બુદ્ધિ વિનાનો માણસ પ્રાણીઓના વધથી ધર્મને ઇચ્છે છે. તે માણસ [illegible] ઇચ્છે છે. તથા [illegible] ઇચ્છે છે. સર્પના મુખમાંથી અમૃતને ઇચ્છે છે, [illegible] ઇચ્છે છે, [illegible] ભોજનથી રોગની હાનિને ઇચ્છે છે. [illegible] ઇચ્છે છે, રાત્રીથી દિવસને ઇચ્છે છે, [illegible] દીક્ષાને ઇચ્છે છે. તથા તે વનમાંથી નગરને ઇચ્છે છે.

धर्माणां निधिरास्पदं च यशसां संभोगभूमिः श्रियां,
माङ्गल्यं महतां च भूरविपदां पात्रं सदा संविदां ।
सेवेः सन्मतिभिरेव मिषमणी स्वर्गापवर्गश्रियां,
सन्धानं दयिता दयास्तु दयिता धर्मे सदा देहिनाम् ॥१५

અર્થ:-ધર્મોના ભંડારરૂપ, યશોના સ્થાનરૂપ, [illegible] સંભોગભૂમિરૂપ, સુખોની ભૂમિરૂપ, [illegible] અને [illegible]. ઉત્તમ બુદ્ધિરૂપી [illegible] અને [illegible]

गुणाऽधिरोपः परपीडनाय,
कदापि चापेष्विव किं न दृष्टः ॥ १६६ ॥

અર્થ.-દુર્જનતાથી ભરેલા મનુષ્યમાં રહેલા ગુણો પણ ગૌરવપણા માટે થઈ શક્તા નથી, કેમકે, ધનુષ્યોમાં રહેલો ગુણનો એટલે દોરીનો આરોપ-પરની પીડા માટે થાય છે, એવું, હે પ્રાણી ? તેં શું કોઈ દિવસ જોયું નથી ?

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

वेषच्युतिर्विशदवसनादेव साध्याऽतिसेव्या,
विद्या हृद्या स्वमतिविभवादेव लभ्यातिसभ्या ।
वित्तावाप्तिर्भवति च महोद्यमादेव दिव्या,
वस्त्रप्रज्ञोद्यमपरिचयैः प्राप्यते नो गुणौघः ॥ १६७ ॥

અર્થઃ-અતિ પવિત્ર એવી વેષની રચના નિર્મળ વસ્ત્રથીજ થઈ શકે છે, તેમ મનોહર અને શોભનિક એવી વિદ્યા પોતાની બુદ્ધિના વૈભવથીજ મળી શકે છે, અને દિવ્ય એવી ધનની પ્રાપ્તિ અત્યંત ઉદ્યમ કરવાથીજ થાય છે, પણ તે વસ્ત્ર, બુદ્ધિ અને ઉદ્યમના પરિચયોથી ગુણોનો સમૂહ પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી.

कीर्त्तौ कज्जलकूर्चकं हलमुखं विश्वासविश्वातले,
नानानर्थकदर्थनाघनवनं कौलीनकेलेर्गृहम् ।
प्रेमप्रौढपयोदपूरपवनं सन्मानमुस्तांकुरे,
कोलं कोलसदाशयोल्लसितधीर्भाषां मृषां भाषते॥१३६

અર્થ.-કીર્તિ પ્રત્યે કાજળના કુર્ચક એટલે કુચડા સમાન, વિશ્વાસરૂપ પૃથ્વીતળ પ્રત્યે હળ સમાન, નાના પ્રકારના અનર્થોની કદર્થનારૂપ વન પ્રત્યે મેઘ તુલ્ય, દુષ્ટ અર્થોને ક્રીડા કરવાના ઘર બરોબર. પ્રેમરૂપી નિબિડ વરસાદના સમૂહ પ્રત્યે પવન તુલ્ય, તથા સન્માનરૂપી મોથના અંકુરા પ્રત્યે કૉલ એટલે ભૂડ (સુઅર) સમાન, એવા જૂઠા વચનને, ઉલસાયમાન આશયવાળી થએલી છે બુદ્ધિ જેની એવો કયો માણસ બોલે ? અર્થાત્ સજ્જન કોઇપણ ન બોલે.

सिंदूरः करिमूर्ध्नि मंदिरमणिर्गेहे च देहेऽसुमां-
स्तारुण्यं चलचक्षुषि द्युतिपतिर्व्योम्नि द्विजेशो निशि।
प्रासादे प्रतिमालिके च तिलकं भूषा यथा जायते,
कीर्त्तेः केलिगृहं तथा ननुमतां वक्त्रे वचः सूनृतम्॥१३७

(इन्द्रवज्रावृत्तम्)

पाषाणखंडान्यपि मौक्तिकानि,
यत्संक्रमाल्लोलविलोचनानाम् ।
वक्षःस्थलेऽलंकरणीभवन्ति,
तेषां गुणानां महिमा महीयान् ॥ १५८ ॥

અર્થઃ—જે ગુણના એટલે દોરીના સંક્રમણથી, ચપળ નેત્રવાળી એટલે સ્ત્રીઓના હૃદયસ્થળમાં પાષાણના ટુકડાઓ પણ મોતીરૂપે થઇ આભૂષણ તરીકે થાય છે, તેવા ગુણોનો મહિમા મ્હોટોજ છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

ज्योतिः शारदशर्वरीश्वररुचां सौंदर्यसंहारिणी,
बुद्धिर्वृद्धसमानयाद्धयमरिणाथप्रमाथाद्रिराट् ।
रूपं दर्पकदर्पसर्पकणभृत्प्रत्यर्थितुल्यं पुन,-
स्ताद्गौरवभाजनं भवति नो पात्रगुणानां गणः ॥१५९॥

અર્થઃ—જેવો ગુણોનો સમૂહ ગૌરવના ભાજનરૂપ થાય છે, તેવી, શરદઋતુના ચન્દ્રની કાંતિઓની સુંદરતાને હરનારી કાંતિ પણ થતી નથી. તેમ આપ જેવા નિધાનરૂપ સમુદ્રને

અર્થ:-જેમ હસ્તિના મસ્તકપર સિંદૂર, ઘરમા દીપક, શરીરમા જીવ, સ્રીમા તારૂણ્ય, આકાશમા સૂર્ય, રાત્રીએ ચન્દ્ર, દેવાલયમાં પ્રતિમા, તેમજ જેમ કપાળમાં તિલક શોભારૂપ થાય છે, તેમ કીર્ત્તિને ક્રીડા કરવાના ઘર સમાન. એવુ સત્ય વચન પ્રાણિઓના મુખમા આભૂષણરૂપ થાય છે.

(स्वागतावृत्तम्)

४ ५ २ ३ १ ६ ८ ७
हानिमेति ददतां धनमुच्चैः, शीलतो भवति भोगवियोगः
१२ ९ १० ११ १७ १४ १५ १६ १३
जायते च तपसा तनुकार्श्यं,हीयते किमपि नानघवाक्यैः॥

અર્થ:-ઘણું દાન દેવાથી ધનની હાનિ થાય છે, શીળ પાળવાથી ભોગોનો વિયોગ થાય છે,. તપ તપવાથી શરીર દુબળું થાય છે, પણ સત્ય વચન બોલવાથી તો કઇ પણ નુકસાન થતું નથી. અને અપૂર્વ લાભ મળે છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

४ ५ ९ ७ ६ ८ ११ १०
अग्निः शाम्यति मुंचति प्रभुरपामौद्धत्यमोघो रुजां,
१३ १२ १५ १६ १४ १९ १८ १७
यात्यस्तं विकटा घटा करटिनामाटीकते नान्तिकम् ।
२१ २२ २० २३ २४ २५ २६
शैथिल्यं समुपैति सिंधुररिपुः सर्पोऽपि नोत्सर्पति,
१ २ ३
द्राग् दूरादुपयाति दस्युरणभीः सत्यं वचोजल्पताम् ॥

અર્થ:-સત્યવચન બોલનારા પ્રત્યે અગ્નિ શાંત થાય છે,

મથન કરવામાં મથાચલ સમાન બુદ્ધિ પણ થતી નથી,
અને કામદેવના અહંકારરૂપી સર્પને ગરૂડ સમાન એવું રૂપ
પણ તેવી રીતના ગૌરવના ભાજનરૂપ થતું નથી

વૈરાગ્યપ્રકાર.

ग्रामीणेष्विव नागरोऽर्ककुसुमस्तोमेष्विवालिर्युवा,
मातंगो मरुमेदिनीष्विव मृगो दग्धेषु दावेषु च ।
चक्रार्कादिरदीधितिष्विव चामीगर्भेष्विवांभसारो,
नो भोगेषु रतिं करोति हृदये वैराग्यभाजां क्वचित् ॥

અર્થઃ-ગામડીઆઓમાં જેમ નગરનો રહેવાસી, આક ડાના પુષ્પોમાં જેમ યુવાન ભમરો, મારવાડની ભૂમિઓમાં જેમ હસ્તિ, દાવાનળથી બળી ગયેલા વનોમાં જેમ હરિણ, ચન્દ્રના કિરણોમાં જેમ ચકવાક તથા અગ્નિમાં જેમ જળચર પ્રાણી, તેમ વૈરાગ્યવંત માણસોનું હૃદય કોઈપણ ભોગોને વિષે આનંદને મેળવતું નથી.

पर्याप्नोति न सुभंगामिव वधूं मोत्तुंगपीनस्तनीं,
परिक्षरोति न नागरैरिव सदा गुम्फुंदरः सोदरैः ।
नो कुर्वंति च पक्षोत्विव स्नेहीरेष्वदारेषु च,
योगीन्द्रा नियोगिनः प्रशान्तिसागरार्णवाः ॥

સમુદ્ર ક્ષોભને ત્યજે છે, રોગોનો સમૂહ નાશ પામે છે, હસ્તિઓની ભયંકર શ્રેણિ તેની સમીપ આવતી નથી, સિંહ શિથિલ થઈ જાય છે, સર્પ પણ તેની નજીક આવતો નથી, તેમજ તેનાથી ચોર અને રણસંગ્રામની બીક તો તુર્ત દૂર ચાલી જાય છે.

तस्माद्वैरमुपैति दूरमुरगश्रेणिः सुपर्णादिव,
क्लेशो नश्यति भास्करादिव तमस्तस्मादकस्मादृवः।
तस्माद्भीस्तुहिनादिवांबुजहिनी संजायते नश्वरा,
सत्योद्गच्छति गीर्यदीयवदनाद् गंगेव गौरीगुरोः॥१४०॥

અર્થઃ-હિમાચળમાંથી જેમ ગંગા, તેમ જેના મુખમાંથી સત્યવાણી નીકળે છે, તેની પાસેથી, ગરૂડથી જેમ સર્પોની શ્રેણિ, તેમ વૈર દૂર જાય છે, તથા સૂર્યથી જેમ અંધકાર, તેમ તેનાથી અકસ્માત્ થયેલો ક્લેશ નાશી જાય છે, અને હિમથી જેમ કમલિની તેમ તેની પાસેથી ભય તો નષ્ટ થાય છે.

(अदत्तद्वार-वसन्ततिलकावृत्तम)

अप्रेमपंकजहिणीपमिणूर्यशैलं,
धर्मार्थकामकमलाकरशर्वरीशम्।

અર્થઃ—યોગના ઉદ્યોગમા જોડાએલા સમતાવંત માણસો, જે, કુળભગિનીની માફક, ઉંચા અને કઠીન સ્તનોવાળી સ્ત્રીને પણ ઈચ્છતા નથી, તથા ચોરો સાથે જેમ, તેમ હમેશ દુર્જન ભાઈ સાથે પણ સ્નેહ કરતા નથી, અને સર્પોમા જેમ તેમ ઘણા એવા મણિઓના ઢગલામાં પણ જે મોહ પામતા નથી, તે સમગ્ર સમતાનું એટલે વૈરાગ્યનું માહાત્મ્ય છે.

यस्मांमारमरंगमसंगमसमरुं यद्भद्रीपगो,
यत्रैः गुणकलाभृत्पदद्मनं यस्मेंद्रमुद्रामणिः ।
यस्मतुर्बिन्ध्रुविनोदगदनं यस्मात्सुसंजीवनं
वैराग्यममसदाप्तमनं विमलमुक्तांकुरं देहि शिवम् ॥१४६॥

અર્થઃ—જે વૈરાગ્ય સંસારરૂપી ક્રમણને નષ્ટ કરવામાં યોગ્ય છે, કામરૂપી દીપકની કાંતિને દૂર કરવામાં વાયુ છે, પ્રમાદના અહંકારને હણવામાં મહાદેવ સરખો છે, કેવળ બુદ્ધિરૂપી શાંતિ દીવાનું સ્થાન છે, સમતાને ઉત્પન્ન કરનાર છે, આત્માને ભિન્ન ભિન્ન ગુણ છે, તથા જે વૈરાગ્ય પ્રાણીઓને હિતકારી છે, તે વૈરાગ્ય ઠકને આપો!

(शिखरिणी)

नमस्यादेवानां चरणवरिवस्या शुभगुरो,

स्वर्गापवर्गपुरमार्गनिरोधरोधं,
स्तेयं निराकुरुत कीर्तिलताकुठारम् ॥१४७॥

અર્થ:-અપ્રીતિરૂપી સૂર્યના ઉદયાર્થે પૂર્વાચલ સમાન, તથા ધર્મ અર્થ અને કામરૂપી કમળોના વનને નાશ કરવામાં ચંદ્ર સમાન, અને સ્વર્ગ તથા મોક્ષરૂપી નગરીના માર્ગને રોકવામાં સુભટ બરોબર, તેમજ કીર્તિરૂપી વેલડીને કાપવામાં કુહાડાતુલ્ય એવી ચોરીને, હે પ્રાણીઓ ? તમે દૂર કરો ?

(શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્તમ)

कीर्तिं हंति खलश्च बालमिलनं माहात्म्यमर्गमहा-
व्याधिर्दुस्तनयः कुलं च विमलं चिंता मनस्वास्थ्यताम् ।
क्रोडीशीलं स्मरलंपटश्च कपटः पुण्यं गुणानीप्सना,
सर्व्वं वित्तमदत्तमात्तमिह यः सर्वं हन्ते सोऽरिदम् ॥१४८॥

અર્થ:-દુર્જન માણસ કીર્તિનો નાશ કરે છે. મૂર્ખ આપેનો મેળાપ મહોટાઈનો નાશ કરે છે. મરકી વિગેરે મોટા રોગો મહીમાનો નાશ કરે છે. કુપુત્ર નિર્મળ કુળનો નાશ કરે છે. ચિંતા મનની મનોહરતાનો નાશ કરે છે. કામાતુર થએલો માણસ સ્ત્રીના શીયળનો નાશ કરે છે. કપટ પુણ્યનો નાશ કરે છે. તથા નીચપણું ગુણોનો નાશ

यन्माल्यामोदमंदं यद्घननिनदे घामवृंदे सनिद्रम् ।
यत्सद्रूपस्वरूपे क्षणसुखविमुखं यन्मखे क्षीणकांक्षं,
यच्चित्ते वीतवांछं हृदयमिदमभूत्तच्चिरस्यात्मनिघ्नम् ॥

અર્થઃ-પ્રાણીઓનું હૃદય જે સ્રીઓની ક્રીડામાં કુંઠિત થયું છે, અમૃત તુલ્ય મધુર ભોજનમાં ભાવ રહિત થએલું છે, પુષ્પોની સુગંધિમાં મંદ થએલું છે, ઉત્તમ નાદોવાળા વાજીંત્રોના સમૂહમાં ઉત્કંઠા વિનાનું થયું છે, ઉત્તમ રૂપને જોવામાં મળતા ક્ષણિક સુખથી વિમુખ થએલું છે, મહોત્સવમાં વાંછા રહિત થયું છે, તથા મનમાં પણ જે ઇચ્છા રહિત થયું છે, તે સમગ્ર વૈરાગ્યપણાનાં ચિહ્ન છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

हेमंते हिमवातवेष्टितवने वस्त्रैर्विनायत्स्थिति,-
ग्रीष्मे भीष्मखरांशुकर्कशरजःपुंजेषु शय्या च यत् ।
यत्पर्यासु गिरेर्गुहासु वसतिश्चैकाकिनां योगिनां,
तद्दुर्ध्यानतिषेधनैरविजितं वैराग्यविस्फूर्जितम् ॥१६४

અર્થઃ-હેમંત ઋતુમાં ઠંડા વાયુથી ભરેલા વનમાં વસ્ત્રો વિના જે સ્થિતિ, ગ્રીષ્મ ઋતુમાં પ્રચંડ સૂર્યના કીરણોથી

બખ્તર અને બાણોવિના રણસંગ્રામ કરે છે, અને જેઓ ચાલાક થયા થકા ભયંકર જંગલમાં ભટકે છે, એવાતો અસંખ્યાતા માણસો છે, પણ જેઓનું ચિત્ત ચલાયમાન ચક્ષુઓવાળી સ્ત્રીઓના પરિચયથી પણ પવિત્ર રહેલું છે, એવા તો વિરલાજ હોય છે.

खद्योतैरिव भानुमांश्च शफरैः कुंभीव जंभद्विपः,
सारंगैरिव केसरी मरुद्भुजां भेनैव दैत्यव्रजैः ।
सौपर्णेय इवोरगैश्च मरुतां स्तोमैरिवस्वर्गिरि,-
र्न स्त्रीभिर्विभिदे यदीयहृदयं शूराय तस्मै नमः॥१४७॥

અર્થઃ-પતંગીઆઓથી જેમ સૂર્ય, કુતરાઓથી જેમ ઈંદ્રનો હસ્તિ, હરિણોથી જેમ કેસરી સિંહ, દૈત્યોના સમૂહોથી જેમ ઈન્દ્ર, સર્પોથી જેમ ગરૂડ તથા પવનના સમૂહોથી જેમ મેરૂપર્વત, તેમ જેનું હૃદય સ્ત્રીઓથી ભેદાયું નથી, તેવા શૂરવીર પુરૂષ પ્રત્યે નમસ્કાર થાઓ ?

गुल्मं सूर्जनगंमसीव सलिलं म्लानीव धात्रीभुजां,
युक्तोर्व्यामिव कामरः कलिमलः स्यांते सुमाधोरिव ।
दौर्गत्यं धरणीरुहीव मरुतां भेजे न येनौत्सुजे,
स्थैर्यं यस्य मृगीदृशां विलसितैर्धन्याय तस्मै नमः॥१४८

અર્થઃ-યોગના ઉદ્યોગમાં જોડાએલા સમતાવંત માણસો, જે, દુર્ભાગિણીની માફક, ઉંચા અને કઠીન સ્તનોવાળી સ્ત્રીને પણ ઈચ્છતા નથી, તથા ચોરો સાથે જેમ, તેમ હમેશાં ગર્વવંત ભાઈ સાથે પણ સ્નેહ કરતા નથી, અને સર્પોમાં જેમ તેમ ઘણા એવા મણિઓના હારોમાં પણ જે મોહ પામતા નથી, તે સમગ્ર સમતાનું એટલે વૈરાગ્યનું માહાત્મ્ય છે.

यत्संसारसरोजसोमसदृशं यद्दंभदीपद्युतौ,
सर्पः सर्पकशत्रुदर्पदलने यच्चंद्रचूडामणिः।
यत्सद्बुद्धिवधूविनोदसदनं यत्साम्यसंजीवनं
वैराग्यं त्वमदात्मने प्रियसुहृत्तद्देहि देहिप्रियम् ॥१६८॥

અર્થઃ-જે વૈરાગ્ય સંસારરૂપી કમળને નષ્ટ કરવામાં ચંદ્ર સમાન છે, કપટરૂપી દીપકની કાંતિને દૂર કરવામાં સર્પ તુલ્ય છે, કામદેવના અહંકારને દળવામાં મહાદેવ સરખો છે, ઉત્તમ બુદ્ધિરૂપી સ્ત્રીને ક્રીડાગૃહ સમાન છે, સમતાને જીવાડનારો છે, આત્માપ્રત્યે પ્રિય મિત્ર તુલ્ય છે, તથા જે વૈરાગ્ય પ્રાણીઓને હિતકારી છે, એવો વૈરાગ્ય મને આપો?

(स्रग्धरावृत्तम्)

तत्कीलाकेलिकुंजं यदसुगमपदं योगिनां ब्रह्मणार्थं,

यस्मान्मामोदसंदं मदनननिनदं यामकूटे मनिष्म ।
यस्मद्रूपरयकाचे क्षणरसुखविषुले मस्तकं क्षीणकांत.
यस्मिन् पीनयांते हृदयमिदमभूत्तां [illegible] ॥

અર્થઃ-માણીઓનું હૃદય [illegible] સ્ત્રીઓની કોકામ [illegible] થયું છે, અમૃત નૃત્ય મધુર [illegible] થયું છે, પુષ્પોની સુગંધિમા [illegible] થયેલું [illegible] કાળ [illegible] આના સમૂહમાં [illegible] વિનાનું [illegible] જોવામાં આવતા [illegible] સુખથી વિમુખ થયેલું [illegible] સહિત થયું [illegible], તથા [illegible] થયું છે, તે સમગ્ર વૈરાગ્યમાં [illegible] છે

(શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્ત)

हेमन्ते हिमवानदीप्तनयने शर्मैरविनापोमिरशमि,-
रीतो श्रीकल्मरतानुबंधकारजःपुञ्जपु शाम्या च यन् ।
पदयोगु गिरिगुहासु कर्मनिर्धेकार्थिनां योगिनां,
[illegible] वैराग्यविराजिनम् ॥१६४

અર્થ-[illegible]
[illegible]

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

वृत्तिर्नीतिमती रमा च परमा शश्वद्विनीताः सुता,
बंधुर्बंधुरधीर्मतिः स्मृतिमती वंशः प्रशंसास्पदम् ।
वीर्यं वर्यतरं वचश्च मधुरं मूर्तिश्च विस्फूर्तिभाक्,
सानंदं विबुधैरिदं निगदितं धर्मस्य लीलायितम् ॥१७७

અર્થ:-નીતિયુક્ત વૃત્તિ, ઉત્કૃષ્ટ શોભાવાળી સ્ત્રી, હમેશાં વિનય કરનારા પુત્રો, મનોહર બુદ્ધિવાળો ભાઈ, ધાર દારનીવાળી બુદ્ધિ, પ્રશંસાયોગ્ય વંશ, અતિ ઉત્તમ વીર્ય એટલે શક્તિ, મધુર વચન, તથા દેદીપ્યમાન મૂર્તિ તે સમગ્ર ધર્મનો મહિમા છે, એમ પંડિતોએ આનંદ સહિત કહેલું છે.

शास्त्रैः शास्त्रवतां बलैर्बलभृतां श्रीभिः श्रियां शालिनां,
शीलैः शीलजुषां गुणैर्गुणजुषां धीभिश्च धीमालिनाम् ।
सर्वेषां गुरुरस्त्यमी मम पुनर्मन्येति येषां व्यथा,-
बिभ्रानंदपरीं जगद्गुरुरिति ख्यातिं कुमाराऽत्मुनः ॥१७८

तेषां वंदनचंद्रमौलिशिखरक्रमुन्दामनालोद्गमन,-

તપેલી રેતીના ઢગલાપર જે શયન કરવુ, તથા વર્ષાઋતુમાં પર્વતની ગુફાઓમાં જે રહેવુ, તે સમગ્ર એકાકી રહેતા યોગીઓનું દુર્ધ્યાનના નિબંધનોથી નહિ છુટાએલું એવું વૈરાગ્યનુંજ મહાત્મ્ય છે.

विवेकप्रक्रम.

काव्यानां करणैः कृतं सुरुचिरैर्वाचां प्रपंचैः कृतं,
पूर्णं बाहुबलैरलं च तपसां पूरैः प्रसिद्धयंकुरैः।
एकश्छेकजनप्रमोदविपणिः सेव्यो विवेकः सखे,
सर्वा येन विनेन्दुनेव रजनिः श्रेणिर्गुणानां मुधा॥१६

અર્થ.—હે મિત્ર ! કાવ્યો કરવાથી સર્યું; મનોહર વચનોના પ્રપંચોથી સર્યું, ભુજના બળોથી સર્યું તથા કીર્તિના અંકુર સમાન તપોના સમુહોથી પણ સર્યું, પણ ફક્ત એક ઉત્તમ માણસોના હર્ષની દુકાન સમાન વિવેકજ સેવવો; કેમકે તે વિવેકવિના, ચન્દ્રવિના જેમ રાત્રિ, તેમ તે ગુણોની સમગ્ર શ્રેણિ ફોગટજ છે.

यस्मिन् रम्यमनेर्यशाःकुमुदिनीभर्तुर्भवेत्संभवः,
संप्राप्तं विबुधैर्धरैरिह गवां यः सेव्यते रत्नभूः।

ज्ञानी विनीतः सुभगः सुशीलः,
प्रभुत्ववान्न्यायपथप्रवृत्तः ।
त्यागी धनाढ्यः प्रशमी समर्थः,
पंचाप्यमी भूमिषु कल्पवृक्षाः ॥ १७२ ॥

અર્થઃ-જ્ઞાની થઇને વિનયી, સૌભાગ્યવાળો થઇને ઉત્તમ શીળધારી, હોદ્દેદાર થઇને ન્યાય માર્ગે ચાલનારો, ધનાઢ્ય થઇને દાનેશ્વરી, તથા સત્તાવાન્ થઇને શાંત સ્વભાવવાળો, એ પાંચે આ જગત્‌માં કલ્પવૃક્ષો સમાન છે.

दुःस्थोऽपि यः पातकभीतचेता,
युवापि यो मारविकारहीनः ।
आढ्योऽपि यो नीतिमतां धुरीण,
स्वर्गोऽप्यमी देवनदीप्रवाहाः ॥ १७३ ॥

અર્થઃ-દરિદ્રી એટલે ધનહીન છતાં પણ જેનું ચિત્ત પાપોથી ડરે છે, તથા યુવાન છતાં પણ જે કામદેવના વિકારથી રહિત છે, અને મર્દ વાલે સમર્થ છતાં પણ જે ન્યાયીઓમાં અગ્રેસર છે, એ ત્રણે દેવનદીના એટલે ગંગાના પ્રવાહ સમાન પવિત્ર છે.

यैनोत्पत्तिमनोहारिणी गुणमणिश्रेणिश्च विश्राण्यते,
दत्ते कस्य हरेरिव न रमां यद्गम्यदुग्धोदधिः ॥१६६॥

અર્થઃ-જે વિવેકરૂપી ક્ષીર સમુદ્રમા મનોહર કાન્તિવાળા યશરૂપી ચન્દ્રની ઉત્પત્તિ થાય છે, તથા રત્નની ભૂમિરૂપ જે વિવેકરૂપી સમુદ્ર મહાન પરિતાપે કરીને એટલે કલેશે કરીને કીર્તિની એટલે પાણીની પ્રાપ્તિ માટે સેવાય છે, તથા જેનાથી ઉત્પન્ન થતી કેટલાક મનોહર ગુણોરૂપી મણિઓની શ્રેણિ ભોગવી શકાય છે, એવો તે વિવેકરૂપી ક્ષીર સમુદ્ર, વિષ્ણુની માફક કોને લક્ષ્મી આપતો નથી? અર્થાત્ સર્વને આપે છે.

वैराग्यं सुभगं तदेव यशसां राशिः स एवांहसन्,
रत्नैः सैव सुभा च सैव च गुणश्रेणिर्मनोहारिणी।
ध्यानं धन्यतमं तदेव [illegible] एवान्य,-
मारारिविदुरमंदभदभवने यमाश्रिनी [illegible] ॥१६७॥

અર્થઃ-[illegible] જેમ [illegible], તેમ અનન્ત [illegible] સ્થાનરૂપ એવો જેમ, [illegible] કહે છે. તેમ [illegible] મનોહર આકૃતિ, તેમ કહેલો [illegible] આકૃતિ

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

वृत्तिर्नीतिमती रमा च परमा शश्वद्विनीताः सुता,
बंधुर्बंधुरधीर्मतिः स्मृतिमती वंशः प्रशंसास्पदम् ।
वीर्यं वर्यतरं वचश्च मधुरं मूर्तिश्च विस्फूर्तिभाक्,
सानंदं विबुधैरिदं निगदितं धर्मस्य लीलायितम् ॥१७७

અર્થ.—નીતિયુક્ત વૃત્તિ, ઉત્કૃષ્ટ શોભાવાળી સ્ત્રી, હમેશાં વિનય કરનારા પુત્રો, મનોહર બુદ્ધિવાળો ભાઈ, યાદદાસ્તનીવાળી બુદ્ધિ, પ્રશંસાયોગ્ય વંશ, અતિ ઉત્તમ વીર્ય એટલે શક્તિ, મધુર વચન, તથા દેદીપ્યમાન મૂર્તિ તે સમગ્ર ધર્મનો મહિમા છે, એમ પંડિતોએ આનંદ સહિત કહેલું છે.

शास्त्रैः शास्त्रवतां फलैः फलभृतां श्रीभिः श्रिया शालिनां,
शीलैः शीलजुषां गुणैर्गुणजुषां धीभिश्च धीमालिनाम् ।
सर्वेषां गुरुरस्त्यसौ मम पुनर्मत्वेति येषां व्यधात्,-
द्विश्वानंदकरीं जगद्गुरुरिति ख्यातिं क्षमाऽऽनुतः ॥१७८

तेषां चंदनचंद्रमौक्तिककुमुत्कैलासशैलोल्लसत्,-

તપેલી રેતીના ઢગલાપર જે શયન કરવું, તથા વર્ષાઋતુમાં પર્વતની ગુફાઓમાં જે રહેવું, તે સમગ્ર એકાકી રહેતા યોગીઓનું દુર્ધ્યાનના નિબંધનોથી નહિ છુટાએલું એવું વૈરાગ્યનુંજ માહાત્મ્ય છે.

विवेकद्वार.

काव्यानां करणैः कृतं सुकविभिर्वाचां प्रपञ्चैः कृतं,
पूर्णं बाहुबलैरलं च तपसां पूरैः प्रसिद्ध्यंकुरैः ।
एकश्छेकजनप्रमोदविपणिः सेव्यो विवेकः सखे,
सर्वा येन विनेन्दुनेव रजनिः श्रेणिर्गुणानां मुधा ॥१६२

અર્થઃ-હે મિત્ર ? કાવ્યો કરવાથી સર્યું, મનોહર વચનોના પ્રપંચોથી સર્યું, ભુજના બળોથી સર્યું તથા કીર્તિના અંકુરા સમાન તપોના સમૂહોથી પણ સર્યું. પણ ફક્ત એક ઉત્તમ માણસોના હર્ષની દુકાન સમાન વિવેકજ સેવવો; કેમકે તે વિવેકવિના, ચન્દ્રવિના જેમ રાત્રિ, તેમ તે ગુણોની સમગ્ર શ્રેણિ ફોગટજ છે.

यस्मिन् रत्नकरंडकः कुमुदिनीभर्तुर्भवेत्तंभयः,
संप्राप्य त्रिगुणेऽपरिह गतां यः तेजसे रत्नगः ।

कीर्तिस्फीतमरीचिमंडितदिशां प्रौढप्रतिष्ठास्पृशाम्।
सूरीणां मुनिहीरहीरविजयाह्वानां शिवश्रीमतां,
राज्ये राजिनि विज्ञहेमविजयः सूक्तावलिं निर्ममे॥૧૭૦.

અર્થ:-શીળોએ કરીને સર્વે શીળધારીઓના, ગુણોએ કરીને ગુણવાનોના તથા બુદ્ધિએ કરીને બુદ્ધિવાનોના આ ગુરૂ શ્રેષ્ઠ છે, અને મ્હારા પણ ગુરૂ છે, એમ માનીને હુમાયુના પુત્રે એટલે અકબર બાદશાહે "આ જગતના ગુરૂ છે" એવી રીતની જગત્માં આનંદ કરનારી જેઓની પ્રખ્યાતિ કરેલી છે, એવા તથા ચંદન, ચન્દ્ર, મોતી, વિકાસી-કમળ, તથા કૈલાસ પર્વત સમાન ઉલસાયમાન થતી જે કીર્તિ, તેના દેદીપ્યમાન કિરણોથી મંડિત કરેલી છે દિશાઓને જેઓએ એવા ઉત્કૃષ્ટ કીર્તિવાળા તથા શિવશ્રીવાળા અને મુનિઓમાં હીરા સમાન, એવા શ્રી હીરવીજય સૂરિ મહારાજના મનોહર રાજ્યમાં, એટલે સમયમાં પંડિત શ્રી હેમ-વિજય ગણિએ આ "કસ્તુરી પ્રકરણ" નામની સૂક્તાવલી રચી છે.

(मालिनीवृत्तम्)

कमलविजयसंज्ञप्राज्ञपारींद्रपाद,-
द्वयकमलविलासे भृंगतां संगतेन।

येनोद्यत्कतिहारिणी गुणमणिश्रेणिश्च विश्राण्यते,
दत्ते कस्य हरेरिवैष न रमां वैदग्ध्यदुग्धोदधिः ॥१६६॥

અર્થઃ—જે વિવેકરૂપી ક્ષીર સમુદ્રમા મનોહર કાન્તિવાળા યશરૂપી ચન્દ્રની ઉત્પત્તિ થાય છે, તથા રત્નની ભૂમિરૂપ જે વિવેકરૂપી સમુદ્ર મહાન પંડિતોએ કરીને એટલે ઇન્દ્રોએ કરીને કીર્તિની એટલે પાણીની પ્રાપ્તિ માટે સેવાય છે, તથા જેનાથી ઉત્પન્ન થતી કેટલાક મનોહર ગુણોરૂપી મણિઓની શ્રેણિ મેળવી શકાય છે, એવો તે વિવેકરૂપી ક્ષીર સમુદ્ર, વિષ્ણુની માફક કેને લક્ષ્મી આપતો નથી? અર્થાત્ સર્વને આપે છે.

वैराग्यं सुभगं तदेव यशसां राशिः स एवोद्गमन्,
शक्तिः सैव शुभा च सैव च गुणश्रेणिर्मनोहारिणी।
ध्यानं धन्यतमं तदेव वचसामाधार एवानघ,-
स्ताराधिपदुरमेदमंदभवने यस्योच्चिमी वर्तते ॥१६७॥

અર્થઃ—તારાઓમાં જેમ ચન્દ્ર, તેમ અત્યંત જુવાન સ્થાનરૂપ એવા જેમાં વિવેક રહેલો રહ્યો છે, તેજ વૈરાગ્ય મનોહર જાણવો, તેજ કીર્તિનો સમૂહ ઉદ્ગમસ્થાન જાણવો.

रसिकजनविनोदास्रग्थिता सूक्तिमाला,
श्रियमयतु जनानां कंठपीठे लुठंति ॥१८०॥

અર્થ:-કમળવિજયજી ગણિ નામના મહાપંડિત ગુરૂના બન્ને ચરણોરૂપી કમળના વિલાસપ્રત્યે ભ્રમરતુલ્ય થએલા એવા શ્રી હેમવિજય ગણિજીએ બનાવેલી તથા માણસોને વિનોદ આપનારી આ "સૂક્તિમાળા" લોકોના કંઠસ્થળમાં રહી થકી લક્ષ્મીને આપો ?

(वसन्ततिलकावृत्तम)

सत्सूक्तमौक्तिकमहोदधितुल्यगुंफः,
प्राज्ञेन्दुहेमविजयेन विनिर्मितो यः ।
आदाय सूक्तजलमंबुधरा इवास्माद्,
व्याख्यानुपः क्षितितले सुखयंतु सन्तः ॥१८१॥

અર્થ:-ઉત્તમ સૂક્તરૂપી મોતીઓના મહાસાગર સમાન આ રચના વિદ્વાનોમાં ચન્દ્ર સમાન શ્રી હેમવિજયજી ગણિએ કરેલી છે, તેમાંથી મેઘોની માફક ઉત્તમ માણસો "સૂક્તરૂપી" પાણીને લઈને, પૃથ્વીતળપર વ્યાખ્યા કરતા થકા સુખ પામો ?

તેજ કીર્તિ શુભ જાણવી, તેજ ગુણોની પંક્તિ મનોહર જાણવી, તેજ ધ્યાનને વધારે ધન્ય જાણવું, તથા તેજ વચનનો સમૂહ પણ નિર્મળ જાણવો.

धर्माशुर्ग्रहधोरणीष्विव करिव्रातेष्विवैरावणः,
कल्पद्रुः पृथिवीरुहेष्विव फणिश्रेणिष्विवाहीश्वरः।
स्वःशैलो धरणीधरेष्विव हयस्तोमेष्विवोच्चैःश्रवा,
भाति ख्यातिगृहं गुणेषु विलसन्नेको विवेकोदयः॥१५९

અર્થઃ–ગ્રહોની શ્રેણિઓમાં જેમ સૂર્ય, હસ્તિઓનાં ટોળાંઓમાં જેમ ઐરાવણ, વૃક્ષોમા જેમ કલ્પવૃક્ષ, સર્પોની શ્રેણિઓમાં જેમ શેષનાગ, પર્વતોમા જેમ મેરૂ, તથા ઘોડાઓના સમૂહોમા જેમ ઉચ્ચૈઃશ્રવા એટલે ઇન્દ્રનો ઘોડો, તેમ કીર્તિના સ્થાન તુલ્ય તથા ઉલ્લાસાયમાન થતો એક વિવેકનોજ ઉદય સમગ્ર ગુણોમા શોભે છે

यस्माद्याचकलोककोकरुचिमानर्थः समर्थोदयः,
कामश्चेंद्रियचित्तकूलिनटिनीप्रोत्कर्षवर्षागमः।
धर्मश्च त्रिदिवापुनर्भवभवः प्रादुर्भवत्यंजसा,
तन्वोऽसौ मुदमाननोतु महतामौचित्यचिंतामणिः॥१६०.

એવી રીતે સકળ વિદ્વાનોના સમૂહરૂપી દેવોમાં ઇન્દ્ર સમાન પંડિત શ્રી કમળવિજયજી ગણિના શિષ્ય પંડિત શ્રી હેમવિજય ગણિએ રચેલી "કસ્તુરી પ્રકરણ" નામની સૂક્તિમાળા સંપૂર્ણ થઇ.

॥ इतिश्रीकस्तूरीप्रकरग्रन्थमूलान्वयभाषान्तरयुक्त समाप्त ॥

અર્થ -હે વિનયરૂપી ચિંતામણિ રત્નથી, યાચક લોકરૂપી ચકોર પ્રત્યે ચન્દ્ર તુલ્ય, તથા સમર્થ ઉદયવાળો અર્થ ઉત્પન્ન થાય છે, તથા ઇન્દ્રિય અને ચિત્તની તૃપ્તિરૂપી નદીને ઉલ્લાસમાન કરવા સારૂ વરસાદના આગમ રૂપ કામ ઉત્પન્ન થાય છે, તથા દેવગતિ અને મોક્ષરૂપી ધર્મ જેવી તુર્ત ઉત્પન્ન થાય છે, એવું આ વિવેકરૂપી નવું ચિંતામણિ રત્ન મહાન્ પુરૂષોના આનંદને વિસ્તારો?

भक्तिस्तीर्थकृतां नतिः प्रशमिनां जैनागमानां श्रुति-
र्मुक्तिर्मत्सरिणां पुनः परिचितिर्नैपुण्यपुण्यात्मनाम्।
अन्येषां गुणसंस्तुतिः परिहृतिः क्रोधादिविद्वेषिणां,
पापानां विरती रतिःस्वसुदृशामेषा गतिर्धर्मिणाम् ॥

અર્થઃ-તીર્થંકરોની ભક્તિ, મુનિઓને નમસ્કાર, જૈન સિદ્ધાંતોનું શ્રવણ, મત્સરીઓનો ત્યાગ, ડાહાપણથી પવિત્ર થએલા માણસોનો સંગ, પરના ગુણોની સ્તુતિ, ક્રોધાદિ ભાવવૈરીઓનો પરિહાર, પાપોની વિરતિ, તથા પોતાની સ્ત્રીઓપ્રત્યે પ્રેમ. એવી રીતનું લક્ષણ ધર્મી માણસોનું છે.

सौजन्यं जनकः प्रसूःप्रशमनस्त्यागादरः सोदरः,
पत्नी पुण्यमतिः सुहृद् गुणगणः पुत्रस्त्रपासंगमः।

महाविद्वच्चूडामणिसुविहितायांगिगच्छाऽधिपति
श्रीमत्सुखसागरगुरुचरणकमलेभ्यो नमः ॥

श्रीसोमप्रभाचार्यकृत

श्री

सिंदूरप्रकर-सूक्तमुक्तावली ॥

(મૂળાન્વય અને ભાષાન્તર યુક્ત.)

ગ્રંથકર્તા ઇષ્ટદેવને નમસ્કારયુક્ત મંગલાચરણ કરી
શ્રોતાઓને આશીર્વાદ આપે છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

सिंदूरप्रकरस्तपःकरिशिरःक्रोडे कषायाऽटवी,-
दावार्चिर्निचयः प्रबोधदिवसप्रारंभसूर्योदयः ।
मुक्तिस्त्रीकुचकुंभकुंकुमरसः श्रेयस्तरोः पल्लव-
प्रोल्लासः क्रमयोर्नखद्युतिभरः पार्श्वप्रभोः पातु वः ॥१॥

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥१४॥

[illegible]

[illegible] ॥१५॥

क्लेशप्रबन्धेन स लब्धमब्धौ,
चिन्तामणिं पातयति प्रमादात् ॥ ५ ॥

અર્થઃ-દુર્લભે પ્રાપ્ત થઈ શકે એવું મનુષ્યપણું પામીને જે મૂઢ પુરુષ ઉત્તમ ધર્મ કરતો નથી, તે પણ ક્લેશને પ્રાપ્ત કરેલા ચિંતામણિ (રત્ન) ને આળસથી સમુદ્રને વિષે નાખી દે છે.

વળી મનુષ્યભવનો [illegible]

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

स्वर्णस्थाले क्षिपति स रजः पादशौचं विधत्ते,
पीयूषेण प्रवरकरिणं वाहयत्यैन्धभारम् ।
चिन्तारत्नं विकिरति कराद्वायसोड्डायनार्थं,
यो दुष्प्रापं गमयति मुधा मर्त्यजन्म प्रमत्तः ॥ ६ ॥

અર્થઃ- જે માણસ દુર્લભ [illegible]

[illegible]

અર્થઃ—જે વિવેકરૂપી ચિંતામણિ રત્નથી, યાચક લોકરૂપી ચકોર પ્રત્યે ચન્દ્ર તુલ્ય, તથા સમર્થ ઉદયવાળો અર્થ ઉત્પન્ન થાય છે. તથા ઇન્દ્રિય અને ચિત્તની વૃત્તિરૂપી નદીને ઉલ્લાસમાન કરવા સારૂ વરસાદના આગમ રૂપ કામ ઉત્પન્ન થાય છે, તથા દેવગતિ અને મોક્ષરૂપી ધર્મ જેથી તુર્ત ઉત્પન્ન થાય છે, એવું આ વિવેકરૂપી નવું ચિંતામણિ રત્ન મહાન પુરૂષોના આનંદને વિસ્તારો ?

भक्तिस्तीर्थकृतां नतिः प्रशमिनां जैनागमानां श्रुतिः,
त्यक्तिर्मत्सरिणां पुनः परिचितिर्नैपुण्यपुण्यात्मनाम् ।
अन्येषां गुणसंस्तुतिः परिहृतिः क्रोधादिविद्वेषिणां,
पापानां विरती रतिःस्वगुरुदारामेषा गतिर्धर्मिणाम् ॥

અર્થઃ—તીર્થંકરોની ભક્તિ, મુનિઓને નમસ્કાર, જૈન સિદ્ધાંતોનું શ્રવણ, મત્સરીઓનો ત્યાગ, દયાપણાથી પવિત્ર થયેલા માણસોનો સંગ, પરના ગુણોની સ્તુતિ, ક્રોધાદિ ભાવવૈરીઓનો પરિહાર, પાપોની વિરતિ તથા પોતાની સ્ત્રીઓપ્રત્યે પ્રેમ, એવી રીતનું આચરણ ધર્મી માણસોનું છે.

सौजन्यं जनकः प्रगल्भमनसामभ्यागतादरः सोदरः,
पत्नी पुण्यमतिः सुहृद् गुणगणः पुत्रस्तपःसंयमः ।

હવે જે સંસારના વિષયસુખના માટે ધર્મનો ત્યાગ કરે છે, તેનું મૂર્ખપણું બતાવે છે

ते धत्तूरतरुं वपंति भवने प्रोन्मूल्य कल्पद्रुमं,
चिंतारत्नमपास्य काचशकलं स्वीकुर्वते ते जडाः ।
विक्रीय द्विरदं गिरींद्रसदृशं क्रीणंति ते रासभं,
ये लब्धं परिहृत्य धर्म्ममधमा धावंति भोगाशया ॥६

અર્થઃ-જે મૂર્ખ પુરૂષો પ્રાપ્ત થએલા ધર્મનો ત્યાગ કરીને ભોગની વાંછાને અર્થે દોડે છે, અર્થાત્ વિષયોમાં પ્રવર્તે છે, તે મૂર્ખ પુરૂષો પોતાના ઘરને વિષે ઉત્પન્ન થએલા કલ્પવૃક્ષને ઉખેડી નાખીને ધંતૂરાના વૃક્ષને વાવે છે; તે જડબુદ્ધિવાળા પુરૂષો ચિંતામણિ રત્નને ફેંકી દઈને કાચનો કટકો ગ્રહણ કરે છે, અને પર્વત સમાન હસ્તીને વેચી દઈને ગધેડાને ખરીદ કરે છે

હવે મનુષ્યજન્મનું તેમજ ધર્મસામગ્રીનું દુર્લભપણું દર્શાવે છે.

(शिखरिणीवृत्तम्)

अपारे संसारे कथमपि समासाद्य नृभवं,
न धर्मं यः कुर्याद्विषयसुखतृष्णातरलितः ।

निर्दम्भ्यं भगिनी दया च दुहिता प्रीतिश्च मातृस्वसा,
सांद्रानंदकुटुंबकमिदं प्राहुः सतां धीधनाः॥१७१॥

અર્થ:-સજ્જનતારૂપી પિતા, શાન્તતારૂપી માતા, દાનના આદરરૂપી ભાઈ, પુણ્યની બુદ્ધિરૂપી સ્ત્રી, ગુણોના સમૂહરૂપી મિત્ર, લજ્જાના સંગરૂપી પુત્ર, નિર્દંભતારૂપી બ્હેન, દયારૂપી દીકરી, તથા પ્રીતિરૂપી માસી, એવી રીતનું આનંદના સમૂહરૂપ સજ્જનોનું કુટુંબ બુદ્ધિવાનો કહે છે.

(इन्द्रवज्रावृत्तम्)

अर्चाऽर्हतां संयमिनां नमस्या,
संगः सतां संश्रुतिरागमानाम् ।
दानं धनानां करुणांगभाजां,
मार्गोऽयमार्गैरुदितः शिवस्य ॥ १७२ ॥

અર્થ:-અરિહંત પ્રભુઓની પૂજા, સંયમધારીઓને નમસ્કાર, સજ્જનોનો સંગ, આગમોનું શ્રવણ, દ્રવ્યોનું દાન, તથા પ્રાણિઓની દયા એવી રીતનો મોક્ષ માર્ગ ઉત્તમ પ્રભુઓએ કહેલો છે.

क्लेशप्रबन्धेन स लब्धमब्धौ,

चिन्तामणिं पातयति प्रमादात् ॥ ४ ॥

અર્થઃ-દુઃખે પ્રાપ્ત થઇ શકે એવું મનુષ્યપણું પામીને જે મૂઢ પુરૂષ ઉદ્યમથી ધર્મ કરતો નથી, તે ઘણી મહેનતે પ્રાપ્ત કરેલા ચિંતામણિ (રત્ન) ને આળસથી સમુદ્રને વિષે નાંખી દે છે.

હવે મનુષ્યભવનો સર્વોત્કૃષ્ટ જય કહે છે.

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

स्वर्णस्थाले क्षिपति स रजः पादशौचं विधत्ते,

पीयूषेण प्रवरकरिणं वाहयत्यैधभारम् ।

चिन्तारत्नं विकिरति कराद्वायसोड्डायनार्थं,

यो दुष्प्राप्यं गमयति मुधा मर्त्यजन्म प्रमत्तः ॥ ५ ॥

અર્થઃ-જે માણસ દુઃખે પામવા યોગ્ય એવા આ મનુષ્યભવને પ્રમાદને[1] વશ થઇ વૃથા ગુમાવે છે તે માણસ સોનાના સ્થાળને વિષે રજ (ધૂળ) નાખે છે, અમૃતથી પગ ધુવે છે, શ્રેષ્ઠ હસ્તી પાસે લાકડાંનો ભાર ઉપડાવે છે, અને કાગડાને ઉડાડી મૂકવા માટે હાથમાંથી ચિંતામણિ રત્નને ફેંકી દે છે.

---

૧. મદ, વિષય, કષાય, નિદ્રા અને વિકથા.

હિંસા, ૬ અસત્ય, ૭ ચોરી, ૮ મૈથુન, અને ૯ પરિગ્રહ-એ પાંચથી નિવર્તો, વળી ૧૦ ક્રોધ, ૧૧ માન, ૧૨ માયા અને ૧૩ લોભ-એ ચાર શત્રુઓને જીતો; ૧૪ (સર્વ જીવને વિષે) મૈત્રીભાવ (મિત્રતા) કરો, તથા ૧૫ ગુણવાન્ જનોની સંગત્, ૧૬ પાંચ ઇન્દ્રિયોનું દમવું, ૧૭ (પાત્રને વિષે) દાન, ૧૮ તપશ્ચર્યા, ૧૯ શુભભાવ અને ૨૦ સંસારથકી વિરક્તભાવ (વૈરાગ્ય) એટલા વાના કરો.

હવે પ્રથમ ચાર કાવ્યોથી તીર્થંકરભક્તિદ્વાર વર્ણવે છે.

४ ५ ६ ७ ९ ८
पापं लुंपति दुर्गतिं दलयति व्यापादयत्यापदं,
१० ११ १२ १३ १५ १४
पुण्यं संचिनुते श्रियं वितनुते पुष्णाति नीरोगताम् ।
१६ १७ १९ १८ २१ २०
सौभाग्यं विदधाति पल्लवयति प्रीतिं प्रसूते यशः,
२२ २३ २५ २४ २६ ३ १ २
स्वर्गं गच्छति निर्वृतिं च रचयत्यर्चाऽर्हतां निर्मिता॥१॥

અર્થઃ-અરિહંત ભગવંતની કરેલી ભાવપૂજા પાપને દૂર કરે છે, દુર્ગતિનું નિવારણ કરે છે, આપત્તિનો (દુઃખનો) વિનાશ કરે છે, પુણ્યને વધારે છે, લક્ષ્મીનો વિસ્તાર કરે છે, આરોગ્યતાનું પોષણ કરે છે (શરીરે સુખી રાખે છે), સર્વજનોને વિષે પ્રશંસા પમાડે છે, પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરે છે, અને યશને વધારે છે, તેમજ દેવતાની પદવી આપે છે, અને પરંપરાએ મોક્ષપદ પણ આપે છે.

लक्ष्मीस्तं स्वयमभ्युपैति रभसा कीर्त्तिस्तमालिंगति,
प्रीतिस्तं भजते मतिः प्रयतते तं लब्धुमुत्कंठया ।
स्वःश्रीस्तं परिरब्धु मिच्छति मुहुर्मुक्तिस्तमालोकते,
यः संघं गुणराशिकेलिसदनं श्रेयोरुचिः सेवते ॥२३॥

અર્થ:-ગુણોના સમૂહના ક્રીડાઘર એવા શ્રીસંઘને કલ્યાણને વિષે રુચિવાળો એવો જે પુરૂષ સેવે છે, તે પુરૂષને સંપત્તિ જાતે પોતાની મેળે સન્મુખ આવે છે. કીર્તિ આલીંગન દે છે. પ્રીતિ સેવે છે, બુદ્ધિ ઉત્સુકતાથી તેને પ્રાપ્ત કરવાને પ્રયત્ન કરે છે, સ્વર્ગલક્ષ્મી તેને વારવાર આલીંગન દેવાને ઇચ્છે છે અને મુક્તિશ્રી તેને જોયા કરે છે.

यद्भक्तेः फलमर्हदादिपदवीमुख्यं कृषेः सस्यवत्,
चक्रित्वं त्रिदशेंद्रतादि तृणवत् प्रासंगिकं गीयते ।
शक्तिं यन्महिमस्तुतौ न दधते वाचोऽपि वाचस्पतेः,
संघः सोऽघहरः पुनातु चरणन्यासैः सतां मंदिरम् ॥२४

અર્થ:-ધાન્યપ્રાપ્તિ જેમ ખેતીનું ફળ છે, તેમ અરિહંતાદિકની પદવી એજ જે (સંઘ)ની ભક્તિનું મુખ્ય ફળ છે, વળી જે સંઘને ક્ષેત્રના ઘાસની પેઠે ચક્રવર્તિપણું, દેવં-

[illegible] प्रकाशो,

[illegible] ॥ ७ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ ८ ॥

[illegible]

દ્રાદિકની પદવી વિગેરે તો પ્રસંગથીજ (અનાયાસે-વગર મહેનતે) મળતી કહેવાય છે, અને વળી જેના મહિમાના વર્ણનને વિષે બૃહસ્પતિની વાણી પણ સમર્થ થતી નથી, એવો પાપને હરણ કરનારો શ્રીસંઘ પોતાનાં પગલાં સ્થાપન કરીને ભક્તિવંત જનોના ઘરને પવિત્ર કરો.

હવે ચાર કાવ્યે કરીને સર્વ જીવોની દયા કરવાનું કહે-માવે છે

क्रीडाभूः सुकृतस्य दुष्कृतरजःसंहारवात्याभवो-
दन्वन्नौर्व्यसनाग्निमेघपटली संकेतदूती श्रियाम् ।
निःश्रेणिस्त्रिदिवौकसः प्रियसखी मुक्तेः कुगत्यर्गला,
सत्त्वेषु क्रियतां कृपैव भवतु क्लेशैरशेषैः परैः ॥९१॥

અર્થ:-હે ભવ્ય જીવાત્માઓ ? અન્ય નર્ક કાયાનાં દુઃખોને રહેવા દઇને (અર્થાત અન્ય સર્વ કાયને કષ્ટ આપનાર તપ જપાદિ ન થાય તો રહ્યુ પણ) સાર કૃત્યોનું ક્રીડાસ્થાન, પાપરૂપી રજનું હરણ કરવામાં વાયુના સમૂહ (વંટોળીયા વાયરા) સમાન, ભવસમુદ્રને વિષે નાવ સમાન, કલેશરૂપી અગ્નિને મેઘની ઘટા સમાન, સંપત્તિઓને સંકેતસ્થાનને વિષે પહોંચાડનારી દૂતી સમાન, સ્વર્ગની નિસરણી સમાન, અને મુક્તિની પ્રિય સખી એવી જે જીવદયા તેજ કરો.

હિંસા, ૬ અસત્ય, ૭ ચોરી, ૮ મૈથુન, અને ૯ પરિગ્રહ-એ પ.ચથી નિવર્તો, વળી ૧૦ ક્રોધ, ૧૧ માન, ૧૨ માયા અને ૧૩ લોભ-એ ચાર શત્રુઓને જીતો. ૧૪ (સર્વ જીવને વિષે) મૈત્રીભાવ (મિત્રતા) કરો. તથા ૧૫ ગુણવાન જનોની સંગત, ૧૬ પાંચ ઇન્દ્રિયોનું દમવું. ૧૭ (પાત્રને વિષે) દાન. ૧૮ તપશ્ચર્યા, ૧૯ શુભભાવ અને ૨૦ સંસાર થકી વિરક્તભાવ (વૈરાગ્ય) એ.વા વાના કરો.

હવે પ્રથમ ચાર કાવ્યોથી તીર્થંકરભક્તિદ્વાર વર્ણવે છે.

पापं लुम्पति दुर्गतिं दलयति व्यापादयत्यापदं,
पुण्यं संचिनुते श्रियं वितनुते पुष्णाति नीरोगताम् ।
सौभाग्यं विदधाति पल्लवयति प्रीतिं प्रसूते यशः,
स्वर्गं यच्छति निर्वृतिं च रचयत्यर्चार्हतां निर्मिता॥१॥

અર્થઃ-અરિહંત ભગવંતની કરેલી ભાવપૂજા પાપને દૂર કરે છે, દુર્ગતિનું નિવારણ કરે છે, આપત્તિનો (દુઃખનો) વિનાશ કરે છે, પુણ્યને વધારે છે, લક્ષ્મીનો વિસ્તાર કરે છે, આરોગ્યતાનું પોષણ કરે છે (શરીરે સુખી રાખે છે), સર્વજનોને વિષે પ્રશંસા પમાડે છે, પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરે છે, અને યશને વધારે છે, તેમજ દેવતાની પદવી આપે છે, અને પરંપરાએ મોક્ષપદ પણ આપે છે

(शिखरिणीवृत्तम)

यदि ग्रावा तोये तरति तरणिर्यद्युदयति,
प्रतीच्यां सप्तार्चिर्यदि भजति शैत्यं कथमपि।
यदि क्ष्मापीठं स्यादुपरि सकलस्यापि जगतः,
प्रसूते सत्त्वानां तदपि न वधः क्वापि सुकृतम्॥२६

અર્થ.-જો પથ્થર જળને વિષે તરે, સૂર્ય પશ્ચિમ દિશાએ ઉદય થાય, અગ્નિ કોઈ પણ રીતે શીતળપણું પામે, અને પૃથ્વીમંડળ સર્વ જગતની ઉપર આવે; તોપણ જીવહિંસા રૂપકાર્ય કરાય પણ પુણ્ય ઉત્પન્ન કરતું નથી.

(मालिनीवृत्तम)

स कमलवनमग्नेर्वासरं भास्वदस्ता-
दमृतमुरगवक्त्रात्साधुवादं विवादात्।
रुगपगममजीर्णाज्जीवितं कालकूटा-
दभिलषति वधाद्यः प्राणिनां धर्ममिच्छेत्॥२७

અર્થ:-જે પુરૂષ જીવહિંસા થકી ધર્મને વાંછે છે તે પુરૂષ અગ્નિમાંથી કમળના વનને (જોવાને) ઈચ્છે છે, સૂર્યના અસ્ત થયા પછી દિવસને જોવાની ઈચ્છા કરે છે, વળી સર્પના મુખ

હવે જીનેશ્વર ભગવાનની ભાવપૂજાનું ફળ બતાવે છે.

स्वर्गस्तस्य गृहांगणं सहचरी साम्राज्यलक्ष्मीः शुभा,
सौभाग्यादिगुणावलिर्विलसति स्वैरं वपुर्वेश्मनि ।
संसारः सुतरः शिवं करतलक्रोडे लुठत्यंजसा,
यः श्रद्धाभरभाजनं जिनपतेः पूजां विधत्ते जनः ॥१०॥

અર્થઃ-જે માણસ અત્યંત શ્રદ્ધા સહિત શ્રી વીતરાગની ભાવપૂજા કરે છે તેને દેવલોક ઘરના આંગણાની પેઠે ઢુકડું છે, મનોહર રાજઋદ્ધિ તેની સાથે રહેનારી છે, તેના-શરીરરૂપ ઘરને વિષે સૌભાગ્યાદિ ગુણોની શ્રેણી પોતાની ઇચ્છાએ (આવીને) વિલાસ કરે છે, તેનો સંસાર-સુખથી તરી શકાય એવો થાય છે, અને મોક્ષ તો ઝટ તેના હાથ તળે આવીને આળોટે છે.

(शिखरिणी वृत्तम्)

कदाचिन्नातंकः कुपित इव पश्यत्यभिमुखं,
विदूरे दारिद्र्यं चकितमिव नश्यत्यनुदिनम् ।
विरक्ता कांतेव त्यजति कुगतिः संगमुदयो,
न मुंचत्यभ्यर्णं सुहृदिव जिनार्चां रचयतः ॥११॥

થકી અમૃત, ક્રોધ થકી કીર્તિ, અજીર્ણ થકી રોગનો નાશ, અને એમ પ્રાણઘાતથી જીવિતને ઇચ્છે છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

आयुर्दीर्घतरं वपुर्वरतरं गोत्रं गरीयस्तरं,
वित्तं भूरितरं बलं बहुतरं स्वामित्वमुच्चैस्तरम् ।
आरोग्यं विगतान्तरं त्रिजगति श्लाघ्यत्वमल्पेतरं,
संसाराम्बुनिधिं करोति सुतरं चेतः कृपार्द्रान्तरम् ॥२८॥

અર્થ. કૃપા (દયા) થકી ભીનો છે મધ્યભાગ જેનો એવું જે મનુષ્યનું ચિત્ત, તે આયુષ્યને લાંબું કરે છે, શરીરને સુંદર બનાવે છે, કુળને મોટું કરે છે, દ્રવ્યને વધારે છે, બળમાં વૃદ્ધિ કરે છે, ઠકુરાઈને ઉત્કૃષ્ટ કરે છે, નિરંતર નિરોગી રાખે છે, ત્રણ જગતમાં ઘણાંની પ્રશંસા પ્રાપ્ત કરે છે, અને સંસારરૂપ સમુદ્રને સુખે તરી શકાય એવો બનાવે છે.

હવે ચાર કાવ્યે કરીને સત્યનો મહિમા કહે છે

विश्वासायतनं विपत्तिदलनं देवैः कृताराधनं,
मुक्तेः पथ्यदनं जलाग्निशमनं व्याघ्रोरगस्तम्भनम् ।

અર્થ.—જીનેશ્વર ભગવાનની ભાવપૂજા કરનારા જનોને ભય તો કોઇ પામ્યો હોય તેમ ક્યાંઇ પણ આવતો નથી, દારિદ્ર તો ભયભ્રાંત થયું હોય તેમ નિરંતર દૂર નાસે છે, કુમતિ તો વિરક્ત થએલી સ્ત્રીની પેઠે નાશ પામે છે, અને અભ્યુદય (પ્રતાપ-ઐશ્વર્યાદિ) મિત્રની પેઠે (તેના) સમીપપણાને મૂકતો નથી અર્થાત્ તેની પાસેજ રહે છે

હવે ભાવ પૂજાનું માહાત્મ્ય કહે છે

(શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્તમ્)

यः पुष्पैर्जिनमर्चति स्मितसुरस्त्रीलोचनैः सोऽर्च्यते,
यस्तं वंदत एकशस्त्रिजगता सोऽहर्निशं वंद्यते ।
यस्तं स्तौति परत्र वृत्रदमनस्तोमेन स स्तूयते,
यस्तं ध्यायति क्लृप्तकर्मनिधनः स ध्यायते योगिभिः॥

અર્થઃ જે પુરૂષ પુષ્પોવડે કરી વીતરાગ ભગવાનની પૂજા કરે છે તે દેવાંગનાઓના વિકસ્વર (પ્રફુલ્લિત) નેત્રોથી પૂજાય છે, જે વીતરાગ ભગવાનને એકવાર પણ વંદન કરે છે તે રાત્રી દિવસ ત્રણે જગતના જનોએ વંદન કરાય છે, જે તેમની સ્તુતિ કરે છે તે પરલોકને વિષે ઇંદ્રોના સમૂહથી સ્તુતિ પામે છે અને જે તેમનું ધ્યાન કરે

श्रेयःसंवननं समृद्धिजननं सौजन्यसंजीवनं,
कीर्त्तेः केलिवनं प्रभावभवनं सत्यं वचः पावनम् ॥२९॥

અર્થઃ–હે ભવ્યજનો ? વિશ્વાસના સ્થાનરૂપ, આપત્તિઓને નાશ કરનારૂં, દેવતાઓએ પણ જેનું આરાધન કરેલું છે એવું, મોક્ષમાર્ગને વિષે ભાતારૂપ, જળ તથા અગ્નિને સમાવનારૂં, વાઘ તથા સર્પને થંભાવનારૂં, મોક્ષનું વશીકરણ, સમૃદ્ધિને ઉત્પન્ન કરનારૂ, સુજનતા નિપજાવનારૂં, કીર્તિનું ક્રીડાવન, અને મહિમાના ઘરરૂપ એવું જે પવિત્ર સત્ય વચન તેજ બોલો.

(शिखरिणीवृत्तम)

यशो यस्माद्भस्मीभवति वनवह्नेरिव वनं,
निदानं दुःखानां यदवनिरुहाणां जलमिव ।
न यत्र स्याच्छायाऽऽतप इव तपःसंयमकथा,
कथंचित्तन्मिथ्यावचनमभिधत्ते न मतिमान् ॥३०॥

અર્થઃ–જેમ દાવાગ્નિથી વન ભસ્મ થાય છે, તેમ જે અસત્ય વચનથી યશ ભસ્મ થાય છે (નાશ પામે છે). વળી જે અસત્યવચન, જળ જેમ વૃક્ષોના કારણરૂપ છે, તેમ દુઃખોનું હેતુરૂપ છે, અને વળી જે અસત્ય વચનને વિષે,

છે તે આઠ કર્મનો ક્ષય કરીને અર્થાત્ સિદ્ધ અવસ્થા પામીને યોગી પુરૂષોથી ધ્યાન કરાય છે, અર્થાત્ યોગી પુરૂષો તે પુરૂષનું ધ્યાન કરે છે.

હવે ચાર કાવ્યે કરી ગુરૂભક્તિદ્વાર વર્ણવે છે.

(વંશસ્થવૃત્તમ્)

अवद्यमुक्ते पथि यः प्रवर्तते,
प्रवर्तयत्यन्यजनं च निःस्पृहः ।
स एव सेव्यः स्वहितैषिणा गुरुः,
स्वयं तरंस्तारयितुं क्षमः परम् ॥ १६ ॥

અર્થઃ—જે ગુરૂ પોતે પાપ રહિત માર્ગને વિષે પ્રવર્તે છે અને બીજા માણસને પણ (તેવા માર્ગે) પ્રવર્તાવે છે, પોતે વળી નિઃસ્પૃહ છે (પરિગ્રહાદિકની વાંછા રહિત છે), પોતે તરે છે અને બીજા માણસને પણ તારવાને સમર્થ છે, તેજ ગુરૂની હિતવાંછક પુરૂષોએ સેવા કરવી જોઇએ છે.

વળી ગુરૂસેવાનું ફળ જણાવે છે.

(માલિનીવૃત્તમ્)

विदलयति कुबोधं बोधयत्यागमार्थं,
सुगतिकुगतिमार्गौ पुण्यपापे व्यनक्ति ।

સૂર્યના તડકાને વિષે જેમ છાયા ન હોય, તેમ તપ અને સંયમની કથાપણ હોતી નથી, એવા અસત્ય વચનને બુદ્ધિમાન પુરૂષો કષ્ટ આવે છતે પણ બોલતા નથી.

હવે અસત્યપણાના દોષો બતાવે છે.

(वंशस्थवृत्तम्)

असत्यमप्रत्ययमूलकारणं,
कुवासनासद्म समृद्धिवारणम् ।
विपन्निदानं परवंचनोर्जितं,
कृतापराधं कृतिभिर्विवर्जितम् ॥ ३१ ॥

અર્થઃ-અવિશ્વાસનું મૂળકારણ, માઠી વાસના એટલે પાપ બુદ્ધિનું ઘર, લક્ષ્મીને વારનારૂં, આપત્તિઓનું કારણ. અન્યજનોને છેતરવામા બળવાન અને અપરાધી એવું જે અસત્ય વચન, તેને પંડિત જનોએ તજેલું છે.

હવે સત્ય વચનના પ્રભાવનું કથન કરે છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

तस्याऽग्निर्जलमर्णवः स्थलमरिर्मित्रं सुराः किंकराः,
कांतारं नगरं गिरिर्गृहमहिर्माल्यं मृगारिर्मृगः ।

अवगमयति कृत्याकृत्यभेदं गुरुर्यो,
भवजलनिधिपोतस्तं विना नाऽस्ति कश्चित् ॥१४॥

અર્થ.-જે ગુરૂ મિથ્યાત્વનો નાશ કરે છે, સિદ્ધાંતોના અર્થને જણાવે છે, 'પુણ્ય એ સુગતિનો માર્ગ છે અને પાપ એ કુગતિનો માર્ગ છે,' એમ પ્રગટ કરે છે, અને વળી જે કરવા યોગ્ય અને નહી કરવા યોગ્ય કાર્યનો વિવેક સમજાવે છે, તે ગુરૂ વિના બીજા કોઈ ભવસાગરને વિષે વહાણની પેઠે તારનાર નથી.

(शिखरिणीवृत्तम्)

पिता माता भ्राता प्रियसहचरी सूनुनिवहः,
सुहृत्स्वामी माद्यत्करिभटरथाश्वः परिकरः ।
निमज्जंतं जंतुं नरककुहरे रक्षितुमलं,
गुरोर्धर्माऽधर्मप्रकटनपरात्कोऽपि न परः ॥१५॥

અર્થઃ-નરકખાણને વિષે પડતા જીવોને પુણ્ય અને પાપ કહી દેખાડનારા ગુરૂવિના બીજા કોઇ પિતા, માતા, ભાઇ, પ્રિય સ્ત્રી, પુત્રનો સમૂહ, મિત્ર, મદોન્મત્ત હસ્તી, સુભટ, અશ્વ, રથવાળો સ્વામી કે સેવકાદિ વર્ગ રક્ષણ કરવાને સમર્થ નથી.

पातालं विलमस्त्रमुत्पलदलं व्यालः शृगालो विषं,
पीयूषं विषमं समं च वचनं सत्यांचितं वक्ति यः॥३२

અર્થઃ—જે પુરૂષ સત્યતાયુક્ત વચન બોલે છે તેને અગ્નિ જળસમાન, સમુદ્ર સ્થળસમાન, શત્રુ મિત્રસમાન, દેવતા સેવકસમાન, વન નગરસમાન, પર્વત ઘરસમાન, સર્પ ફૂલની માળાસમાન, સિંહ મૃગસમાન, પાતાળ છિદ્રસમાન, શસ્ત્ર કમળપત્રસમાન, હસ્તી શિયાળસમાન, વિષ અમૃતસમાન, અને વિષમ સ્થાન સંપત્તિના સ્થાન સમાન થાય છે.

હવે અદત્તાદાન વ્રત વર્ણવે છે.

(मालिनीवृत्तम्)

तमभिलपति सिद्धिस्तं वृणीते समृद्धि-
स्तमभिसरति कीर्तिर्मुञ्चते तं भवार्त्तिः।
स्पृहयति सुगतिस्तं नेक्षते दुर्गतिस्तं,
परिहरति विपत्तं यो न गृह्णात्यदत्तम्॥३३॥

અર્થઃ—જે પુરૂષ નહિ આપેલું અર્થાત્ પારકું (કાંઈ પણ) નથી ગ્રહણ કરતો તે પુરૂષની મુક્તિ ઇચ્છા કરે છે, સમૃદ્ધિ તેને વરે છે, યશ તેની પાસે જાય છે, સંસારનાં દુઃખ તેને તજી દે છે, સુગતિ તે પુરૂષની વાંછા કરે છે,

હવે ગુરૂશ્રીની આજ્ઞાનું માહાત્મ્ય કહે છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

किं ध्यानेन भवत्वशेषविषयत्यागैस्तपोभिः कृतं,
पूर्णं भावनयाऽलमिन्द्रियदमैः पर्याप्तमाप्तागमैः ।
किं त्वेकं भवनाशनं कुरु गुरुप्रीत्या गुरोः शासनं,
सर्वे येन विना विनाथबलवत् स्वार्थाय नाऽलं गुणाः॥

અર્થ:—ધ્યાન કરવાથી શું ? સર્વ વિષયનો ત્યાગ કરવાથી પણ શું ? તપશ્ચર્યા કરવાથી પણ શું ? શુભ ભાવે કરીને પણ શું ? ઇન્દ્રિયોના દમવાથી પણ શું ? તથા સિદ્ધાંતના અભ્યાસથી પણ શું ? (અર્થાત્ એ સર્વ એકઠાં કોઈક ગુરૂની આજ્ઞાવિના નિષ્ફળ છે.) માટે અધિક પ્રીતિવડે સંસારના ભ્રમણને નાશ કરનારા એવા ગુરૂના ફક્ત શિક્ષાવચનો અંગીકાર કર ? કે જેનાવિના અધિપતિ (નાયક) વિનાની સેનાની પેઠે (એ ઉપર કહેલા) સર્વે પોતપોતાનાં ફલ સાધનને માટે સમર્થ નથી અર્થાત્ નિષ્ફળ છે.

હવે ચાર કાવ્યે કરીને જિનસિદ્ધાંતનું માહાત્મ્ય બતાવે છે.

(शिखरिणीवृत्तम्)

न देवं नादेवं न शुभगुरुमेनं न कुगुरुं,

દુર્ગતિ તેના સામું જોતી નથી, અને વિપત્તિ તો તેને ત્યાગ જ કરે છે.

હવે અદત્ત નહિ ગ્રહણ કરનારને ફાયદા જણાવે છે.

(शिखरिणीवृत्तम्)

अदत्तं नाऽऽदत्ते कृतसुकृतकामः किमपि यः,
शुभश्रेणिस्तस्मिन् वसति कलहंसीव कमले।
विपत्तस्माद्दूरं व्रजति रजनीवांबरमणे-
र्विनीतं विद्येव त्रिदिवशिवलक्ष्मीर्भजति तम्॥३४

અર્થઃ-પુણ્યની ઇચ્છા કરનારો જે મનુષ્ય, કોઈપણ અદત્ત પદાર્થ લેતો નથી, તે પુરૂષને વિષે, કમલને વિષે જેમ રાજહંસી રમે છે, તેમ કલ્યાણનો સમૂહ વાસ કરે છે, વળી સૂર્યથી જેમ રાત્રી નાશી જાય છે, તેમ તે પુરૂષથી વિપત્તિ દૂર જતી રહે છે, અને જેમ વિદ્યા, વિનયી પુરૂષ પાસે આવે છે, તેમ સ્વર્ગ અને મોક્ષની લક્ષ્મી તે પુરૂષને સેવે છે.

હવે બે કાવ્યોમાં અદત્તના દોષો બતાવે છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

यन्निर्वर्तितकीर्तिधर्मनिधनं सर्वागसां साधनं,
न्मीलद्वधबन्धनं विरचितक्लिष्टाशयोद्बोधनम्।

नधर्म्मं नाऽधर्म्मं न गुणपरिणद्धं न विगुणम् ।
न कृत्यं नाऽकृत्यं न हितमहितं नापि निपुणं,
विलोकन्ते लोका जिनवचनचक्षुर्विरहिताः ॥ १७॥

અર્થઃ-જૈનશાસ્ત્રરૂપ ચક્ષુથી રહિત એવા લોકો નથી દેવને જાણતા કે નથી કુદેવને જાણતા, નથી સુગુરૂને ઓળખતા કે નથી કુગુરૂને ઓળખતા, નથી જાણતા ધર્મ અધર્મને કે નથી જાણતા ગુણી નિર્ગુણીને, વળી કરવા યોગ્ય કાર્ય શુ છે? અને નહિ કરવા યોગ્ય શુ છે? તે પણ નથી જાણતા. વળી પોતાને શું સુખનું કારણ છે? અને શુ દુઃખનું કારણ છે? તે પણ તેઓ સારી રીતે જાણતા નથી.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

मानुष्यं विफलं वदंति हृदयं व्यर्थं वृथा श्रोत्रयो-
र्निर्माणं गुणदोषभेदकलनां तेषामसंभाविनीम् ।
दुर्वारं नरकांधकूपपतनं मुक्तिं बुधा दुर्लभां,
सार्वज्ञः समयोदयारसमयो येषां न कर्णातिथिः ॥ १८॥

અર્થ-સર્વજ્ઞ શ્રી વીતરાગભગવાને કહેલો એવા દયામય આગમ જે પુરૂષોના કાનમાં નથી પડ્યો તેમના મનુષ્ય—

दौर्गत्यैकनिबंधनं कृतसुगत्याश्लेषसंरोधनं,
प्रोत्सर्पत्प्रधनं जिघृक्षति न तद्धीमानदत्तं धनम् ॥३५॥

અર્થઃ-જેનાથી કીર્તિ તથા ધનનો નાશ થાય છે, જે સર્વ અપરાધોનું કારણરૂપ છે, જેનાથી પ્રહાર બંધન આદિ પ્રગટ થાય છે, જે દુષ્ટ અભીપ્રાયને પ્રગટ કરે છે, જે દરિદ્રનું એકજ કારણ છે, જે સુગતિને પ્રાપ્ત કરતા નિવારણ કરે છે, અને જેનાથી મરણ થાય છે, એવું જે અદત્ત ધન, તેને બુદ્ધિમાન પુરૂષો ગ્રહણ કરતા નથી.

(હરિણીવૃત્તમ)

परजनमनःपीडाक्रीडावनं वधभावना-
भवनमवनिव्यापिव्यापल्लताघनमण्डलम् ।
कुगतिगमने मार्गः स्वर्गापवर्गपुरार्गलं,
नियतमनुपादेयं स्तेयं नृणां हितकांक्षिणाम् ॥३६

અર્થઃ-અન્ય જનોના મનની પીડાને રમવાના વન સમાન, હિંસાને ચિંતવનના ઘરરૂપ, પૃથ્વીને વિષે પ્રસરી રહેલી જે આપદારૂપી લતાઓ, તેને વધારવામાં મેઘના સમહ સમાન, કુગતિને વિષે જવાના માર્ગરૂપ, તથા સ્વર્ગ અને મોક્ષપુરીના આગળીઆ (ભોગળ) રૂપ, એવું જે અદત્ત (ચોરી) તે

સમુદ્ર [illegible] સમાન નિર્મળ જળનું, અથવા ગઢમાં રોહણનું નિવાસ સ્થાનક છે; તેમ આ (સંઘ) સર્વ ગુણોનું નિવાસ સ્થાન છે. એમ ધારીને જે પૂજન કરવા યોગ્ય સંઘને પૂજાવિધિ કરો.

यः संसारनिरासलालसमतिर्मुक्त्यर्थमुत्तिष्ठते,
यं तीर्थं कथयन्ति पावनतया येनास्ति नान्यः समः।
यस्मै तीर्थपतिर्नमस्यति सतां यस्माच्छुभं जायते,
स्फूर्तिर्यस्य परा वसन्ति च गुणा यस्मिन्स संघोऽर्च्यताम्

અર્થ — [illegible]

[illegible]

ભયંકર ઉપસર્ગોને હણે છે, તથા રમત માત્રમાં સ્વર્ગ અને મોક્ષને આપે છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

तोयत्यग्निरपि स्रजत्यहिरपि व्याघ्रोऽपि सारंगति,
व्यालोऽप्यश्वति पर्वतोऽप्युपलति क्ष्वेडोऽपि पीयूषति।
विघ्नोऽप्युत्सवति प्रियत्यरिरपि क्रीडातडागत्यपां-
नाथोऽपि स्वगृहत्यटव्यपि नृणां शीलप्रभावाद्ध्रुवम् ॥

અર્થઃ-શીલવ્રતના પ્રભાવથી મનુષ્યને નિશ્ચે અગ્નિ જળસમાન, સર્પ પુષ્પની માળાસમાન, વાઘ હરણિસમાન, હસ્તી અશ્વસમાન, પર્વત પત્થરસમાન, વિષ અમૃતસમાન, વિઘ્ન ઉત્સવસમાન, શત્રુ મિત્રસમાન, સમુદ્ર ક્રીડા કરવાના સરોવરસમાન અને અટવી પોતાના ઘરસમાન થાય છે.

હવે ચાર કાવ્યે કરીને પરિગ્રહનુ વિવેચન કરે છે.

कालुष्यं जनयन् जडस्य रचयन् धर्मद्रुमोन्मूलनं,
क्लिश्नन्नीतिकृपाक्षमाकमलिनीं लोभांबुधिं वर्द्धयन्।
मर्यादातटमुद्रुजन् शुभमनोहंसप्रवासं दिशन्,

[illegible]

૧૩ ૧૯ ૧૮ ૧૪ ૧૫ ૧૬
किं न क्लेशकरः परिग्रहनदीपूरः प्रवृद्धिं गतः ॥४१॥

અર્થઃ-જેમ વૃદ્ધિ પામેલું નદીનું પૂર નિર્મળ જળને મલીન કરે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલું પરિગ્રહરૂપી નદીનુ પૂર પણ મૂર્ખ મનુષ્યોના ચિત્તને મલીન કરે છે. જેમ વૃદ્ધિ પામેલું નદીનું પૂર કાંઠે રહેલા વૃક્ષોને ઉખેડી નાંખે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલું પરિગ્રહરૂપી નદીનું પૂર પણ ધર્મરૂપી વૃક્ષનું ઉન્મૂલન કરે છે. જેમ વૃદ્ધિ॰ પામેલું નદીનું પૂર કમલિનીઓને પીડા કરે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલું પરિગ્રહરૂપી નદીનું પૂર પણ નીતિ, દયા અને ક્ષમારૂપ કમલિનીને પીડા કરે છે. જેમ વૃદ્ધિ પામેલું નદીનું પૂર સમુદ્રને વૃદ્ધિ પમાડે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલું પરિગ્રહરૂપી નદીનું પૂર પણ લોભરૂપી સમુદ્રને વૃદ્ધિ પમાડે છે. જેમ વૃદ્ધિ પામેલું નદીનું પૂર કાંઠાઓને તોડી નાંખે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલું પરિગ્રહરૂપી નદીનું પૂર પણ ધર્મરૂપ મર્યાદાના તટરૂપ ચારિત્રને ઉખેડી નાંખે છે. તેમજ વૃદ્ધિ પામેલું નદીનું પૂર જેમ હંસોને ઉડાડી મૂકે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલું પરિગ્રહરૂપી નદીનુ પૂર પણ શુભ મનરૂપી હંસને ઉડાડી મૂકે છે. એવું જે નવવિધ[1] પરિગ્રહરૂપી નદીનું પૂર, તે વૃદ્ધિ પામે છતે શું ક્લેશકારી નથી ? અર્થાત્ છેજ.

---

૧. ધન, ધાન્ય, ક્ષેત્ર, ઘર, રૂપું, સોનું, ત્રાંબુ, પીતળ, દ્વિપદ અને ચતુષ્પદ.

जात्यादिमानविषजं विषमं विकारं,
तं मार्दवामृतरसेन नयस्व शांतिम् ॥५२॥

અર્થઃ-જે સમસ્ત વાંછિતાર્થને સજીવન કરનાર એવા મનુષ્યોના વિનયરૂપી જીવિતનું ઉચ્છેદન કરે છે, એવા જાતિ-કુલ પ્રમુખના માનરૂપી વિષથી ઉત્પન્ન થતા વિષમ વિકારને, કોમળતારૂપી અમૃત રસથી શાન્તિ પમાડો.

હવે માયા ત્યાગવાનો ઉપદેશ આપે છે.

(मालिनीवृत्तम)

कुशलजननवंध्यां सत्यसूर्यास्तसंध्यां,
कुगतियुवतिमालां मोहमातंगशालाम् ।
शमकमलहिमानीं दुर्यशोराजधानीं,
व्यसनशतसहायां दूरतो मुंच मायाम् ॥५३॥

અર્થઃ-ક્ષેમ (કુશળ)ને ઉત્પન્ન કરવામાં વંઝણી સ્ત્રીસમાન, સત્યવચનરૂપી સૂર્યને અસ્ત થવાને સંધ્યાસમાન, કુગતિરૂપી યુવતીની વરમાળાસમાન, મોહરૂપી હસ્તીની શાળાસમાન, ઉપશમરૂપી કમળપુષ્પને હિમસમાન, અપયશની રાજધાની, અને સેંકડોબંધ દુઃખોની સહાયવાળી એવી જે માયા, તેનો દૂરથીજ ત્યાગ કરો.

(मालिनीवृत्तम्)

कलहकलभविंध्यः कोपगृध्रश्मशानं,
व्यसनभुजगरंध्रं द्वेषदस्युप्रदोषः ।
सुकृतवनदवाग्निर्मार्दवाम्भोदवायु-
र्नयनलिनतुषारोऽत्यर्थमर्थानुरागः ॥४२॥

અર્થ:—ધનને વિષે અત્યંત પ્રીતિ છે તે કલેશરૂપી હાથીને રહેવાના વિંધ્યાચળ સમાન છે, ક્રોધરૂપી ગૃધ્રપક્ષીને રહેવાને સ્મશાન તુલ્ય છે, દુઃખરૂપી સર્પને રહેવાને રાફડા સમાન છે, અને દ્વેષરૂપી ચોરને સંધ્યા (રાત્રિ) સમાન છે, વળી તે પુણ્યરૂપી વનને (બાળવાને) દાવાગ્નિ સમાન, નમ્રતારૂપી મેઘને (નાશ કરવાને) વાયુ સમાન અને ન્યાયરૂપી કમલિની (કમળની વેલ) ને (નાશ કરવાને) હીમ સમાન છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

प्रत्यर्थी प्रशमस्य मित्रमधृतेर्मोहस्य विश्रामभूः,
पापानां खनिरापदां पदमसद्ध्यानस्य लीलावनम् ।
व्याक्षेपस्य निधिर्मदस्य सचिवः शोकस्य हेतुः कलेः,
केलीवेश्म परिग्रहः परिहृतेर्योग्यो विविक्तात्मनाम् ॥४३॥

(उपेन्द्रवज्रावृत्तम्)

विधाय मायां विविधैरुपायैः, परस्य ये वंचनमाचरंति।
ते वंचयंति त्रिदिवापवर्ग-सुखान्महामोहसखाःस्वमेव॥

અર્થઃ-જેઓ વિવિધ પ્રકારના ઉપાયોથી માયા રચીને પરજનને છેતરે છે, તેઓ મહા અજ્ઞાનયુક્ત છતા પોતેજ સ્વર્ગ અને મોક્ષના સુખથી પોતાના આત્માને છેતરે છે.

(इन्द्रवंशावृत्तम्)

मायामविश्वासविलासमंदिरं,
दुराशयो यः कुरुते धनाशया।
सोऽनर्थसार्थं न पतंतमीक्षते,
यथा बिडालो लगुडं पयः पिबन् ॥ ५९ ॥

અર્થઃ-જે દુષ્ટ આશયવાળો માણસ દ્રવ્યની આશાથી, અવિશ્વાસને રમવાના ઘરરૂપી એવી માયા (કપટ)ને રચે છે, તે બિલાડી જેમ દૂધ પીતી છતી દંડનો પ્રહાર (થશે એમ) જાણતી નથી, તેમ કષ્ટનો સમૂહ આવી પડશે એમ જાણતો નથી.

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

मुग्धप्रतारणपरायणमुज्जिहीते,

અર્થ:-ઉપશમના શત્રુરૂપ, અસંતોષના મિત્રસમાન, મોહની વિશ્રામભૂમિ, પાપની ખાણ, આપત્તિઓનું સ્થાન, અશુભ ધ્યાનનું ક્રીડાવન, વ્યાકુળતાનો નિધાન, અહંકારનો મંત્રી, શોકનો હેતુ, અને કલેશને રમવાનું ઘર, એવો જે પરિગ્રહ છે, તે વિવેકી પુરૂષોએ ત્યાગ કરવા લાયક છે.

वह्निस्तृप्यति नेंधनैरिह यथा नांभोभिरंभोनिधि,-
स्तद्वन्मोहघनो घनैरपि धनैर्जंतुर्न संतुष्यति ।
न त्वेवं मनुते विमुच्य विभवं निःशेषमन्यं भवं,
यात्यात्मा तदहं मुधैव विदधाम्येनांसि भूयांसि किम् ॥

અર્થ:-જેમ આલોકને વિષે ઘણા કાષ્ટોથી અગ્નિ અને જળથી સમુદ્ર તૃપ્તિ પામે નથી, તેમ મોહથી વ્યાપ્ત એવો જીવ ઘણા દ્રવ્યથી પણ સંતોષ પામતો નથી. તોપણ તે એમ નથી માનતો કે, આત્મા તો સમસ્ત વૈભવને તજી દઈને બીજો જન્મ પ્રાપ્ત કરે છે, માટે હું શા માટે નકામાં વધારે પાપ કરૂં ?

હવે ક્રોધજયાર્થે બે કાવ્યોમાં ઉપદેશ આપે છે.

यो मित्रं मधुनो विकारकरणे संत्राससंपादने,
सर्पस्य प्रतिबिंबमंगदहने सप्तार्चिषः सोदरः ।

यत्पाटवं कपटलंपटचित्तवृत्तेः ।
जीर्यत्युपप्लवमवद्यमिहाऽप्यकृत्वा,
नाऽपथ्यभोजनमिवामयमापतौ सत् ॥८६॥

અર્થ.–જેમ અપથ્ય ભોજન રોગ કર્યા વિના પરિણમતું નથી, તેમ કપટને વિષે લંપટ ચિત્તવૃત્તિવાળા મનુષ્યનું મૂર્ખજનને છેતરવામા તત્પર એવું જે ચાતુર્ય પ્રકટ થાય છે, તે ભવિષ્યમાં ઉપદ્રવ કર્યા વિના પરિણામ પામતું નથી.

હવે લોભના ત્યાગ બતાવે છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

यद्दुर्गामटवीमटंति विकटं क्रामंति देशांतरं,
गाहंते गहनं समुद्रमतनुक्लेशां कृषिं कुर्वते ।
सेवंते कृपणं पतिं गजघटासंघट्टदुःसंचरं,
सर्पंति प्रधनं धनांधितधियस्तल्लोभविस्फूर्जितम् ॥८७॥

અર્થ:–ધનથી અંધ થઇ છે બુદ્ધિ જેની એવા પુરુષો જે વિષમ અટવીનેવિષે ભ્રમણ કરે છે, વિકટ પરદેશનેવિષે ફરે છે, ગહન એવા સમુદ્રનું ઉલ્લંઘન કરે છે, બહુ દુઃખવાળી

चैतन्यस्य निषूदने विषतरोः सब्रह्मचारी चिरं,
स क्रोधः कुशलाभिलाषकुशलैः प्रोन्मूलमुन्मूल्यताम्॥

અર્થઃ—જે ક્રોધ (ચિત્તને વિષે) વિકાર કરવામાં મદ્યનો મિત્ર છે; તથા ત્રાસ ઉત્પન્ન કરવામાં સર્પના પ્રતિબિંબ સમાન, શરીરને બાળવાને અગ્નિના બંધુ સમાન, અને જ્ઞાનનો નાશ કરવામાં અતિશયપણે વિષ વૃક્ષના સાધર્મિક સમાન છે; તે ક્રોધનો પોતાના હિતની વાંછામાં કુશળ એવા પુરૂષોએ મૂળબીજ ઉચ્છેદ કરવો.

(हरिणीवृत्तम्)

फलति कलितश्रेयःश्रेणिप्रसूनपरंपरः,
प्रशमपयसा सिक्तो मुक्तिं तपश्चरणद्रुमः।
यदि पुनरसौ प्रत्यासत्तिं प्रकोपहविर्भुजो,
भजति लभते भस्मीभावं तदा विफलोदयः॥४८॥

અર્થઃ—શ્રેય કરવાપણાની પંક્તિરૂપ પુષ્પની શ્રેણિને ઉત્પન્ન કરી છે, અને જે શમતારૂપી જળથી સિંચાયું છે એવું જે તપશ્ચર્યારૂપી વૃક્ષ છે, તે મોક્ષને આપે છે; પરંતુ જો તે વૃક્ષ ક્રોધરૂપી અગ્નિની પાસે જાય, તો તે ફળ નહિં પ્રાપ્ત કરતાં ભસ્મ થઈ જાય છે.

ખેતી કરે છે, કૃપણ પતિની સેવા કરે છે, અને હસ્તીઓના સમૂહના સંઘટ્ટ (પાસે પાસે રહેવા)થી અંદર પ્રવેશ ન થઈ શકે એવા સંગ્રામને વિષે પણ જાય છે, એ સર્વ લોભનું ચેષ્ટિત છે.

मूलं मोहविषद्रुमस्य सुकृतांभोराशिकुंभोद्भवः,
क्रोधाग्नेररणिः प्रतापतरणिप्रच्छादने तोयदः ।
क्रीडासद्म कलेर्विवेकशशिनः स्वर्भानुरापन्नदी-
सिंधुः कीर्तिलताकलापकलभो लोभः पराभूयताम् ॥५८

અર્થઃ—અજ્ઞાનરૂપી વિષવૃક્ષનું મૂળ, સુકૃત્યરૂપી સમુદ્રને (શોષણ કરવાને) અગસ્ત્યઋષિસમાન, ક્રોધરૂપી અગ્નિને (સળગાવવાને) અરણિના કાષ્ઠસમાન, પ્રતાપરૂપી સૂર્યને ઢાંકવામાં મેઘસમાન, કલેશનું ક્રીડાગૃહ, વિવેકરૂપી ચંદ્રમાને (ગળી જવાને) રાહુસમાન, આપત્તિરૂપી નદીઓના સમુદ્રસમાન, અને કીર્તિરૂપી લતાના સમૂહનો નાશ કરવામાં હસ્તીસમાન એવો જે લોભ, તેનો પરાભવ કરો.

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

निःशेषधर्मवनदाहविजृंभमाणे,
दुःखौघभस्मनि विसर्पदकीर्तिधूमे ।

હવે એ કાવ્યે કરીને ક્રોધના દોષો જાહેર કરે છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

संतापं तनुते भिनत्ति विनयं सौहार्दमुत्सादय-
त्युद्वेगं जनयत्यवद्यवचनं सूते विधत्ते कलिम् ॥
कीर्तिं कृंतति दुर्मतिं वितरति व्याहंति पुण्योदयं,
दत्ते यः कुगतिं स हातुमुचितो रोषः सदोषः सताम् ॥४७

અર્થ—જે ક્રોધ સંતાપને વિસ્તારે છે, વિવેકને ભેદી નાંખે છે, મિત્રતાનો નાશ કરે છે, ઉદ્વેગ ઉત્પન્ન કરે છે, અસત્ય વચનને જન્મ આપે છે, કલેશ કરાવે છે, કીર્તિનું ઉચ્છેદન કરે છે, દુષ્ટમતિ વિસ્તારે છે, પુણ્યના ઉદયનો નાશ કરે છે અને કુગતિએ લઈ જાય છે એવો જે દોષયુક્ત ક્રોધ, તે સત્પુરૂષોએ તજવા યોગ્ય છે.

यो धर्मं दहति द्रुमं दव इवोन्मथ्नाति नीतिं लतां,
दंती वेंदुकलां विधुंतुद इव क्लिश्नाति कीर्तिं नृणाम् ।
स्वार्थं वायुरिवांबुदं विघटयत्युल्लासयत्यापदं,
तृष्णां घर्म इवोचितः कृतकृपालोपः स कोपः कथम् ॥४८

बाढं धनेन्धनसमागमदीप्यमाने,
लोभानले शलभतां लभते गुणौघः ॥५९॥

અર્થ:-સમસ્ત ધર્મરૂપી વનને બાળવાથી વિસ્તાર પામતા, દુઃખોના સમૂહરૂપી ભસ્મવાળા, પ્રસરતા અકીર્તિરૂપી ધુમાડાવાળા, અને ધનરૂપી ઇંધનના સમાગમથી અત્યંત જાજ્વલ્યમાન એવા લોભરૂપી અગ્નિને વિષે (સર્વ) સદ્ગુણોનો સમૂહ પતંગપણાને પ્રાપ્ત થાય છે, અર્થાત્ એવા લોભરૂપ અગ્નિમાં પડીને સદ્ગુણોનો સમૂહ બળી જાય છે.

હવે સંતોષના ગુણો સ્તવે છે.

(શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્તમ્)

जातः कल्पतरुः पुरः सुरगवी तेषां प्रविष्टा गृहे,
चिंतारत्नमुपस्थितं करतले प्राप्तो निधिः संनिधिम् ।
विश्वं वश्यमवश्यमेव सुलभाः स्वर्गापवर्गश्रियो,
ये संतोषमशेषदोषदहनध्वंसांबुदं बिभ्रते ॥ ६० ॥

અર્થ:-સમસ્ત દોષરૂપી અગ્નિને શમાવવામાં મેઘસમાન એવો જે સંતોષ, તેને જે પુરુષો ધારણ કરે છે. તેમની આગળ કલ્પવૃક્ષ ઉત્પન્ન થયું છે, તેમના ઘરને વિષે કામધેનુએ પ્રવેશ કર્યો છે. તેમના હસ્તતળને વિષે ચિંતામણિ રત્ન પ્રાપ્ત

અર્થઃ-જેમ દાવાગ્નિ વૃક્ષને બાળે છે તેમ જે ક્રોધ ધર્મને બાળી નાખે છે; જેમ હસ્તી વૃક્ષની લતાનું ઉન્મૂલન કરે છે તેમ જે ક્રોધ નીતિરૂપી લતાનું ઉન્મૂલન કરે છે, જેમ રાહુ ચંદ્રની કળાને કલેશ પમાડે છે તેમ જે ક્રોધ મનુષ્યની કીર્તિને નાશ પમાડે છે; જેમ વાયુ મેઘનો વિનાશ કરે છે તેમ જે ક્રોધ સ્વાર્થનો વિનાશ કરે છે; જેમ ગ્રીષ્મકાળ તૃષ્ણા (તૃષા) ને વધારે છે તેમ જે ક્રોધ આપત્તિને વધારે છે, અને જે દયાનો લોપ કરે કરે છે; એવો તે ક્રોધ કરવો યોગ્ય કેમ હોય?

હવે ચાર કાવ્યે કરીને અહંકારનું સ્વરૂપ વર્ણવે છે.

(મન્દાક્રાન્તાવૃત્તમ્)

यस्मादाविर्भवति विततिर्दुस्तरापन्नदीनां,
यस्मिन् शिष्टाभिरुचितगुणग्रामनामापि नास्ति।
यश्च व्याप्तं वहति वधधीधूम्यया क्रोधदावं,
तं मानाद्रिं परिहर दुरारोहमौचित्यवृत्तेः ॥४७॥

અર્થઃ-જેથી ન તરી શકાય એવી આપત્તિરૂપી નદીઓની પંક્તિ પ્રસરે થાય છે, તથા જેને વિષે ઉત્તમ પુરુષોને પ્રીતિકર એવા ગુણોના સમૂહનું નામ પણ નથી, વળી જે હિંસાબુદ્ધિરૂપી ધૂમાડાથી વ્યાપ્ત એવા ક્રોધરૂપી દાવાનળને

[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

વર્દ્ધન કરે છે, અને ચઢવાને પણ કઠણ છે એવા જે માનરૂપી પર્વત તેનો યોગ્ય વિનયથી ત્યાગ કરો.

(शिखरिणीवृत्तम)

शमालानं भंजन् विमलमतिनाडीं विघटयन्,
किरन् दुर्वाक्पांशून्करमगणयन्नागमशृणिम् ।
भ्रमन्नूर्व्यां स्वैरं विनयनयवीथीं विदलयन्,
जनः कं नाऽनर्थं जनयति मदांधो द्विप इव ॥५०॥

અર્થઃ—જેમ મદોન્મત્ત હસ્તી આલાન સ્થંભને તોડી નાખે છે, તેમ અહંકારથી અંધ થએલો માણસ પણ શમતારૂપી આલાન સ્થંભને તોડી નાખે છે, જેમ મદોન્મત્ત હસ્તી મજબૂત સાંકળને તોડી નાખે છે, તેમ અહંકારથી અંધ થએલો માણસ પણ નિર્મળ બુદ્ધિરૂપ સાંકળને તોડી નાખે છે, જેમ મદોન્મત્ત હસ્તી ધૂળના સમૂહને ઉડાડે છે, તેમ અહંકારથી અંધ થએલો માણસ પણ દુર્વચનરૂપ ધૂળને ઉડાડે છે; જેમ મદોન્મત્ત હસ્તી અંકુશને ગણતો નથી, તેમ અહંકારથી અંધ થએલો માણસ પણ આગમરૂપી અંકુશને ગણતો નથી; વળી મદોન્મત્ત હસ્તી જેમ સારા માર્ગને તોડી નાખીને પોતાની મરજી પ્રમાણે પૃથ્વી ઉપર ભમે છે, તેમ અહંકારથી અંધ થએલો માણસ પણ વિનયરૂપી ન્યાય-

धान्येऽनलं *दिशसि मञ्जलसेकसाध्ये ॥६२॥

અર્થઃ-સુજનતાજ પુરૂષોના યશના સમૂહને ધારણ કરે છે, તેમનું શ્રેય કરે છે, વૈભવ કરે છે અને સંસારનો ક્ષય કરે છે. હે દુર્બુદ્ધિ ! તું તે તે કારણો (યશ, વૈભવ અને સંસારનો ક્ષય કરવા)ને અર્થે દુર્જનતા ધારણ કરે છે, તે તો તું જળસિંચનથી મેળવવા યોગ્ય એવા ધાન્યના ક્ષેત્રને વિષે અગ્નિ મૂકે છે.

(पृथ्वीवृत्तम्)

वरं विभववन्ध्यता सुजनभावभाजां नृणा-

मसाधुचरितार्जिता न पुनरूर्जिताः संपदः ।

कृशत्वमपि शोभते सहजमायतौ सुंदरं,

विपाकविरसा न तु श्वयथुसंभवा स्थूलता ॥६३॥

અર્થઃ-સુજનતાવાળા મનુષ્યોને વૈભવરહિતપણું અર્થાત્ દારિદ્ર એજ સારૂં છે; પણ દુષ્ટ આચરણ વડે ઉપાર્જેલી સંપત્તિ સારી નથી. કારણકે આગામિ કાળને વિષે સુંદર એવું જે સ્વાભાવિક દુર્બળપણું (કૃશપણું) તે શોભે છે. પણ પરિણામે દારૂણ એવી જે સોજો ચઢવાથી થએલી પુષ્ટતા તે શોભતી નથી.

---

* पाठान्तरे-क्षिपसि ।

અર્થઃ-જેમ દાવાગ્નિ વૃક્ષને બાળે છે તેમ જે ક્રોધ ધર્મને બાળી નાખે છે; જેમ હસ્તી વૃક્ષની લતાનું ઉન્મૂલન કરે છે તેમ જે ક્રોધ નીતિરૂપી લતાનું ઉન્મૂલન કરે છે, જેમ રાહુ ચંદ્રની કલાને કલેશ પમાડે છે તેમ જે ક્રોધ મનુષ્યની કીર્તિને નાશ પમાડે છે; જેમ વાયુ મેઘનો વિનાશ કરે છે તેમ જે ક્રોધ સ્વાર્થનો વિનાશ કરે છે; જેમ ગ્રીષ્મકાળ તૃષ્ણા (તૃષા) ને વધારે છે તેમ જે ક્રોધ આપત્તિને વધારે છે, અને જે દયાનો લોપ કરે કરે છે; એવો તે ક્રોધ કરવો યોગ્ય કેમ હોય ?

હવે ચાર કાવ્યે કરીને અહંકારનું સ્વરૂપ વર્ણવે છે.

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

यस्मादाविर्भवति विततिर्दुस्तरापन्नदीनां,
यस्मिन् शिष्टाभिरुचितगुणग्रामनामापि नास्ति।
यश्च व्याप्तं वहति वधधीधूम्यया क्रोधदावं,
तं मानाद्रिं परिहर दुरारोहमौचित्यवृत्तेः ॥४९॥

અર્થઃ-જેથી ન તરી શકાય એવી આપત્તિરૂપી નદીઓની પંક્તિ પ્રગટ થાય છે, તથા જેને વિષે ઉત્તમ પુરૂષોને પ્રીતિકર એવા ગુણોના સમૂહનું નામ પણ નથી, વળી જે હિંસાબુદ્ધિરૂપી ધુમાડાથી વ્યાપ્ત એવા ક્રોધરૂપી દાવાનલને

થયું છે, તેમજ તેમને સ્વર્ગ અને મોક્ષની લક્ષ્મી અવશ્ય સુલભ છે (એમ સમજવું).

હવે સૌજન્યતા રાખવાનો ઉપદેશ આપે છે.

(शिखरिणीवृत्तम्)

वरं क्षिप्तः पाणिः कुपितफणिनो वक्त्रकुहरे,
वरं झंपापातो ज्वलदनलकुंडे विरचितः ।
वरं प्रासप्रांतः सपदि जठरांतर्विनिहितो,
न जन्यं दौर्जन्यं तदपि विपदां सद्म विदुषा ॥६१

અર્થઃ-કોપાયમાન થએલા સર્પના મુખનેવિષે હાથનાંખવો તે સારો; જાજ્વલ્યમાન અગ્નિના કુંડનેવિષે ઝંપાપાત કરવો તે સારો; ઉદરના મધ્યભાગનેવિષે ભાલાનો અગ્રભાગ નાંખવો તે સારો; પણ પંડિત પુરૂષે આપત્તિનું સ્થાનક એવું જે દુર્જનપણું કરવું તે સારૂં નથી.

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

सौजन्यमेव विदधाति यशश्चयं च,
स्वःश्रेयसं च विभवं च भवक्षयं च ।
दौर्जन्यमावहसि यत्कुमते तदर्थं,

વહન કરે છે, અને ચઢવાને પણ કઠણ છે એવા જે માનરૂપી પર્વત તેનો યોગ્ય વિનયથી ત્યાગ કરો.

(शिखरिणीवृत्तम)

शमालानं भंजन् विमलमतिनाडीं विघटयन्,
किरन् दुर्वाक्पांशूत्करमगणयन्नागमसृणिम् ।
भ्रमन्नुर्व्यां स्वैरं विनयनयवीथीं विदलयन्,
जनः कं नाऽनर्थं जनयति मदांधो द्विप इव ॥५०॥

અર્થ:-જેમ મદોન્મત્ત હસ્તી આલન સ્થંભને તોડી નખે છે, તેમ અહંકારથી અંધ થએલો માણસ પણ શમનારૂપી આલાન સ્થંભને તોડી નાખે છે; જેમ મદોન્મત્ત હસ્તી મજબુત સાંકળને તોડી નાંખે છે, તેમ અહંકારથી અંધ થએલો માણસ પણ નિર્મળ બુદ્ધિરૂપ સાકળને તોડી નાંખે છે; જેમ મદોન્મત્ત હસ્તી ધુળના સમૂહને ઉડાડે છે, તેમ અહંકારથી અંધ થએલો માણસ પણ દુર્વચનરૂપ ધુળને ઉડાડે છે, જેમ મદોન્મત્ત હસ્તી અંકુશને ગણતો નથી, તેમ અહંકારથી અંધ થએલો માણસ પણ આગમરૂપી અંકુશને ગણતો નથી; વળી મદોન્મત્ત હસ્તી જેમ સારા માર્ગને તોડી નાંખીને પોતાની મરજી પ્રમાણે પૃથ્વી ઉપર ભમે છે, તેમ અહંકારથી અંધ થએલો માણસ પણ વિનયરૂપી ન્યાય-

धान्येऽग्निं क्षिपसि सज्जनमित्रसाध्ये ॥६२॥

અર્થ:-સુજનનાજ પુરૂષોના યશના સમૂહને ધારણ કરે છે, તેમનું ધૈર્ય કરે છે, વૈભવ કરે છે અને સંસારનો ક્ષય કરે છે. હે દુર્બુદ્ધિ ! તું તે તે કારણો (યશ, વૈભવ અને સંસારનો ક્ષય કરવા) ને અર્થે દુર્જનના ધારણ કરે છે, તે તો તું સજ્જનસિંચનથી ઉગવા યોગ્ય એવા ધાન્યના ક્ષેત્રને વિષે અગ્નિ મૂકે છે

(पृथ्वीवृत्तम्)

वरं विभववंध्यता सुजनभावभाजां नृणा-
मसाधुचरितार्जिता न पुनरूर्जिताः संपदः ।
कृशत्वमपि शोभते सहजमायतौ सुंदरं,
विपाकविरसा न तु श्वयथुसंभवा स्थूलता ॥६३॥

અર્થ:-સુજનતાવાળા મનુષ્યોને વૈભવરહિતપણું અર્થાત્ દારિદ્ર એજ સારૂં છે, પણ દુષ્ટ આચરણ વડે ઉપાર્જેલી સંપત્તિ સારી નથી, કારણકે અગામિ કાળને વિષે સુંદર એવું જે સ્વાભાવિક દુર્બળપણું (કૃશપણું) તે શોભે છે, પણ પરિણામે દારૂણ એવી જે સોજો ચઢવાથી થએલી પુષ્ટતા તે શોભતી નથી.

* पाठान्तरं-क्षिपसि ।

માર્ગને તોડી નાખીને પોતાની મરજી પ્રમાણે પૃથ્વી ઉપર ભમે છે; એવો તે અહંકારથી અંધ થએલો માણસ ક્યા પ્રકારના અનર્થને નથી ઉત્પન્ન કરતો? અર્થાત્ સર્વ અનર્થને ઉત્પન્ન કરે છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

औचित्याचरणं विलुंपति पयोवाहं नभस्वानिव,
प्रध्वसं विनयं नयत्यहिरिव प्राणस्पृशां जीवितम् ।
कीर्तिं कैरविणीं मतंगज इव प्रोन्मूलयत्यंजसा,
मानो नीच इवोपकारनिकरं हंति त्रिवर्गं नृणाम् ॥८२॥

અર્થઃ—અહંકાર વાયુની પેઠે મેઘરૂપી યોગ્ય આચરણનો લોપ કરે છે; સર્પની પેઠે મનુષ્યના જીવિતરૂપ વિનયનો નાશ કરે છે; મદોન્મત્ત હસ્તીની પેઠે કમલિનીરૂપી કીર્તિનું ઉન્મૂલન કરે છે; અને નીચ પુરૂપ જેમ ઉપકારના સમૂહને હણે છે, તેમ મનુષ્યોના ધર્મ-અર્થ-કામ-રૂપી ત્રણે વર્ગનો નાશ કરે છે.

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

मुष्णाति यः कृतसमस्तसमीहितार्थं,
संजीवनं विनयजीवितमंगभाजाम् ।

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

न ब्रूते परदूषणं परगुणं वक्त्यल्पमप्यन्वहं,
संतोषं वहते परर्द्धिषु पराबाधासु धत्ते शुचम् ।
स्वश्लाघां न करोति नोज्झति नयं नौचित्यमुल्लंघय-
त्युक्तोऽप्यप्रियमक्षमां न रचयत्येतच्चरित्रं सताम् ॥३४॥

અર્થઃ-(સજ્જનપુરૂષો) પારકા દોષને કહેતા નથી; પરંતુ પારકા ગુણને, તે અલ્પ હોય તો પણ નિરંતર, કહે છે; પારકી સંપત્તિને વિષે (પારકી સંપત્તિને જોઇને) સંતોષ, અને પર પીડાને વિષે (પર પીડાને જોઇને) શોક ધારણ કરે છે, આત્મપ્રશંસા કરતા નથી, ન્યાયનો ત્યાગ કરતા નથી અને ઔચિત્યનું ઉલ્લંઘન કરતા નથી, નહીં તેમને અપ્રિય વચન કહ્યાં હોય તોપણ તેઓ ક્રોધ કરતા નથી, આવું સત્પુરૂષોનું ચરિત્ર છે.

હવે ગુણીજનના અંગનું વર્ણન કરે છે

धर्मं ध्वस्तदयो यशश्च्युतनयो वित्तं प्रमत्तः पुमान्,
काव्यं निष्प्रतिभस्तपः शमदयाशून्योऽल्पमेधाः श्रुतम् ।
वस्त्वालोकमलोचनश्चलमना ध्यानं च वांछत्यसौ,

यः संगं गुणिनां विमुच्य विमतिः कल्याणमाकांक्षति ॥

અર્થ:-જે બુદ્ધિહિન પુરૂષ ગુણીજનોનો સંગ ત્યજી દઈને કલ્યાણની ઈચ્છા રાખે છે, તે દયાનો ત્યાગ કરીને ધર્મની ઈચ્છા કરે છે (એમ સમજવું), ન્યાયનો ત્યાગ કરીને યશની, પ્રમાદી થઈને દ્રવ્યની, બુદ્ધિ વિના કાવ્ય કરવાની, શમતા અને દયા વિના તપની, અલ્પમતિવાળો છતાં શાસ્ત્રના અધ્યયનની, નેત્ર વિના વસ્તુઓને જોવાની, અને ચચળ ચિત્તવાળો છતાં ધ્યાનની ઈચ્છા કરે છે (એમ સમજવું).

(हरिणीवृत्तम्)

हरति कुमतिं भिन्ते मोहं करोति विवेकितां,
वितरति रतिं सूते नीतिं तनोति गुणावलिम् ।
प्रथयति यशो धत्ते धर्मं व्यपोहति दुर्गतिं,
जनयति नृणां किं नाभीष्टं गुणोत्तमसंगमः ॥६६॥

અર્થ:-ગુણો વડે ઉત્તમ એવા જનોનો સંગમ મનુષ્યોના શું શું ઈચ્છિતને નથી ઉત્પન્ન કરતો ? (તે સંગમ) કુમતિને હરે છે, મોહને ભેદે છે, તત્વ અને અતત્વનું જ્ઞાન કરાવે છે, સંતોષ આપે છે, નીતિને પ્રસવે છે, ગુણ સમૂહને વિસ્તારે છે, યશને ફેલાવે છે, ધર્મને ધારણ કરે છે અને દુર્ગતિને દૂર કરે છે

(८२ तपना महिमा विषे ७

शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

यत्पूर्वार्जितकर्मशैलकुलिशं यत्कामदावानल-
ज्वालाजालजलं यदुग्रकरणग्रामाहिमंत्राक्षरम् ।
यत्प्रत्यूहतमःसमूहदिवसं यल्लब्धिलक्ष्मीलता-
मूलं तद्द्विविधं यथाविधि तपः कुर्वीत वीतस्पृहः॥८१॥

અર્થ: પૂર્વ ઉપાર્જન કરેલા કર્મરૂપી પર્વતને (ઉછેદવાને) વજ્રસમાન, કામ(વિષય)રૂપ દાવાનળની જ્વાળાને (શમાવવાને) જળસમાન, ઉગ્ર ઇંદ્રિયો કે ઇંદ્રિયસમૂહ તેરૂપ સર્પને (વશ કરવાને) મંત્રાક્ષરસમાન, વિઘ્નરૂપ અંધકારના સમૂહને (નાશ કરવાને) દિવસસમાન અને લબ્ધિ તથા લક્ષ્મીરૂપી લતાને (ઉત્પન્ન કરવાને) મૂળસમાન—એવા બે પ્રકારના તપને તમે કોઈપણ પ્રકારની ઇચ્છા કર્યાવિના વિધિ પ્રમાણે આદરો.

यस्माद्विघ्नपरंपरा विघटते दास्यं सुराः कुर्वते,
कामः शाम्यति दाम्यतींद्रियगणः कल्याणमुत्सर्पति ।
उन्मीलंति महर्द्धयः कलयति ध्वंसं चयः कर्मणां,
स्वाधीनं त्रिदिवं शिवं च भवति श्लाघ्यं तपस्तन्न किम्॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

लब्धुं बुद्धिकलापमापदमपाकर्तुं विहर्तुं पथि,
प्राप्तुं कीर्तिमसाधुतां विधुवितुं धर्मं समासेवितुम् ।
रोद्धुं पापविपाकमाकलयितुं स्वर्गापवर्गश्रियं,
चेत्त्वं चित्त समीहसे गुणवतां संगं तदंगीकुरु ॥६७॥

અર્થઃ-હે ચિત્ત ? જો તું બુદ્ધિના સમૂહને પ્રાપ્ત કરવાને, આપત્તિને દૂર કરવાને, ન્યાયમાર્ગને વિષે વિચરવાને, કીર્તિ સંપાદન કરવાને, દુર્જનતાનો ત્યાગ કરવાને, ધર્મનું ઉત્તમ રીતે સેવન કરવાને, પાપના ફળને રોકવાને, અને સ્વર્ગ તથા મોક્ષની લક્ષ્મીનો અનુભવ કરવાને ઇચ્છતું હોય, તો ગુણીજનના સંગનો સ્વીકાર કર.

હવે નિર્ગુણીનો સોબતથી થતા દોષો કહે છે.

(हरिणीवृत्तम्)

हिमति महिमांभोजे चंडानिलत्युदयांबुदे,
द्विरदति दयारामे क्षेमक्षमाभृति वज्रति ।
समिधति कुमत्यग्नौ कंदत्यनीतिलतासु यः,
किमभिलषतां श्रेयः श्रेयः? स निर्गुणसंगमः॥६८॥

પાષાણને વિષે કમળ વાવવા તે નિષ્ફળ છે, ખારવાળી ભૂમિને વિષે વર્ષાદ નિષ્ફળ છે, તેવી રીતે તે દાન, જીનપૂજા, તપ અને સ્વાધ્યાયાદિ અનુષ્ઠાન પણ ભાવના વિના નિષ્ફળ છે.

सर्वं ज्ञीप्सति पुण्यमीप्सति दयां धित्सत्यघं भित्सति,
क्रोधं दित्सति दानशीलतपसां साफल्यमादित्सति ।
कल्याणोपचयं चिकीर्षति भवांभोधेस्तटं लिप्सते,
मुक्तिस्त्रीं परिरीप्सते यदि जनस्तद्भावयेद्भावनाम् ॥८३॥

અર્થ—જો મનુષ્ય સર્વ જાણવાને ઇચ્છતો હોય, ધર્મને ઇચ્છતો હોય, દયા ધારણ કરવાને ઇચ્છતો હોય, પાપ કાપવાને ઇચ્છતો હોય, ક્રોધને ખંડન કરવાને ઇચ્છતો હોય, દાન-શીલ-તપના સાફલ્યને ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છતો હોય, કલ્યાણની વૃદ્ધિ કરવા ઇચ્છતો હોય, સંસારસમુદ્રના તટને પામવાને ઇચ્છતો હોય અને જો મુક્તિરૂપી સ્ત્રીનું આલીંગન કરવાને ઇચ્છતો હોય, તો તેણે શુભ ભાવના ભાવવી.

(પૃથ્વીવૃત્ત)

विवेकवनसारिणीं प्रशमशर्मसंजीवनीं,
भवार्णवमहातरीं मदनदावमेघावलीम् ।

અર્થઃ—જે (નિર્ગુણી જનનો સંગમ) મહિમારૂપી કમળની ઉપર હિમ સમાન છે, ઉદયરૂપી મેઘને વિષે પ્રચંડ વાયુ સમાન છે, દયારૂપી ઉદ્યાનને વિષે હસ્તીતુલ્ય છે, કલ્યાણરૂપી પર્વતને વિષે વજ્ર જેવો છે, કુમતિરૂપી અગ્નિને વિષે લાકડ સમાન છે અને અન્યાયરૂપી લતાને વિષે કંદ તુલ્ય છે; એવો જે નિર્ગુણી જનનો સમાગમ, તે શું કલ્યાણની ઇચ્છાવાળા પુરુષોએ આશ્રય કરવા યોગ્ય છે? અર્થાત્ નથી.

હવે ઇંદ્રિયોના જય કરવા વિષે કહે છે.

શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્તમ્ ।

आत्मानं कुपथेन निर्गमयितुं यः शूकलाश्वायते,
कृत्याकृत्यविवेकजीवितहृतौ यः कृष्णसर्पायते ।
यः पुण्यद्रुमखण्डखण्डनविधौ स्फूर्जत्कुठारायते,
तं लुप्तव्रतमुद्रमिन्द्रियगणं जित्वा शुभंयुर्भव ॥ ६० ॥

અર્થ.—હે સાધુ! મનની મર્યાદાને છેદનારો એવો જે ઇંદ્રિયોનો સમૂહ, તે આત્માને કુમાર્ગે લઇ જવાને હઠીલા અશ્વની પેઠે આચરણ કરે છે, કૃત્ય અને અકૃત્યના વિવેકરૂપી જીવિતનું હરણ કરવામાં કૃષ્ણસર્પ સમાન આચરણ કરે છે અને પુણ્યરૂપી વૃક્ષના વનને ખંડન કરવામાં સ્ફુરિત કુહાડી સમાન આચરણ કરે છે, તે ઇંદ્રિયના સમૂહનો પરાજય

[illegible]गुरुसपर्या[illegible]नि,

विमुक्तिपदवीं [illegible] भावना किं परैः ॥९७॥

અર્થ [illegible] ([illegible]) [illegible], [illegible]) [illegible], [illegible] ([illegible]) વિષે [illegible], [illegible] ([illegible]) [illegible], [illegible] [illegible] ([illegible]) [illegible] [illegible] [illegible], અને [illegible] વિષે ([illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ભાવના તેનું [illegible] કરે, [illegible] [illegible] છે?

शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्

[illegible]ने दत्तं [illegible] जिनवचन[illegible],

[illegible] रचितमखिलं गुरुसेवनम् ।

[illegible] मतं [illegible]मपि [illegible] चिरतरं,

[illegible] [illegible]फलम् ॥९८॥

અર્થ:—[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] જિનવચનનું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], વારંવાર ભૂમિ વિષે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કરી, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],

કરીને કલ્યાણ પ્રાપ્ત કર.

(शिखरिणीवृत्तम्)

प्रतिष्ठां यन्निष्ठां नयति नयनिष्ठां विघटय-
त्यकृत्येष्वाधत्ते मतिमतपसि प्रेम तनुते ।
विवेकस्योत्सेकं विदलयति दत्ते च विपदं,
पदं तद्दोषाणां करणनिकुरंबं कुरु वशे ॥ ७० ॥

અર્થઃ-હે ભવ્ય જીવ ! સર્વ દોષોનું સ્થાનક એવો જે ઇંદ્રિયોનો સમૂહ, તે પ્રતિષ્ઠાનો નાશ કરે છે, ન્યાયની નિષ્ઠાને તોડી નાખે છે, અકાર્યોને વિષે મતિ ધારણ કરે છે, અવિરતિને વિષે સ્નેહ કરે છે, વિવેકના ઉન્નતપણાનો વિનાશ કરે છે અને વિપત્તિને આપે છે; તે ઇંદ્રિયના સમૂહને તું પોતાને સ્વાધિન કર.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

धत्तां मौनमगारमुज्झतु विधिप्रागल्भ्यमभ्यस्यता-
मस्त्वंतर्गणमागमश्रममुपादत्तां तपस्तप्यताम् ।
श्रेयःपुंजनिकुंजभंजनमहावातं न चेदिंद्रिय-
व्रातं जेतुमवैति भस्मनि हुतं जानीत सर्वं ततः ॥७१॥

અર્થ:-માણસોના જે અંધકારરૂપી કચરાને, ચંદ્રની કાંતિ કે સૂર્યની કાંતિ નાશ કરી શકતી નથી; પણ તે અંધકારરૂપી કચરો (અજ્ઞાન અને પાપ), આ અલ્પ ઉપદેશ નિરંતર શ્રવણ કરવાથી નાશ પામે છે.

હવે ગ્રંથની પ્રશસ્તિ લખે છે.

(मालिनीवृत्तम्)

अभजदजितदेवाचार्यपट्टोदयाद्रि-
द्युमणिविजयसिंहाचार्यपादारविंदे ।
मधुकरसमतां यस्तेन सोमप्रभेण,
व्यरचि मुनिपराज्ञा सूक्तमुक्तावलीयम् ॥१००

અર્થ:-અજીતદેવ નામના આચાર્યના પટ્ટરૂપ ઉદયાચળને વિષે સૂર્યસમાન એવા જે વિજયસિંહ આચાર્ય, તેમના ચરણકમળને વિષે ભ્રમરતુલ્ય એવા સોમપ્રભ નામે મુનિરાજે આ સુભાષિત કાવ્યરૂપી મુક્તાફળની પંક્તિ (સુક્ત મુક્તાવલી) રચી છે.

॥ इति श्रीसिंदूरप्रकरग्रंथ मूलान्वय भाषांतरसहित समाप्त ॥

અર્થ:-હે સાધુ ? મૌનવ્રત ધારણ કરો. ઘરનો ત્યાગ કરો, આચારના ચાતુર્યનો અભ્યાસ કરો. વનને વિષે ગમન કરો, સિદ્ધાંતના પાઠનો અભ્યાસ કરો (અંગીકાર કરો), તીવ્ર તપશ્ચર્યા કરો. (એ બધુ ગમે એટલું કરો) પણ જ્યાં સુધી કલ્યાણના સમૂહરૂપ વનને ભાગવાને મહાવાયુ સમાન એવો જે ઇંદ્રિયોનો સમૂહ, તેનો પરાજય કરવાનું જાણ્યું નથી, ત્યાં સુધી તે સર્વ (મૌનવ્રત આદિ) ભસ્મને વિષે હોમેલા જેવું (વૃથા) જાણો.

धर्मध्वंसधुरीणमभ्रमरसावारीणमापत्प्रथा-
लंकर्मीणमशर्मनिर्मितिकलापारीणमेकांततः ।
सर्वान्नीनमनात्मनीनमनयात्यंतीनमिष्टे यथा,
कामीनं कुमनाध्वनीनमजयन्नक्षौघमक्षेमभाक् ॥७२॥

અર્થ.-ધર્મનો નાશ કરવામાં અગ્રેસર, સત્ય વાતને આવરણ કરનાર, આપત્તિને વિસ્તારવામાં સમર્થ, દુઃખ ઉત્પન્ન કરવાના કાર્યમાં પાર પામેલો, એકાંત સર્વ-અન્ન-ભક્ષક, આત્માને અહિતકારી, અન્યાય માર્ગમાં ચાલનાર, ઇચ્છિતને વિષે સ્વેચ્છાએ વર્તનારો. અને કુમત માર્ગને વિષે જનારો એવો જે ઇંદ્રિયોનો સમૂહ છે. તેને નહિ જીતનારો પ્રાણી કલ્યાણને ભજનારો થતો નથી, અર્થાત્ એવા મનુષ્યનું શ્રેય થતું નથી.

-गायसमं सत्यं, नाऽस्ति धर्मसमः सखा ।
समसं मित्रं, नाऽस्ति भाग्यसमं धनम् ॥६॥

-न्यायसमान अन्य सत्य नथी, धर्म बराबर अपर-
-. (धमनुष्य अने) सोबती नथी, तथा भाग्य-
-जु धन नथी.

-ूषणं मौढिः, सुमंत्री राज्यभूषणम् ।
-भूषणं विद्या, सद्धार्म्म नरभूषणम् ॥ ७ ॥

-(:–शरीरनु भूषणु गभीरता छे, राज्यनुं भूषणु
-मंत्री छे, रूपनुं भूषणु विद्या छे, तथा पुरुषनु भूषणु
-धर्मनी लागणी छे.

હવે લક્ષ્મીના સ્વભાવનું વર્ણન કરે છે.

निम्नं गच्छति निम्नगेव नितरां निद्रेव विष्कंभते,
चैतन्यं मदिरेव पुष्यति मदं धूम्येव दत्तेऽन्धताम् ।
चापल्यं चपलेव चुंबति दवज्वालेव तृष्णां नय-
त्युल्लासं कुलटांगनेव कमला स्वैरं परिभ्राम्यति ॥७३॥

અર્થ:-લક્ષ્મી નદીની પેઠે નીચ પ્રત્યે જાય છે. નિદ્રાની પેઠે ચૈતન્યનો વિનાશ કરે છે. મદિરાની પેઠે મદનું પોષણ કરે છે; ધુમાડાના સમૂહની પેઠે અંધપણું આપે છે; વિજળીની પેઠે અસ્થિરપણાને ભજે છે, દાવાગ્નિની પેઠે તૃષ્ણાને વધારે છે; અને કુલટા સ્ત્રીની પેઠે સ્વેચ્છાએ ભ્રમણ કરે છે.

હવે ધનના સ્વભાવને વર્ણવે છે.

दायादाः स्पृहयंति तस्करगणा मुष्णंति भूमीभुजो,
गृह्णंति च्छलमाकलय्य हुतभुग्भस्मीकरोतिक्षणात् ।
अंभः प्लावयति क्षितौ विनिहितं यक्षा हरंते हठात्,
दुर्वृत्तास्तनया नयंति निधनं धिग्बह्वधीनं धनम् ॥७४॥

અર્થઃ-જેમને જોઇને "આ તો હિંગુલનો સમૂહ છે" તથા "ઉગતો સૂર્ય છે" એમ પંડિતો તર્ક કરે છે, તે શ્રી પદ્મપ્રભ પ્રભુ હર્ષ માટે થાઓ ?

जनयन्ति वशाः पुत्रान्, भाग्यं स्वोपार्जितं यथा।
ग्रंथान् कुर्वन्ति विद्वांसो, गुणाढिस्तरता भवेत्॥३॥

અર્થઃ-સ્રીઓ પુત્રોને જન્મ આપે છે, પણ તેઓનું ભાગ્ય જેમ તેઓની કીર્તિ ફેલાવે છે, તેમ વિદ્વાનો ગ્રંથો બનાવે છે, પરન્તુ તેમાં રહેલા ગુણોથી તેનો વિસ્તાર થાય છે.

सुपात्रे दीप्तिकृद्विद्या, सुपात्रे दीप्तिकृत्कला ।
सुपात्रे दीप्तिकृन्मैत्री, सुपात्रे दीप्तिकृद्धनम् ॥४॥

અર્થઃ-સુપાત્ર પ્રત્યે આપેલી વિદ્યા, સુપાત્રને આપેલી કળા, સુપાત્ર સાથે કરેલી મિત્રાઇ, તથા સુપાત્રને આપેલું ધન શોભા કરે છે.

कुपात्रेऽनर्थकृद्विद्या, कुपात्रेऽनर्थकृत्कला ।
कुपात्रेऽनर्थकृन्मैत्री, कुपात्रेऽनर्थकृद्धनम् ॥ ५ ॥

અર્થઃ-કુપાત્રને આપેલી વિદ્યા, કુપાત્રને આપેલી કળા, કુપાત્ર સાથે કરેલી મિત્રાઇ, તેમજ કુપાત્રને આપેલું ધન, "ઉપરોક્ત સમગ્ર" અનર્થ કરનાર છે.

અર્થઃ-જેની દાયાદો (એક ગોત્રમા જન્મેલા) ઇચ્છા કરે છે, જેને ચોર લોકો ચોરી જાય છે. રાજાઓ છળ કરીને લઈ લે છે, અગ્નિ ક્ષણમાત્રમા ભસ્મ કરે છે, જળ ડુબાવી દે છે, ભૂમિને વિષે રાખ્યાથી વ્યંતરો બળાત્કારે હરી જાય છે અને જેનો દુરાચારી પુત્રો વિનાશ કરે છે એમ બહુ બહુ જણાને આધીન એવું જે ધન તેને ધિક્કાર થાઓ ?

नीचस्याऽपि चिरं चटूनि रचयंत्याधांति नीचैर्नतिं,
शत्रोरप्यगुणात्मनोऽपि विदधत्युच्चैर्गुणोत्कीर्तनम् ।
निर्वेदं न विदंति किंचिदकृतज्ञस्यापि सेवाक्रमे,
कष्टं किं न मनस्विनोऽपि मनुजाः कुर्वंति वित्तार्थिनः॥

અર્થઃ-માનવંતા મનુષ્યો પણ દ્રવ્યના અર્થી થઈને, નીચ પુરૂષોની આગળ ચિરકાળ મિષ્ટ વચન બોલે છે (ખુશામત કરે છે), નીચ પુરૂષોને નમસ્કાર કરે છે, નિર્ગુણી શત્રુનું પણ ઉંચે સ્વરે ગુણવર્ણન કરે છે, અને કરેલા ગુણને નહિ જાણનારા સ્વામીની સેવા કરવામા પણ કાંઈ દુઃખ ધરતા નથી; આમ તેઓ શું શું કષ્ટ નથી કરતા ?

लक्ष्मीः सर्पति नीचमर्णवपयः संगादिवांभोजिनी-
संसर्गादिव कंटकाकुलपदा न क्वाऽपि धत्ते पदम् ।

नाऽस्ति न्यायसमं सत्यं, नाऽस्ति धर्मसमः सखा ।
नाऽस्त्युद्यमसमं मित्रं, नाऽस्ति भाग्यसमं धनम् ॥६॥

અર્થ:-ન્યાયસમાન અન્ય સત્ય નથી, ધર્મસમાન અપર મિત્ર નથી. ઉદ્યમતુલ્ય અન્ય સોબતી નથી, તથા ભાગ્યસમાન બીજું ધન નથી.

देहस्य भूषणं प्रौढिः, सुमन्त्री राज्यभूषणम् ।
रूपस्य भूषणं विद्या, सद्धार्म्यं नरभूषणम् ॥ ७ ॥

અર્થ: શરીરનું ભૂષણ ગંભીરતા છે, રાજ્યનું ભૂષણ ઉત્તમ મંત્રી છે, રૂપનું ભૂષણ વિદ્યા છે, તથા પુરૂષનું ભૂષણ ઉત્તમ ધર્મની લાગણી છે.

देहस्य दूषणं तन्द्रा, कुमन्त्री राज्यदूषणम् ।
रूपस्य दूषणं जाड्य,-मधार्म्यं नरदूषणम् ॥ ८ ॥

અર્થ:-આળસ શરીરનું દૂષણ છે, દુષ્ટ મંત્રી રાજ્યનું દૂષણ છે, મૂર્ખતા રૂપનું દૂષણ છે, તથા અધાર્મિકપણું પુરૂષનું દૂષણ છે.

पुण्याच्च धनमाप्नोति, कीर्तिमिहैति तद्धनात् ।
परत्र स्वर्गसौख्यं च, ह्यपवर्गं क्रमात्ततः ॥ ९ ॥

चैतन्यं विषसन्निधेरिव नृणामुज्जासयत्यञ्जसा,
धर्मस्थाननियोजनेन गुणिभिर्ग्राह्यं तदस्याः फलम् ॥७६

અર્થ.-લક્ષ્મી સમુદ્રના જળના સંસર્ગથીજ હોયની ! તેમ નીચે પ્રત્યે જાય છે, કમલિનીના સંસર્ગથી જાણે કાંટા વાગ્યા હોયની ! તેમ કોઈ સ્થળે પગ મૂકતી નથી; અને વિષની સાથે એક સ્થાનમાં રહેવાથીજ હોયની ! તેમ મનુષ્યોના ચૈતન્યનો એકદમ નાશ કરે છે. માટે ગુણીજનોએ તેને (લક્ષ્મીને) ધર્મના સ્થાનમાં જોડીને (ધર્મકાર્યમાં ખરચીને) તેનું ફળ ગ્રહણ કરવું.

હવે દાનનો ઉપદેશ આપે છે.

चारित्रं चिनुते विनोति विनयं ज्ञानं नयत्युन्नतिं,
पुष्णाति प्रशमं तपः प्रबलयत्युल्लासयत्यागमम् ।
पुण्यं कंदलयत्यघं दलयति स्वर्गं ददाति क्रमात्,
निर्वाणश्रियमातनोति निहितं पात्रे पवित्रं धनम् ॥७७॥

અર્થઃ-પાત્રને વિષે આપેલું એવું પવિત્ર દ્રવ્ય ચારિત્રની વૃદ્ધિ કરે છે, વિનયને વધારે છે, જ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરે છે, શમતારસનું પોષણ કરે છે, તપને પ્રબળ કરે છે, શાસ્ત્રનો

અર્થઃ-જેમને જોઇને "આ તો હિંગુલનો સમૂહ છે" તથા "ઉગતો સૂર્ય છે" એમ પંડિતો તર્ક કરે છે, તે શ્રી પદ્મપ્રભ પ્રભુ હર્ષ માટે થાઓ?

जनयन्ति वशाः पुत्रान्, भाग्यं स्वोपार्जितं यथा।
ग्रंथान् कुर्वन्ति विद्वांसो, गुणाद्विस्तरता भवेत्॥३॥

અર્થઃ-સ્ત્રીઓ પુત્રોને જન્મ આપે છે, પણ તેઓનું ભાગ્ય જેમ તેઓની કીર્તિ ફેલાવે છે, તેમ વિદ્વાનો ગ્રંથો બનાવે છે, પરન્તુ તેમાં રહેલા ગુણોથી તેનો વિસ્તાર થાય છે.

सुपात्रे दीप्तिकृद्विद्या, सुपात्रे दीप्तिकृत्कला।
सुपात्रे दीप्तिकृन्मैत्री, सुपात्रे दीप्तिकृद्धनम्॥४॥

અર્થઃ-સુપાત્ર પ્રત્યે આપેલી વિદ્યા, સુપાત્રને આપેલ કળા, સુપાત્ર સાથે કરેલી મિત્રાઇ, તથા સુપાત્રને આપેલું ધન શોભા કરે છે.

कुपात्रेऽनर्थकृद्विद्या, कुपात्रेऽनर्थकृत्कला।
कुपात्रेऽनर्थकृन्मैत्री, कुपात्रेऽनर्थकृद्धनम्॥५॥

અર્થઃ-કુપાત્રને આપેલી વિદ્યા, કુપાત્રને આપેલી કળા, કુપાત્ર સાથે કરેલી મિત્રાઇ, તેમજ કુપાત્રને આપેલું ધન, "ઉપરોક્ત સમગ્ર" અનર્થ કરનાર છે.

ઉદય કરે છે, પુણ્યને ઉત્પન્ન કરે છે, પાપનો વિનાશ કરે છે, સ્વર્ગને આપે છે અને અનુક્રમે મોક્ષની લક્ષ્મીને પણ આપે છે.

दारिद्र्यं न तमीक्षते न भजते दौर्भाग्यमालम्बते,
नाकीर्तिर्न पराभवोऽभिलषते न व्याधिरास्कन्दति ।
दैन्यं नाद्रियते दुनोति न दरः क्लिश्यन्ति नैवापदः,
पात्रे यो वितरत्यनर्थदलनं दानं निदानं श्रियाम् ॥७८॥

અર્થ:—ઉપદ્રવનો નાશ કરનારૂં અને સંપત્તિનું કારણભૂત એવું જે દાન, તેને જે પુરૂષ પાત્રજનને વિષે આપે છે, તે પુરૂષની સામું દારિદ્ર જોતું નથી, દૌર્ભાગ્ય તેને સેવતું નથી, અપયશ તેનો આશ્રય કરતો નથી, પરાભવ તેની અભિલાષા કરતો નથી, વ્યાધિ તેનું શોષણ કરતો નથી, દીનતા તેનો આદર કરતી નથી, ભય તેને પીડતો નથી, અને આપત્તિઓ તેને કલેશ પમાડતી નથી.

लक्ष्मीः कामयते मतिर्मृगयते कीर्तिस्तमालोकते,
प्रीतिश्चुम्बति सेवते सुभगता नीरोगताऽऽलिङ्गति ।
श्रेयः संहतिरभ्युपैति वृणुते स्वर्गोपभोगस्थिति-

नाऽस्ति ध्यानसमं तत्त्वं, नाऽस्ति धर्मसमः सखा ।
नाऽस्त्युद्यमसमं मित्रं, नाऽस्ति भाग्यसमं धनम् ॥६॥

અર્થ:- ધ્યાનસમાન બીજું તત્ત્વ નથી, ધર્મ સમાન બીજો અપર મિત્ર નથી, ઉદ્યમ સમાન બીજો મિત્ર નથી, તથા ભાગ્ય સમાન બીજું ધન નથી.

देहस्य भूषणं प्रीतिः, सुमंत्री राज्यभूषणम् ।
रूपस्य भूषणं विद्या, सधार्म्यं नरभूषणम् ॥ ७ ॥

અર્થ: શરીરનું ભૂષણ નમ્રતા છે, રાજ્યનું ભૂષણ ઉત્તમ મંત્રી છે, રૂપનું ભૂષણ વિદ્યા છે, તથા પુરૂષનું ભૂષણ ઉત્તમ ધર્મની લાગણી છે.

देहस्य दूषणं तन्द्रा, कुमंत्री राज्यदूषणम् ।
रूपस्य दूषणं जाड्य,-मधार्म्यं नरदूषणम् ॥ ८ ॥

અર્થ.-આળસ શરીરનું દૂષણ છે, દુષ્ટ મંત્રી રાજ્યનું દૂષણ છે, મૂર્ખતા રૂપનું દૂષણ છે, તથા અધાર્મિકપણું પુરૂષનું દૂષણ છે.

पुण्याद्धनमवाप्नोति, कीर्तिर्मिलति तद्धनात् ।
परत्र स्वर्गसौख्यं च, अपवर्गं क्रमात्ततः ॥ ९ ॥

मुक्तिर्वाञ्छति यः प्रयच्छति पुमान् पुण्यार्थमर्थं निजम् ॥

અર્થ:-જે પુરૂષ પોતાનું દ્રવ્ય પુણ્યાર્થે આપે છે, તે પુરૂષની, લક્ષ્મી ઇચ્છા કરે છે, તેને બુદ્ધિ શોધે છે; કીર્તિ જુએ છે, પ્રીતિ ચુંબન કરે છે, સૌભાગ્ય સેવા કરે છે, આરોગ્યતા આલીંગન કરે છે, કલ્યાણની પરંપરા તેની સન્મુખ આવે છે. સ્વર્ગના ઉપભોગની પદ્ધત્તિ તેને વરે છે અને મોક્ષશ્રી તેની વાછા કરે છે.

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

तस्यासन्ना रतिरनुचरी कीर्तिरुत्कंठिता श्रीः,
स्निग्धा बुद्धिः परिचयपरा चक्रवर्तित्वऋद्धिः ।
पाणौ प्राप्ता त्रिदिवकमला कामुकी मुक्तिसंप-
त्सप्तक्षेत्र्यां(?) वपति विपुलं वित्तबीजं निजं यः ॥८०॥

અર્થ:-જે પુરૂષ પોતાના વિશાળ દ્રવ્યરૂપી બીજને સાત ક્ષેત્રને વિષે વાવે છે, તે પુરૂષને સુખ સંપત્તિ સમીપ વર્તે છે, કીર્તિ દાસી થાય છે, લક્ષ્મી (મળવાને) ઉત્કંઠિત થાય છે, બુદ્ધિ સ્નેહવાળી થાય છે, ચક્રવર્તીપણાની રૂદ્ધિ પરિચય વાળી થાય છે, સ્વર્ગલક્ષ્મી હસ્તને વિષે પ્રાપ્ત થાય છે, અને મુક્તિસંપત્તિ અભિલાષાવાળી થાય છે.

અર્થ.-જેમને જોઇને "આ તો દિગુરનો સમૂહ છે" તથા "ઉગનો મૂર્ખ છે" એમ પંડિતો નક્કી કરે છે, તે શ્રી પરમાત્મ પ્રભુ હવે મારે શરણ?

जनयन्ति स्त्रियः पुत्रान्, भाग्यं स्योपार्जितं यशः।
ग्रंथान् कुर्वन्ति विद्वांसो, गुणाद्विस्तरता भवेत्॥३॥

અર્થ.-સ્ત્રીઓ પુત્રોને જન્મ આપે છે, પણ તેઓનું ભાગ્ય જેમ તેઓની કીર્તિ ફેલાવે છે, તેમ વિદ્વાનો ગ્રંથો બનાવે છે, પરન્તુ તેમાં રહેલા ગુણોથી તેનો વિસ્તાર થાય છે.

सुपात्रे दीप्तिकृद्विद्या, सुपात्रे दीप्तिकृत्कला।
सुपात्रे दीप्तिकृन्मैत्री, सुपात्रे दीप्तिकृद्धनम् ॥४॥

અર્થઃ-સુપાત્ર પ્રત્યે આપેલી વિદ્યા, સુપાત્રને આપેલી કળા, સુપાત્ર સાથે કરેલી મિત્રાઇ, તથા સુપાત્રને આપેલું ધન શોભા કરે છે.

कुपात्रेऽनर्थकृद्विद्या, कुपात्रेऽनर्थकृत्कला।
कुपात्रेऽनर्थकृन्मैत्री, कुपात्रेऽनर्थकृद्धनम् ॥ ५ ॥

અર્થઃ-કુપાત્રને આપેલી વિદ્યા, કુપાત્રને આપેલી કળા, કુપાત્ર સાથે કરેલી મિત્રાઇ, તેમજ કુપાત્રને આપેલું ધન, "ઉપરોક્ત સમગ્ર" અનર્થ કરનાર છે.

नाऽस्ति न्यायसमं सत्यं, नाऽस्ति धर्मसमः सखा ।
नाऽस्त्युद्यमसमं मित्रं, नाऽस्ति भाग्यसमं धनम् ॥६॥

અર્થઃ-ન્યાયસમાન અન્ય સત્ય નથી, ધર્મ સમાન અપર મિત્ર નથી, ઉદ્યમતુલ્ય અન્ય સગાની નથી, તથા ભાગ્ય સમાન બીજું ધન નથી

देहस्य भूषणं प्रौढिः, सुमंत्री राज्यभूषणम् ।
रूपस्य भूषणं विद्या, सद्धार्म्यं नरभूषणम् ॥ ७ ॥

અર્થઃ શરીરનું ભૂષણ ગંભીરતા છે, રાજ્યનું ભૂષણ ઉત્તમ મંત્રી છે, રૂપનું ભૂષણ વિદ્યા છે, તથા પુરૂષનું ભૂષણ ઉત્તમ ધર્મની લાગણી છે.

देहस्य दूषणं तन्द्रा, कुमंत्री राज्यदूषणम् ।
रूपस्य दूषणं जाड्य,-मधार्म्यं नरदूषणम् ॥ ८ ॥

અર્થઃ-આળસ શરીરનું દૂષણ છે, દુષ્ટ મંત્રી રાજ્યનું દૂષણ છે, મૂર્ખતા રૂપનું દૂષણ છે, તથા અધાર્મિકપણું પુરૂષનું દૂષણ છે.

पुण्याय धनमाप्नोति, कीर्तिमिहैति तद्धनात्
परत्र स्वर्गसौख्यं च, ह्यपवर्गं क्रमात्ततः ॥ ९

(उपजातिवृत्तम्)

आरम्भमधर्मवृत्तिविपत्स्वपामे, कृत्वोदितविज्ञान [illegible]
[illegible] धनुराजमानम्, इत्यादि सर्वे परम ॥ २४

અર્થ [illegible] આ [illegible] આશ્ન
[illegible] નહિ, કેમકે,
[illegible] આ [illegible]
[illegible] છે

(अनुष्टुपवृत्तम्)

यानवराणां यथा धैर्यं, कंपानां संयमिर्णया ।
न विश्वासस्तथा लोके, नृणामदत्तधारिणाम् ॥ २५ ॥

અર્થ -[illegible] માણુસોને જેમ ધૈર્ય, તથા [illegible]
[illegible] હોતી નથી, તેમ આ દુનિયામાં ચોરી કરના-
[illegible] વિશ્વાસ હોતો નથી

कृतेऽपि शास्त्रेण पूर्णेन, यदि स्यात् धनार्जनम् ॥
धर्मनाशस्तथा [illegible] स्यात् [illegible] ॥ २६ ॥

અર્થ.-[illegible] ધન કમાતા [illegible]
[illegible], પણ તેથી [illegible] થાય એવી [illegible]
કરવી નહિ.

અર્થઃ-પુણ્યથી પ્રાણી ધન મેળવે છે, અને તે ધનથી આ લોકમાં તે કીર્તિને પ્રાપ્ત કરે છે, પરલોકમાં સ્વર્ગના સુખને મેળવે છે, ત્યારપછી અનુક્રમે મોક્ષને પણ મેળવે છે.

सम्यगाराधितो धर्मः, प्रायशो येन जन्तुभिः ।
तेषां साध्यास्त्रयो वर्गाः, अनुक्रमेण मंत्रिवत् ॥१०॥

અર્થઃ-જે પ્રાણીઓએ ઘણું કરીને ધર્મને એટલે ધર્મને સારી રીતે આરાધ્યો છે. તેઓને અનુક્રમે મંત્રીની માફક ત્રણે વર્ગો સાધ્ય થાય છે.

प्रियं ब्रूहि प्रियं कुर्यात्, प्रियमेवामृतं परम् ।
प्रियवचःप्रदानेन, भवन्ति प्राणिनः प्रियाः ॥११॥

અર્થઃ-હે પ્રાણી ? તું પ્રિય બોલ ? તથા પ્રિય કર ? કેમકે પ્રિય છે તે ઉત્કૃષ્ટ અમૃતસમાન છે, વળી પ્રિયવચનના દાનથી પ્રાણીઓ પ્રિય થઇ પડે છે

(उपजातिवृत्तम)

विद्यासमं नाऽस्ति शरीरभूषणं,
निंदासमं नाऽस्ति शरीरदूषणम् ।
तृष्णासमा नाऽस्ति परा च चिन्ता,

अदत्तं धनं नादद्यात्, सुखलिप्सुर्हि मानवः ।
स यस्माद्दुःखमाप्नुयात् मंडूकचौरवत्किल ॥ २७ ॥

અર્થઃ-સુખ મેળવવાની ઇચ્છાવાળા માણસે ચોરીનું ધન લેવું નહિ, કેમકે, તેથી તેને મંડુક ચોરની માફક દુઃખ મળે છે.

अनिष्टः खेचरे घूकः, स्वामिद्रोही नरेषु च ।
अनीष्टादप्यनिष्टं च, अदत्तमपलक्षणे ॥ २८ ॥

અર્થઃ-પક્ષીઓમાં ઘુવડ અનિષ્ટ છે, તથા માણસોમાં સ્વામિનો દ્રોહ કરનારો અનિષ્ટ છે, અને અપલક્ષણમાં ચોરી અનિષ્ટથી પણ અનિષ્ટ છે.

यन्नोपाधिताभिः स्वस्मिन् परा न ॥ १२ ॥

અર્થઃ-વિદ્યમાન અન્ય શરીરનું જુદાપણું નથી, તેમજ નિરંતર પુણ્ય અને શરીરનું ફળ નથી, વળી [illegible] ચિંતા નથી, તથા કોઈની શાંતિથી અપર [illegible] નથી

(अनुष्टुब्वृत्तम्)

शब्दोरूपं रसो गन्धः, स्पर्शो भोगोऽपि यत्परः ।
विपाककालकूटाख्या, दूरे यान्ति मनीषिणः ॥१३॥

અર્થઃ-શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શના ભોગો જેઓને પરાઙ્મુખ છે, તેઓને વિપાક સમયના કાળકૂટ પંડિતો તેઓથી દૂર જાય છે

संतोषः परमं सौख्यं, संतोषः परमामृतम् ।
संतोषः परमं पथ्यं, संतोषः परमं हितम् ॥ १४ ॥

અર્થ.-સંતોષ છે તે ઉત્કૃષ્ટ સુખ, ઉત્કૃષ્ટ અમૃત, ઉત્કૃષ્ટ પથ્ય, તથા ઉત્કૃષ્ટ હિત છે.

(उपजातिवृत्तम्)

स्थानानि चाष्टादश किल्बिषस्य,
सर्वत्र यानि व्यसनानि विश्वे ।

એ ર્હી પાને તે વસ્તુ ન હોય, તો જે તું માગવે છે તેમાજ ધૈર્ય એટલે મસોલ રાખ? કેમકે પક્ષિઓના સમૂહો સ્થલપર જગને મેળવે છે; વધારે શું કહેવું? જેણે આ શરીર આપ્યું છે, તેજ જગતમાં આપણી ફીકર કરશે, અને તે સર્વ રચના તથા ચિંતા તેનામાંજ રહેલી છે.

મેઘુનદ્વાર-अनुष्टुब्वृत्तम्

स्त्रीरूपो जगति यक्षा, जगज्जनास्तु मे नरम् ।
दासीरूपा यथा मुंजो, उपकीर्त्या गीयते न किम् ॥

અર્થ—જગતમાં જે મહાજન સ્ત્રીઓમાં લુબ્ધ થયો છે, તે મહાજનને ધિક્કાર છે, કેમકે દાસી પ્રત્યેના લુબ્ધપણાથી મુંજરાજાની આ અપકીર્તિ નથી થઈ અર્થાત્ થઈ છેજ.

अन्तर्दृष्टामुपेक्षिता, अनिष्टा या अन्तः परम् ।
विषयस्त्रीयस्याङ्गा, ज्ञानिभिः स्मरकामिभिः ॥६१

અર્થઃ અનન્તકાલ ... તથા ... મોટે ભાગે એવી આ ભોગો અન્ત ... અનિષ્ટ છે? માટે ગુણની ઈચ્છા કરનાર જ્ઞાનીઓએ એની ચેતરીની સાથે ... લાગણી.

उग्रसंभोगतः सृष्टि-यंता हि नरकं गता ।
स्वर्गं गतः प्रदेशी च, तत्र संवरकारणम् ॥ ६२ ॥

त्याज्यानि भव्यैर्भवदुःखहेतू-
निःशेषतः पापततिः प्रयत्नात् ॥ १५ ॥

અર્થ ભવ્ય પ્રાણીઓએ આ દુઃખદાયક અઢાર પાપસ્થાન-
ને, તેમજ આર્ત રૌદ્ર ધ્યાનને ત્યજવાં, તથા સંસારના દુઃખ-
હેતુરૂપ એવી પાપબુદ્ધિને પણ નિશ્ચે પ્રકારે ત્યજવી.

धार्यः प्रबोधो हृदि पुण्यदानं,
शीलं सदांगीकरणीयमेव ।
तप्यं तपो भावनयैव कार्या,
जिनेंद्रपूजा गुरुभक्तियत्नः ॥ १६ ॥

અર્થઃ-હૃદયમાં બોધને ધારણ કરવો, પુણ્યદાન કરવું, શીલને હમેશાં અંગીકાર કરવું, તપ તપવું, તથા ભાવનાથી જિનપૂજા અને ગુરૂભક્તિ કરવી, તેમજ ઉદ્યમ પણ કરવો.

प्राणातिपात द्वार-(अनुष्टुब्वृत्तम्)

यो दधाति तृणं वक्त्रे, प्रत्यनीकोऽपि मानवः ।
अवध्यः स सतां लोके, कथं वध्यास्तृणादनाः ॥१७॥

अदत्तं धनं नादद्या, त्सुखलिप्सुर्हि मानवः ।
स सद्योदुःखमाप्नुया-न्मंडुकचौरवत्किल ॥ २७ ॥

અર્થઃ-સુખ મેળવવાની ઇચ્છાવાળા માણસે ચોરીનું ધન લેવું નહિ, કેમકે, તેથી તેને મંડુક ચોરની માફક તુર્ત દુઃખ મળે છે.

अनिष्टः खेचरे घूकः, स्वामिद्रोही नरेषु च ।
अनीष्टादप्यनिष्टंच, अदत्तमपलक्षणे ॥ २८ ॥

અર્થઃ-પક્ષીઓમાં ઘુવડ અનિષ્ટ છે, તથા માણસોમાં સ્વામિનો દ્રોહ કરનારો અનિષ્ટ છે, અને અપલક્ષણમાં ચોરી અનિષ્ટથી પણ અનિષ્ટ છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

माऽदत्तं हि गृहाण वस्तु यदि-चेत् नन्नाऽस्ति यद्भुज्यते,
धैर्यं धेहि तथापि पक्षिनिवहा नीरं लभन्ते स्थले ।
दत्तं येन वपुः सदय भुवि नो चिन्तां करिष्यत्यहो,
का वार्ता खलु ताः समप्रचराऽर्चिता च तस्मिन् स्थिता ॥

અર્થઃ-હે પ્રાણી ? તું ચોરીની વસ્તુ ગ્રહણ નહિ કર?

અર્થ—વેરી છતા પણ જે માણસ મુખમાં તૃણ લે છે. તે સજ્જનોને મારવા લાયક હોતો નથી. ત્યારે તૃણભક્ષણ કરનારા પશુઓને તો મારી શકાયજ કેમ?

प्रमादेन यथा विद्या, कुशीलेन यथा धनम् ।
कपटेन यथा मैत्री, तथा धर्मो न हिंसया ॥१८॥

અર્થ—પ્રમાદથી જેમ વિદ્યા, દુરાચરણથી જેમ ધન, તથા કપટથી જેમ મિત્રાઈ તેમ હિંસાથી ધર્મ થઈ શકતો નથી.

शिलां समधिरूढाश्च, निमज्जन्ति जलान्तरे ।
हिंसाश्रिताश्च ते तद्वत्, समाश्रयन्ति दुर्गतिम् ॥१९॥

અર્થઃ જેમ પત્થરપર ચઢીને તરવાની ઇચ્છા કરનારા પાણીમાં ડુબે છે, તેમ હિંસાને આશ્રિત થએલા પ્રાણીઓ દુર્ગતિમાં જાય છે.

लावण्यरहितं रूपं, विद्यया वर्जितं वपुः ।
जलत्यक्तं सरोभाति, तथा धर्मो दयां विना ॥२०॥

અર્થ:—લાવણ્ય વિનાનું જેમ રૂપ, વિદ્યા વિનાનું જેમ શરીર, તથા જળવિનાનું જેમ તળાવ, તેમ દયા વિના ધર્મ શોભતો નથી.

ને તારી પાસે તે વસ્તુ ન હોય, તો જે તું બોલાવે છે તેમાંજ ધૈર્ય એટલે સંતોષ રાખ? કેમકે પક્ષિઓના સમૂહો સ્થળપર જળને મેળવે છે; વધારે શું કહેવું? જેણે આ શરીર આપ્યું છે, તેજ જગતમાં આપણી ફીકર કરશે. અને તે સઘળી રચના તથા ચિંતા તેનામાંજ રહેલી છે

मैथुनद्वार—(अनुष्टुपवृत्तम्

स्त्रीलुब्धो जगति गर्भा, ऽन्यजनागमनु सं नरम ।
दासीलुब्धा यथा मुंजो, ऽपकीर्त्यो गीयते न किम ॥

અર્થ—જગતમાં જે માણસ [illegible] તે માણસને [illegible] છે, કેમકે દાસી પર [illegible] મુંજરાજની [illegible] અપકીર્તિ [illegible]

अनर्थकृद्रागुरुर्मिष्टा, अनिष्टा का परं परम् ।
विषयाकुलीचित्तानां, ज्ञानिभिः सुपरकामिनि ॥८१॥

અર્થ: અનર્થ [illegible] તથા [illegible] આ સ્ત્રીથી અન્ય કઈ વસ્તુ અનિષ્ટ છે? માટે [illegible] કરનાર જ્ઞાનીઓએ [illegible]

उपसर्गे भोगनः सुनि [illegible] हि नरके गता ।
स्पर्शे गताः प्रोष्ठी च, मत्र संगरकारणम् ॥ ८२ ॥

[illegible]
[illegible] ॥ २५ ॥

અર્થ— [illegible]

पात्रे: [illegible] पुण्यदानं,
[illegible] ।
[illegible]
जिनेंद्रपूजा गुरुभक्तिरुत्तमः ॥ २६ ॥

અર્થ.—સુપાત્રને વિષે ઘણું [illegible] પુણ્યદાન કરવું. શીલને હમેશાં અંગીકાર કરવું, તપ તપવું, તથા ભાવનાથી જિનપૂજા અને ગુરુભક્તિ કરવી. તેમજ ઉદ્યમ પણ કરવો.

प्राणातिपात द्वार-(अनुष्टुप्वृत्तम्)

यो दधाति तृणं वक्त्रे, शत्रुर्निकोऽपि मानवो ।
[illegible] स सतां लोके, कथं वध्यस्तृणादनः ॥२७॥

[illegible]

[illegible] ॥ ३३ ॥

[illegible]

[illegible]

अर्थः— [illegible]

અર્થ—વૈરી છતાં પણ જે માણસ મુખમાં તૃણ લે છે, તે સજ્જનોને મારવા લાયક હોતો નથી, ત્યારે તૃણભક્ષણ કરનારા પશુઓને તો મારી શકાયજ કેમ?

प्रमादेन यथा विद्या, कुशीलेन यथा धनम् ।
कपटेन यथा मैत्री, तथा धर्मो न हिंसया ॥ १८ ॥

અર્થ—પ્રમાદથી જેમ વિદ્યા, દુરાચરણથી જેમ ધન, તથા કપટથી જેમ મિત્રાઈ તેમ હિંસાથી ધર્મ થઈ શકતો નથી.

शिलां समधिरूढाश्च, निमज्जन्ति जलान्तरे ।
हिंसाश्रिताश्च ते तद्वत्, समाश्रयन्ति दुर्गतिम् ॥१९॥

અર્થઃ જેમ પથ્થર પર બેસીને તરવાની ઈચ્છા કરનારા પાણીમાં ડુબે છે તેમ હિંસાને આશ્રિત થએલા પ્રાણીઓ દુર્ગતિમાં જાય છે.

लावण्यरहितं रूपं, विद्यया वर्जितं वपुः ।
जलत्यक्तं सरो भाति, तथा धर्मो दयां विना ॥२०॥

અર્થ—લાવણ્ય વિનાનું જેમ રૂપ, વિદ્યા વિનાનું જેમ શરીર, તથા જળવિનાનું જેમ તળાવ, તેમ દયા વિના ધર્મ શોભતો નથી.

परिग्रहद्वार-(अनुष्टुब्वृत्तम्)

प्रमेहिनां यथा सर्पि,-र्मैथुनं पाण्डुरोगिणाम् ।
सन्निदोषोपजं नृणां, कालकूटः परिग्रहः ॥ ६५ ॥

અર્થઃ-પ્રમેહના રોગવાળાને ઘી જેમ ઝેરરૂપ છે, તથા પાંડુના રોગીઓને મૈથુન જેમ ઝેરરૂપ છે. તેમ સર્વ પ્રાણીઓને પરિગ્રહ ઝેરરૂપ છે.

यथाब्धेर्जलबिन्दूनां, संख्यानैवात्र लभ्यते ।
तथैव धनलुब्धानां, दुःखमानं न दृश्यते ॥ ६६ ॥

અર્થ.-જેમ આ જગતમાં સમુદ્રના પાણીના બિંદુઓની સંખ્યા મળતી નથી, તેમ ધનના લોભીઓના દુઃખોનું પ્રમાણ દેખાઇ શકતું નથી.

अशुष्कं यदि वा शुष्क-मग्निः किं गणयेत् वद ।
परिग्रहरतस्तद्वत्, न जानीते परं निजम् ॥ ६७ ॥

અર્થઃ-અગ્નિ શું લીલું કે સૂકું ગણે છે? તેમજ પરિગ્રહમાં આસક્ત થયેલો માણસ પણ પોતાનું કે પરનું જાણતો નથી.

त्याज्यानि भव्यैर्भवदुःखहेतु-
विशेषतः पापमतिः प्रमोच्या ॥ १८ ॥

અર્થ:-ભવ્યાત્માઓએ આ દુનીયામાં અઢાર પાપસ્થાનકો ને, તેમજ સાતે દુર્વ્યસનોને તજવા, તથા સંસારના દુઃખના હેતુરૂપ એવી પાપબુદ્ધિને પણ વિશેષ પ્રકારે તજવી.

धार्यः प्रबोधो हृदि पुण्यदानं,
शीलं सदांगीकरणीयमेव ।
तप्यं तपो भावनयैव कार्या,
जिनेन्द्रपूजा गुरुभक्तिरुद्यमः ॥ १९ ॥

અર્થ:-હૃદયમાં બોધને ધારણ કરવો, પુણ્યદાન કરવું, શીલને હમેશાં અંગીકાર કરવું, તપ તપવું, તથા ભાવનાથી જિનપૂજા અને ગુરૂભક્તિ કરવી. તેમજ ઉદ્યમ પણ કરવો.

प्राणातिपात द्वार-(अनुष्टुब्वृत्तम)

यो दधाति तृणं वक्त्रे, प्रत्यनीकोऽपि मानवी ।
अवध्यः स सतां लोके, कथं वध्यास्तृणादनाः ॥१॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ ૧૪ ॥

અર્થ : [illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ ૧૮ ॥

અર્થ - જે માની માણસ ગુરુની [illegible] કહે છે, ત્યારે બીજાને નમવાની તો વાત જ શી કરવી ? અને એવી રીતે માની માણસ [illegible] ગુરુની [illegible] થઈ શકતો નથી.

[illegible] नथी, [illegible]

प्रवाहेन यथा निम्न, पुष्पांतेन यथा ध्वज ।

कपटेन यथा मर्त्य, तथा धर्मो न हिंसया ॥ १८ ॥

अर्थ [illegible] नथी

हिंसा यत्र विचारतः, निवसन्ति तदात्मके ।

हिंसाविमायाः [illegible], [illegible] दुर्गतिम् ॥१९॥

अर्थ [illegible]

ज्ञानपूर्वकमेव [illegible] विज्ञाय वर्तिनो यतः ।

[illegible], तथा धर्मो दयां विना ॥२०॥

अर्थ [illegible] नथी

स्थाणुर्वा पुरुषो वाऽयं, दृष्ट्वेति तर्कयन्तियम् ।
स मानी दूरतस्त्याज्यो, नम्रादिगुणवर्जनात् ॥४६॥

અથ.-જેને જોઇને આ ઠુંઠું છે કે પુરૂષ છે? એમ લોકો તર્ક કરે છે, માટે તે પ્રમાણે નમ્રાદિક ગુણોથી રહિત થએલા માનીને દૂર ત્યજવો

शिक्षां लभते नो मानी, विद्यामोघाप्त कर्हिचित् ।
विनयादिक्रियाशून्यः, स्तंभवत्स्तब्धतां गतः ॥४७॥

અર્થઃ-વિનયાદિકની ક્રિયાથી શૂન્ય થએલો, તથા સ્તંભની માફક સ્તબ્ધપણાને પ્રાપ્ત થએલો એવો અહંકારી માણસ શિખામણને પામતો નથી, તેમજ કોઇપણ સમયે વિદ્યાને પ્રાપ્ત થતો નથી.

अरण्यजं नराः पुष्पं, समुद्रांभश्च शीतलम् ।
लावण्यं दंभिनां तद्व,-न्मानिमानं निरर्थकम् ॥४८॥

અર્થઃ-જેમ વનમાં ઉત્પન્ન થએલું પુષ્પ, તથા સમુદ્રમાં રહેલું શીતળ પાણી, અને જેમ કપટી માણસનું લાવણ્ય તેમ માનીનું માન નિરર્થક છે.

मृषावाद त्याग.

संध्याभ्ररागवन्मिथ्या,-वचनं कथमुच्यते ।
प्रतीतिभंगकृच्चात्र, परत्र दुःखकारणम् ॥ २१ ॥

અર્થ:-આ લોકમાં વિશ્વાસનો ભંગ કરનારૂં અને પરલોકમાં દુઃખના કારણરૂપ એવું સંધ્યાકાળના વાદળાંના રંગ સમાન મિથ્યાવચન શામાટે બોલવું જોઈએ ? અર્થાત્ નજ બોલવું.

याऽरण्ये रोदनात्सिद्धि,-र्या सिद्धिः क्लीवकोपनात् ।
कृतघ्नसेवनात्सिद्धिः, सा सिद्धिः कूटभाषणात् ॥२२॥

અર્થ:-રણમાં જઈ રડવાથી જે સિદ્ધિ થાય, નપુંસકના ક્રોધથી જે સિદ્ધિ થાય, તથા કૃતઘ્ન માણસની સેવાથી જે સિદ્ધિ થાય, તે સિદ્ધિ જૂઠું બોલવાથી થાય છે.

अग्निनासिच्यमानोऽपि, वृक्षोवृद्धिं न चाप्नुयात् ।
तथा सत्यं विना धर्मः, पुष्टिं नायाति कर्हिचित् ॥२३

અર્થ:-જેમ અગ્નિથી સિંચાતું વૃક્ષ વૃદ્ધિ પામતું નથી. તેમ સત્ય વિના ધર્મ કોઇપણ સમયે પુષ્ટિને પામતો નથી.

ભાગવામાં દાવાનળ તુલ્ય, અને સમગ્ર દુઃખોના સંકેતરૂપ એવો ક્રોધ બુદ્ધિવાન્ માણસે ત્યાગ કરવા લાયક છે.

(वसंततिलकावृत्तम्)

क्रोधाभिभूतपुरुषा नरके व्रजेयु-
स्तत्रापि ताडननिबंधनमारणोत्थम् ।
दुःखं घनं च सहन्ते कृतकर्मणां च,
श्रीकृष्णवज्जनगणाः समुपार्जयन्ति ॥ ४४ ॥

અર્થ:-ક્રોધથી પરાભવ પામેલા પુરુષો નરકમાં જાય છે, તથા ત્યાં પણ તાડન, બંધન, મરણ આદિકથી ઉત્પન્ન થએલા દુઃખને ભોગવે છે. અને એવી રીતે માણસોના સમૂહો શ્રી કૃષ્ણની માફક પોતે કરેલાં કર્મોને ભોગવે છે.

मानद्वार-(अनुष्टुब्वृत्तम्)

यः स्तब्धो गुरुणा सार्धं,-नान्यस्य नमते कुतः ।
न हिताय न लाभाय, मानी कंसवज्जनानाम् ॥४५॥

અર્થ:-જે માની માણસ ગુરુની નજીક પણ અક્કડ થઈને રહે છે, ત્યારે બીજાઓને નમવાની તો વાતજ શી કરવી? અને કંસની પેઠે માની માણસ કોઈના બાપની માફક માણસોને હિતકારક કે લાભકારક થઈ શકતો નથી.

स्थाणुर्वा पुरुषो वाऽयं, इति तर्कयन्ति यं जनः ।
स मानी दूरतस्त्याज्यो, नम्रतादिगुणवर्जनात् ॥४६॥

અર્થ - જેને જોઈને આ ઠુંઠું છે કે પુરૂષ છે? એમ લોકો તર્ક કરે છે માટે તે પ્રમાણે નમ્રતાદિક ગુણોથી રહિત થએલા માનીને દૂર તજવો

शिक्षां लभते नो मानी, विद्यामोप्याप्त कर्हिचित् ।
विनयादिक्रियाशून्यः, स्तंभवत्स्तब्धतां गतः ॥४७॥

અર્થ -વિનયાદિકની ક્રિયાથી શૂન્ય થએલો, તથા સ્તંભની માફક સ્તબ્ધપણાને પ્રાપ્ત થએલો એવો અહંકારી માણસ શિખામણને પામતો નથી, તેમજ કોઈપણ સમયે વિદ્યાને પ્રાપ્ત થતો નથી

अरण्यजं यथा पुष्पं, समुद्रांभश्च शीतलम् ।
लावण्यं दंभिनां तद्व,-न्मानिमानं निरर्थकम् ॥४८॥

અર્થ.-જેમ વનમાં ઉત્પન્ન થએલું પુષ્પ, તથા સમુદ્રમાં રહેલું શીતળ પાણી, અને જેમ કપટી માણસનું લાવણ્ય તેમ માનીનું માન નિરર્થક છે

फलेन सा जीवयशानु लेभे,
या युग्मवंशक्षयकारिणी च ॥ ૭૩ ॥

અર્થ:-સ શામ કરવાથી આ અમુક માણસને સુખ મળ્યું, એવી રીતે દુનિયામા કોણે સભળ્યું અથવા દીઠું છે? અર્થાત્ કોઈએ પણ નહિ. કેમકે, કંસે જીવયશાને તુર્ત મેળવી, અને તે બન્ને વંશનો નાશ કરનારી થઈ.

अभ्याख्यानद्वार-(अनुष्टुपवृत्तम्)

काचकामलदोषेण, पश्येन्नेत्रे विपर्ययम् ।
अभ्याख्यानं वदेन्नीहा, तत्र रोगः क उच्यते ॥૭૪॥

અર્થ-માણસ કાચકામળ નામના રોગથી નેત્રમાં વિપરીતપણું જુવે છે, પરન્તુ જીભ જે અભ્યાખ્યાન બોલે છે, તેમ કયો રોગ કહેવાય છે?

यथाऽभक्ष्यं न भक्ष्येत, द्वादशव्रतधारिभिः ।
अभ्याख्यानं न चोच्येत, तथा कस्यापि पंडितैः ॥૭૫॥

અર્થ:-જેમ બારવ્રતધારીઓ અભક્ષ્ય વસ્તુ ખાતા નથી, તેમ પંડિતો કોઈનું અભ્યાખ્યાન બોલતા નથી.

[illegible]

[illegible]

[illegible] ।

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ।

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ।

[illegible]

स्तोकोऽप्यग्निर्दहत्येव, काष्ठादिप्रभृतिं घनम् ।
क्लेशलेशोऽत्र तद्वच्च, वृद्धितस्तनुदाहकः ॥ ७० ॥

અર્થ:-થોડો અગ્નિ જેમ ઘણું કાષ્ટઆદિકને બાળે છે, તેમ કલેશનો લેશમાત્ર પણ વૃદ્ધિ પામીને શરીરને બાળે છે.

कलंकेन यथा चन्द्रः, क्षारेण लवणांबुधिः ।
कलहेन तथा भाति, ज्ञानवानपि मानवः ॥ ७१ ॥

અર્થ:-કલંકથી જેમ ચન્દ્ર, તથા ખારથી જેમ લવણ સમુદ્ર, તેવી રીતે જ્ઞાની એવો પણ માણસ કલહથી શોભે છે.

आत्मानं तापयेन्नित्यं, तापयेच्च परानपि ।
उभयोर्दुःखकृत्क्लेशो, यथोष्णरेणुका क्षितौ ॥७२॥

અર્થ:-આ પૃથ્વીમા ઉષ્ણ થએલી રેતીની માફક કલેશ છે તે પોતાને અને પરને પણ નિરંતર તાપ આપે છે, અને એવી રીતે કલેશ બન્નેને દુઃખ કરનારો છે.

(उपजातिवृत्तम्)

संग्रामतोऽनेन गुर्वं लयाम,-
मितिभ्रमे केन न दुष्प्रयाम् ।

અર્થ -કપટથી ભણેલું શાસ્ત્ર પણ કેવળ અનર્થ માટેજ થાય છે, કેમકે, તેથી હરિભદ્રાચાર્ય મહારાજના શિષ્યોને થએલું ફળ શું આપણે શાસ્ત્રોમાં નથી સાંભળ્યું ? અર્થાત્ સાંભળ્યું છે

मायया यत्तपस्तप्तं, महाबलेन साधुना।
स्त्रीवेदो ह्यर्जितस्तेन, भुक्तो मल्लीभवे च सः ॥८२॥

અર્થ-વળી મહાબળ સાધુએ પણ કપટથી જે તપસ્યા કરી, તેથી તેમણે સ્ત્રીવેદ ઉપાર્જન કર્યો, અને તે સ્ત્રીવેદ તેમને શ્રીમલ્લીનાથ જિનેશ્વરના ભવમાં ભોગવવો પડ્યો.

(स्रग्धरावृत्तम्)

दासीपुत्रः सुरूपः कपिल इति नरैर्वर्ण्यमानोऽपि दारं,
लज्जया त्यक्तश्च धिक्कृत्यां पटुनरवचनैर्निन्द्यमानः समन्तात्।
मायाया हेतुरत्र भव सुगुणनिधे भव्य मायाविरक्तो,
माया संसारमूलं प्रणिजगद्दुरितिस्वस्तिकारा जिनेन्द्राः॥

અર્થ:-લોકોથી નમસ્કાર કરાતો તથા ઉત્તમરૂપવાળો એવો પણ કપિલ "તું દાસી પુત્ર" માટે તને ધિક્કાર છે, એમ કહીને શું સ્ત્રીએ તેને તજ્યો નહિ ? અર્થાત્ તજ્યોજ. તથા તે પંડિત લોકોના વચનોથી ચારે બાજુથી નિંદાપાત્ર

११ १२ १४ १५ १६
ध्वंसेन मा जीवयशाशु लेभे,
१८ १९ १७
या युग्मवंशक्षयकारिणी च ॥ ७३ ॥

અર્થ:-સંગ્રામ કરવાથી આ અમુક માણસને સુખ મળ્યું, એવી રીતે દુનિયામા કોણે સંભળ્યું અથવા દીઠું છે? અર્થાત્ કોઈએ પણ નહિ. કેમકે, કંસે છવયશાને તુર્ત મેળવી, અને તે બન્ને વંશનો નાશ કરનારી થઈ.

अभ्याख्यानद्वार-(अनुष्टुप्वृत्तम्)

१ ४ २ ३
काचकामलदोषेण, पश्येन्नेत्रे विपर्ययम् ।
६ ७ ५ ८ १० ९ ११
अभ्याख्यानं वदेज्जीवा, तत्र रोगः क उच्यते ॥७४॥

અર્થ.-માણુસ કાચકામળ નામના દોષથી નેત્રમાં વિપરીતપણું જુવે છે, પરન્તુ છવ જે અભ્યાખ્યાન બોલે છે, તેમ કયો રોગ કહેવાય છે?

३ ४ ५ ६ २
यथाऽभक्ष्यं न भक्ष्येत, द्वादशव्रतधारिभिः ।
११ १२ १ १३ १४ ९ १० ८
अभ्याख्यानं न वोच्येत, तथा कस्यापि पंडितैः ॥७५॥

અર્થ:-જેમ બારવ્રતધારીઓ અભક્ષ્ય વસ્તુ ખાતા નથી, તેમ પંડિતો કોઇનું અભ્યાખ્યાન બોલતા નથી.

થયો, અહિં તેમ થવામાં હેતુભૂત માયાજ હતી, માટે હે ઉત્તમ ગુણોના ભંડારસમાન ભવ્ય માણસ? તું માયાથી એટલે કપટથી વિરક્ત થા? માયા છે તે સંસારનું મૂળ છે, એમ કલ્યાણકારી શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુએ કહેલું છે.

लोभद्वार-(अनुष्टुपवृत्तम)

स्थले चरेच्च बोहित्थं, शिलायामुदयेत्कजम् ।
लभेत्कं मृगतृष्णान-स्तदा हि लोभतः सुखम् ॥९४॥

અર્થઃ-જો સ્થળપર વ્હાણ ચાલે, પત્થરપર કમળ ઉગે, તથા ઝાંઝવાના પાણીમાંથી જો પાણી મળે, તો લોભથી સુખ મળે.

सर्पोऽनिष्टोऽथवा लोभो, द्वयोर्लोभस्त्वनिष्टकः ।
दशेच्च मर्दितः सर्पो, लोभो दशति सर्वदा ॥ ९५ ॥

અર્થઃ-સર્પ દુઃખદાઇ કે લોભ દુઃખદાઇ એમ જો પ્રશ્ન પુછવામાં આવે તો, તેઓ બન્નેમાથી લોભ દુઃખદાઈ છે; કેમકે, સર્પને તો જો મર્દન કરવામાં આવે તોજ ડંખે છે, પણ લોભ તો નિરંતર ડંખે છે.

समुद्रस्यैव कल्लोला,-त्कल्लोलो वर्धते यथा ।
तथलाभाच्च लोभोऽपि, मम्मणवणिजो यथा ॥९६॥

(शालिनीवृत्तम)

अग्निः स्तोकाद्वृद्धिमायाति योगात्,
तद्वृद्धिं क्लेशलेशः प्रयाति ।
अभ्याख्यानात् स्तोकतः कर्म वृद्धिं,
प्राप्नोत्येवं कष्टतः सा न याति ॥ ७६ ॥

અર્થઃ-જેમ અગ્નિ થોડા યોગથી વૃદ્ધિ પામે છે, તેમ ક્લેશ પણ વૃદ્ધિ પામે છે, અને થોડા અભ્યાખ્યાનથી કર્મ વૃદ્ધિ પામે છે, અને તે કર્મોની વૃદ્ધિ એવી રીતે કષ્ટથી પણ જાતી નથી.

(अनुष्टुप्वृत्तम)

देवेषु किल्बिषो देवो ग्रहेषु च शनैश्चरः ।
अभ्याख्यानं तथा कर्म, सर्व-कर्मसु गर्हितम् ॥७७॥

અર્થઃ-જેમ દેવોમા કિલ્બિષદેવ, તથા ગ્રહોમા શનિશ્ચર, તેમ અભ્યાખ્યાન સર્વે કર્મોમા નિંદનિક છે.

(शालिनीवृत्तम)

देवैश्चंपाद्वारमुद्घाटितं तत्,
सौभद्रायाः शीलमाहात्म्यमेव ।

અર્થ:-જેમ સમુદ્રના મોજાથી મોજું વધે છે. તેમ મગ્મણ વણિકની માફક લાભથી લોભ પણ વૃદ્ધિ પામે છે.

गणयेन्नापशब्दं च, पितरं भ्रातरं सुतम् ।
अपवादं भयं मृत्यो,-र्लोभी यथा च मद्यपः ॥९७॥

અર્થ:-મદિરાપાન કરનારની માફક લોભી માણસ અપ શબ્દને, પિતાને, ભાઇને, પુત્રને, અપવાદને, તથા મૃત્યુના ભયને પણ ગણકારતો નથી.

(શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્તમ)

नानाकर्मविपाकपाकवसतां हा नारकाणां भवे,
नानाऽमानविचारमुक्तमनसां कामं तिरश्चां पुनः ।
मर्त्यानां शुभधर्मकर्मधरतां देवार्चनं कुर्वतां,
देवानां खलु दुर्जयो हि सततं लोभो जगद्व्यापकः॥९८

અર્થ:-હા ! નાના પ્રકારના કર્મોના વિપાકરૂપી પાકમા વસતા એવા નારકીઓના ભવમા, તથા માન અપમાનના વિચારથી રહિત છે મન જેમનાં એવા તિર્યંચોના ભવમં, તેમજ શુભધર્મકાર્યોને ધારણ કરતા એવા મનુષ્યોના ભવમાં, અને દેવપૂજા કરતા એવા દેવોના ભવમાં પણ, જગતને

વ્યાપીને રહેલો એવો લોભ ખરેખર નિરંતર દુઃખે કરીને જીતાય તેવો છે.

रागद्वार-(अनुष्टुपवृत्तम)

मुच्यते शृंखलाबद्धो, नाडीबद्धोऽपि मुच्यते ।
न मुच्यते कथमपि, प्रेम्णा बद्धो निरर्गलः ॥ ५९ ॥

અર્થ:-સાકળથી બંધાએલો પ્રાણી પણ મુકાય છે, તેમજ દોરડાંથી બંધાએલો પ્રાણી પણ છુટો થઇ શકે છે, તથાપિ પ્રેમથી બંધાએલો પ્રાણી કોઇપણ રીતે મુક્ત થઇ શકતો નથી.

भर्तुर्विरहतोनार्यः, प्रविशंत्यनलान्तरे ।
स्वेच्छया च सहर्षेण, तत्र प्रेमप्रपंचकः ॥ ६० ॥

અર્થ:-પોતાના ભર્તારના વિરહથી સ્રીઓ પોતાની ઇચ્છાથી હર્ષસહિત જે અગ્નિમાં પ્રવેશ કરે છે, તેમાં પણ પ્રેમનોજ પ્રપંચ છે.

मनस्तत्र वचस्तत्र, जीवस्तत्रैव संवसेत् ।
नेत्रावलोकनं तत्र, रागो यत्रोपतिष्ठते ॥ ६१ ॥

અર્થ:-જ્યાં રાગ રહેલો છે, ત્યાંજ મન, વચન અને જીવ વસી રહે છે, તથા આંખોનું જોવાપણું પણ ત્યાંજ હોય છે.

अन्यस्य तापनार्थं, पैशुन्यं क्रियते जनैः ।
स्वात्मा हि तप्यते तेन, यादृशं स्यात्फलं च तत् ॥८१॥

અર્થ:-બીજાને ખેદ આપવા માટે માણસો જે ચુગલી કરે છે, તેથી ઉલટો પોતાનો આત્મા ખેદ પામે છે. કેમકે, જેવું વાવ્યું હોય તેવું ફળ મળે છે.

दानं च विफलं नित्यं, शौर्यं तस्य निरर्थकम् ।
पैशुन्यं केवलं चित्ते, यस्यैतस्याऽयशो भुवि ॥८२॥

અર્થ:-જેના મનમાં કેવળ ચુગલીજ રહેલી છે, તેનું દાન હમેશાં નિષ્ફળ જાય છે, તથા તેનું પરાક્રમ પણ નિષ્ફળ થાય છે, અને તેનો અપયશ પૃથ્વીમાં વિસ્તાર પામે છે.

रति-अरतिद्वार

न विरतेर्रतिःप्राप्ति,-र्न विरत्यारतिः पुनः ।
कर्माधीनं च सर्वं स्या,-त्ततस्त्वामल्पतांकुरु ॥ ८३ ॥

અર્થ:-ડાહ્યા માણસોને રતિ તેમજ અરતિ વિધાન હોતી નથી, કેમકે, સર્વ કર્મોને આધિન છે, માટે તે રતિ અરતિને અલ્પ કરો?

रागिणि गुणनां पश्ये,-ऽगुण्यं हि विरक्तके ।
रागीगुणावगुणं च, नपरीक्षति कर्हिचित् ॥ ६२ ॥

અર્થઃ-રાગી માણસ રાગી પ્રત્યે ગુણપણાને જુવે, તથા વિરક્ત પ્રત્યે અવગુણપણાને જુવે, એવી રીતે રાગી માણસ કોઇપણ દિવસે ગુણ અવગુણની પરીક્ષા કરતો નથી.

(शिखरिणीवृत्तम)

अयःपातो नीरे तरति नपनः शीतकिरण,
दधात्येवं नित्यं किमु कुमुदबंधुः ग्वरतरम् ।
भरन्युर्वी गुर्वी कथमपि च भारेण नमति,
तथा तीव्रे रागे कनकरथवच्छंभवति भोः ॥६३।

અર્થ-લોખંડનું વાહણ શું પાણીમ તરે છે? તથા સૂર્ય શું નિરંતર ઠંડા કીરણ ધારણ કરે છે? એ પ્રમાણે ચન્દ્ર શું ઉષ્ણકીરણ ધારણ કરે? મ્હોટી પૃથ્વી કોઇ પ્રકારે પણ ભારથી નમે ખરી? તે પ્રમાણે કનકરથ રાજાની માફક તીવ્રરાગ છતા શું ગુણ મળે? અર્થાત્ નજ મળે.

દૃષ્ટાંત-(अनुष्टुपवृत्तम)

यस्माच्च बध्यते कर्म, तपस्यतो न मुच्यते ।

तत्प्राणिनामिति ज्ञात्वा, त्याज्यो द्वेषोबुधैः स च ॥३४॥

અર્થ:-જે દ્વેષથી પ્રાણીઓને કર્મ બંધાય છે, તથા તપસ્યા તપતાં છતાં પણ જેથી પ્રાણીનો મોક્ષ થતો નથી; એમ જાણીને તે દ્વેષને પંડિતોએ ત્યજવો.

स्वकीयं परकीयं च, द्वेषाज्जनं सदाजनाः ।
विन्हयेरन् वाक्यशल्यैश्च, बब्बूलकंटका यथा ॥३५॥

અર્થ:-માણસો દ્વેષથી બાવળના કાંટાની માફક નિરંતર પોતાના અને પારકા માણસને પણ વચનોરૂપી શલ્યોથી વીંધે છે.

येषु यावच्च सर्गोऽभूत्, तेषु तावच्च सद्गुणाः ।
द्वेषोत्पन्नेषु तेष्वेव, दोषं पश्येद्धि केवलम् ॥ ३६ ॥

અર્થ:-જે માણસોમાં જ્યાં સુધી રાગ હોય, ત્યાં સુધી તેઓમાં સદ્ગુણોને જુવે છે, અને તેઓમાં જ્યારે દ્વેષ થાય, ત્યારે કેવળ તે દોષોજ જુવે છે.

द्वेषिणां ज्वरिणां लोके, दृशोः साम्या प्रतिक्रिया ।
कृतन्वं कटुकत्वं च, यतिरंतोऽपि साम्यतात् ॥ ३७ ॥

અર્થ:-દ્વેષી માણસ અને તાવવાળા માણસની તુલ્ય પ્રકૃતિ હોય છે; કેમકે, દ્વેષીમાં જેમ કૃતઘ્નપણું તેમ તાવમાં કડુવાપણું

અર્થ:-જ્યાં દાંતારૂપી રજકણો છે, તથા હોઠોરૂપી બન્ને ઢીબડીઓ છે, એવી મૂર્ખોની જીભ, પરના અપવાદરૂપી નિદ્રાને ઉપાડે છે.

४ ५ ६ ७ ३ १ २ ८ ९
वक्तुं नैव क्षमा जीह्वा, यदि मूकस्य नद्वरम् ।
११ १२ १० १३ १५ १४ १६
परं परापवादं च, जंजप्यते न नद्वरम् ॥ ८८ ॥

અર્થ:-જોકે મુંગા માણસની જીભ બોલવાને શક્તિમાન થતી નથી, તોપણ તે શ્રેષ્ઠ છે, પરન્તુ જે જીભ પરનો અપવાદ બોલે છે, તે ઉત્તમ નથી.

३ ४ १ २ ५ ६
वक्त्रं परापवादेन, स्वस्य यत्समलं कृतम् ।
८ ७ ९ १० ११ १३ १४ १५ १२
तच्च केनाप्युपायेन, कर्तुं नार्हति निर्मलम् ॥ ८९ ॥

અર્થ:-પરના અપવાદથી પોતાનું જે મુખ મલીનતાવાળું થએલું છે, તેને કોઈપણ ઉપાયથી નિર્મળ કરી શકાતું નથી.

१ ३ २ ४
एके च जातिचंडालाः, कर्म-चंडाल-निंदकः ।
८ ५ ६ ७ ९ १०
ज्ञात्वेति हृदये सम्यक्, परापवादमात्यजेत् ॥ ९० ॥

અર્થ:-આ દુનિયામાં કેટલાકતો જાતિચંડાળો છે, પરન્તુ નિંદા કરનારાઓ તો કર્મચંડાળો છે; એમ સારી રીતે હૃદયમાં જાણીને પરના અપવાદનો ત્યાગ કરવો.

હોય છે, તથા બહારથી અને અંતરંગથી પણ તેઓ તાપવાળા હોય છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

श्रीद्वैपायनतापसेन महती प्रज्ज्वालिता द्वारिका,
द्वेषादेव च वर्धमाननगरे श्रीशूलपाणिः सुरः ।
मारी येन विमोचिता च महसा लोकाश्च दुःखीकृता-
स्तस्मात्सोऽत्र विमुच्यतामिति जिनैर्व्याख्यायि संवेनये

અર્થ -દ્વેષથી દ્વીપાયન નામના તાપસે મહાન્ દ્વારિકા નામની નગરીને બાળી નાખી. તથા વર્ધમાન નામના નગરમાં શૂળપાણી યક્ષ થયો, કે જેણે તુર્ત ત્યાં મરકી ચલાવીને ઘણા લોકોને દુઃખી કર્યા, માટે તે દ્વેષને તજવો; એમ શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુઓએ નિષ્પાપી એવા સઘની સમક્ષ કહેલું છે.

फलद्वार-(अनुष्टुपवृत्तम)

अग्निः सूते यथा धूमं, धूमः सूतेऽसितद्युतिम् ।
अन्यायोऽपयशः सूते, तद्वत्क्लेशश्च किल्विषम् ॥६०॥

અર્થ -અગ્નિ જેમ ધુમાડાને, ધુમાડો જેમ શ્યામ કાંતિને, તથા અન્યાય જેમ અપયશને ઉત્પન્ન કરે છે, તેમ કલેશ દુઃખને ઉત્પન્ન કરે છે.

स्तोकोऽप्यग्निर्दहत्येव, काष्टादिप्रभृतिं घनम् ।
क्लेशलेशोऽत्र तद्वच्च, वृद्धिमांस्तनुदाहकः ॥ ७० ॥

અર્થઃ-થોડો અગ્નિ જેમ ઘણું કાષ્ટઆદિકને બાળે છે, તેમ કલેશનો લેશમાત્ર પણ વૃદ્ધિ પામીને શરીરને બાળે છે.

कलंकेन यथा चन्द्रः, क्षारेण लवणांबुधिः ।
कलहेन तथा भाति, ज्ञानवानपि मानवः ॥ ७१ ॥

અર્થઃ-કલંકથી જેમ ચન્દ્ર, તથા ખારથી જેમ લવણ સમુદ્ર, તેવી રીતે જ્ઞાની એવો પણ માણસ કલહથી શોભે છે.

आत्मानं तापयेन्नित्यं, तापयेच्च परानपि ।
उभयोर्दुःखकृत्क्लेशो, यथोष्णरेणुका क्षितौ ॥७२॥

અર્થઃ-આ પૃથ્વીમાં ઉષ્ણ થએલી રેતીની માફક કલેશ છે તે પોતાને અને પરને પણ નિરંતર તાપ આપે છે, અને એવી રીતે કલેશ બન્નેને દુઃખ કરનારો છે.

(उपजातिवृत्तम्)

संग्रामतोऽनेन सुखं लभामः,-
मिनिश्रुतं केन न दृष्टमुर्व्याम् ।

मुग्धप्रतारणाद्यर्थं मायामृषा वदेन्न च ।
पूर्वं सुधानिभा सा च, यतोऽन्ते तत्फलं कटु ॥९४॥

અર્થઃ-ભોળા માણસને ઠગવાઆદિક માટે માયામૃષાવાદ બોલવો નહિ, કેમકે, પહેલા તો તે અમૃતસમાન લાગે છે, પરન્તુ પરિણામે તેનું ફળ કડવું છે.

मिथ्यात्व शल्यद्वार.

शत्रुभिर्निहितं शस्त्रं, शरीरे जगति नृणाम् ।
यथा व्यथां करोत्येव, तथा मिथ्यात्वमात्मनः ॥९५॥

અર્થઃ-શત્રુઓએ શરીરપર ફેંકેલું શસ્ત્ર જેમ આ જગતમાં માણસોને દુઃખ આપે છે, તેમ મિથ્યાત્વ શલ્ય આત્માને દુઃખ આપે છે.

दुर्वसनं पराधीनं, शरीरे कष्टकारकम् ।
शल्यं शल्यतरं तस्मात्, मिथ्यात्वशल्यमात्मनि॥९६

અર્થ-શલ્યસમાન કુવસન અને પરાધીનપણું જેમ શરીરને કષ્ટકારક છે, તેથી પણ વિશેષ શલ્યરૂપ એવું મિથ્યાત્વ આત્માને કષ્ટકારક છે.

चौरस्य पंच चिन्हानि, भ्रमदृग् चंचलाननः ।
वस्त्वासक्तमना व्यग्र, इतस्ततो निरीक्षणम्॥१२५॥

અર્થ:-ચોરના નીચે પ્રમાણે પાંચ ચિન્હો જાણવા, તે ભ્રમયુક્ત દૃષ્ટિવાળો, ચંચળ મુખવાળો, વસ્તુઓમાં આસક્ત મનવાળો, વ્યગ્ર તથા આમતેમ જોનારો હોય છે.

भयं भिक्षा वधो दंडः, शृंखलापदबंधनम् ।
शूलिकारोपणं मृत्युः फलानि चौरकर्मणः ॥ १२६ ॥

અર્થ:-ભય, ભિક્ષા, વધ, દંડ, સાંકળથી થતું ચરણબંધન, શૂળિપર ચઢવાપણું, તથા મૃત્યુ એટલા ચોરીના ફળો છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

ज्ञातास्तो विजयस्य चौर्यकरणं संसारसंभ्रावनं,
चान्यस्माद्वसुभूतितस्करकथां श्रुत्वा त्यज दूरतः ।
यत्पुण्यं भज रौहिणेयक इव प्रौढं सुखं लिप्ससे,
नोचेद्दुर्गतिपातनाफलमिदं भुंक्ष्व स्वकर्मोदयात् ॥१२७॥

અર્થ:-સંસારમાં ડુબાવનારી એવી વિજયની ચોરી જાણ-

द्यूतस्य व्यसनं त्याज्यं, नरेण शुभवांछता ।
हठाद्यदि न मुच्येत, तदा क्लेशपरंपरा ॥ १०० ॥

અર્થઃ-કલ્યાણને ઈચ્છનારા માણસોએ જુગારના વ્યસનનો ત્યાગ કરવો; અને કદાચ જો હઠથી તેનો ત્યાગ કરવામાં ન આવે તો કલેશોની શ્રેણિ પ્રાપ્ત થાય છે.

लभेत वा पराधीनात्, सत्त्वबुद्धिं तु मद्यपात् ।
यदा प्रमादतो ज्ञानं, भवेद् द्यूताद्धनं तदा ॥१०१॥

અર્થ.-જો પરાધીનપણાથી સુખ મળે, મદિરાપાન કરનાર માણસ પાનથી તત્ત્વની બુદ્ધિ મળે, તથા પ્રમાદથી જો જ્ઞાન મળે, તો જુગારથી ધન મળે.

(उपजातिवृत्तम्)

न गंधमाल्यं न च गंधमाल्यं,
न गंधमाल्यं न च संश्रितास्यम् ।
गृहं-स्थितं दुःखमनः प्रशांत्यं,
नो भव्यतर्म्यालयसद्गृहस्य ॥ १०२ ॥

અર્થઃ-જુગારીને ધનથી પણ સારી શાંતિ નથી, તેમજ

સૂત્રમાંથી જાણીને તથા અન્ય વસુભૂતિ ચોરની કથા સાંભળીને તે ચોરીને હે પ્રાણી ? તું દૂર ત્યજ ? અને જો તને ઉત્કૃષ્ટ સુખની ઇચ્છા હોય, તો તું રૌહિણેય નામના ચોરની માફક પુણ્યને ભજ ? નહિંતર તારા કર્મના ઉદયથી તારે દુર્ગતિનું માઠું ફળ ભોગવવું પડશે.

परस्त्रीद्वार-(अनुष्टुप्वृत्तम)

३ २ १ ४ ५
नित्यं मनोवचः कायै,-र्यः परस्त्रीषु लंपटः ।
११ ६ १२ १० ९ ७ ८
सहते स हि दुःखं च, श्वभ्रेषु ताडनादिकम् ॥ १२७॥

અર્થઃ—જે માણસ નિરંતર મન, વચન અને કાયાથી પરસ્ત્રીમાં લંપટ થાય છે તે માણસને નરકોમા તાડનાદિકનું દુઃખ સહન કરવું પડે છે.

३ ५ १ ४ २ ७ ८ ६
रणे फलेच वृक्षश्चेत्, सुयशः स्यात्कुकर्मणः ।
१० ११ १२ ९ १३ १४ १५
कुवाक्याच्चेल्लभते य,-त्तदा परस्त्रियः सुखम् ॥१२८॥

અર્થઃ—જો રેતીના રણમાં વૃક્ષફળ થાય, કુકર્મથી ઉત્તમ યશ થાય, તથા કુવચનથી જો સુખ મળે, તોજ પરસ્ત્રી· સેવનથી સુખ મળે.

२ ३ ४ ७ ६ ५ १
इंद्रधनुः कराऽस्पृक्च, न वशः पवनो यथा ।
८ ११ १२ १३ १० ९
तथा दुर्ग्राह्यमेव स्यात् परस्त्रीहृदयं सदा ॥ १२९.॥

સાધી શકાતો નથી, તથા મંત્રથી પણ સાધી શકાતો નથી; માટે એવી રીતના જુગારનો ત્યાગ કરવો; અને જો તેનો ત્યાગ કરવામાં ન આવે, તો તે પાંડવોની માફક દુઃખદાઈ નિવડે છે.

४ २ ३ १ ५
द्यूतासक्तेनाऽपि च राज्यभारं,
११ १० ६ ७
मुमोचि द्रव्यं नृपकोटिभिश्च ।
८ ९ १२
श्रीमूलदेवप्रमुखैस्तथैव,
१७ १३ १४ १५ १६
लभेत को द्यूतत एव सूत्रम् ॥ १०३ ॥

અર્થ:-જુગારથી નળરાજાને રાજ્યભારનો ત્યાગ કરવો પડ્યો, તથા શ્રી મૂળદેવ આદિ કરોડો ગમે રાજાઓને દ્રવ્યનો ત્યાગ કરવો પડ્યો છે, માટે આ દુનિયામાં કયો માણસ જુગારથી ધનને મેળવી શકે? અર્થાત્ કોઈપણ ન મેળવી શકે.

માંસદ્વાર-(અનુષ્ટુપ્‌વૃત્તમ્)

१ ११ २ ३ ४
मांसादनात्प्रणश्यन्ति, देहश्रीः शुभमतिः सुखम् ।
५ ६ ७ ८ ९ १०
शौचं सत्यं यशः पुण्यं, श्रद्धा विश्वाससद्गती॥१०४॥

અર્થ:-માંસ ભક્ષણ કરવાથી શરીરની શોભા, ઉત્તમબુદ્ધિ, સુખ, પવિત્રતા, સત્ય, યશ, પુણ્ય, શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ તથા ઉત્તમગતિ નાશ પામે છે.

અર્થઃ-જેમ ઇન્દ્રના ધનુષ્યને હાથથી સ્પર્શ કરાતો નથી, તથા પવનને જેમ વશ કરી શકાતો નથી, તેમ પરસ્ત્રીનું મન પણ નિરંતર જાણી શકાતું નથી.

लोके दुर्ग्रहता ख्याता, या सार्धसप्तवार्षिकी ।
परस्त्री सैव विज्ञेया, यतः प्राप्नोति चापदम् ॥१३०॥

અર્થઃ-દુનિયામાં જે સાડાસાત વર્ષની પનોતી પ્રખ્યાત છે, તે આ પરસ્ત્રીનેજ જાણવી, કેમકે, તેથી દુઃખ થાય છે.

(उपजातिवृत्तम)

त्यजेत्सुखार्थी परदारसंगं, नोचेत्स पद्मोत्तरवद्भवेच्च ।
मतांतरे गौतमतापसस्य, दारानुरागादभवद्रवेः किम् ॥१३१॥

અર્થઃ-સુખાર્થી માણસે પરસ્ત્રીનો સંગ ત્યજવો, નહિતર પદ્મોતર રાજાની માફક આપદા થાય છે, વળી અન્ય દર્શનીઓમાં પણ ગૌતમઋષિની સ્ત્રીના અનુરાગથી સૂર્યની શી દશા થઇ છે? તે વિચારો?

पापद्वार-(अनुष्टुबृत्तम)

भवेयुः प्राणिनः पापा,त्कासश्वासज्वरादयः ।
सन्तापोऽपि कदर्याश्च, नागश्रीवन्महीतले ॥१३२॥

मांसादनाज्जनानां च, जायते विभ्रमो ध्रुवम् ।
निर्दयत्वमशौच्यं च, दुर्बुद्धिर्दुःखपरंपरा ॥ १०५ ॥

અર્થ:-વળી માંસ ભક્ષણથી માણસોને ખરેખર વિભ્રમ, નિર્દયપણું, અપવિત્રપણું, દુર્બુદ્ધિ તથા દુઃખોની શ્રેણિઓ પ્રાપ્ત થાય છે.

प्रपश्यंति पशून् यत्र, मनस्तत्र प्रवर्तते ।
रागता मांसपुष्टे स्या,-द्दुर्बलत्वे विरागता ॥ १०६ ॥

અર્થ:-વળી માંસલુબ્ધ માણસ જ્યાં પશુઓને જુવે છે ત્યાં તેનું મન પ્રવર્તે છે, વળી જે પશુ માંસથી પુષ્ટ થએલું હોય તેના ઉપર તેનો રાગ બંધાય છે, તથા જે પશુ દુર્બળ હોય તેના પ્રત્યે તેને વિરાગપણું થાય છે.

(इन्द्रवज्रावृत्तम्)

सा रेवती या नरके प्रविष्टा,
मांसादनाद्भीम-कुकर्मकर्त्री ।
श्रीश्रेणिकेनाऽपि पलाशनाच्च,
प्राप्ता हि पीडा नरकस्य तीव्रा ॥ १०७ ॥

અર્થ: પાપથી પ્રાણીઓને ઘણા ભેદવાળા કોઢ, તથા જ્વર આદિક વ્યાધિઓ થાય છે, તથા આ પૃથ્વીમાં તેને નાગશ્રીની માફક નીચ અવસ્થા થાય છે.

अमृतं कालकूटं स्या-न्मित्रं शत्रुः गुणीगुणीः ।
सज्जनो दुर्जनः पापा-द्विपरीतं फलं स्थिरम् ॥ २३३ ॥

અર્થ:-પાપથી અમૃત ઝેર થાય છે, મિત્ર શત્રુ થાય છે, ઉત્તમ બુદ્ધિવાળો નિર્બુદ્ધિ થાય છે, તથા સજ્જન દુર્જન થાય છે, એવી રીતે પાપથી વિપરીત ફળ થાય છે.

गुणाश्च दोषतां यान्ति, पापतो हृदयं शून्यताम् ।
ज्ञानमज्ञानतामेव, भ्रमरोगादिव देहिनः ॥ २३४ ॥

અર્થ:-ભ્રમરોગથી જેમ, તેમ પાપથી પ્રાણીના ગુણો દોષપણાને પામે છે, હૃદય શૂન્યપણાને પ્રાપ્ત થાય છે, તથા જ્ઞાન અજ્ઞાનપણાને પામે છે

दुष्टा रामा सुता दुष्टा, दुष्टाः परिजना जनाः ।
भ्रातरो दुःखदातारः, पापाद्भवंति सर्वदा ॥ २३५ ॥

અર્થ:-પાપથી નિરંતર સ્ત્રીઓ, પુત્રો, તથા ચાકરો પણ દુષ્ટ થાય છે, અને ભાઈઓ સદા દુઃખ દેનારાઓ થાય છે.

અર્થ:-ભયંકર કુકર્મ કરનારી તે પ્રસિદ્ધ રેવતીને માંસ ભક્ષણથી નરકમાં પ્રવેશ કરવો પડ્યો, અને શ્રી શ્રેણિક રાજાએ પણ માંસભક્ષણથી નરકની ભયંકર પીડા ભોગવી.

મદિરાત્યાગ-(अनुष्टुपवृत्तम)

पारवश्यमशुचित्वं, विकलत्वमचेष्टता ।
निर्दयत्वं भवेत्तस्मात्, सुरापानं विवर्जयेत् ॥१०८॥

અર્થ:-મદિરાપાનથી પરવશપણું, અપવિત્રપણું, વિકલપણું, નિશ્ચેષ્ટપણું, તથા નિર્દયપણું થાય છે, માટે મદિરાપાનનો ત્યાગ કરવો

शैथिल्यं विग्रहे स्यात्, नेत्रयुग्मे मदांधता ।
पतनं यत्र तत्रापि, मद्यं पिबेत्ततो न च ॥ १०९ ॥

અર્થ:-વળી મદ્ય પાન કરવાથી શરીરમાં અને નેત્રમાં પણ શિથિલતા થાય છે, બન્ને નેત્રોમાં મદાંધપણું થાય છે, તથા જ્યાં ત્યાં પડવાપણું થાય છે, માટે મદિરાપાન કરવું નહિ.

संततिर्नास्ति वंध्यायाः, कृपणस्य यशो न हि ।
कातरस्य जयो नैव, मद्यपस्य न सद्गतिः ॥११०॥

અર્થ:-જેમ વંધ્યા સ્ત્રીને સંતતિ હોતી નથી. કૃપણને

(इन्द्रवज्रावृत्तम्)

श्रीब्रह्मदत्तो नरचक्रवर्ती,
मृत्वा गतः सोऽपि हि सप्तमीं च ।
निर्गत्य तस्माद्भवपंकमग्न,-
स्तत्राऽपि हेतुः किल पातकस्य ॥ १३६ ॥

અર્થ:-તે શ્રી બ્રહ્મદત્ત ચક્રી મૃત્યુ પામીને સાતમી નરકે ગયો, તથા ત્યાથી નીકળીને તે જે સંસારરૂપી કાદવમાં મગ્ન થયો, તેમાં પણ પાપનુંજ કારણ મુખ્ય જાણવું.

सम्यक्त्वद्वार-(अनुष्टुपवृत्तम्)

उपशामिकमेकं च, परं क्षायोपशामिकम् ।
तृतीयं क्षायिकं तुर्यं, सास्वादनं च वेदकम् ॥ १३७ ॥

અર્થ:-એક ઉપશામિક, બીજું ક્ષાયોપશામિક, ત્રીજું ક્ષાયિક, ચોથુ સાસ્વાદન તથા પાચમું વેદક સમ્યક્ત્વ જાણવું.

जैनधर्मे च दक्षत्वं, संस्थैर्योन्नतिभक्तयः ।
तीर्थसेवेति पंचाऽपि, सम्यक्त्वभूषणानि च ॥ १३८ ॥

અર્થ:-જૈન ધર્મમાં દક્ષતા, સ્થિરતા, ઉન્નતિ, ભક્તિ, તથા તીર્થસેવા એ પાંચ સમકીતનાં ભૂષણો છે.

યશ હોતો નથી, બીકણને જય મળતો નથી, તેમ મદિરાપાન કરનાર માણસને ઉત્તમ ગતિ મળી શકતી નથી.

(उपजातिवृत्तम्)

यस्या धवो माधववासुदेवः,
सुवर्णदुर्गा धनदेवदत्ता ।
सा द्वारिका प्रज्वलिता च नूनं,
तत्राऽपि हेतुः किल मद्यपानम् ॥ १११ ॥

અર્થઃ-જે દ્વારિકાનગરીના સ્વામી શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવ હતા, તથા જેને સુવર્ણનો ગઢ હતો, તેમજ જેને કુબેરે આપી હતી, તેવી દ્વારિકા ખરેખર બળી ગઇ, તેમાં પણ મદ્યપાનજ હેતુભૂત હતું.

વેશ્યાદ્વાર-(अनुष्टुप्वृत्तम्)

कुष्टाभिभूतमृत्यानां, मन्येनाऽनंगतुल्यताम् ।
द्रव्यार्थं न च स्नेहार्थं, गणिका सुखदा न सा ॥११२॥

અર્થઃ-જે વેશ્યાઓ સ્નેહને માટે નહિ, પણ ફક્ત દ્રવ્યને માટે કોઢથી પરાભવ પામેલા માણસોને પણ કામદેવસમાન માને છે, માટે તેવી વેશ્યા સુખદાઇ નથી.

शंकाकांक्षाविचिकित्सा, जैनादन्यस्य संस्तुतिः ।
तत्संस्तवोऽपि पंचैव, सम्यक्त्वदूषणानि च ॥१३९॥

અર્થઃ-શંકા, કાંક્ષા, વિચિકિત્સા, જૈન સિવાય અન્યની સ્તુતિ, અને અન્ય મતની પ્રશંસા એ પાંચે-સમકીતનાં દૂષણો છે.

मूलं धर्मस्य सम्यक्त्वं, स्वर्गसौख्यफलप्रदम् ।
अनुक्रमेण मोक्षस्य, सुखदं भणितं ध्रुवम् ॥ १४० ॥

અર્થઃ-ધર્મના મૂળરૂપ એવું સમકીત સ્વર્ગના સુખરૂપી ફળને દેનારૂં છે, તથા અનુક્રમે ખરેખર મોક્ષનું સુખ આપનારૂં કહ્યું છે.

(उपेन्द्रवज्रावृत्तम)

प्रबोधरत्नं हृदि यस्य नित्यं,
वसेद्वरं तस्य यशोऽपि मह्याम् ।
लभेत पूजामिह मुक्तिमग्रे,
स भूपतिः श्रेणिकवत्पृथिव्याम् ॥ १४१ ॥

અર્થઃ-જેના હૃદયમાં નિરંતર ઉત્તમ એવું જ્ઞાનરૂપી રત્ન વસી રહ્યું છે, તે માણસોનો અહિં પૃથ્વીમાં યશ થાય છે,

लोभार्थिनी निर्लज्जा च, पापिष्ठा पापकुंडिका ।
विटचुंबिता च निःस्नेहा, कथं सेव्या पणांगना ॥११३॥

અર્થ:-ફક્ત લોભનાજ પ્રયોજનવાળી, લજ્જા વિનાની, પાપિષ્ટ, પાપોની કુંડસમાન, વિટપુરૂષોથી ચુંબન કરાએલી, તથા સ્નેહ વિનાની એવી વેશ્યા સ્રોને શા માટે સેવવી જોઈએ ?

सा कंठाश्लेषमाधत्ते, परं प्रीतिविवर्जिता ।
तेनाऽज्ञास्तत्र बध्यन्ते, यथा सिंहाश्च पंजरे ॥११४॥

અર્થ.-તે કંઠને આલિંગન તો કરે છે, પરંતુ પ્રેમ રહિત હોય છે, માટે અજ્ઞાની માણસો, પાંજરામા જેમ સિંહ તેમ તેણીની સાથે પ્રીતિથી બંધાય છે.

वेश्यासंगाच्च सर्वेव, नश्यत्यंगच्छविर्यशः ।
लज्जा च संततिः सिद्धि,-र्द्रव्यं च गृहगांगना ॥११५॥

અર્થ:-વેશ્યાના સંગથી નીચે જણાવેલી સાત વસ્તુઓનો નાશ થાય છે, શરીરની કાંતિ, યશ, લજ્જા, સંતતિ, સિદ્ધિ, ધન તથા ઘરની સ્રીનો નાશ થાય છે.

તથા તે પૂજાને મેળવે છે, અને છેવટે તે શ્રેણિક રાજાની માફક મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે.

पुण्यद्वार-(अनुष्टुप्वृत्तम्)

कांतरूपं यशोलाभं, विद्वत्त्वं भामिनीसुखम् ।
पूर्णं धनं सुतं पुण्यात्, प्राप्नुयात् पूर्वसंचितात् ॥१४२

અર્થઃ-પૂર્વે સંચય કરેલા પુણ્યથી પ્રાણી મનોહર રૂપને, યશના લાભને, વિદ્વત્તાને, સ્ત્રીના સુખને, સંપૂર્ણ ધનને અને પુત્રને મેળવે છે.

संभाव्यते ह्यसंभाव्यं, निजपुण्यप्रभावतः ।
दमयन्त्यास्तिलके च, तेजोऽभूत् पूर्वपुण्यतः ॥१४३॥

અર્થ.-પોતાના પુણ્યના પ્રભાવથી અસંભવિત વસ્તુનો પણ સંભવ થાય છે, કેમકે, પૂર્વના પુણ્યથી દમયંતીના તિલકમા તેજ થયું હતુ.

राजमानं धनाढ्यत्वं, सद्गुणादारप्रियासुखम् ।
पूर्णं यशो विवेकित्वं, पुण्यद्रुमफलानि च ॥ १४४ ॥

અર્થઃ-રાજા તરફનું માન, ધનાઢયપણું, સદ્ગુણી સ્ત્રીનું સુખ, સંપૂર્ણ યશ, તથા વિવેકપણું એટલાં પુણ્યરૂપી વૃક્ષનાં ફળો છે.

(उपजातिवृत्तम्)

कदापि वेश्या न गुणार्थिनी स्या,-
द्रूपार्थिनी नैव हितार्थिनी च ।
विद्यार्थिनी नापि न मन्यसे चे,-
द्वार्ता शृणु त्वं कयवन्नकस्य ॥ ११६ ॥

અર્થઃ-વેશ્યા સ્ત્રી કદાપિ પણ ગુણોની, રૂપની, હિતની કે વિદ્યાની અર્થિની એટલે પ્રયોજનવાળી હોતી નથી, માટે હે ભવ્ય પ્રાણી? જો તું તે વાત ન માનતો હોય તો તું કયવન્નાકની કથા સાંભળ?

आश्लेष द्वार-(अनुष्टुपवृत्तम्)

घृणात्प्रस्विन्नदेहश्च, भ्रमणं घनगह्वरे ।
आश्लेषे किं सुखं तत्र, पापरूपे निजात्मनः ॥ ११७ ॥

અર્થઃ-જે ધિક્કારરૂપી તાપથી શરીરપર પસીનો થાય છે, તથા ભયંકર વનમાં ભમવું પડે છે, એવા પાપરૂપ ધિક્કારમાં પોતાના આત્માને શું સુખ મળતું હશે?

पुनः पुनः प्रवर्त्तेन, परत्र नरकापदी ।
सततं रुधिराक्लिन्न-कर्णिकालेऽप्यकारिणा ॥ ११८ ॥

तीर्थंकरत्वं गणित्वं, वासुदेवत्वमेव च ।
लभते च नरो धन्यो, देवत्वं पुण्ययोगतः ॥१४५॥

અર્થ:- પુણ્યના યોગથી માણસ આ પૃથ્વીમાં તીર્થંકરપણું, ગણધરપણું, વાસુદેવપણું, તથા દેવપણું મેળવે છે.

(इन्द्रवज्रावृत्तम्)

श्रीरामचंद्रस्य महाजयोऽभूत्, पुण्यात्पुरा रावणसंगरे च ।
पुण्यान्नराजा परमं प्रतापं, लेभे धनं तत्र सुपुण्य हेतुः॥

અર્થ:-પૂર્વે કરેલા પુણ્યથી રાવણના સંગ્રામમાં શ્રી રામચંદ્રજીનો મહાન જય થયો છે, તથા પુણ્યથી રાજાએ ઉત્કૃષ્ટ પ્રતાપ તથા ધન મેળવ્યું છે, તેમાં પુણ્યનો હેતુ છે.

दानद्वार-(अनुष्टुब्वृत्तम्)

स्याज्जन्म सफलं तस्य, सफलं चापि जीवितम् ।
यस्य वक्त्रे वसेन्नित्यं, दानमित्यक्षरद्वयम् ॥१४७॥

અર્થ:-જેના મુખમાં "દાન" એવા બે અક્ષરો હમેશાં વસી રહ્યા છે, તેનો જન્મ તથા તેનું જીવતર સફળ છે.

कलत्रपुत्रसौख्यानि, स्वर्गस्य सुखसंपदः ।
पंचप्रकारभोगाश्च, प्राप्यंते दानतो नरैः ॥ १४८ ॥

અર્થ -નિરંતર રૂધિરથી લેપાએલ છે હાથ જેના એવો શિકાર કરનારો માણસ પરભવમાં નરકમાં જઈને વારંવાર પચાવાય છે, અર્થાત્ ત્યાં જઈને તે અત્યંત દુઃખ પામે છે.

आखेटकेषु विध्यंस्तान्, प्राणिनः प्राणिनोऽत्र ये ।
नरकेऽप्यनुविध्यन्ते, परत्रेत्यवदज्जिनः ॥ ११९ ॥

અર્થ -જે પ્રાણીઓ આ જગતમાં શિકારઆદિમાં પ્રાણીઓને વીંધે છે, તેઓ પરભવમાં નરકમાં જઈને વીંધાય છે, એવી રીતે શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુ કહે છે.

श्वभ्रद्वाराणि पंचैव, द्रोहो हत्या तथा भुवि ।
मांसादनं गुरोर्निंदा, मृगयाखेटकपातकम् ॥ १२० ॥

અર્થ -આ જગતમાં નરકે જવાનાં પાંચ દ્વારો કહેલ છે; દ્રોહ એટલે પરની ઈર્ષ્યા, હત્યા એટલે જીવોની હિંસા, માંસભોજન, ગુરૂની નિંદા તથા શિકારથી થએલું પાપ એ પાંચે નરકના દ્વારો છે.

(रथोद्धतावृत्तम्)

आखेटकं चेत्तदि न त्यजेत, परत्र येनादिक-दुःखराशिम् ।
लभेत पापोऽस्मिन परमापदं हि, यथाऽजपुत्रो रघुवंशजातः॥

અર્થ.-દાનથી માણસોને સ્ત્રીપુત્રનાં સુખો, સ્વર્ગનાં સુખોની સંપદા, તથા બીજા પ્રકારના ભોગો પ્રાપ્ત થાય છે.

पादशक्तिर्मन्त्रशक्ति-स्तन्त्रशक्तिस्तथैव च ।
भवेत्पुंसां परं मर्त्ये, दानशक्तिस्तु दुर्लभा ॥ १४९ ॥

અર્થ.-પુરૂષોને પાદશક્તિ, મંત્રશક્તિ, તેમ તંત્રશક્તિ પણ પ્રાપ્ત થાય છે, તથાપિ આ પૃથ્વીમાં દાનશક્તિ દુર્લભ છે.

दानादिहमहाकीर्तिः, स्वर्गसौख्यं परत्र च ।
क्रमान्मुक्तिर्भवेल्लोके, श्रीश्रेयांसकुमारवत् ॥१५०॥

અર્થ.-દાનથી આ લોકમાં મોટી કીર્તિ મળે છે, પરલોકમાં સ્વર્ગનું સુખ મળે છે, તથા અનુક્રમે શ્રી શ્રેયાંસ કુમારની માફક મોક્ષ મળે છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

भूपाला अपि दुर्गपालसचिवश्रीसार्थवाहादयो,-
व्याला व्याघ्रगजादयः स्थलचरा भारंडपक्ष्यादयः ।
भूतप्रेतपिशाचयक्षनिवहा आयांति वश्ये निजे,
येषां दानमनर्गलं वरकजे तिष्ठेद्वयस्ये यदि ॥ १५१ ॥

અર્થઃ-હે પ્રાણી ? કોઇપણ માણસ, પરલોકમાં બંધનાદિક દુઃખોનો સમૂહ જેમાં ભર્યો છે એવા શિકારને જો નથી તજતો તો તે રઘુવંશમાં ઉત્પન્ન થએલા "અજપુત્રની" માફક આ લોકમા પણ અત્યન્ત આપદાને સહન કરે છે.

ચોરીપ્રકાર-(अनुष्टुप्वृत्तम्)

चौर्यकर्ता चौरमंत्री, स्थानदश्चौर-रक्षकः ।
चौरेण सह व्यापारी, चौरः पंचविधः स्मृतः ॥૧૨૨॥

અર્થઃ-ચોરી કરનાર, ચોરની સાથે ગુપ્ત વાત કરનાર, ચોરને રહેવાનું સ્થાન આપનાર, ચોરનું રક્ષણ કરનાર તથા ચોરોની સાથે વ્યાપાર કરનાર, એવી રીતે પચ પ્રકારના ચોરો કહ્યા છે.

निर्दयः खरवाक् क्रूरः शठोधृष्टश्चनिर्भयः ।
निर्दाक्षिण्यः क्रूरकर्मा, चौरस्याष्टौ गुणाः स्मृताः॥૧૨૩

અર્થઃ-દયા વિનાનો, કઠોર વચનો બોલનારો, ક્રૂર, લુચ્ચાઇવાળો, ધીટ્ઠો, ભયવિનાનો, દાક્ષિણ્યતારહિત તથા, ક્રૂર કાર્યો કરનારો, એવી રીતના આઠ પ્રકારના ગુણો એટલે દુષણો ચોરનાં કહેલાં છે.

અર્થ.-જેઓના હૃદયકમળમાં ભગવાન વસે છે, તેઓને રાજાઓ, કીલ્લાના રક્ષકો, પ્રધાનો, સામંતાદિ આદિ લોકો, સર્પ, વાઘ તથા હસ્તિ વિગેરે મદઝરો, શારક આદિ પક્ષિઓ, ભૂત, પ્રેત, પિશાચ, તથા ચોરોના સમૂહ પણ પોતાને વશ થાય છે.

શ્રીજી દ્વાર-(अनुष्टुप्)

[illegible] निर्भयः [illegible], [illegible] पदे पदे ।
[illegible], [illegible] [illegible] ॥१६॥

અર્થ.-[illegible] [illegible]

[illegible] ।
[illegible] कारणम् ॥१७॥

અર્થ.-[illegible]

[illegible] ।
[illegible] ॥१८॥

અર્થ:-અગ્નિ જે જળરૂપ થાય છે, શત્રુ મિત્રરૂપ થાય છે, ઝેર અમૃત તુલ્ય થાય છે, સમુદ્ર સ્થળરૂપ થાય છે, તથા પર્વત જે ભૂમિરૂપ થાય છે, તેમાં પણ શીયળનોજ હેતુ છે.

यन्मंत्रः सिद्धतां याति, तंत्रं फलति निश्चितम् ।
यंत्रं कार्यकरं स्यात्, तत्र शीलविजृंभितम् ॥१५८॥

અર્થ:-મંત્ર જે સિદ્ધ થાય છે, તંત્ર નિશ્ચયે કરીને ફળે છે, તથા યંત્ર જે કાર્ય કરનારો થાય છે, તેમાં પણ શીયળનુંજ માહાત્મ્ય જાણવું.

(उपजातिवृत्तम्)

प्रभावती चंदनबालिका च,
राजीमती द्रूपदराजपुत्री ।
इत्यादिकानामुपसर्गहन्तृ,
शीलं समाख्यायि जिनैः सभासु ॥१५९॥

અર્થ:-પ્રભાવતી, ચંદનબાળા, રાજીમતી તથા દ્રૌપદી ઇત્યાદિકોના ઉપસર્ગોને હરનારૂં જિનેશ્વરોએ સભાઓમાં શીયળજ કહ્યું છે.

અર્થ:-આ દુનીઆમાં "હું મરી જઇશ" એવા વિચારથી માણસને જે દુ:ખ થાય છે, તે (દુ:ખના) અનુમાન ઉપરથી પરજીવનું પણ રક્ષણ કરવું યોગ્ય છે.

उद्यतं शस्त्रमालोक्य, विषादभयविह्वलाः ।
जीवाः कंपंति संत्रस्ता, नास्ति मृत्युसमं भयम् ॥१६॥

અર્થ:-ઉગામેલા શસ્ત્રને જોઇને, ખેદ અને ભયથી વિહ્વલ થએલા જીવો ત્રાસ પામતા છતા કંપે છે, કેમકે, મૃત્યુ સમાન બીજો કોઈ ભય નથી.

कंटकेनापि विद्धस्य, महती वेदना भवेत् ।
चक्रकुंतासिशक्त्याद्यै-श्छिद्यमानस्य किं पुनः ॥१७॥

અર્થ:-કાંટાથી વિંધાએલા પ્રાણીને પણ જ્યારે મ્હોટી વેદના થાય છે, ત્યારે ચક્ર, ભાલો, તલવાર, તથા બરછી વિગેરે શસ્ત્રોથી છેદાતા પ્રાણીની વેદનાની તો વાતજ શી કરવી?

दीयते मार्यमाणस्य, कोटिर्जीवितमेव वा ।
धनकोटिं न गृह्णीयात्, सर्वो जीवितमिच्छति ॥१८॥

અર્થ:-મરતા એવા પ્રાણીને ક્રોડ ધન અથવા જો જીવિત આપીએ, તો તે ક્રોડ ધનને ગ્રહણ નહિ કરે, પણ જીવિતને ગ્રહણ કરશે, કેમકે સર્વ પ્રાણી જીવિતને ઇચ્છે છે.

અર્થ:-આગમને માર્ગે ગુજરાતી ભાવનાઓ નવીન પ્ર
રચી છે, અને તે ભાવનાઓથી મુનિઓ મહાવ્રતોને અ
મોક્ષસ્થાનને પામે છે.

दाने शीले तपस्येव, भावना मिलिता यदि ।
तदा मोक्षसुखाकांक्षा, चिन्तनीया जनैरिह ॥१६४

અર્થ:-દાન, શીલ અને તપમાં જો ભાવના મળેલી હોય
તોજ અહિ લોકોએ મોક્ષસુખની ઇચ્છા ચિંતવવી.

सर्वतो देशतश्चैव, विरतिः सफला तदा ।
यदा भावयुता लोके, स्वर्गमोक्षसुखप्रदा ॥१६५॥

અર્થ:-જો ભાવે કરીને યુક્ત હોય તોજ સર્વથી અને
દેશથી વિરતિ આ લોકમાં સફળ થાય છે, તથા સ્વર્ગ અને
મોક્ષના સુખને દેનારી થાય છે.

(इन्द्रवज्रावृत्तम्)

षट्खंडराज्ये भरतो निमग्न,-स्तांबूलवक्त्रः सविभूषण
आदर्शहर्म्ये जटिते सुरत्नै,-र्ज्ञानं स लेभे वरभावतोऽ

અર્થ:-છ ખંડના રાજ્યમાં આસક્ત થએલા, મુખમાં
તાંબૂલવાળા, તથા આભૂષણવાળા, એવા ભરત મહારાજે ઉત્તમ

यद्दद्यात्कांचनं मेरुं, कृत्स्नां चापि वसुंधराम् ।
सागरं रत्नपूर्णं वा, नैव तुल्यमहिंसया ॥ १९ ॥

અર્થ:-સોનાનો મેરૂ પર્વત આપે, અને સમસ્ત પૃથ્વીને આપે અથવા રત્નથી ભરેલો સમુદ્ર આપે, પણ તે અહિંસાની (અભયદાનની) તુલ્ય આવતું નથીજ.

यो यत्र जायते जंतुः, स तत्र रमते चिरम् ।
अतः सर्वेषु भूतेषु, दयां कुर्वन्ति साधवः ॥ २० ॥

અર્થ:-જે પ્રાણી જ્યાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે ત્યાં લાંબા કાળ સુધી આનંદ મેળવે છે, તેથી ઉત્તમ માણસો સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર દયા કરે છે.

अमेध्यमध्ये कीटस्य, सुरेंद्रस्य सुरालये ।
समाना जीविताकांक्षा, तुल्यं मृत्युभयं द्वयोः ॥२

અર્થ:-વિષ્ટામાં રહેલા કીડાને, તથા દેવલોકમાં રહેલા ઈંદ્રને જીવિતની ઈચ્છા સરખીજ છે, અને વળી તેઓ બન્નેને મૃત્યુનો ભય પણ તુલ્યજ છે.

अहिंसा सर्वजीवाना,-माजन्मापि हि रोचते ।
नित्यमात्मनो विषये, तस्माद्ध्येया परेष्वपि ॥२२॥

શ્લોથી જડેલા એવા આરિસા ભુવનમાં પણ અત્રે ઉત્તમ ભાવથી કેવળ જ્ઞાન મેળવ્યું છે

पूजाफल-(अनुष्टुब्वृत्तम्)

धनाढ्यत्वं च सौभाग्यं, विद्वत्वं सुपरिच्छदः ।
एकछत्रनृपत्वं च, देवपूजाफलं मतम् ॥ १६७ ॥

અર્થઃ-ધનાઢ્યપણું, સૌભાગ્ય, વિદ્વત્તા, ઉત્તમ પરિવાર, તથા એકછત્રીરાજ્યપણું તે સમગ્ર દેવપૂજાનું ફળ માનેલું છે.

दारिद्र्यमथ दौर्भाग्यं, मूर्खत्वं दुःपरिच्छदः ।
दुर्मित्रं दुर्नृपो दुर्धी,-र्नैते स्युर्देवपूजनात् ॥ १६८ ॥

અર્થઃ-દરિદ્રતા, દુર્ભાગ્યપણું, દુષ્ટ પરિવાર, દુષ્ટ મિત્ર, દુષ્ટ રાજા, તથા દુષ્ટ બુદ્ધિ એટલા વાના દેવપૂજાથી થતા નથી.

यो हि देवार्चनं कुर्यात्, सैव हस्तः प्रशंसकः ।
तद्विना च सर्वस्याऽपि, करो नीरर्थको मतः ॥१६९॥

અર્થઃ-જે હાથ દેવપૂજા કરે, તેજ હાથ પ્રશંસનીય છે, અને તે દેવપૂજા વિના સર્વેનો હસ્ત નિરર્થક માનેલો છે.

ये देवा ये पुमांसश्च, शुद्धसम्यक्त्वधारिणः ।
आप्नुयुर्देवपूजां ते, तिर्यञ्चो नारका न च ॥ १७० ॥

અર્થ. સર્વ જીવોને અહિંસા (જીવિત) જન્મથી માંડીનેજ ઇચ્છે છે. માટે હંમેશા પોતાને વિષે જેમ, તેમ પરને વિષે પણ પ્રાણીએ દયા રાખવી.

जीवानां रक्षणं श्रेष्ठं, जीवा जीवितकांक्षिणः ।
तस्मात्समस्तदानेभ्य,-मभयदानं प्रशस्यते ॥ २३ ॥

અર્થઃ-જીવોનું રક્ષણ કરવું તે ઉત્તમ કાર્ય છે, કેમકે, જીવો જીવિતની ઇચ્છા રાખે છે. માટે સઘળા દાનોમાં અભયદાન પ્રશંસા કરવા લાયક છે.

अहिंसा प्रथमं पुष्पं, पुष्पमिंद्रियनिग्रहः ।
सर्वभूतदयापुष्पं, क्षमापुष्पं विशेषतः ॥ २४ ॥
ध्यानपुष्पं तपःपुष्पं, ज्ञानपुष्पं च सप्तमम् ।
सत्यं चैवाष्टमं पुष्पं, तेन तुष्यंति देवताः ॥ २५ ॥

અર્થઃ-પહેલું પુષ્પ અહિંસા, બીજું પુષ્પ ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ, ત્રીજું પુષ્પ સર્વ પ્રાણીઓમાં દયા, ચોથું પુષ્પ વિશેષે કરીને ક્ષમા, પાંચમું પુષ્પ ધ્યાન, છઠ્ઠું પુષ્પ તપ, સાતમું પુષ્પ જ્ઞાન, અને આઠમું પુષ્પ સત્ય છે, એવી રીતના પુષ્પોથી (પૂજન કરવાથી) દેવતાઓ પ્રસન્ન થાય છે

અર્થઃ-જે દેવો તથા પુરુષો શુદ્ધ સમકીતને ધરનારા છે, તેઓજ દેવપૂજાને મેળવી શકે છે, પણ તિર્યંચ કે નારકીઓ મેળવી શકતા નથી.

(उपजातिवृत्तम्)

देवार्चनं भव्यजनैर्विधेयं, निरंतरं निर्मलभावपूर्वकः ।
सौभाग्यमत्र त्रिदिवे परत्र, सूर्याभवन्मुक्तिकरं क्रमेण॥

અર્થઃ-નિર્મળ ભાવવાળા એવા ભવ્ય લોકોએ નિરંતર દેવપૂજન કરવું; કેમકે, જેથી અહીંયા સૌભાગ્ય તથા પરલોકમા દેવગતિ પ્રાપ્ત થાય છે, તેમજ અનુક્રમે સૂર્યાભદેવની માફક મોક્ષ આપનારું થાય છે.

ગુરુદ્વાર-(अनुष्टुपवृत्तम्)

अयोमयोऽपि यो मर्त्यः, सुवर्णमुकुटोपमः ।
कृतो यद्गुरुणा नालं, तस्योपकारपूर्त्तये ॥ १७२ ॥

અર્થઃ-લોખંડ સમાન માણસને પણ જેમણે સુવર્ણના મુકુટ સમાન બનાવ્યો છે, એવા ગુરુના ઉપકારનો બદલો વાળી શકાતો નથી.

गुरुः प्रवहणं सम्यक्, संसारार्णवतारणे ।
यथा केशीकुमारोऽभूत्, प्रदेशीनृपतारकः ॥१७३॥

पृथिव्यामप्यहं पार्थ !, वायावग्नौ जलेऽप्यहम् ।
वनस्पतिगतश्चाहं, सर्वभूतगतोऽस्म्यहम् ॥ २६ ॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ! ! પૃથ્વીમાં, વાયુમાં, અગ્નિમાં, જળમાં અને વનસ્પતિમાં પણ હું પ્રાપ્ત થએલો છું, એવી રીતે પાંચે ભૂતોમાં હું પ્રાપ્ત થએલો છું.

यो मां सर्वगतं ज्ञात्वा, न च हिंसेत्कदाचन ।
तस्याहं न प्रणश्यामि, स च मे न प्रणश्यति ॥२७॥

અર્થ:-અને વળી જે માણસ મ્હને સર્વ વ્યાપક જાણીને કોઇ વખતે હિંસા કરતો નથી, તે માણસની હું હિંસા કરતો નથી તથા તે મ્હારી હિંસા કરતો નથી.

यो ददाति सहस्राणि, गवामश्वशतानि वा ।
अभयं सर्वसत्त्वेभ्य,-स्तद्दानमतिरिच्यते ॥ २८ ॥

અર્થ:-જે માણસ હજારો ગાયો અથવા સેંકડો ઘોડાઓ આપે છે, (દાન કરે છે, તે કંઇ હિસાબમાં નથી) પણ જે માણસ સર્વ પ્રાણીઓ પ્રત્યે અભયદાન આપે છે, તે દાન સર્વથી શ્રેષ્ઠ ગણાય છે.

पत्तिश्वानां सहस्रं तु, यो द्विजेभ्यः प्रयच्छति ।

અર્થઃ-સંસારરૂપી સમુદ્રને તારવામાં ગુરૂ ઉત્તમ વાહાણ સમાન છે, જેમ કેશીકુમાર મુનિ પ્રદેશી રાજાને તારનાર થયા

दीपज्योतिर्निशाज्योति-रहर्ज्योतिस्तपनोऽधिकम् ।
गुरुज्योतिश्च येनार्हं, तेजःपुंजमयः कृतः ॥ १७४ ॥

અર્થઃ-દીપક, ચન્દ્ર, તથા સૂર્યથી પણ ગુરૂરૂપી દીવા અધિક છે, કેમકે, જેમણે મને તેજના સમૂહમય બનાવ્યો છે

गृहावलंबनं स्तंभो, दंडो वृक्षावलंबनम् ।
देहावलंबनं भोज्यं, भव्यावलंबनं गुरुः ॥ १७५ ॥

અર્થઃ-જેમ ઘરનું અવલંબન સ્તંભ છે, વૃક્ષનું અવલંબન લાકડી છે, તથા શરીરનું અવલંબન જેમ ભોજન છે, તેમ ભવ્યોના અવલંબનભૂત ગુરૂ છે

(भुजंगप्रयात)

गुरुर्मे कृपालुर्वरो वीरनाथः,
सदानंदमुख्यैर्दशश्रावकैश्च ।
प्रसादाद्यतः स्वर्गसौख्यं भजंति,
भवं मानवं प्राप्य मुक्तिं वरास्ते ॥ १७६ ॥

અર્થઃ-આનંદ આદિક જે દશ શ્રાવકોને શ્રી વીર ભગવાન

एकस्य जीविते दद्यात्, कलां नाप्नोति षोडशीम् ॥

અર્થઃ-જે માણસ બ્રાહ્મણો પ્રત્યે હજારો હાથીઓનું દાન આપે છે, તે પણ શું હિસાબમાં છે? કેમકે, જે માણસ એકજ પ્રાણી પ્રત્યે જીવિતદાન આપે છે તેની સાથે સોળમે હિસ્સે પણ નથી.

ततो भूयस्तरो धर्मः, कश्चिदन्यो न भूतले ।
प्राणिनां भयभीताना,-मभयं यत्प्रदीयते ॥३०॥

અર્થઃ-માટે હે યુધિષ્ઠિર!! ભયભીત થએલા પ્રાણીઓને જે અભયદાન આપવું, તેથી વધારે બીજો કોઇ પણ ધર્મ આ પૃથ્વીપર નથી

यस्मैकस्य सत्त्वस्य, दद्यादभयदक्षिणाम् ।
न तु विप्रसहस्रेभ्यो, गोसहस्रमलंकृतम् ॥ ३१ ॥

અર્થઃ-વળી હે યુધિષ્ઠિર!! એક પ્રાણી પ્રત્યે અભયદાનની દક્ષિણા દેવી તે શ્રેષ્ઠ છે, પણ હજારો બ્રાહ્મણો પ્રત્યે આભૂષણયુક્ત હજારો ગાયો દેવી તે શ્રેષ્ઠ નથી.

अभयं सर्वसत्त्वेभ्यो, यो ददाति दयापरः ।
तस्य देहविमुक्तस्य, भयं नास्ति कुतश्चन ॥ ३२ ॥

રૂપી ઉત્તમ ગુરૂને મેળવ્યા હતા. તે ગુરૂની કૃપાથી તેઓ સ્વર્ગના ગુણને ભજે છે. તથા છેવટે મનુષ્યભવ પામીને તેઓ મુક્તિના સ્વામી થાશે.

(उद्यम द्वार- । अनुष्टुप्वृत्तम्)

उद्यमेन विना विद्वन् ?, न सिध्यन्ति मनोरथाः ।
तीर्थंकरपदं लेभे, रेवत्युद्यमहेतुतः ॥ १७७ ॥

અર્થઃ-હે વિદ્વાન્ ? ઉદ્યમ વિના મનોરથો સિદ્ધ થતા નથી; કેમકે, ઉદ્યમના હેતુથી રેવતીએ તીર્થંકરપદ મેળવ્યું છે.

भविष्यतीति यद्भाव्यं, वदन्त्यालस्यदेहिनः ।
ज्ञानिनस्त्वेति जल्पंति, लभेरन् धर्मतो जयम् ॥१७८॥

અર્થઃ-જે થવાનું હશે તે થાશે, એમ આળસુ માણસો બોલે છે, અને જ્ઞાનીઓ તો એમ કહે છે કે ધર્મથી જય મળે.

तन्द्रां विहाय कर्तव्यः, प्राणिभिः सर्वथोद्यमः ।
दानशीलतपोभावाः, सार्थाः स्युर्जिनशासने ॥१७९॥

અર્થઃ-આળસને ત્યજીને પ્રાણીઓએ સર્વથા પ્રકારે ઉદ્યમજ કરવો; કેમકે, જેથી જિનશાસનમાં દાન, શીળ, તપ અને ભાવ સાર્થક થાય.

અર્થ:- જે માણસ [illegible] પ્રાણીઓને [illegible] છે. [illegible] ઓ અભયદાન આપે છે તે માણસને [illegible] જમાને ભય [illegible] થતો નથી.

હેમધેનુધરાદીનાં, દાતારઃ સુલભા ભુવિ ।
દુર્લભઃ પુરુષો લોકે, યઃ પ્રાણિષ્વભયપ્રદઃ ॥ ૩૩ ॥

અર્થ:- સુવર્ણ, ગાય અને પૃથ્વીના દેનારાઓ તો આ પૃથ્વીમાં સુલભ હોય છે, પણ જે માણસ પ્રાણીઓને અભયદાન આપે છે તેવા માણસ આ દુનિયામાં દુર્લભ છે.

महतामपि दानानां, कालेन क्षीयते फलम् ।
भीताभयप्रदानस्य, क्षय एव न विद्यते ॥ ३४ ॥

અર્થ:- મ્હોટાં દાનોનું પણ ફળ કાળે કરીને ક્ષય પામે છે, પણ ભય પામેલા પ્રાણીને અભયદાન દેવાનું જે ફળ, તેનો ક્ષય થતો નથી.

यथा ममाऽप्रियो मृत्युः, सर्वेषां प्राणिनां तथा ।
तस्मान्मृत्युभयत्रस्ता, त्रातव्याः प्राणिनो बुधैः ॥३५

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ! એમ વિચારવું કે જેમ મને મૃત્યુ અપ્રિય લાગે છે, તેમ સર્વ પ્રાણીઓને પણ તે અપ્રિય

(इन्द्रवज्रावृत्तम्)

मौनं कृतं मल्लीजिनेन धात्र्यां,
तपो तपस्यादिजिनेन नीतम् ।
नानोपसर्गाः सहितास्तु वीरैः,
कोऽप्युपसर्गं वारयितुं समर्थः ॥ १८० ॥

અર્થઃ-શ્રીમા મલ્લીનાથ પ્રભુએ મૌન ધારણ કર્યું હતું. આદિનાથ પ્રભુએ આકરા તપ કર્યા હતા, તથા વીર પ્રભુએ નાના પ્રકારના ઉપસર્ગો સહન કર્યા હતા. આ કર્મને નિવારવાને કોણ સમર્થ છે.

॥ इति श्रीहिंगुलप्रकरणं सूक्तमुक्तावलिसहितं समाप्तं ॥

લાગે છે, માટે ડાહ્યા માણસોએ મૃત્યુના ભયથી ભયભીત થએલા પ્રાણીઓનું રક્ષણ કરવું

एकतः क्रतवः सर्वे, समग्रवरदक्षिणाः ।
एकतो भयभीतस्य, प्राणिनः प्राणरक्षणम् ॥३६॥

અર્થઃ-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? એક બાજુએ સમગ્ર વરદાનની દક્ષિણાવાળા સર્વે યજ્ઞો અને બીજી તરફ ભયભીત થએલા પ્રાણીના પ્રાણનું રક્ષણ કરવું. (તે અતિ શ્રેષ્ઠ છે.)

सर्वसत्त्वेषु यद्दान,-मेकसत्त्वे च या दया ।
सर्वदानप्रदानाद्धि, दयैवैका प्रशस्यते ॥ ३७ ॥

અર્થ.-સર્વે પ્રાણીઓ પ્રત્યે જે સુવર્ણાદિકનું દાન આપવું, અને એક પ્રાણી પ્રત્યે દયા રાખવી આ બેમ સર્વે પ્રાણીઓ પ્રત્યે સુવર્ણાદિકના દાનથી પણ એક પ્રાણી પ્રત્યેની જે દયા તે વધારે પ્રશંસા કરવા લાયક છે.

एकतः कांचनं मेरुं, बहुरत्नां वसुंधराम् ।
एकस्य जीवितं दद्या,-न्न च तुल्यं युधिष्ठिर ? ॥३८॥

અર્થઃ-વળી હે યુધિષ્ઠિર ! એક બાજુથી સોનાનો મેરૂ પર્વત તથા બહુ રત્નવાળી પૃથ્વી આપે, અને એક પ્રાણીને

ॐ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

॥ धर्मसर्वस्वाधिकारः ॥

(મૂળાન્વય તથા ભાષાન્તર યુક્ત.)

(अनुष्टुप्वृत्तम्)

२ १ ४ ३ ५
श्रूयतां धर्मसर्वस्वं, श्रुत्वा चैवावधार्यताम् ।
७ ८ ९ १० ११
आत्मनः प्रतिकूलानि, परेषां न समाचरेत् ॥ १

અર્થઃ-ધર્મનું રહસ્ય સાંભળો, તથા તે સાંભળીને ધારણ કરો, પોતાને (ખુદ આપણને) જે આમનો પ્રતિકૂળ હોય, તે અન્ય પ્રત્યે (બીજાઓ પ્રત્યે) આચરવી નહીં.

(वंशस्थवृत्तम्)

१ ३ २ ४
यथा चतुर्भिः कनकं परीक्ष्यते, निघर्षणच्छेदनतापनाडनैः
६ ७ १२ ८ १३ ९ १० ११
तथैव धर्मो विदुषा परीक्ष्यते, श्रुतेन शीलेन तपोदयागुणैः

[illegible] ([illegible] [illegible]) ,

[illegible], ये [illegible] ।
[illegible], ये नराः [illegible] ॥ ३९ ॥

અર્થઃ-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જે માણસો [illegible] [illegible] ([illegible]) [illegible] કરે છે, તે માણસો અતિશય [illegible] છે.

(માંસભક્ષણના [illegible] પ્રબંધ.)

न गंगा न च केदारं, न प्रयागं न पुष्करम् ।
न ज्ञानं न च होमश्च, न तपो न जपक्रिया ॥४०॥
न ध्यानं नैव च स्नानं, न दानं नापि सत्क्रिया ।
सर्वे ते निष्फला यांति, यस्तु मांसं प्रयच्छति ॥४१॥

અર્થઃ-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જે માણસ માસનું દાન આપે છે, તેની ગંગા, કેદારનાથ, પ્રયાગ, પુષ્કળ વિગેરે તીર્થોની યાત્રાઓ તથા તેનું જ્ઞાન, હોમ, તપ જપની ક્રિયા, ધ્યાન, સ્નાન, દાન વિગેરે સમગ્ર ક્રિયાઓ નિષ્ફળ જાયછે. (અર્થાત્ માસનું દાન કરનાર સર્વે ધર્મક્રિયાઓનો નાશ કરે છે.)

અર્થઃ-જેમ, કષ, છેદ, તાપ અને તાડન, એ ચાર પ્રકારથી સોનાની પરીક્ષા કરાય છે, તેમજ પંડિત માણસ જ્ઞાન, શીળ, તપ અને દયારૂપ ગુણોએ કરીને ધર્મની પરીક્ષા કરે છે.

(अनुष्टुप्वृत्तम्)

कथमुत्पद्यते धर्मः, कथं धर्मो विवर्धते ।
कथं च स्थाप्यते धर्मः, कथं धर्मो विनश्यति ॥३॥

અર્થઃ-ધર્મ કયે પ્રકારે ઉત્પન્ન થાય છે? તથા તે કેવી રીતે વૃદ્ધિ પામે છે? અને તે શી રીતે સ્થિર કરી શકાય છે? તેમજ શી રીતે તે (ધર્મનો) નાશ થાય છે? (તેનો વિચાર કરવો.)

सत्येनोत्पद्यते धर्मो, दया-दानेन वर्धते ।
क्षमया स्थाप्यते धर्मः, क्रोधलोभाद्विनश्यति ॥४॥

અર્થઃ-સત્યથી ધર્મની ઉત્પત્તિ થાય છે, દયા અને દાનથી તેની વૃદ્ધિ થાય છે, ક્ષમાથી તે (ધર્મ) સ્થિર થાય છે, તથા ક્રોધ અને લોભથી તેનો (ધર્મનો) નાશ થાય છે.

અહિંસા પ્રકરણ.

सर्वे वेदा न तत्कुर्युः, सर्वे यज्ञाश्च भारत ! ।
सर्वे तीर्थाभिषेकाश्च, यत्कुर्यात्प्राणिनां दया ॥५॥

शुक्रशोणितसंभूत-ममेध्यं मांसमुच्यते ।
यस्मादमेध्यसंभूतं, तस्माद्विप्रो विवर्जयेत् ॥४६॥

અર્થઃ વળી હે યુધિષ્ઠિર ? વીર્ય તથા રૂધિરથી ઉત્પન્ન થએલું એવું માંસ વિદ્વાનોએ અપવિત્ર કહેવાય છે, માટે એવી રીતે અપવિત્રતાવાળું માંસ બ્રાહ્મણ પુરૂષે તજવું જોઇએ ?

अमेध्यं यदभक्षत्वा-न्मानुषैरपि वर्जितम् ।
दिव्योपभोगान् भुंजानो, मांसं देवा न भुंजते ॥४७॥

અર્થ વળી હે યુધિષ્ઠિર ? અભક્ષ્ય હોવાથી અપવિત્ર એવી વિષ્ટા મનુષ્યોએ પણ ત્યજી છે, ત્યારે દિવ્યભોગોને ભોગવનારા એવા દેવો વિષ્ટારૂપ માંસનું ભક્ષણ કરતાજ નથી (માટે દેવનિમિત્તે હિંસા કરી પ્રાણીઓના પ્રાણનો નાશ કરવો નહિ)

देवानामग्रतः कृत्वा, घोरं प्राणिवधं नराः ।
ये भक्षयन्ति मांसं च, ते व्रजन्त्यधमां गतिम् ॥४८॥

અર્થઃ—જે માણસો દેવોની આગળ ભયંકર એવો પ્રાણીઓનો વધ કરીને માંસ ભક્ષણ કરે છે તે માણસો અતિ અધમ ગતિમાં જાય છે

अहिंसा सर्वजीवानां, सर्वज्ञैः परिभाषिता ।
इदं हि मूलं धर्मस्य, शेषस्तस्यास्ति विस्तरः ॥१२॥

અર્થ-સર્વ જીવો પ્રત્યે દયા રાખવી એમ સર્વજ્ઞોએ કહેલું છે, કેમકે, તે અહિંસાજ ધર્મનું મૂળ છે, અને બાકીનો સત્યાદિક તો તેનો વિસ્તાર છે.

अहिंसा प्रथमं प्रोक्ता, यस्मात्सर्वजगत्प्रिया ।
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन, कर्तव्या सा विचक्षणैः ॥१३॥

અર્થઃ-અહિંસા સર્વથી પહેલી કહેલી છે, કેમકે, તે સમસ્ત જગતને પ્રિય છે, માટે વિચક્ષણ પુરૂષોએ સર્વ પ્રયત્ને કરીને તે (દયાજ) કરવી.

यथा मम प्रिया प्राणा,-स्तथा तस्यापि देहिनः ।
इति मत्वा प्रयत्नेन, त्याज्यः प्राणिवधो बुधैः ॥१४॥

અર્થઃ-જેમ મ્હારા પ્રાણ મ્હને વ્હાલા છે, તેમ તે પ્રાણીને પણ ત્હેના પ્રાણ વ્હાલા છે, એમ માનીને પ્રયત્ન પૂર્વક પંડીતોએ જીવહિંસાનો ત્યાગ કરવો.

मरिष्यामीति यद्दुःखं, पुरुषस्येह जायते ।
शक्यस्तेनानुमानेन, परोऽपि परिरक्षितुम् ॥१५॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? આકાશમાં ગમન કરનારા એવા પણ બ્રાહ્મણો માંસભક્ષણ કરવાથી પતિત થએલા છે (અર્થાત્ ભ્રષ્ટ થઇ નીચે પડ્યા છે), તે કારણથી બ્રાહ્મણોનું પતન જોઇને માંસભક્ષણ કરવું નહિ.

घातकश्चानुमंता च, भक्षकः क्रयविक्रयी ।
लिप्यंते प्राणिघातेन, पंचाप्येते युधिष्ठिर ? ॥४९॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? પ્રાણીનો નાશ કરનાર, તથા પ્રાણીના નાશની આજ્ઞા આપનાર, માંસનું ભક્ષણ કરનાર, માંસ વેચાતું લેનાર તથા માંસ વેચાતું દેનાર. એ પાંચે (માણસો) જીવહિંસાથી લિપ્ત થાય છે, અર્થાત એ પાંચેને જીવહિંસા લાગે છે

किं जापहोमनियमै,-स्तीर्थस्नानैश्च भारत ? ।
यदि खादंति मांसानि, सर्वमेव निरर्थकम् ॥५०॥

અર્થ:-હે ભારત ? જો માંસનું ભક્ષણ કરવામાં આવે તો પછી જપ, હોમ, નિયમ, તથા તીર્થસ્નાનથી શું થવાનું છે ? કેમકે માંસ ભક્ષણથી તે સમગ્ર નિરર્થક છે.

प्रभासं पुष्करं गंगा, कुरुक्षेत्रं सरस्वती ।
देविका चंद्रभागा च, सिंधुश्चैव महानदी ॥५१॥

ऋतुकाले व्यतिक्रान्ते, यस्तु सेवेत मैथुनम् ।
ब्रह्महत्या-फलं तस्य, सूतकं च दिने दिने ॥ ६० ॥

અર્થ.-ઋતુકાળ ગયા બાદ (ઋતુસ્નાન કર્યા પછી ગર્ભાધાનના દિવસ ગયા બાદ) જે મૈથુન સેવે તેને બ્રહ્મહત્યાનું ફળ (પાપ લાગેછે), તથા દિનદિન પ્રત્યે સૂતક લાગે છે

ये स्त्रीजंघोरुसंस्पृष्टाः, कामगृध्राश्च ये द्विजाः ।
ये चरिताऽधमा भ्रष्टा,स्तेऽपि शूद्रा युधिष्ठिर ॥६१॥

અર્થઃ-જે બ્રાહ્મણો સ્ત્રીના જંઘા અને સાથળોને સ્પર્શ કરીને રહેતા છે, તથા જેઓ વિષયસુખમાં લોલુપ થઈને પડી રહ્યા છે, અને જેઓ બ્રાહ્મણના આચારોથી ભ્રષ્ટ થયેલા છે, તેઓને પણ હે યુધિષ્ઠિર ! શૂદ્ર જાણવા.

यस्तु रक्तेषु दंतेषु, वेदमुच्चरते द्विजः ।
अमेध्यं तस्य जिह्वाग्रे, सूतकं च दिने दिने ॥६२॥

અર્થઃ-વળી હે યુધિષ્ઠિર ! જે બ્રાહ્મણ પોતાના દાંતો મસીના વિગેરેથી રંગીને વેદનો ઉચ્ચાર કરે છે, તેની જીભના અગ્રભાગ ઉપર વિષ્ઠા જાણવી, તથા તેને દિનપ્રતિદિન સૂતક આવે છે-(લાગે છે).

मांसं पुत्रोपमं मत्वा, सर्वमांसानि वर्जयेत् ।
दयादानविशुद्ध्यर्थं, ऋषिभिर्वर्जितं पुरा ॥४५॥

અર્થ:-માંસને પુત્ર સમાન જાણીને સર્વ પ્રાણીઓના માંસનો ત્યાગ કરવો. કેમકે, ગયા કાળમાં પણ ઋષિઓએ દયા અને દાનની શુદ્ધિ માટે તે (માંસ) ત્યજેલું છે.

न ग्राह्याणि न देयानि, षड् वस्तूनि च पंडितैः ।
अग्निर्मधु विषं शस्त्रं, मद्यं मांसं तथैव च ॥ ४६ ॥

અર્થ:-અગ્નિ, મધ, વિષ, શસ્ત્ર, મદિરા અને માંસ એ છ વસ્તુઓ પંડિતોએ ગ્રહણ કરવી નહિ, તેમજ અન્ય કોઈને આપવી પણ નહિ.

यावंति पशुरोमाणि, पशुगात्रेषु भारत? ।
तावद्वर्षसहस्राणि, पच्यंते पशुघातकाः ॥ ४७ ॥

અર્થ:-વળી હે ભારત? પશુના શરીર પર જેટલાં રૂવાં હોય છે, તેટલા હજાર વર્ષો સુધી પશુહિંસા કરનારાઓ (નરકમાં પરમાધાર્મિકોના હાથે) પચાવાય છે.

आकाशगामिनो विप्राः, पतिता मांसभक्षणात् ।
विप्राणां पतनं दृष्ट्वा, तस्मान्मांसं न भक्षयेत् ॥४८॥

हस्तनखप्रमाणां तु, यो भूमिं कर्षति द्विजः ।
नश्यति तस्य ब्राह्मण्यं, शूद्रत्वं चाभिजायते ॥६३॥

અર્થ:-જે બ્રાહ્મણ હાથના નખોથી જેટલી પણ (દોરીથી માત્ર) ભૂમિને ખેડે છે, તેનું બ્રાહ્મણપણું નાશ પામે છે, તેમજ તેને શૂદ્રપણું પ્રાપ્ત થાય છે. (અર્થાત્ બ્રાહ્મણે ખેતી કરવી નહિ.)

कृषिवाणिज्यगोरक्षां, राजसेवां नराधमाम् ।
ये ब्राह्मणाः प्रकुर्वन्ति, शूद्रास्ते न संशयः ॥६४॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ! જે બ્રાહ્મણો ખેતી, વેપાર, શજ્ય, તથા અધમ એવી રાજસેવા કરે છે, તે બ્રાહ્મણોને નીચ શૂદ્ર જાણવા, તેમાં સંશય નથી.

यथा काष्ठमयो हस्ती, यथा चर्ममयो मृगः ।
ब्राह्मणस्तु क्रियाहीन,-स्त्रयस्ते नामधारकाः ॥६५॥

અર્થ:-લાકડાનો હાથી, ચામડાનો મૃગલો, તથા ક્રિયા વિનાનો બ્રાહ્મણ, તે ત્રણે ફક્ત નામ ધારણ કરનારાજ છે. (અર્થાત્ દેખાવ માત્રજ છે તથાપિ તેમના તે જાતના ગુણો નથી).

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર! આકાશમાં ગમન કરનારા એવા પણ બ્રાહ્મણો માંસભક્ષણ કરવાથી પતિત થએલા છે (અર્થાત્ ભ્રષ્ટ થઈ નીચે પડ્યા છે), તે કારણથી બ્રાહ્મણોનું પતન જોઈને માંસભક્ષણ કરવું નહિ

घातकश्चानुमन्ता च, भक्षकः क्रयविक्रयी ।
लिप्यन्ते प्राणिघातेन, पंचाप्येते युधिष्ठिर ! ॥४९॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર! પ્રાણીનો નાશ કરનાર, તથા પ્રાણીના નાશની આજ્ઞા આપનાર, માંસનું ભક્ષણ કરનાર, માંસ વેચાતું લેનાર તથા માંસ વેચાતું દેનાર, એ પાંચે (માણસો) જીવહિંસાથી લિપ્ત થાય છે, અર્થાત્ એ પાંચેને જીવહિંસા લાગે છે

किं जापहोमनियमै,स्तीर्थस्नानैश्च भारत ! ।
यदि खादति मांसानि, सर्वमेव निरर्थकम् ॥५०॥

અર્થ:-હે ભારત! જો માંસનું ભક્ષણ કરવામાં આવે તો પછી જાપ, હોમ, નિયમ, તથા તીર્થસ્નાનથી શું થવાનું છે? કેમકે માંસ ભક્ષણથી તે સઘળું નિરર્થક છે.

प्रभासे पुष्करं गंगा, कुरुक्षेत्रे सरस्वती ।
देविका चन्द्रभागा च, सिन्धुश्चैव महानदी ॥५१॥

अव्रतानामशीलानां, जातिमात्रोपजीविनाम् ।
सहस्रवाडवानां तु, ब्राह्मण्यं नोपजायते ॥ ६६ ॥

અર્થઃ-વ્રત વિનાના, શીળ વિનાના, અને જાતિ માત્રથી આજીવિકા ચલાવનારા, એવા હજારો બ્રાહ્મણોને પણ બ્રાહ્મણપણું પ્રાપ્ત થતું નથી. (ગુણ વિના)

ये स्त्रीवशंगता नित्यं, विश्वासोपहताश्च ये ।
ये स्त्रीपादरजः स्पृष्टा,-स्तेऽपि शूद्रा युधिष्ठिर ! ॥६७

અર્થ.-વળી હે યુધિષ્ઠિર ! ! જે માણસો હંમેશ સ્ત્રીને વશ રહેલા છે, તથા જેઓ વિશ્વાસઘાતી છે, અને સ્ત્રીના પગની રજથી સ્પર્શ કરાએલા છે, તે પણ શૂદ્રો જાણવા.

મૈથુનના દૂષણોનું પ્રકરણ

आरंभे वर्तमानस्य, हिंसकस्य युधिष्ठिर ! ।
गृहस्थस्य कुतः शौचं, मैथुनाभिरतस्य च ॥ ६८ ॥

અર્થઃ-વળી હે યુધિષ્ઠિર ! આરંભમાં વર્તતા, તથા હિંસા કરતા, અને મૈથુનમાં મસ્ત બનેલા એવા ગૃહસ્થને પવિત્રતા ક્યાંથી હોય ?

मैथुने ये न सेवंते, ब्रह्मचारा दृढव्रताः ।

एतैस्तीर्थैर्मितानुगैः, यः कुर्यादभिषेचनम् ।
मांसभक्षी च मांसस्य, तेन तुल्यं युधिष्ठिर ?॥८२॥

અર્થ:-હે યુધિષ્ઠિર ? પ્રભાસ, પુષ્કર, ગંગા, કુરુક્ષેત્ર, સરસ્વતી, દેવિકા, ચંદ્રભાગા, સિંધુ તથા મહાનદી, ઈત્યાદિક તીર્થોની યાત્રાઓ કરીને પણ જે મહા પુણ્ય ઉપાર્જન કરે છે, તે અને માંસ ભક્ષણ નહિ કરવું તે બન્નેની બરોબરી થતી નથી, અર્થાત્ તે બધા તીર્થોની યાત્રાઓ કરતાં પણ માંસભક્ષણનો ત્યાગ કરવો તે અતિ ઉત્તમ કાર્ય છે.

(બ્રાહ્મણોના લક્ષણોનું પ્રકરણ.)

के के नु ब्राह्मणाः प्रोक्ताः, किं वा ब्राह्मणलक्षणम् ।
एतदिच्छामि विज्ञातुं, तन्मे कथय सुव्रत ? ॥ ८३ ॥

અર્થ:-(હવે અહીં યુધિષ્ઠિર, શ્રીવિષ્ણુદેવને પૂછે છે કે, હે ભગવાન ?) બ્રાહ્મણો કયા કયા કહેલા છે ? અને બ્રાહ્મણોનું લક્ષણ શું છે ? તે જાણવાની મ્હારી ઈચ્છા છે. માટે હે ઉત્તમ આચારવાળા ? તે તમે મ્હને કહો ?

હવે વિષ્ણુદેવ યુધિષ્ઠિરને તેનો પૂછેલો વિષય સમજાવે છે.

तं संसारसमुद्रस्य, पारं गच्छंति सुव्रताः ॥७०॥

અર્થઃ-જેઓ મૈથુન સેવતા નથી, તથા વ્રતરૂપી દૃઢ વ્રતને પાળે છે, એવા ઉત્તમ આચારવાળા બ્રાહ્મણો સંસારરૂપી સમુદ્રના પારને પામે છે અર્થાત્ સંસાર તરી જાય છે.

हलकर्षणकर्मादि, यस्य विप्रस्य वर्तते ।
स न हि ब्राह्मणः प्रोक्तः, किं तु शूद्रो युधिष्ठिर?

અર્થઃ-જે બ્રાહ્મણને હળ આદિક ખેતીનું કાર્ય હોય છે, તેને શાસ્ત્રકારે બ્રાહ્મણ કહ્યો નથી, તથાપિ હે યુધિષ્ઠિર ? તેને શૂદ્ર કહ્યો છે.

हिंसकोऽनृतवादी च, चौर्यानुपरतश्च यः ।
परदारोपसेवी च, सर्वे ते पतिता द्विजाः ॥७१॥

અર્થઃ-હિંસા કરનાર, અસત્ય બોલનાર, ચોરી કરવામાં મશગુલ, તથા પરસ્ત્રીને સેવનાર, એવા સમગ્ર બ્રાહ્મણોને બ્રાહ્મણધર્મથી ભ્રષ્ટ થયેલા જાણવા.

स्वाध्यायहीना वृषलाः, परकर्मोपजीविनः ।
आकाशगामिनो विप्राः, सर्वजातिषु निंदिताः॥७२

क्षमाऽदंभो दया दानं, सत्यं शीलं धृतिर्घृणा ।
विद्या विज्ञानमास्तिक्य,-मेतद् ब्राह्मणलक्षणम् ॥९४

અર્થઃ-હે યુધિષ્ઠિર ? ક્ષમા, નિષ્કપટપણું, દયા, દાન, સત્ય, શીળ, ધીરજ, લજ્જા, વિદ્યા, કળા તથા આસ્તિકપણું, એટલા બ્રાહ્મણના લક્ષણો છે.

सत्यं ब्रह्म तपो ब्रह्म, ब्रह्म चेंद्रियनिग्रहः ।
सर्वभूतदया ब्रह्म, एतद् ब्राह्मणलक्षणम् ॥ ९५ ॥

અર્થઃ-સત્ય, તપ, ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ, તથા સર્વે પ્રાણીઓમા દયા, એ ચારે બ્રહ્મ કહેવાય છે, અને તેજ બ્રાહ્મણોનું લક્ષણ છે.

शूद्रोऽपि शीलसंपन्नो, गुणवान् ब्राह्मणो मतः ।
ब्राह्मणोऽपि क्रियाहीनः, शूद्रादप्यधमो भवेत् ॥९६

અર્થ.-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જાતિએ કરીને શૂદ્ર હોય પણ તે જો શીળયુક્ત તથા ગુણવાન્ હોય, તો હેને બ્રાહ્મણ માનેલો છે, અને જાતિથી જે બ્રાહ્મણ હોય, છતાં જે શીળ આદિક ક્રિયાઓથી હીન હોય, તે શૂદ્ર કરતા પણ મહા નીચ થાય છે.

અર્થઃ-પઠન પાઠનાદિ સ્વાધ્યાયહીન, બાળલાપણું બતાવનાર, તેમજ અન્યજનોની ચાકરી કરીને આજીવિકા ચલાવનાર, અને આકાશગમન કરનાર, એવા બ્રાહ્મણો સર્વે જાતિઓમાં નિંદાને પાત્ર બનેલા છે

गोविक्रयास्तु ये विप्रा, ज्ञेयास्ते मातृविक्रयाः ।
तैर्हि देवाश्च वेदाश्च, विक्रीता नात्र संशयः ॥७३॥

અર્થઃ-વળી જે બ્રાહ્મણો ગાયને વેચનારા છે, તે બ્રાહ્મણોને તેમની પોતાની માતાને વેચનારા જાણવા, વળી તે પ્રકારના અકાર્યના કરવાથી તેમણે દેવ તથા વેદોને પણ વેચ્યા એમ સમજવું, તેમા જરા માત્ર પણ સંશય છેજ નહી.

ब्रह्मचर्यतपोयुक्ताः, समानलोहकांचनाः ।
सर्वभूतदयावंतो, ब्राह्मणाः सर्वजातिषु ॥ ७४ ॥

અર્થઃ-જેઓ બ્રહ્મચર્ય અને તપશ્ચર્યાયુક્ત છે, તેમજ જેઓને કાંચન તથા મૃત્તિકા બન્ને સમાન છે, તથા જેઓ સમગ્ર પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયા ધરનારા છે, એવા માણસો ગમે તે જાતિમા બ્રાહ્મણ મનાય છે, અર્થાત્ જાતિમાત્રથી બ્રાહ્મણ થતો નથી પણ ગુણથી થાય છે.

त्यक्तदाराः सदाचारा, मुक्तभोगा जितेंद्रियाः ।
जायंते गुरवो नित्यं, सर्वभूताभयप्रदाः ॥ ७५ ॥

एभिस्तीर्थैर्महापुण्यं, यः कुर्याद्विधिना नरम् ।
अभक्षणे च मांसस्य, तेन तुल्यं युधिष्ठिर ?॥६२॥

અર્થ :-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? પ્રભાસ, પુષ્કર, ગંગા, કુરૂક્ષેત્ર, સરસ્વતી, દેવિકા, ચન્દ્રભાગા, સિંધુ તથા મહાનદી, મલયાદિક તીર્થોની યાત્રાઓ કરીને પણ જે મહા પુણ્ય ઉપાર્જન કરે છે, તે અને માંસ ભક્ષણ નહિ કરવું તે બન્નેની બરોબરી થતી નથી, અર્થાત્ તે બધા તીર્થોની યાત્રાઓ કરતાં પણ માંસભક્ષણનો ત્યાગ કરવો તે અતિ ઉત્તમ કાર્ય છે.

(બ્રાહ્મણોના લક્ષણોનું પ્રકરણ.)

के के नु ब्राह्मणाः प्रोक्ताः, किं वा ब्राह्मणलक्षणम् ।
एतदिच्छामि विज्ञातुं, तन्मे कथय सुव्रत ? ॥६३॥

અર્થ:-(હવે અહીં યુધિષ્ઠિર, શ્રીવિષ્ણુદેવને પૂછે છે કે, હે ભગવાન ?) બ્રાહ્મણો કયા કયા કહેલા છે ? અને બ્રાહ્મણોનું લક્ષણ શું છે ? તે જાણવાની મ્હારી ઇચ્છા છે. માટે હે ઉત્તમ આચારવાળા ? તે તમે મ્હને કહો ?

હવે વિષ્ણુદેવ યુધિષ્ઠિરને તેનો પૂછેલો વિષય સમજાવે છે.

અર્થ [illegible]

[illegible]

ज्ञानार्जनितकर्म कृत्वा, [illegible] ब्राह्मणः ॥२६॥

અર્થ -[illegible] [illegible] થાય છે

वर्णे ब्राह्मजन्मानि, षट्शिजन्मानि शूद्रकः।
ब्राह्मणः [illegible]जन्मानि, [illegible] मनुरब्रवीत् ॥२७॥

અર્થ -ચારી પૂર્વેના [illegible] અને જન્મ [illegible] થાય છે, [illegible] થાય છે, તથા ત્રીજેર જન્મ સુધી પુરો થાય છે. એમ મનુસ્મૃતિ પણ કહ્યું છે.

अहिंसा सत्यमस्तेयं, ब्रह्मचर्यापरिग्रही।
कामक्रोधनिवृत्तस्तु, ब्राह्मणः स युधिष्ठिर? ॥२८॥

અર્થ:-દયા પાળનારો, સત્ય બોલનારો, ચોરી નહી

क्षमाऽदंभो दया दानं, सत्यं शीलं धृतिर्घृणा ।
विद्या विज्ञानमास्तिक्य,-मेतद् ब्राह्मणलक्षणम् ॥५४

અર્થઃ-હે યુધિષ્ઠિર ! ક્ષમા, નિષ્કપટપણું, દયા, દાન, સત્ય, શીલ, ધીરજ, લજ્જા, વિદ્યા, કળા તથા આસ્તિકપણું, એટલાં બ્રાહ્મણનાં લક્ષણો છે.

सत्यं ब्रह्म तपो ब्रह्म, ब्रह्म चेंद्रियनिग्रहः ।
सर्वभूतदया ब्रह्म, एतद् ब्राह्मणलक्षणम् ॥ ५५ ॥

અર્થઃ-સત્ય, તપ, ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ, તથા સર્વે પ્રાણીઓમાં દયા, એ ચારે બ્રહ્મ કહેવાય છે, અને તેજ બ્રાહ્મણોનું લક્ષણ છે.

शूद्रोऽपि शीलसंपन्नो, गुणवान् ब्राह्मणो मतः ।
ब्राह्मणोऽपि क्रियाहीनः, शूद्रादप्यधमो भवेत् ॥५६

અર્થઃ-વળી હે યુધિષ્ઠિર ! જાતિએ કરીને શૂદ્ર હોય પણ તે જો શીલગુણ તથા ગુણવાન્ હોય, તો તેને બ્રાહ્મણ માનેલો છે, અને જાતિથી જે બ્રાહ્મણ હોય, છતાં જે શીલ આદિક ક્રિયાઓથી હીન હોય, તે શૂદ્ર કરતાં પણ મહા નીચ થાય છે.

...ચોરી, પરદારા, પરિગ્રહ વગેરે ... અને કામ ...થી નિવૃત્ત થએલા સાધુ, કે મુનિરાજ ? ? બ્રાહ્મણ ... થાય છે.

सत्यं नास्ति तपो नास्ति, नास्ति चेन्द्रियनिग्रहः।
सर्वभूतदया नास्ति, एतच्चाण्डाललक्षणम् ॥७९॥

અર્થ —જેને કે મુનિરાજ ? સત્ય ન હોય, તપ ન ...હોય, ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ ન હોય, તથા સમસ્ત પ્રાણીઓ પ્રત્યે ...દયા ન હોય, તે ચંડાળનું લક્ષણ જાણવું.

(ઉપજાતિવૃત્તમ્)

ये क्षान्तिदान्ताः श्रुतिपूर्णकर्णा,
जितेन्द्रियाः प्राणिवधे निवृत्ताः।
परिग्रहे संकुचिताग्रहस्ता-
स्ते ब्राह्मणास्तारयितुं समर्थाः ॥ ८० ॥

અર્થ.—જે બ્રાહ્મણો ક્ષમાના દેનારા (ધરનારા), તથા ...શ્રવણની શ્રુતિથી પૂર્ણ થએલા છે કાન જેઓના, તેમજ જીવ-...હિંસાથી નિવૃત્તિ પામેલા, અને પરિગ્રહ ધરવામાં સંકોચ ...પામ્યા છે હસ્ત જેમના, એવા બ્રાહ્મણો અન્યને તારવા ...માટે સમર્થ બને છે.

सर्वजातिषु चांडालाः, सर्वजातिषु ब्राह्मणाः ।
ब्राह्मणेष्वपि चांडाला,-श्चांडालेष्वपि ब्राह्मणाः ॥४७॥

અર્થ:-માટે હે યુધિષ્ઠિર ? સર્વ જાતિઓમાં ચંડાળ હોય છે, અને સર્વ જાતિઓમા બ્રાહ્મણો પણ હોય છે, તેમજ બ્રાહ્મણોમાં (પણ) ચંડાળ હોય છે, અને ચંડાળોમાં પણ બ્રાહ્મણો હોય છે.

ब्राह्मणो ब्रह्मचर्येण, यथा शिल्पेन शिल्पिकः ।
अन्यथा नाममात्रं स्या,-दिंद्रगोपककीटवत् ॥४८॥

અર્થ:-જેમ શિલ્પકળાથી શિલ્પી કહેવાય છે, તેમ બ્રહ્મચર્યથી બ્રાહ્મણ કહેવાય છે, અને તેથી ઉલટી રીતનો તો, જેમ "ઇંદ્રગોપ" એવા નામનો કીડો કહેવાય છે, તેમ નામ માત્ર બ્રાહ્મણ કહેવાય છે.

अव्रताश्च दुराचारा, यत्र भक्ष्यचरा द्विजाः ।
तं ग्रामं दंडयेद्राजा, चौरभक्तप्रदायकम् ॥४९॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જે ગામમા વ્રત વિનાના, દુરાચારી, અને ભિક્ષા માગનારા એવા બ્રાહ્મણો વસતા હોય, તે ગામને ચોરને ભાતું આપનારૂં જાણીને રાજાએ તે ગામનો દંડ કરવો જોઈએ.

અર્થ.-ત્યાગ કર્યો છે સ્ત્રીઓનો જેમણે, તથા સદાચાર વાળા, ત્યજેલા છે ભોગો જેઓએ, તેમજ જીતેલી છે ઇંદ્રિયો જેમણે, તથા સર્વે પ્રાણીઓ ઉપર દયા રાખનારા, એવા બ્રાહ્મણો હમેશ ગુરૂ તરિકે ગણાય છે.

अधीत्य चतुरो वेदान्, सांगोपांगान् चिकित्सकान्।
शूद्रात्प्रतिग्रहं कृत्वा, खरो भवति ब्राह्मणः ॥७६॥

અર્થ:-અંગોપાંગ સહિત, તથા વૈદકયુક્ત એવા ચાર વેદોને ભણીને, જે બ્રાહ્મણ શૂદ્ર થકી પ્રતિગ્રહ કરે છે, તે ગધેડો થાય છે.

खरो द्वादशजन्मानि, षष्टिजन्मानि शूकरः।
श्वानः सप्ततिजन्मानि, इत्येवं मनुरब्रवीत् ॥७७॥

અર્થ.-વળી પૂર્વોક્ત દૂષણવાળો બ્રાહ્મણ બાર જન્મ-પર્યંત ગધેડો થાય છે, સાઠ જન્મો તક ભૂંડ થાય છે, તથા સીત્તેર જન્મ સુધી કુતરો થાય છે, એમ મનુઋષિએ પણ કહ્યુ છે.

अहिंसा सत्यमस्तेयं, ब्रह्मचर्यपरिग्रही।
कामक्रोधनिवृत्तस्तु, ब्राह्मणः स युधिष्ठिर? ॥७८॥

અર્થ:-દયા પાળનારો, સત્ય બોલનારો, ચોરી નહી

ऋतुकाले व्यतिक्रान्ते, यस्तु सेवेत मैथुनम् ।
ब्रह्महत्या-फलं तस्य, सूतकं च दिने दिने ॥ ६० ॥

અર્થ.-ઋતુકાળ ગયા બાદ (ઋતુસ્નાન કર્યા પછી ગર્ભાધાનના દિવસ ગયા બાદ) જે મૈથુન સેવે તેને બ્રહ્મહત્યાનું ફળ (પાપ લાગેછે), તથા દિનદિન પ્રત્યે સૂતક લાગે છે

ये स्त्रीजंघोरुसंस्पृष्टाः, कामरक्ताश्च ये द्विजाः ।
ये चरित्राऽधमा भ्रष्टा, स्तेऽपि शूद्रा युधिष्ठिर ॥६१॥

અર્થઃ-જે બ્રાહ્મણો સ્ત્રીના જંઘા અને સાથળોને સ્પર્શ કરીને રહેતા છે, તથા જેઓ વિષયસુખમાં લોલુપ થઈને પડી રહ્યા છે, અને જેઓ બ્રાહ્મણના આચારોથી ભ્રષ્ટ થએલા છે, તેઓને પણ હે યુધિષ્ઠિર ! શૂદ્ર જાણવા

परस्तु स्तनेषु दंतेषु, वेदमुच्चरते द्विजः ।
अमेध्यं तस्य जिह्वाग्रे, सूतकं च दिने दिने ॥६२॥

અર્થઃ-વળી હે યુધિષ્ઠિર ! જે બ્રાહ્મણ પોતાના દાંતો સ્તના વિષે રાખીને વેદનો ઉચ્ચાર કરે છે, તેની જીભના અગ્રભાગ ઉપર વિષ્ઠા જાણવી, તથા તેને દિનપ્રતિદિન સૂતક આવે છે-(લાગે છે).

કરનારો, બ્રહ્મચારી, પરિગ્રહ નહી રાખનારો, અને કામ ક્રોધથી નિવૃત્ત થએલો માણસ, હે યુધિષ્ઠિર ! ! બ્રાહ્મણ કહેવાય છે.

सत्यं नास्ति तपो नास्ति, नास्ति चेंद्रियनिग्रहः ।
सर्वभूतदया नास्ति, एतच्चांडाललक्षणम् ॥७९॥

અર્થઃ-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જ્યાં સત્ય ન હોય, તપ ન હોય, ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ ન હોય, તથા સમગ્ર પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયા ન હોય, તે ચંડાળનું લક્ષણ અવબોધવું.

(उपजातिवृत्तम्)

ये क्षांतिदानाः श्रुतिपूर्णकर्णा,
जितेंद्रियाः प्राणिवधे निवृत्ताः ।
परिग्रहे संकुचिताग्रहस्ता,-
स्तेब्राह्मणास्तारयितुं समर्थाः ॥ ८० ॥

અર્થઃ-જે બ્રાહ્મણો ક્ષમાના દેનારા (ધરનારા), તથા શાસ્ત્રની શ્રુતિથી પૂર્ણ થએલા છે કાન જેમના, તેમજ જીવહિંસાથી નિવૃત્તિ પામેલા, અને પરિગ્રહ ધરવામાં સંકોચ પામ્યા છે હસ્તાગ્ર જેમના, એવા બ્રાહ્મણો અન્યને તારવા માટે સમર્થ બને છે.

सर्वजातिषु चांडालाः, सर्वजातिषु ब्राह्मणाः ।
ब्राह्मणेष्वपि चांडाला,-श्चांडालेष्वपि ब्राह्मणाः ॥८७॥

અર્થ:-માટે હે યુધિષ્ઠિર ! સર્વ જાતિઓમાં ચંડાલ હોય છે, અને સર્વ જાતિઓમાં બ્રાહ્મણો પણ હોય છે, તેમજ બ્રાહ્મણોમાં (પણ) ચંડાલ હોય છે, અને ચંડાલોમાં પણ બ્રાહ્મણો હોય છે.

ब्राह्मणो ब्रह्मचर्येण, यथा शिल्पेन शिल्पिकः ।
अन्यथा नाममात्रं स्या,-दिंद्रगोपककीटवत् ॥८८॥

અર્થ:-જેમ શિલ્પકળાથી શિલ્પી કહેવાય છે, તેમ બ્રહ્મચર્યથી બ્રાહ્મણ કહેવાય છે, અને તેથી ઉલટી રીતનો તો, જેમ "ઇંદ્રગોપ" એવા નામનો કીડો કહેવાય છે, તેમ નામ માત્ર બ્રાહ્મણ કહેવાય છે.

अव्रताश्च दुराचारा, यत्र भक्ष्यचरा द्विजाः ।
तं ग्रामं दंडयेद्राजा, चौरभक्तप्रदायकम् ॥८९॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ! જે ગામમાં વ્રત વિનાના, દુરાચારી, અને ભિક્ષા માગનારા એવા બ્રાહ્મણો વસતા હોય, તે ગામને ચોરને ભાતું આપનારૂં જાણીને રાજાએ તે ગામનો દંડ કરવો જોઇએ.

અર્થ.-ત્યાગ કર્યો છે સ્ત્રીઓનો જેમણે, તથા સદાચાર-વાળા, તજેલા છે ભોગો જેઓએ, તેમજ જીતેલી છે ઇંદ્રિયો જેમણે, તથા સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર દયા રાખનારા, એવા બ્રાહ્મણો હમેશ. ગુરૂ તરિકે ગણાય છે.

अधीत्य चतुरो वेदान्, सांगोपांगान् चिकित्सकान्
शूद्रात्प्रतिग्रहं कृत्वा, खरो भवति ब्राह्मणः ॥७६॥

અર્થઃ-અંગોપાંગ સહિત, તથા વૈદકયુક્ત એવા ચાર વેદોને ભણીને, જે બ્રાહ્મણ શૂદ્ર થકી પ્રતિગ્રહ કરે છે, તે ગધેડો થાય છે.

खरो द्वादशजन्मानि, षष्टिजन्मानि शूकरः ।
श्वानः सप्ततिजन्मानि, इत्येवं मनुरब्रवीत् ॥७७॥

અર્થઃ-વળી પૂર્વોક્ત દૂષણવાળો બ્રાહ્મણ બાર જન્મ-પર્યંત ગધેડો થાય છે, સાઠ જન્મો તક ભૂંડ થાય છે, તથા સીત્તેર જન્મ સુધી કુતરો થાય છે, એમ મનુરૂષિએ પણ કહ્યું છે.

अहिंसा सत्यमस्तेयं, ब्रह्मचार्यपरिग्रही ।
कामक्रोधनिवृत्तस्तु, ब्राह्मणः स युधिष्ठिर? ॥७८॥

અર્થઃ-દયા પાળનારો, સત્ય બોલનારો, ચોરી નહી

કરેનારો, બ્રહ્મચારી, પરિગ્રહ નહીં રાખનારો, અને કામ ક્રોધથી નિવૃત્ત થએલો બ્રાહ્મણ, હે યુધિષ્ઠિર ! ! બ્રાહ્મણ કહેવાય છે.

सत्यं नास्ति तपो नास्ति, नास्ति चेन्द्रियनिग्रहः ।
सर्वभूतदया नास्ति, एतच्चांडाललक्षणम् ॥७९॥

અર્થઃ-વળી હે યુધિષ્ઠિર ! જ્યાં સત્ય ન હોય, તપ ન હોય, ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ ન હોય, તથા સમસ્ત પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયા ન હોય, તે ચંડાળનું લક્ષણ અવબોધવું.

(उपजातिवृत्तम्)

ये क्षांतिदान्ताः श्रुतिपूर्णकर्णा,
जितेंद्रियाः प्राणिवधे निवृत्ताः ।
परिग्रहे संकुचिताग्रहस्ता,-
स्ते ब्राह्मणास्तारयितुं समर्थाः ॥ ८० ॥

અર્થઃ-જે બ્રાહ્મણો ક્ષમાના દેનારા (ધરનારા), તથા શાસ્ત્રની શ્રુતિથી પૂર્ણ થએલા છે કાન જેમના, તેમજ જીવહિંસાથી નિવૃત્તિ પામેલા, અને પરિગ્રહ ધરવામાં સંકોચ પામ્યા છે હસ્તાગ્ર જેમના, એવા બ્રાહ્મણો અન્યને તારવા માટે સમર્થ બને છે.

અર્થ:-ક્રોધ સર્વને પરિતાપ તથા ઉદ્વેગ કરનારો છે. તેમજ તે વૈર કરાવનારો છે, વળી ક્રોધ સદ્ગતિનો નાશ કરનારો છે.

क्रोधो मूलमनर्थानां, क्रोधः संसारवर्धनः ।
धर्मक्षयकरः क्रोध,-स्तस्मात्क्रोधं विवर्जयेत् ॥९७॥

અર્થ:-ક્રોધ સમસ્ત અનર્થોનું મૂળ છે, તથા સંસારની પરંપરાને વધારનારો છે, તેમજ ધર્મનો ક્ષય કરનારો છે, તે કારણથી ઉત્તમ પુરુષોએ ક્રોધ સદાને માટે ત્યાગ કરવો જરૂરનો છે.

ક્ષમાનું પ્રકરણ.

स शूरः सात्त्विको विद्वान्, स तपस्वी जितेन्द्रियः
येनासौ क्षान्तिखड्गेन, क्रोधशत्रुर्निपातितः ॥९८॥

અર્થ:-જે માણસે આ ક્રોધરૂપી શત્રુને ક્ષમારૂપ તરવારે કરીને હણ્યો છે, તેજ માણસ શૂરવીર, સત્ત્વશાળી, વિદ્વાન અને જિતેંદ્રિય છે.

परमं क्षान्तिमाख्यातं शास्त्रे, क्रोधाग्नेरुपनाशनम् ।
नित्यमेव जयस्तस्य, शत्रूणामुदयः कुतः ॥९९॥

(अनुष्टुब्वृत्तम्)

चतुर्वेदोऽपि यो भूत्वा, शूद्रकर्म समाचरेत् ।
चांडालः स तु विज्ञेयो, न वेदास्तत्र कारणम् ॥८२॥

અર્થઃ ચાર વેદનો જાણ થઈને પણ જે પ્રાણાતિપાત કર્મ કરે (કારણ પાપ કરે) તેને ચાંડાળ જાણવો. તેના ચાંડાળપણામાં કંઈ વેદો કારણભૂત નથી, પરન્તુ કર્મો કારણભૂત છે માટે.

गांधर्विकश्चारणश्च, नक्षत्रतिथिसूचकाः ।
एते शूद्रसमा विप्रा, मनुना परिकीर्तिताः ॥८३॥

અર્થઃ નાચ નાચનારા, ચાકરી કરી ખાનારા, તથા નક્ષત્ર અને તિથિઓ વિગેરે બોલીને ખાનારા બ્રાહ્મણો, [illegible] બ્રાહ્મણોને મનુ ઋષિએ શૂદ્ર કહ્યા છે.

दशसूनासमश्चक्री, दशचक्रिसमो ध्वजः ।
दशध्वजसमा वेश्या, दशवेश्यासमो नृपः ॥८४॥

[illegible]

અર્થ:-જે માણસ પાસે ક્રોધરૂપી અગ્નિને નાશ કરનારૂં ક્ષમારૂપી હથીયાર છે, તેનો નિરંતર જય થાય છે, અને તેને શત્રુઓનો ઉદય તો હોયજ ક્યાંથી?

३ ४ २ १ ५
क्षमागुणान् प्रवक्ष्यामि, संक्षेपेण तु श्रूयताम् ।
७ ६ ८ ९
धर्मार्थकाममोक्षाणां, क्षमाकारणमुच्यते ॥ १०० ॥

અર્થ:-હે યુધિષ્ઠિર? હવે હું સંક્ષેપ માત્રથી ક્ષમાના ગુણોનું આખ્યાન કરૂં છું, તે તું શ્રવણ કર? ક્ષમા ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષનું પરમ નિદાન છે. અર્થાત્ ક્ષમાથી સર્વે કાર્ય સિદ્ધ થાય છે.

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
क्षमा शांतिः क्षमा शस्त्रं, क्षमा श्रेयः क्षमा धृतिः ।
१० ११ ९ १३ १२ १४ १५ १६ १७
क्षमा वित्तं च चित्तं च, क्षमा रक्षा क्षमा बलम् ॥१०१

અર્થ:-ક્ષમા તેજ શાન્તિ, શસ્ત્ર, કલ્યાણ, ધીરજ, ધન, ચિત્ત, રક્ષા અને બળ છે.

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
क्षमा नाथः क्षमा त्राता, क्षमा माता क्षमा सुहृद् ।
९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६
क्षमा लब्धिः क्षमा लक्ष्मीः, क्षमा शोभा क्षमा शुभम्

અર્થ:-ક્ષમા તેજ સ્વામિ, રક્ષણ કરનાર, માતા, મિત્ર, લબ્ધિ, લક્ષ્મી, શોભા અને શ્રેય છે.

राज्ञः परिग्रहो घोरो, मधुस्वादो विषोपमः ।
पुत्रमांसं वरं भक्ष्यं, न तु राजप्रतिग्रहम् ॥८४॥

અર્થ-રાજાનો પરિગ્રહ (પૈસો) પ્રથમ મધના સ્વાદ સમાન મધુર પરંતુ અન્તે વિષ સમાન ભયંકર છે, માટે પુત્રનું માંસ ખાવું તે સારૂં પણ બ્રાહ્મણે રાજાનું દાન લેવું નહી

राजप्रतिग्रहदग्ध-ब्राह्मणानां युधिष्ठिर ! ।
दग्धानां न बीजानां, पुनर्जन्मैव विद्यते ॥८५॥

અર્થ.-વળી હે યુધિષ્ઠિર ! રાજાના પરિગ્રહથી દગ્ધ થએલા એવા જે બ્રાહ્મણો, તેમનો સડેલા બીજની માફક પુનર્જન્મ પણ થતો નથી અર્થાત્ ઉદય થતો નથી.

મહાભારતના શાંતિપર્વમાં વર્ણવેલા બ્રહ્મચર્યનું પ્રકરણ.

ब्रह्मचर्यं भवेन्मूले, सर्वेषां ब्रह्मचारिणाम् ।
ब्रह्मचर्यस्य भंगेन, धर्माः सर्वे निरर्थकाः ॥ ८६ ॥

અર્થઃ-હે યુધિષ્ઠિર ! ! સઘળા બ્રહ્મચારીઓનું બ્રહ્મચર્ય એજ મૂળ છે, માટે બ્રહ્મચર્યનો નાશ થયા પછી બાકીના સર્વે ધર્મો નિરર્થક છે અર્થાત્ સર્વે ધર્મોનો આધાર બ્રહ્મચર્ય ઉપર છે.

क्षमा श्लाघा क्षमाऽऽचारः, क्षमा कीर्तिः क्षमा यशः।
क्षमा सत्यं च शौचं च, क्षमा तेजः क्षमा रतिः ॥१०३

અર્થ:-ક્ષમા તેજ પ્રશંસા, આચાર, કીર્તિ, યશ, સત્ય, પવિત્રતા, તેજ અને અપૂર્વ આનન્દ છે.

क्षमा श्रेयः क्षमा पूजा, क्षमा देवः क्षमा हितम्।
क्षमा दानं पवित्रं च, क्षमा मांगल्यमुत्तमम् ॥१०४॥

અર્થ:-ક્ષમા તેજ કલ્યાણ, પૂજા, દેવ, હિત, પવિત્ર દાન તથા ઉત્તમ મંગળનું પરમ કારણ છે.

क्षांतितुल्यं तपो नास्ति, न संतोषात्परं सुखम्।
न मैत्रीसदृशं दानं, नास्ति धर्मो दयासमः ॥१०५॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ! ક્ષમા સમાન કોઈ તપ નથી, સંતોષથી બીજું ઉત્તમ સુખ નથી, મિત્રાઇ બરોબર અન્ય કોઈ દાન નથી, અને દયા સરખો અન્ય કોઇ ધર્મ નથી.

कामक्रोधादिसहितः, किमरण्यैः करिष्यति।
अथवा विनिर्जितैस्तान्, किमरण्यैः करिष्यति ॥१०६

અર્થ:-કામ અને ક્રોધ આદિ દુર્ગુણોથી વ્યાપ્ત માણસ,

तांबूलं गुह्यवस्त्राणि, स्त्रीकथेंद्रियपोषणम् ।
दिवा निद्रा सदा कोपो, यतीनां पतितानि षट् ॥

અર્થ:—તાંબૂલનું ભક્ષણ, બારીક વસ્ત્રોનું પહેરવું, સ્ત્રીઓની કથા વાર્તાઓ કરવી, ઇંદ્રિયોને પોષવી, દિવસે નિદ્રા લેવી, અને નિરંતર ક્રોધનું સેવન કરવું, એ છ બાબતો યતિઓના મનને હણે છે.

सुखशय्यासनं वस्त्रं, तांबूलं स्नानमर्दनम् ।
दंतकाष्ठं सुगंधं च, ब्रह्मचर्यस्य दूषणम् ॥ ८८ ॥

અર્થ:—કોમળ શય્યા, મૃદુ આસન, અને અતિ બારિક વસ્ત્ર, તાંબુલ, સ્નાન મર્દન, દાતણ તથા અત્તર ફુલેલ, ઉપરોક્ત ચીજો બ્રહ્મચર્યને દોષિત કરનારી છે.

शृंगारमदनोत्पादं, यस्मात्स्नानं प्रकीर्तितम् ।
तस्मात्स्नानं परित्यक्तं, नैष्ठिकैर्ब्रह्मचारिभिः ॥८९॥

અર્થ:—જે કારણથી સ્નાનને શૃંગાર સહિત મદનને પ્રદીપ્ત કરનારૂં મહાન્ પુરૂષોએ કહ્યું છે, તેથી બ્રહ્મચારી પુરૂષોએ તેનો ત્યાગ કર્યો છે.

ब्रह्मचर्येण शुद्धस्य, सर्वभूतहितस्य च ।

જંગલોવડે શું કરવાનો હતો ? અર્થાત્ જંગલમાં જઇને શું કરવાનો છે ? અથવા તે દુર્ગુણોને જીતીને પછી જંગલોવડે શું કરવાનો હતો ? અર્થાત્ પછી જંગલના સેવવાથી શું ?

गरूतागस्य चित्तस्य, कषायैः किं प्रयोजनम् ।
अथवा निःकषायस्ये, कषायैः किं प्रयोजनम् ॥१०७॥

અર્થ—જેનું ચિત્ત કષાયવાળું છે તેને કષાયોવડે શું પ્રયોજન છે ? અર્થાત્ કષાયનો માલુમ ઉપરથી લાગે [illegible] નાના પ્રકારના રંગવાળા વસ્ત્રો ધારણ કરે તેથી શું ? અને જે આ [illegible] કષાયને જીતી લીધા તો [illegible] કષાયોવડે શું પ્રયોજન છે ? અર્થાત્ કષાયનો [illegible] [illegible] ની [illegible] શી જરૂર છે ?

[illegible] दान्तस्य च किमाश्रमैः ।
यत्र यत्र वसेद्दान्त स्तदरण्यं तदाश्रमः ॥ १०८ ॥

[illegible] ઇન્દ્રિઓને દમી નથી, તેને વનોનું શું પ્રયોજન છે ? અને જેણે ઇન્દ્રિઓને દમી છે, તેને આશ્રમોની શી જરૂર છે ? [illegible] જ્યાં [illegible] [illegible] ઇન્દ્રિઓને [illegible] કરવાથી [illegible] [illegible]

पदे पदे यज्ञफलं, प्रस्थितस्य युधिष्ठिर ? ॥१०॥

અર્થ.-હે યુધિષ્ઠિર ? બ્રહ્મચર્યના પાળવા થકી શુદ્ધ અને સમગ્ર પ્રાણીઓનું હિત કરનાર બ્રાહ્મણને પગલે પગલે યજ્ઞનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.

एकरात्र्युषितस्यापि, या गतिर्ब्रह्मचारिणः ।
न सा क्रतुसहस्रेण, वक्तुं शक्या युधिष्ठिर ? ॥११॥

અર્થ:-હે યુધિષ્ઠિર ? ? ફક્ત એક રાત્રી માત્ર પણ બ્રહ્મચર્ય પાળનારની જેમ ઉત્તમગતિ થાય છે, તે હજાર યજ્ઞની સાથે પણ સરખાવી શકાય તેમ નથી અર્થાત્ તેથી વિશેષ છે

चत्वार एकतो वेदा, ब्रह्मचर्यं तु एकतः ।
एकतः सर्वपापानि, मद्यमांसं च एकतः ॥१२॥

અર્થ:-એક તરફ ચાર વેદો, અને એક તરફ બ્રહ્મચર્ય, એક બાજુ સર્વે પાપો, અને એક બાજુએ મદિરા તથા માંસ, એ સરખા છે.

नैष्ठिकं ब्रह्मचर्यं तु, ये चरन्ति सुनिश्चिताः ।
देवानामपि ते पूज्याः, पवित्रं मंगलं तथा ॥१३॥

सत्याधारस्तपस्तैलो, दमवर्तिः क्षमाशिखः ।
अंधकारे प्रवेष्टव्ये, दीपो यत्नेन धार्यताम् ॥१०९॥

અર્થ:-આ સંસારરૂપી અંધારા ઓરડામાં પ્રવેશ કરતી વેળાએ સત્યરૂપી પાત્રવાળો, તપરૂપી તેલવાળો, ઇંદ્રિઓના દમનરૂપી બત્તિવાળો, તેમજ ક્ષમારૂપી શિખાવાળો દીપક યત્નપૂર્વક ધારણ કરવો

दीपो ज्ञानमयो यस्य, वर्तिर्यस्य तपोमयी ।
ज्वलते शीलतैलेन, न तमस्तस्य जायते ॥११०॥

અર્થ:-જે માણસનો તપરૂપી દિવેટવાળો જ્ઞાનરૂપી દીવો શીળરૂપી તેલથી બળે છે, તે માણસને અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર થતો નથી.

सुखेन दांतः स्वपिति, सुखेन प्रतिबुध्यति ।
समं सर्वेषु भूतेषु, मनो यस्य प्रसीदति ॥ १११ ।

અર્થ:-જેનું મન સમગ્ર પ્રાણીગણમાં સમાનભાવે આનંદિત થાય છે, તેવો જિતેંદ્રિય માણસ સુખેથી સુવે છે અને સુખેથી જાગૃત્ થાય છે.

षडधीते षडंगानि, वेदांश्च चतुरो द्विजः ।

ताम्बूलं सूक्ष्मवस्त्राणि, स्त्रीकथेंद्रियपोषणम् ।
दिवा निद्रा सदा क्रोधो, व्रतिनां पतितानि षट् ॥

અર્થઃ—તાંબુલનું ભક્ષણ, બારીક વસ્ત્રોનું પ્હેરવું, સ્ત્રીઓની કથા વાર્તાઓ કરવી, ઇંદ્રિયોને પોષવી, દિવસે નિદ્રા લેવી, અને નિરંતર ક્રોધનું સેવન કરવું, એ છ બાબતો વ્રતિઓના મનને હણે છે.

सुखशय्यासनं वस्त्रं, ताम्बूलं स्नानमर्दनम् ।
दंतकाष्ठं सुगंधं च, ब्रह्मचर्यस्य दूषणम् ॥ ८८ ॥

અર્થઃ—કોમળ શય્યા, મૃદુ આસન, અને અતિ બારિક વસ્ત્ર, તાંબુલ, સ્નાન મર્દન, દાતણ તથા અત્તર ફૂલેલ, ઉપરોક્ત ચીજો બ્રહ્મચર્યને દોષિત કરનારી છે.

शृंगारमदनोत्पादं, यस्मात्स्नानं प्रकीर्तितम् ।
तस्मात्स्नानं परित्यक्तं, नैष्ठिकैर्ब्रह्मचारिभिः ॥८९॥

અર્થઃ—જે કારણથી સ્નાનને શૃંગાર સહિત મદનને પ્રદીપ્ત કરનારૂં મહાન્ પુરૂષોએ કહ્યું છે, તેથી બ્રહ્મચારી પુરૂષોએ તેનો ત્યાગ કર્યો છે.

ब्रह्मचर्येण शुद्धस्य, सर्वभूतहितस्य च ।

दमी न समहीनस्तु, न पूजां किंचिदर्हति ॥११२॥

અર્થ—જ્યારે કોઇપણ બ્રાહ્મણ છ અંગ, ચાર વેદનો ભણેલો હોય (ભણ્યો છે) પણ જીતેંદ્રિય ન હોય તેમજ સમતા વિનાનો હોય, તો તે કોઇપણ રીતે પૂજાને પ્રાપ્ત થતો નથી.

રાત્રિભોજનનું પ્રકરણ.

अहिंसा सत्यमस्तेयं, ब्रह्मचर्यमसंगता ।
मद्यमांसमधुत्यागो, रात्रिभोजनवर्जनम् ॥११३॥

અર્થ—હે યુધિષ્ઠિર ! દયા, સત્ય બોલવું, ચોરીનો ત્યાગ, બ્રહ્મચર્ય, અપરિગ્રહ, મદ્ય, માંસ અને મધનો ત્યાગ, તેમજ રાત્રિભોજનનો ત્યાગ, (એ સર્વ ધર્મના ખાસ અંગો છે માટે પાળવા)

ये रात्रौ सर्वदाहारं, वर्जयंति सुमेधसः ।
तेषां पक्षोपवासस्य, फलं मासेन जायते ॥११४॥

અર્થ—જે ઉત્તમ બુદ્ધિવાળા મનુષ્યો નિરંતર રાત્રિએ ભોજન કરતા નથી, તેઓને એક મહિનામાં પંદર ઉપવાસનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. અર્થાત્ [illegible]

पदे पदे यज्ञफलं, प्रस्थितस्य युधिष्ठिर ? ॥१०॥

અર્થ.-હે યુધિષ્ઠિર ? બ્રહ્મચર્યના પાળવા થકી શુદ્ધ અને સમગ્ર પ્રાણીઓનું હિત કરનાર બ્રાહ્મણને પગલે પગલે યજ્ઞનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.

एकरात्र्युषितस्यापि, या गतिर्ब्रह्मचारिणः ।
न सा क्रतुसहस्रेण, वक्तुं शक्या युधिष्ठिर? ॥११॥

અર્થઃ-હે યુધિષ્ઠિર ? ? ફક્ત એક રાત્રી માત્ર પણ બ્રહ્મચર્ય પાળનારની જેમ ઉત્તમગતિ થાય છે, તે હજાર યજ્ઞની સાથે પણ સરખાવી શકાય તેમ નથી. અર્થાત્ તેથી વિશેષ છે

चत्वार एकतो वेदा, ब्रह्मचर्यं तु एकतः ।
एकतः सर्वपापानि, मद्यमांसं च एकतः ॥१२॥

અર્થઃ-એક તરફ ચાર વેદો, અને એક તરફ બ્રહ્મચર્ય, એક બાજુ સર્વ પાપો, અને એક બાજુએ મદિરા તથા માંસ, એ સરખા છે

नैष्ठिकं ब्रह्मचर्यं तु, ये चरन्ति सुनिश्चिताः ।
देवानामपि ते पूज्याः, पवित्रं मंगलं तथा ॥१३॥

करोति विरतिं धन्यो, यः सदा निशि भोजनात्।
सोऽर्धं पुरुषायुषस्य, स्यादवश्यमुपोषितः ॥११५॥

અર્થઃ—જે ધન્યવાદને પાત્ર એવો માણસ નિરંતર રાત્રિભોજનથી વિરતિ પામે છે, તે માણસ પોતાના આયુષ્યમાંથી અરધા આયુષ્યને તપશ્ચર્યામાં વ્યતીત કરે છે.

मृते स्वजनमात्रेऽपि, सूतकं जायते ध्रुवम् ।
अस्तं गते दिवानाथे, भोजनं क्रियते कथम् ॥११६॥

અર્થઃ—સ્વજન માત્રના મરણથી જ્યારે ખાસ સૂતક લાગે છે, ત્યારે સૂર્ય અસ્ત થયા પશ્ચાત્ ભોજન કરાય ખરૂં ? અર્થાત્ શું સૂર્યાસ્ત પશ્ચાત્ સૂતક લાગે નહિ ? યાવત્ લાગેજ.

नोदकमपि पातव्यं, रात्रावत्र युधिष्ठिर ! ।
तपस्विना विशेषेण, गृहस्थेन विवेकिना ॥११७॥

અર્થઃ—હે યુધિષ્ઠિર ? ! આ દુનિયામાં રાત્રિના સમયમાં પાણી પણ પીવું યોગ્ય નથી, અને તેમાં પણ તપસ્વીજનોએ, તથા વિવેકવાળા ગૃહસ્થ લોકોએ તો ખાસ વિશેષે કરીને નહી પીવું

ताम्बूलं सूक्ष्मवस्त्राणि, स्त्रीकथेन्द्रियपोषणम् ।
दिवा निद्रा सदा क्रोधो, व्रतिनां पतितानि षट् ॥

અર્થઃ—તાંબૂલનું ભક્ષણ, બારીક વસ્ત્રોનું પહેરવું, સ્ત્રીઓની કથા વાર્તાઓ કરવી, ઇંદ્રિયોને પોષવી, દિવસે નિદ્રા લેવી, અને નિરંતર ક્રોધનું સેવન કરવું, એ છ બાબતો વ્રતિઓના વ્રતને હણે છે

सुगन्धद्रव्यमासनं वस्त्रं, ताम्बूलं स्नानमर्दनम् ।
दन्तकाष्ठं सुगन्धं च, ब्रह्मचर्यस्य दूषणम् ॥ ८८ ॥

અર્થઃ—કોમળ શય્યા, મૃદુ આસન, અને અતિ બારીક વસ્ત્ર, તાંબૂલ, સ્નાન મર્દન, દાતણ તથા અત્તર ફુલેલ, ઉપરોક્ત રીતે બ્રહ્મચર્યને દૂષિત કરનારી છે.

शृंगारमदनोत्पादं, स्नातस्नानं प्रकीर्तितम् ।
स्नातस्नानं परित्यज्य, नैष्ठिकैर्व्रतधारिभिः ॥ ८९ ॥

અર્થઃ—જે શરીરની સ્નાનને શૃંગાર સહિત મદનને પ્રદીપ્ત કરનાર મહાન પુરુષોએ કહ્યું છે, તેથી બ્રહ્મચારી પુરુષોએ તેનો ત્યાગ કર્યો છે.

ब्रह्मचर्येण शुद्धस्य, सर्वभूतहितस्य च ।

થએલું જળ પીવું, સત્યથી પવિત્ર થએલું વચન બોલવું તેમજ મનથી પવિત્ર થએલું આચરવું.

कामरागमदोन्मत्ताः, स्त्रीणां ये वशवर्तिनः ।
न ते जलेन शुध्यन्ति, स्नातास्तीर्थशतैरपि ॥१२४॥

અર્થઃ-કામરાગથી મદોન્મત્ત થએલા પુરૂષો સ્ત્રીઓના તાબેદાર બની રહે છે, અને તેઓ સેંકડો તીર્થોમાં પવિત્ર જળમાં સ્નાન કરે તોપણ શુદ્ધ થતા નથી.

नोदकक्लिन्नगात्रोऽपि, स्नात इत्यभिधीयते ।
स स्नातो यो दमस्नातः, स बाह्याभ्यन्तरः शुचिः ॥१२५

અર્થઃ-ફક્ત પાણી માત્રથી ભીંજાએલો માણસ સ્નાન કરેલો ગણાતો નથી, પરન્તુ જેણે ઇંદ્રિયોને દમી છે, તેજ ખરો સ્નાન કરનારો છે, અને તેજ બાહ્ય તથા અન્તરથી પવિત્ર છે.

निगृहीतेन्द्रियद्वारो, यत्रैव निवसते मुनिः ।
तत्र तत्र कुरुक्षेत्रं, नान्यत्र पुष्करं जनाः ॥१२६॥

અર્થઃ-જેમણે ઇંદ્રિયોનાં દ્વારો પોતાના કબજે કર્યાં છે, એવા મહાત્મા જ્યાં જ્યાં રહે છે ત્યાં ત્યાં કુરૂક્ષેત્ર છે, તેમજ હે લોકો ! પુષ્કર તીર્થ પણ તે સિવાય અન્ય સ્થળે નથી.

पदे पदे यज्ञफलं, प्रस्थितस्य युधिष्ठिर ! ॥९०॥

અર્થ.-હે યુધિષ્ઠિર ! બ્રહ્મચર્યના પાળવા થકી શુદ્ધ અને સમસ્ત પ્રાણીઓનું હિત કરનાર બ્રાહ્મણને પગલે પગલે યજ્ઞનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે

एकरात्र्युषितस्यापि, या गतिर्ब्रह्मचारिणः ।
न सा क्रतुसहस्रेण, वक्तुं शक्या युधिष्ठिर ! ॥९१॥

અર્થ.-હે યુધિષ્ઠિર ! ! ફક્ત એક રાત્રી માત્ર પણ બ્રહ્મચર્ય પાળનારની જેમ ઉત્તમગતિ થાય છે, તે હજાર યજ્ઞની સાથે પણ સરખાવી શકાય તેમ નથી અર્થાત્ તેથી વિશેષ છે

चत्वार एकतो वेदा, ब्रह्मचर्यं तु एकतः ।
एकतः सर्वपापानि, मद्यमांसं च एकतः ॥९२॥

અર્થઃ-એક તરફ ચાર વેદો, અને એક તરફ બ્રહ્મચર્ય, એક બાજુ સર્વે પાપો, અને એક બાજુએ મદિરા તથા માંસ, એ સરખા છે.

नैष्ठिकं ब्रह्मचर्यं तु, ये चरन्ति सुनिश्चिताः ।
देवानामपि ते पूज्याः, पवित्रं मंगलं तथा ॥९३॥

सर्वेषामेव शौचाना,-मर्थ-शौचं विशिष्यते ।
यो ऽर्थेषु शुचिः स शुचि,-र्नर्मदावारिभिः शुचिः॥

અર્થઃ-સમગ્ર શુચિઓમા અર્થશુચિ વિશેષ છે, માટે જે પુરૂષ અર્થોમા પવિત્ર થએલો છે, તેને પવિત્ર નર્મદાના પાણીથી પવિત્ર થએલો જાણવો.

અણગળ પાણીનું પ્રકરણ.

संवत्सरेण यत्पापं, कैवर्तस्य हि जायते ।
एकाहेन तदाप्नोति, अपूतजलसंग्रही ॥ १२८ ॥

અર્થઃ-જેટલું પાપ એક વર્ષે મચ્છીમારનું થાય છે, તેટલું પાપ એક દિવસ અણગળ પાણી પીનારને થાય છે- (લાગે છે).

यः कुर्यात्सर्वकर्माणि, वस्त्रपूतेन वारिणा ।
स मुनिः स महासाधुः, स योगी स महाव्रती ॥१२९

અર્થઃ-જે માણસ વસ્ત્રથી ગળેલા પાણીવડે સર્વ કાર્યો કરે છે, તે માણસનેજ મુનિ, મહાસાધુ, યોગી તથા મહાવ્રતધારી જાણવો, અર્થાત્ ગળેલુ પાણી વાપરવાથી ઘણો લાભ થાય છે.

અર્થ.-જે બ્રાહ્મણો નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચર્ય પાળે છે, તેઓ દેવતાઓને પણ પૂજવા લાયક થાય છે, અર્થાત્ તેમની દેવતાઓ પણ પૂજા કરે છે, અને તેઓ અતિ પવિત્ર મંગળરૂપ બને છે.

शीलानामुत्तमं शीलं, व्रतानामुत्तमं व्रतम् ।
ध्यानानामुत्तमं ध्यानं, ब्रह्मचर्यं सुरक्षितम् ॥९४॥

અર્થઃ-ઉત્તમ પ્રકારે પામેલું બ્રહ્મચર્ય, સમગ્ર શીલોમાં ઉત્તમ શીળરૂપ છે, તથા સમગ્ર વ્રતોમાં ઉત્તમ વ્રત છે, અને સર્વે પ્રકારના ધ્યાનોમાં ઉત્તમ ધ્યાનભૂત છે.

पुत्रदारकुटुंबेषु, सक्ताः सीदंति जंतवः ।
सरःपंकार्णवे मग्ना, जीर्णवीर्या गजा इव ॥ ९५ ॥

અર્થઃ-પુત્ર, સ્ત્રી અને કુટુંબને વિષે આસક્ત થએલા જીવાત્માઓ, જળ વિનાના તળાવના કાદવરૂપ સમુદ્રમાં ડુબેલા, તેમજ જરા અવસ્થાના જોરથી જીર્ણ થઈ ગયું છે વીર્ય જેમનું, એવા હસ્તિઓની માફક અતિ કલેશ પામે છે.

મહાભારતના શાંતિપર્વમાં જણાવેલા ક્રોધના સ્વરૂપનું પ્રકરણ.

क्रोधः परितापकरः, सर्वस्योद्वेगकारकः ।
वैरानुषंगिकः क्रोधः, क्रोधः सुगतिनाशकः ॥९६॥

चित्तं रागादिभिः क्लिष्टं, अलीकवचनैर्मुखम् ।
जीवघातादिभिः कायः, तस्य गंगा पराङ्मुखी ॥१३०॥

અર્થ - જેનું ચિત્ત રાગાદિ દોષોથી કિલષ્ટ થએલું છે, તેમજ જેનું મુખ અસત્ય ભાષણોથી અપવિત્ર થએલું છે, તથા જેની કાયા જીવહિંસા કરવાથી અપવિત્ર થએલી છે, તેના પાપોથી ગંગા નદી ઉલટા મુખવાળી રહે છે.

चित्तं शमादिभिः शुद्धं, वदनं सत्यभाषणैः ।
ब्रह्मचर्यादिभिः कायः, शुद्धो गंगां विनापि सः ॥१३१॥

અર્થ - જેનું ચિત્ત શમતા આદિ ગુણોથી અતિ પવિત્ર થએલું છે, તેમજ જેનું મુખ સત્ય વાણીથી શુદ્ધ થએલું છે, તથા જેનું શરીર બ્રહ્મચર્યાદિ ગુણોથી પવિત્ર થએલું છે, તે માણસ ગંગા વિના પણ અતિ નિર્મળ થાય છે અર્થાત્ મહાત્મા માણસ તે પવિત્ર છે.

इतरत् स्थावरं तीर्थं, त्रिविधं जंगमं तथा ।
[illegible] स्थावरं [illegible] ॥१३२॥

અર્થ - [illegible] અને [illegible] છે, અને તેમાં [illegible]

अहिंसा सत्यमस्तेयं, ब्रह्मचर्यापरिग्रहाः ।
भैक्ष्यवृत्तिरता ये च, सत्तीर्थं जंगमं स्मृतम् ॥१३३॥

અર્થ.-અહિંસા, સત્ય, ચોરીનો ત્યાગ, બ્રહ્મચર્ય, અપરિગ્રહ, તથા ભિક્ષાવૃત્તિમ સાવધાન થએલા જેઓ છે, તેવા સતપુરૂષો જંગમતીર્થ કહેવાય છે.

अगाधे विमले शुद्धे, सत्यशीलसमे हृदि ।
ज्ञातव्यं जंगमं तीर्थं, ज्ञानार्जवदयापरैः ॥१३४॥

અર્થઃ-અગાધ, નિર્મળ શુદ્ધ, તથા સત્ય, શીળ અને સમતારૂપ હૃદય અને છતે જ્ઞાન, આર્જવ અને દયામાં તત્પર થએલા માણસોએ જંગમતીર્થ જાણવું

(इन्द्रवज्रावृत्तम्)

आचारवस्त्रांतरगालितेन,
सत्यप्रयत्नक्षमशीतलेन ।
ज्ञानांबुना स्नाति च यो हि नित्यम् ।
किं तस्य भूयात्सलिलेन कृत्यम् ॥१३५॥

અર્થઃ-આચારરૂપી વસ્ત્રથી ગાળેલા, તેમજ સત્ય પ્રયત્ન અને ક્ષમાથી શીતળ થએલા જ્ઞાનરૂપી પાણીથી જે નિરંતર

સ્નાન કરે છે, તેમને જળના સ્નાનનું શું પ્રયોજન હોય? અર્થાત્ કંઇપણ પ્રયોજન ન હોય.

(अनुष्टुप्वृत्तम्)

इदं तीर्थमिदं तीर्थं, ये भ्रमन्ति तमोवृताः ।
येषां नाम्ना च तीर्थं हि, तेषां तीर्थं निरर्थकम् ॥१३६

અર્થઃ-આ તીર્થ, આ તીર્થ, એવી રીતે જે માણસો અજ્ઞાનથી આચ્છાદિત થયા થકા તીર્થોમાં ભમે છે, તેમજ જેઓને ફક્ત નામરૂપજ તીર્થ છે, તેઓનું તીર્થ નિરર્થક છે.

न मृत्तिका नैव जलं, नाप्यग्निः कर्मशोधनम् ।
शोधयंति बुधाः कर्म, ज्ञानध्यानतपोजलैः ॥१३७॥

અર્થઃ-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? માટી, પાણી, તથા અગ્નિ પણ કર્મરૂપી મેલને ધોવાને સમર્થ નથી, તેથી ડાહ્યા માણસો તો જ્ઞાન, ધ્યાન અને તપરૂપી પાણીથી કર્મરૂપી મેલને નિરંતર ધોવે છે.

अशुचिः पापकर्मा यः, शुद्धकर्मा भवेन्मुनिः ।
तस्मात्सर्वात्मकं शौचं,-मन्यच्छौचं निरर्थकम् ॥१३८

અર્થઃ-અપવિત્ર, તથા પાપકર્મ કરનારો એવો પણ મુનિ, જ્ઞાન, ધ્યાન અને તપથી શુદ્ધ કર્મવાળો થાય છે, તે

અર્થ:-કોઈક માણસ રત્નોથી ભરેલી પૃથ્વી બ્રાહ્મણો પ્રત્યે દાન કરે, તેમજ કોઈક માણસ એક જીવને જીવિતદાન આપે, તે બન્નેનું સરખુ ફળ નથી. અર્થાત્ જીવિતદાન સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે.

जंबूद्वीपं सरत्नं तु, दद्यान्मेरुं सकांचनम् ।
यस्य जीवदया नास्ति, तस्य सर्वं निरर्थकम् ॥१६३॥

અર્થ:-રત્ન સહિત જંબુદ્વીપ તેમજ સુવર્ણ સંયુક્ત મેરૂ પર્વતનું દાન આપે, પણ જેને જીવદયા નથી, તેનું તે સમગ્ર દાન નિરર્થક જ છે

अस्थि वसति रुद्रश्च, मांसे वसति केशवः ।
शुक्रे वसति ब्रह्मा च, तस्मान्मांसं न भक्षयेत् ॥१६४॥

અર્થ:-હાડકામાં શિવ, માંસમાં વિષ્ણુ, તથા વીર્યમાં બ્રહ્મા વસે છે, માટે માંસ ભક્ષણ કરવું નહિ.

तिलसर्षपमात्रं तु, मांसं यो भक्षयेन्नरः ।
निरयान्नरकं याति, यावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥१६५॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર! જે માણસ એક તલ અથવા સરસવ જેટલું પણ માંસ ભક્ષણ કરે છે; તે માણસ જ્યાં ચંદ્ર અને સૂર્ય વર્તે છે ત્યાં સુધી નરકે જાય છે.

કારણથી કર્માત્મક પવિત્રપણું ધારણ કરવું, તે સિવાય અન્ય શુચિપણું નિરર્થક છે.

समता सर्वभूतेषु, मनोवाक्कायनिग्रहः ।
पापध्यानकषायाणां, निग्रहेण शुचिर्भवेत् ॥१३९॥

અર્થઃ-સમગ્ર પ્રાણીઓમા સમતા, તથા મન, વચન અને કાયાનો નિગ્રહ, તેમજ આર્ત, રૌદ્રધ્યાન અને કષાયોના ત્યાગથી પ્રાણી પરમ પવિત્ર થાય છે.

अनेकानि सहस्राणि, कुमारब्रह्मचारिणाम् ।
दिवं गतानि विप्राणा-मकृत्वा कुलसंततिम् ॥१४०॥

અર્થઃ-વળી હે યુધિષ્ઠિર ! ! બ્રાહ્મણોના હજારો બ્રહ્મચારી કુમારો પુત્રોત્પત્તિ કર્યા સિવાય પણ દેવલોકમા ગએલા છે.

यस्य चित्तं द्रवीभूतं, कृपया सर्वजंतुषु ।
तस्य ज्ञानं च मोक्षोऽस्ति, किं जटाभस्मचीवरैः॥१४१

અર્થઃ-વળી હે યુધિષ્ઠિર ! ! જેનુ ચિત્ત સર્વે પ્રાણીઓમા દયાથી ભીંજાએલું છે, તેને જ્ઞાન તથા મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે; માટે જટા, ભસ્મ, અને વસ્ત્રથી શું થવાનુ છે ? અર્થાત્ કંઇ નહિ.

अग्निहोत्रं वने वासः, स्वाध्यायो दानसत्क्रिया ।
तान्येवैतानि मिथ्यास्यु,-र्यदि भावो न निर्मलः ॥१४२

અર્થઃ-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જો ભાવ નિર્મળ ન હોય તો અગ્નિહોત્ર, વનવાસ, શાસ્ત્રાભ્યાસ, દાન, તથા ઉત્તમ ક્રિયા એ સમગ્ર નિરર્થક છે.

તપસ્યાનુ પ્રકરણ.

(वंशस्थवृत्तम्)

वने ऽपि दोषाः प्रभवंति रागिणाम्,
गृहे ऽपि पंचेंद्रियनिग्रहस्तपः ।
अकुत्सिते कर्मणि यः प्रवर्त्तते,
निवृत्तरागस्य गृहं तपोवनम् ॥ १४३ ॥

અર્થઃ-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? રાગવાળા માણુસોને તો વનમાં પણુ દોષોની ઉત્પત્તિ થાય છે, અને જે માણુસ ઘરમાં રહીને પણુ ઇંદ્રિયોને કબજામા રાખે છે, તે તેનો તપજ છે, માટે જે ઉત્તમ કાર્યમા પ્રવૃત્તિ કરે છે, તથા જેણે રાગનો ત્યાગ કરેલો છે, તેને ઘર પણુ તપોવન સમાનજ છે.

(उपेंद्रवज्रावृत्तम्)

न शब्दशास्त्राभिरतस्य मोक्षो, न चैव रम्यावसथप्रियस्य

અર્થઃ-વળી હે યુધિષ્ઠિર ! જેઓ વ્રતધારી હોય તેઓને બ્રાહ્મણ જાણવા; જેઓ શસ્ત્ર ધારણ કરનારા હોય તેઓને ક્ષત્રિય જાણવા; તેમજ જેઓ ખેતીનું કામ કરનારા હોય તેઓને વૈશ્ય જાણવા; અને નોકરી ચાકરી કરનારાઓને શૂદ્ર જાણવા. એ પ્રકારે વર્ણભેદ છે.

ब्रह्मचर्यतपोयुक्ताः, समपाषाणकांचनाः ।
सर्वभूतदयायुक्ता, ब्राह्मणाः सर्वजातिषु ॥ १७४ ॥

અર્થઃ-બ્રહ્મચર્ય તથા તપયુક્ત તેમજ સમાન છે પાષાણ તથા સુવર્ણ જેમને, તથા સમગ્ર પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયાવાળા, એવા સર્વે જાતિઓમા બ્રાહ્મણો થાય છે (હોય છે).

शूरा वीराश्च विक्रांता, बह्वारंभपरिग्रहाः ।
संग्रामकरणोत्साहाः, क्षत्रियाः सर्वजातिषु॥१७५॥

અર્થઃ-શૂરવીર, વિક્રાળ, ઘણા આરંભ પરિગ્રહવાળા, તથા રણસંગ્રામના કાર્યમાં ઉમંગી, એવા સર્વે જાતિઓમાં ક્ષત્રિઓ હોય છે. (થાય છે.)

पंडिताः कुलजा दक्षाः, कलाकौशलजीविनः ।
कृषिकर्मकराश्चैव, वैश्यास्ते सर्वजातिषु ॥ १७६ ॥

અર્થઃ-પંડિત, કુલિન, ડાહ્યા, કળાના કુશળપણાથી આ-

न भोजनाच्छादनतत्परस्य, न लोकचित्तग्रहणे रतस्य ॥

અર્થ.—વળી હે યુધિષ્ઠિર!! શબ્દ શાસ્ત્ર (વ્યાકરણમાં) આસક્ત બનેલાને, તેમજ મનોહર બંગલા, હવેલી, બાગ અને આનન્દપ્રદ મિત્ર છે જેને એવા માણસને, તેમજ નાના પ્રકારના ભોજન અને વિધવિધ જાતના વસ્ત્રોમાં તત્પર થએલાને, તથા જનમન રંજન કરવામાં મસ્ત થએલાને, કોઈપણ રીતે મોક્ષ પ્રાપ્ત થતો નથી અર્થાત્ ભાવની શુદ્ધિ વિના ઉપરોક્ત કાર્ય યોગ્ય નથી.

(अनुष्टुब्वृत्तम्)

श्वपाकीगर्भसंभूतः, पराशरमहामुनिः ।
तपसा ब्राह्मणो जात,-स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥१४२॥

અર્થ.—વળી હે યુધિષ્ઠિર! ચંડાલણીના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થએલા પરાશર નામના મહામુનિ તપસાથી બ્રાહ્મણ થયા, માટે તેમાં (બ્રાહ્મણ બનવામાં) જાતિનું કંઈપણ કારણ નથી.

कैवर्तीगर्भसंभूतो, व्यासो नाम महामुनिः ।
तपसा ब्राह्मणो जात,-स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥१४३॥

અર્થ:-માછણના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થએલા વ્યાસ નામના મહામુનિ તપના પ્રભાવથી બ્રાહ્મણ થયા, માટે તેમાં પણ (બ્રાહ્મણ થવામાં) જાતિનું કંઈપણ કારણ નથી.

श्वपृगीगर्भसंभूतो, कपिशृंगो महामुनिः ।
तपसा ब्राम्हणो जात,-स्तस्माज्ञातिरकारणम् ॥१४७॥

અર્થ:-શ્વાન અને મૃગીના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થએલા કપિશૃંગ નામના મહામુનિ તપના પ્રભાવથી બ્રાહ્મણ થયા, માટે તેમાં પણ જાતિનું કંઇ કારણ નથી.

सुशुकीगर्भसंभूतः शुको नाम महामुनिः ।
तपसा ब्राम्हणो जात,-स्तस्माज्ञातिरकारणम् ॥१४८॥

અર્થ:-સુશુકીના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થએલા શુક નામના મહામુનિ તપના પ્રભાવથી બ્રાહ્મણ થયા, માટે તેમાં પણ જાતિનું કંઇ કારણ નથી.

मंडूकीगर्भसंभूतो, मांडुक्यश्च महामुनिः ।
तपसा ब्राम्हणो जात,-स्तस्माज्ञातिरकारणम् ॥१४९॥

અર્થ:-દેડકીના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થએલા માંડુક્ય નામના મહામુનિ તપના પ્રભાવથી બ્રાહ્મણ થયા, માટે તેમાં પણ જાતિનું કંઇ કારણ નથી.

उर्वशीगर्भसंभूतो, वशिष्ठश्च महामुनिः ।
तपसा ब्राम्हणो जात,-स्तस्माज्ञातिरकारणम् ॥१५०

त्यक्त्वा कुटुंबवासं तु, निर्ममो निःपरिग्रहः ।
सदा चरति निःसंगः, पंचमं ब्रह्मलक्षणम् ॥१८१॥

पंचलक्षणसंपूर्ण, ईदृशो यो भवेद् द्विजः ।
महांतं ब्राह्मणं मन्ये, शेषाः शूद्रा युधिष्ठिर? ॥१८२

અર્થઃ-ક્ષમા આદિ ગુણોવાળો, દંડનીતિને દૂર કરનારો, માંસભક્ષણનો ત્યાગી, તેમજ સમસ્ત પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયા ધરનારો, દેવ, નાગ, મનુષ્ય અને તિર્યંચના ભવમાં મૈથુન નહી સેવનારો, (તેઓ સાથે) તથા કુટુંબના વાસને ત્યજીને, મમતા તેમજ પરિગ્રહ રહિત તથા સર્વ સંગ રહિત વિચરનારો, એવી રીતનાં પાંચ લક્ષણો બ્રાહ્મણનાં જાણવાં; એ પંચ લક્ષણયુક્ત હોય ત્હેને હે યુધિષ્ઠિર ? હું મહાન્ બ્રાહ્મણ માનું છું, અને તેથી ઉલટી રીતે વર્તનારને હું શુદ્ર માનું છું.

रक्तीभवंति तोयानि, अन्नानि पिशितानि च ।
रात्रौ भोजनमक्तस्य, ग्रासेन मांसभक्षणम् ॥१८३॥

અર્થઃ-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? રાત્રિને વિષે પાણી પીવું તે રૂધિર પાન બરોબર છે, અને અન્નનું ભક્ષણ માંસભક્ષણ બરોબર છે, તે કારણથી રાત્રિભોજન કરનારને માંસભક્ષણનું પાપ લાગે છે.

કહ્મિથી, શરગુલ્મથી ગૌતમ, કલશથી દ્રોણાચાર્ય, તિત્તિરીથી તિત્તિરમુનિ, રેણુકાથી રામ, હરણીથી રૂષિશૃંગ, માછીથી વ્યાસ, ચંડાળણીથી પરાશરમુનિ તથા વિશ્વામિત્ર, અને ઉર્વશીથી વશિષ્ઠમુનિ ઉત્પન્ન થએલ છે, એવી રીતે તેઓને બ્રાહ્મણની જાતિ અને કુળનો અભાવ હોતે છતે પણ તેઓ ઉત્તમ બ્રાહ્મણો કહેવાએલા છે.

દાનનું પ્રકરણ.

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

क्षेत्रं यंत्रं प्रहरणवधूलांगलं गोतुरंगं,
धेनुर्गन्त्री द्रविणतरवो हर्म्यमन्यच्च चित्रम् ।
यत्सारम्भं जनयति-मनो रत्नमालिन्यमुच्चैः,
तादृग् दानं सुगतिकृतये नैव देयं जनेन ॥१६८॥

અર્થઃ—જે આરંભ સહિત, તથા મનરૂપી રત્નને પ્રબળ મલીનતા ઉપજાવે છે, એવાં ક્ષેત્ર, યંત્ર, હથિયાર, સ્ત્રી, હળ, બળદ, ઘોડો, ગાય, ગાડી, ધન, વૃક્ષ, મહેલ, તથા બીજાં પણ વિચિત્ર પ્રકારનાં સાધનોનું દાન પુન્યને માટે કોઈ માણસે દેવું નહીં. અર્થાત્ તેવાં દાનોથી એકલું પાપજ પોષાય છે.

(अनुष्टुप्वृत्तम्)

सद्बीजमूषरे यद्व,-दुप्तं नैव प्ररोहति ।

અર્થ.-માટે હે યુધિષ્ઠિર ! ! શીળ છે તે ઉત્તમ છે, કંઈ કુળનું પ્રધાનપણું નથી, કેમકે શીળ વિનાના કુળનું શું પ્રયોજન છે ? કારણકે નીચ કુળમાં ઉત્પન્ન થએલા પણ ઘણા ધીરપુરૂષો શીળને અંગીકાર કરીને સ્વર્ગે ગએલા છે. તે કારણથી ઉત્તમ આચારોનું પાલન કરો.

શ્રુતિમાં પણ કહ્યું છે કે,-

(अनुष्टुप्वृत्तम्)

हस्तिन्यामचलो जात, उलूक्यां केशकंबलः ।
अगस्त्यो अगस्तिपुष्पात्, कौशिकः कुशसंस्तरात् ॥१५४॥
कठिनात्कठिनो जातः, शरगुल्माच्च गौतमः ।
द्रोणाचार्यस्तु कलशा,-त्तित्तिरस्तित्तिरीसुतः ॥१५५॥
रेणुका जनयद्रामं, ऋषिशृङ्गं वने मृगी ।
कैवर्तीजनयद्व्यासं, श्वपाकी च पराशरम् ॥१५६॥
विश्वामित्रं च चाण्डाली, वसिष्ठं चैव उर्वशी ।
विप्रत्वानिकृष्टभावे, स्पष्टेन मातृविजातयः ॥१५७॥

અર્થ -અચળ હાથણીથી, કેશકંબળ ઘુવડીથી, અગસ્ત્ય અગસ્તિના પુષ્પથી, કૌશિક કુશના સંથારાથી, કઠિનઋષિ

અર્થઃ—જે બ્રાહ્મણો જ્ઞાનથી, ક્રિયાથી તથા શીળથી શુદ્ધ થયેલા છે, તેમજ જેઓ ષટ્ કર્મમાં રક્ત છે, તે બ્રાહ્મણો પોતાના પદની પ્રભાવના કરનારા છે.

અતિથિ પ્રકરણ.

तपः-शीलसमायुक्तं, ब्रह्मचर्यदृढव्रतम् ।
निर्लोभं निर्मलं चैव, अतिथिं जानीतेदृशम् ॥१८८॥

અર્થઃ—તપ, શીળ અને સમતાવાળા, તથા બ્રહ્મચર્ય રૂપી દૃઢ વ્રતવાળા, નિર્લોભી, અને મમતા વિનાના માણસને અતિથિ જાણવો.

स्नानोपभोगरहितं, पूजालंकारवर्जितम् ।
उग्रतपः-शमायुक्त,-मतिथिं जानीतेदृशम् ॥ १८९ ॥

અર્થઃ—સ્નાન અને ઉપભોગ વિનાના, પૂજા અને આભૂષણે કરીને રહિત, ઉગ્ર તપવાળા, તેમજ સમતાધારક, એવા માણસને પણ અતિથિ જાણવો.

हिरण्ये रत्नपुंजे च, धनधान्ये तथैव च ।
अतिथिं तं विजानीया,-द्यस्य लोभो न विद्यते ॥१९०

અર્થઃ—સુવર્ણ, રત્નનો સમૂહ, ધન તથા ધાન્યમાં જેને લોભ હોતો નથી, તેને પણ અતિથિ જાણવો.

કપિથી, શરગુલ્મથી ગૌતમ, કલશથી દ્રોણાચાર્ય, તિત્તિરીથી તિત્તિરમુનિ, રેણુકાથી રામ, હરણીથી ઋષિશૃંગ, માછીથી વ્યાસ, ચંડાળણીથી પરાશરમુનિ તથા વિશ્વામિત્ર, અને ઉર્વશીથી વશિષ્ઠમુનિ ઉત્પન્ન થએલ છે, એવી રીતે તેઓને બ્રાહ્મણની જાતિ અને કુળનો અભાવ હોતે છતે પણ તેઓ ઉત્તમ બ્રાહ્મણો કહેવાએલા છે.

દાનનું મહત્વ.

(मन्दाक्रान्तावृत्तम)

क्षेत्रं यंत्रं प्रहरणवधूलांगलं गोतुरंगं,
धेनुर्गन्त्री द्रविणतरवो हर्म्यमन्यच्च चित्रम् ।
यत्सारम्भं जनयति-मनो रत्नमालिन्यमुच्चैः,-
स्तात्तद् दानं सुगतिकृतये नैव देयं जनेन ॥२६८॥

અર્થઃ-જે આરંભ સહિત, તથા મનરૂપી રત્નને પ્રબળ મલીનતા ઉપજાવે છે, એવા ક્ષેત્ર, યંત્ર, હથિયાર, સ્ત્રી, હળ, બળદ, ઘોડા, ગાય, ગાડી, ધન, વૃક્ષ, મહેલ, તથા બીજાં પણ વિચિત્ર પ્રકારના સાધનોનું દાન પુન્યને માટે કોઈ માણસે દેવું નહી. અર્થાત્ તેવાં દાનોથી એકલું પાપજ પોષાય છે.

(अनुष्टुपवृत्तम)

सुबीजमुषरे यद्व,-दुर्वा नैव प्ररोहति ।

तिथिपर्वोत्सवाः सर्वे, त्यक्ता येन महात्मना ॥
अतिथिं तं विजानीया-च्छेषमभ्यागतं विदुः ॥१०१॥

અર્થઃ-તિથિ, પર્વ અને સર્વે પ્રકારના ઉત્સવો, જે મહાત્માએ ત્યજેલા છે, તેમને અતિથિ જાણવા અને અન્યને તો મીજમાન જાણવો.

यदा न कुरुते पापं, सर्वभूतेषु दारुणम् ।
कर्मणा मनसा वाचा, ब्रह्म संपद्यते तदा ॥१०२॥

અર્થઃ-જ્યારે સમગ્ર પ્રાણીઓ પ્રત્યે, મન, વચન અને કાયાથી દારૂણ પાપ કરવામાં આવતું નથી, ત્યારે બ્રહ્મ ઉત્પન્ન થાય છે.

यदा सर्वं परित्यज्य, निःसंगो निःपरिग्रहः ।
निश्चिन्तश्चरेद्धर्मं, ब्रह्म संपद्यते तदा ॥ १०३ ॥

અર્થઃ-જ્યારે સર્વ ત્યજીને, સંગ રહિત, તથા પરિગ્રહ રહિત થયો થકો, નિશ્ચિંત થઈને પ્રાણીધર્મને આચરે, ત્યારે બ્રહ્મ ઉત્પન્ન થાય છે.

મદ્યનો ત્યાગ કરવાનું પ્રકરણ.

जीर्णाई मधु मूर्तं च, स्नेहाद्योऽपिहितं न संशयः ।

८ १० ९ ११ १३ १२
तद्दत्तं कुपात्रेषु, दानं भवति निष्फलम् ॥१५९

અર્થઃ-ખારની ભૂમિમાં વાવેલું ઉત્તમ બીજ પણ જેમ ઉગતું નથી, તેમજ કુપાત્રોને આપેલું દાન નિષ્ફળ થાય છે.

२ १ ५ ३ ४ ८ ६ ७
अपात्रे चापि यद्दानं, दहत्यासप्तमं कुलम् ।
११ ९ १० १२ १३ १४
दुग्धं हि दंदशूकाय, विषमेव प्रजायते ॥१६०॥

અર્થઃ-વળી કુપાત્ર પ્રત્યે દીધેલું દાન સાત કુળનો નાશ કરે છે, કેમકે સર્પને આપેલું દુધ ઝેરજ થાય છે.

१ २ ३ ८ ४ ६ ७ ५
यथा मम प्रियो ह्यात्मा, सुखमिच्छति सर्वदा ।
८ ९ १० ११ १३ १२ १४
सर्वेषामेव जीवानां, नित्यमेव सुखं प्रियम् ॥१६१॥

અર્થઃ-વળી હે યુધિષ્ઠિર? જેમ મ્હારો આત્મા મ્હને વ્હાલો છે, તથા જેમ નિરંતર સુખને ઈચ્છે છે, તેમ સમગ્ર જીવોને પણ સદોદિત સુખ પ્રિય છે.

२ ४ ५ ३ १
एवमात्मसमो भूयात्, सर्व-भूतेषु पार्थिव? ।
६ ७ ८ ९ ११ १० १२
सर्वेषामेव जीवानां, नित्यमेव सुखं प्रियम् ॥१६२॥

અર્થઃ-એવી રીતે હે યુધિષ્ઠિર? સમગ્ર પ્રાણીઓ પ્રત્યે પોતાના આત્મા સમાન ભાવ રાખવો; કારણકે સર્વે જીવાત્માઓને સદા સુખ પ્યારૂં છે.

वर्जनीयं सदा विप्रैः, परलोकाभिकांक्षिभिः ॥१०४

અર્થ:-જીવોનાં ઈંડાવાળું, તથા મહા દુષ્ટ, એવું મધ ખરેખર મ્લેચ્છોથી એઠું થએલું જાણવું, તે કારણથી પરલોકના અર્થી બ્રાહ્મણોએ નિરંતર તેનો ત્યાગ કરવો.

यो ददाति मधु श्राद्धे, मोहितो धर्मलिप्सया ।
स याति नरकं घोरं, खादकैः सह लंपटैः ॥ १०५ ॥

અર્થઃ-જે માણસ મોહિત થયો થકો, ધર્મની ઇચ્છાથી શ્રાદ્ધ ક્રિયામાં મધનું દાન આપે છે, તે લંપટ એવા ખાનારાઓ સહિત ભયંકર નરકમાં જાય છે.

मेदमूत्रपुरीषाद्यं, रसाद्यैर्विधृतं मधु ।
छर्दिलालामुखमंश्रावं,-स्भक्ष्यं ब्राह्मणैर्मधु ॥ १०६ ॥

અર્થ:-ચરબી, મૂત્ર, તથા વિષ્ઠાદિકના રસથી મેળવેલું, તથા મધમાખીના મુખમાંથી લાળ તરીકે ઝરેલું, એવું મધ બ્રાહ્મણોએ ભક્ષણ કરવું નહિ.

કંદમૂળ પ્રકરણ.

नीलिकां चापयेत्स्तु, मूलकं भक्षयेत्तु यः ।
न तस्य नरकोत्तारो, यावच्चंद्रदिवाकरौ ॥१०७॥

અર્થ.-જે માણસ ગળી વાવે છે, તથા કંદમૂળનું ભક્ષણ કરે છે, તે માણસ ચંદ્ર સૂર્યની સ્થિતિ પર્યંત નરકમાંથી નિકળી શકતો નથી.

वरं भुक्तं पुत्रमांसं, न तु मूलकभक्षणम् ।
भक्षणान्नरकं गच्छेद्, वर्जनात्स्वर्गमाप्नुयात् ॥१९८॥

અર્થઃ-હે યુધિષ્ઠિર ! પુત્રનું માંસ ખાવું સારૂં, પણ કંદમૂળનું ભક્ષણ કરવું નહિ, કેમકે, કંદમૂળના ભક્ષણથી નરકમાં જવાય, અને તેના ત્યાગથી સ્વર્ગમાં જવાય છે

यस्मिन् गृहे भुवे कंद,-मूलकं पच्यते जनैः ।
श्मशानतुल्यं तद्वेश्म, पितृभिः परिवर्जितम् ॥१९९॥

અર્થ.-જે ઘરમાં માણસો કંદમૂળ પચાવે છે, તે ઘરને સ્મશાનતુલ્ય જાણવું, અને તેનું ઘર પિતૃઓથી પણ ત્યક્ત એવું હોય છે.

यस्तु वृंताककालिंग,-तिलकालांबुभक्षकः ।
अंतकाले स मूढात्मा, नरकंगो युधिष्ठिर ! ॥२००॥

અર્થઃ-જે માણસ વૃંતાક (રીંગણાં), કાલિંગડ, તલ, અને કાલાંબુને ભક્ષણ કરનારો છે, તે મૂઢ માણસ, હે યુધિષ્ઠિર ! અંત સમયે નરકમાં ગમન કરે છે.

॥ इत्याचार्यश्रीजयशेखरसूरिणोद्धृतो धर्मसर्वस्वाधिकारो
सभाषान्तरयुतः समाप्तः ॥

श्रीमदभिनन्दनस्तवनम् ॥ ४ ॥

(द्रुतविलम्बितवृत्तम्)

विकसदम्बुजलोचनरोचनो-विशदशारदचन्द्रसमाननः ।
विमलतत्त्वगुणोऽस्त्वभिनन्दनो-जयकरो जगतीसदनानिधिः ॥१॥
मिथुनराशिगतः शुभतिथिप्रदो-शुभकरोऽजनयोनिरयोनिवः ।
अपगताधिगणोऽविधायको-निखिलभव्यजनाखिलरागहर्ता ॥२॥
हरिणनामगुणाङ्कजनभूषित-प्रवरतोरणधार्मिकविराजित ।
जगतिशाश्वतसिद्धिविधायकं, स्वहृदि निश्चलतां नदिशेऽद्य मे ॥३॥
प्रवरसंवरभूमिपतेःसुत ! सकलसुरासुरमानवपूजितः ।
शरणमस्तु पदं तव निर्मलं, मम गुणाकरसौख्यनिकेतनः ॥ ४ ॥
सकलं परमात्म ! सेवकं, विषयदायक मन्दरसाम्पद ।
भवभयाऽभयदायक सद्गुणा, वयनजन्य रयास्पृहास्पदे ॥ ५ ॥

श्रीसुमतिनाथस्तवनम् ॥ ५ ॥

[illegible]

शुद्धध्यानसमाधिरेखे-त्वरन्तपतनया, सच्छासनार्धाद
ध्यायन्तःशान्तरसा-सुकृतपूर्णमहित, हे सन्मतिस्वामिन् ।

ગહુંળી.

પોદીલા તે કીદાં થશે લાગ્યારે, વરના વાધા ભીંજાણા—એ દેશી.

સુખસાગર સુખકારીરે–સુણો સજનિ મ્હારી.

વન્દિએ ઉહ્લાસ વધારીરે–સુણો સજનિ મ્હારી.

ગુર્જર દેશ ગુણે કરી ગાજે–પાટણપુર જ્યાં રાજેરે. સુણો.
પ્રાગ્વાટવંશ ભૂષણ ગુરૂ કહીએ–નામથી નવનિધ લહીએરે. સુણો.
માતા પતિવ્રતા જડાવ બાઈ–પિતા આલમચંદ ભાઈરે. સુણો.
ગચ્છધુરંધર ગુરૂ રવિસાગર–મુનિગણ માંહિ દિવાકરરે. સુણો.
સાંભળી શુદ્ધ ગુરૂજીની વાણી–વૈરાગ્ય દિલમાં આણીરે. સુણો.
ભરયૌવનમાં સંયમ વરીયા–નિત્ય કરે શુદ્ધ કિરિયારે. સુણો.
હિમ્મતધારી બાલ બ્રહ્મચારી–કામસેનાને સંહારીરે. સુણો.
મહાવ્રત પાળે પાપને ગાળે–દોષો ગોચરીના ટાળેરે. સુણો.
મમતા માયાને મનથી ત્યાગી–અન્તરમા રઢ લાગીરે. સુણો.
સુમતિ સખીના બન્યા ગુરૂરાગી–શુદ્ધ ચેતના ઘટ જાગીરે. સુણો.
દયાના દરિયા બહુ ગુણ ભરીયા–સમતા વધૂને વરિયારે. સુણો.
ક્ષમાના સાગર નિત્ય ઉજાગર–પૂર્ણાનન્દના આકરરે. સુણો.
ગુરૂભક્તિ ઘણા ભાવથી કીધી–અનુભવ પ્યાલી પીધીરે. સુણો.
તપ જપ ધ્યાન સમાધિ કરતા–ઈર્યા સહિત પગ ધરતારે. સુણો.
વિના પ્રમાદે સદા વિચરતા–ભવ્ય જીવો જોઈ ઠરતારે. સુણો.
વર્ષ છવીશ સુધી સંયમ પાળી–ઇન્દ્રિયો દમી દેહ ગાળીરે. સુણો.
સ્વર્ગારોહણ રાજનગરમાં કીધું–પારાવાર સુખ લીધુંરે. સુણો.
ગુરૂ હવે એ કયાં મળશે–ભવના ફેરા જેથી ટળશેરે. સુણો.

[illegible]-[illegible]मार्भोजयुग्मे, .
[illegible]मनुमानो, मायो [illegible] ।
[illegible]-[illegible]
[illegible], [illegible] ॥ ५ ॥

श्रीसंभवनाथस्तवनम् ॥ ३ ॥

(उपजातिवृत्तम्)

[illegible] ।
[illegible] ॥ १ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ३ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ४ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ५ ॥

ગહુંળી.

આવ્યુ ગયો સાત ગુણિયલ ગજવો—એ દેશી.

રવિ પેરે રાજતા રવિસાગર, રહેતા આત્મદશામાં ઉજાગર.—રવિ૦
બાલ બ્રહ્મચારી ગુરૂ રાય, સેવે સુરનર જેહના પાય,
ગુરૂ વન્દતા પાપો પલાય—રવિ૦
રૂડા રઘાજી નામે છે તાત, માયાજી માણેકાર બાઈ માત,
રૂડી જાતે રૂડી પટે ભાત—રવિ૦
સંવેગી સકલ શિરતાજ, નિત્ય સાધતા આતમ કાજ,
એવા નેમિસાગર ગુરૂરાજ—રવિ૦
રાજનગરમા ગુરૂજી મળીયા, સંશય સહુ મનના ટળીઆ,
અતિ હેતે ગુરૂ મહ હળિયા—રવિ૦
છોડી સંસારની બધી માયા, જાણીને અનિ કારમી કાયા,
બન્યા રવિસાગર મુનિરાયા—રવિ૦
કર્યો વિષય વિભાવનો ત્યાગ, ટાળ્યો પંચ પ્રમાદથી રાગ,
માર્યો મોહ રૂપી મહા નાગ—રવિ૦
જ્ઞાન ધ્યાનમા નિશદિન રહેતા, ઉપસર્ગ સકળ મન સહેતા,
નિત્ય અનુભવ આનંદ લેના—રવિ૦
તપ જપ કરવામ પુરા, શુદ્ધ ક્રિયા કરવામાં શૂરા,
પાપ કામોથી રહેતા દૂરા—રવિ૦
વૃત લીધેલા નિર્મળ પાળે, નિજ અન્તર્ ભાવ ઉજાળે,
પર પ્રણતિને દૂર ટાળે—રવિ૦

[illegible] ॥ ४ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

શુભ સંયમ સાધન કરતા, વાયુ પેરે ગુરૂજી વિચરતા,
વેગે ભવસાગરને તરતા-રવિ૦

શાન્ત દાન્ત સદા વૈરાગી, નિજ આત્મદશા ઘટ જાગી,
બન્યા શિવ રમણીના રાગી-રવિ૦

દશવિધ યતિધર્મને ધરતા, રાગદ્વેષને દૂરે કરતા,
દેખી પાખંડી મદ પરિહરતા-રવિ૦

પંચસમીતિ ગુપ્તિ ત્રણ ધારી, દૂરે કીધી કુબુદ્ધિ કુનારી,
પ્રીતિ લાગી સુમતિ સંગસારી-રવિ૦

વર્ષ સુડતાલીશ લગી સારૂં, ચારિત્ર અખંડિત પાળ્યું,
દીધું દુર્ગતિ દ્વારે તાળું-રવિ૦

મહેસાણામાં સ્વર્ગે સિધાવ્યા, અજીત ગુરૂ આનંદે ગાયા,
મ્હારા મનડામાં એ ગુરૂ ભાવ્યા-રવિ૦

सन्तोषस्वादुभोज्यं, श्रुतरसनतया, स्वादयन्तःप्रकामं
शुद्धांबुद्धिमदयो-त्सुमतिजिनवरो-भक्तिराजज्जनेभ्यः॥१॥

वैमानंभूरिमानं, प्रवरगुणयुतो-निर्गुणश्रीर्जयन्तं
सन्त्यज्यस्फीतकीर्त्तिः,स्थितिमभयकरीं, योभुविस्वीचकार।
विख्यातोयस्यतीर्थे-ङ्करसुमतिविभो-राक्षमाख्योगणश्च,
तद्ध्यानंसिद्धिकारं, जनशुभमतिदं, केवलंराधनीयम् ॥२॥

तीर्थाधीशःसमस्ति, क्षपितपरगति मेघभूपात्मजोमे,
जीमूताभासमानः, ममसुहृदसुहृ-न्मानमेमानहीने ।
तस्मात्त्वंद्विपवन्द्ये ? प्रशमनमनघो-नेष्यतिक्रूरकर्मन् ?
सद्यःसंसारदावाऽ-नलगतजनताऽऽ-नन्दसन्दोहदायी ॥३॥

नक्षत्रक्षेत्रवृद्धि-र्भवतिभुवनगा, यत्पदाम्भोजलक्ष्म्या
शान्तादुर्दान्तभावाः, परमपदुतर-ज्ञानभाग्यत्प्रभावात् ।
योनिर्मप्राप्तभाग्यो-व्यरूचदतिविभा, वर्द्धयन्वृद्धशील-
स्तदेवदेवबन्द्यं, सुमतिजिनमहं, प्रार्थये प्रार्थनाभिः ॥४॥

भ्राजत्सौवर्णवर्णो-गजरिपुतुलनां, धारयन्मामकीने-
चित्तारामे निशाले, निवसतिसुमतिः, सर्वदासर्वपूज्यः ।
तस्मात्त्वंदुष्टराग-द्विपकुलगमनं, देशमन्यं विचिन्त्य
सन्तान्निष्ठान्तिपत्र, क्षणमपिरमति नोमनामेवशम्या ॥५॥

शास्त्रविशारद जैनाचार्य योगनिष्ठ श्रीमत्सद्गुरु श्री-
बुद्धिसागरसूरि चरणकमलेभ्यो नमः।

श्री चतुर्विंशति जिन स्तवन संग्रहः

प्रणम्य पादाम्बुजमात्मसमभो, गुरोश्च मुद्राश्रुतदेवता तथा ।
मनोभिरम्यकं जिनभक्तिसंभृतो, जिनेश्वराणां स्तुतिमात्मसिद्धये॥१

श्रीमदादिनाथस्तवनम् ॥१॥

(शार्दूलविक्रीडितम्)

श्रीमद्देवनगनतोत्तमपदाम्भोजद्वयः सिद्धिदः,
श्रीसर्वार्थविमानतोऽत्रसुख-च्युत्वाऽऽगतो भूतले ।
सद्ध्यानविधानमानवगणः, शर्मावलीसद्गृहं,
श्रीनाभेयजिनेश्वरोऽस्तु सुखदो, धर्मार्थिनां प्राणिनाम् ॥१॥

श्रीपद्मप्रभस्तवनम् ॥ ६ ॥

(भुजङ्गप्रयातवृत्तम्)

प्रधानप्रभाराशिभिर्भ्राजमानः, प्रभिन्नाखिदुर्दान्तमोहप्रमादः ।
सुसीमात्मजश्रीपतिर्मेऽर्चनीयः, सदा त्वं सुरेन्द्राभिवन्द्यक्रमाब्जः ॥१
सकल्याणरत्नाकरानिःस्थानोऽप्यपद्म-प्रभो भूतले भूतलोकप्रकाशी
करोतु त्रिपापाशनाशं त्वमद्यापि निःसंशयं दिश श्रेष्ठभावेन देव ॥२॥
मनःपङ्कजे नित्यमेव त्वदीयं, स्वरूपं स्मरन्पश्यं देवयस्य ।
तमेवातिधन्यं नरं पुण्यवन्तं, त्रिलोकाधिनाथा जनानामिह लोके ॥३
वरेण्यं शरण्यं त्वदङ्घ्रिप्रभावं, प्रकामं प्रमादप्रशस्तप्रमोदः ।
कृपार्थी श्रये पद्मप्रभेशप्रभाम, महायोगिगम्यं मनोवागतीतम् ॥४॥
त्वदीयप्रभाभासुरो भासतेऽसौ-जगज्जीवनप्राकरं सावधानः ।
सदासन्वरं स्वर्गिप्राणां विभुं, पञ्जीनीशप्रदप्रभ शोभमानं ॥५

श्रीसुपार्श्वनाथस्तवनम् ॥ ७ ॥

(मोदकवृत्तम्

गुणवन्तमनन्तकलानिधिमं, पृथिवीतनुजं जनुतारतिनम् ।
स्वयमेव सदा गुरुदानरतं, परमोपदरूपविभानिरतम् ॥१॥
मुनिहृन्द्रगमानकरं प्रवरं, हृदयेपिततिर्द्विविशानशरद् ।
भवभीतिहरं नतशान्तिकरं, करदीकृतशर्मनिदर्शनकम् ॥२॥

શુભ સંયમ સાધન કરતા, વાયુ પેરે ગુરૂજી વિચરતા,
વેગે ભવસાગરને તરતા–રવિ૦
શાન્ત દાન્ત સદા વૈરાગી, નિજ આત્મદશા ઘટ જાગી,
બન્યા શિવ રમણીના રાગી–રવિ૦
દશવિધ યતિધર્મને ધરતા, રાગદ્વેષને દૂરે કરતા,
દેખી પાખંડી મદ પરિહરતા–રવિ૦
પંચસમીતિ ગુપ્તિ ત્રણ ધારી, દૂરે કીધી કુબુદ્ધિ કુનારી,
પ્રીતિ લાગી સુમતિ સંગસારી–રવિ૦
વર્ષ સુડતાલીશ લગી સારૂં, ચારિત્ર અખંડિત પાળ્યું,
દીધું દુર્ગતિ દ્વારે તાળું–રવિ૦
મહેસાણામાં સ્વર્ગે સિધાવ્યા, અજીત ગુરૂ આનંદે ગાયા,
મ્હારા મનડામાં એ ગુરૂ ભાવ્યા–રવિ૦

मतिमर्दितमोहनकर्मघनं, गुणनायकगणाधिनिनक्रमपद्मम् ।
कृतधर्मविनाऽभिनवम्भरणं, प्रणमामि नाऽभिनन्दनम्॥३॥
सुरनायकविवितजिनमार्गजिनं, कृतयोनिमुखं निभृतात्मगुणम् ।
गतरागमदं जितमोहमदं, गतदिन्दुसमाननराज्जितम् ॥४॥
कनकोत्तमकान्तगुणकान्तिधरं, वरनाभिगृहार्पितजिनवरम् ।
जिनपाभिनवाननकोऽस्थिर, प्रणमामि सुदामिनभावगुणा ॥५॥

श्रीचन्द्रप्रभस्तवनम् ॥ ८ ॥

(उपजातिवृत्तम्)

त्वत्पादपद्मार्चननोदिताय, मार्गीनजन्मान्तिककर्मराशेः ।
निःशेषमन्तं भवताग्निराशेः, प्रयान्ति पारं भवतः प्रभावात् ॥१॥
चन्द्रप्रभ ? त्वां शरणं प्रपद्ये, निर्भिन्नमायाऽनिलमःप्रकाण्ड ।
सन्तस्तरन्त्येव ननप्रभाया-दनन्यभावेनदिगेयकीर्ते ! ॥ २ ॥
अनन्तकान्तिप्रभवः सदागीः, सदाशिवः सौम्यवपुःप्रभावः ।
चन्द्रप्रभो निर्मलमानसाय, ददातु तं चन्द्रविभःप्रभुर्मे ॥ ३ ॥
उद्दामचारित्रकलानिधान, त्वदाननाम्भोजविलोकिनो मे ।
गतापदुद्भूतमनन्तशर्म, चन्द्रप्रभमौढमहोधिराज ॥ ४ ॥
स्तोत्रव्रजस्तूरयगुणप्रकारः, प्रकामसंभूतिविभासमानः ।
तनोतु सौख्यं समविश्वलोकः, पद्मप्रभो वृद्धिकरानिभर्ता ॥५॥

शास्त्रविशारद जैनाचार्य योगनिष्ठ श्रीमत्सद्गुरु श्री-
बुद्धिसागरसूरि चरणसरोजेभ्यो नमः।

श्री चतुर्विंशति जिन स्तवन संग्रहः

प्रणम्य पादाम्बुजमग्निमप्रभो, गुरोश्चभूयःश्रुतदेवतां तथा ।
तनोमिसम्यक्जिनभक्तिसंभृतो, जिनेश्वराणांस्तुतिमात्मसिद्धये॥१

श्रीमदादिनाथस्तवनम् ॥१॥

(शार्दूलविक्रीडितम्)

श्रीमद्देवरगाननोत्तमपद्मा-म्भोजद्वयःसिद्धिदः,
श्रीसर्वार्थविमाननोद्गतसुख-श्च्युत्वाऽऽगतोभूतले ।
श्रद्धाध्याननिदानमानवगणः, शर्मावलीसद्गृहं,
श्रीनाभेयजिनेश्वरोऽस्तुगुरुदो, धर्मार्थिनांप्राणिनाम् ॥१॥

श्रीसुविधिनाथस्तवनम् ॥ ९॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

लोकत्रयाभिनमनीयपदारविन्द,
लक्ष्मीपतेमकरलाञ्छितपादपद्म ।
संसारसागरभयाद्विकरालरूपा-
त्त्रायस्वमां सुविधिनाथजगत्प्रभो ! त्वम् ॥१॥

सेवापरेषु सकलेषु जनेषु नित्यं
देवा भवन्तिसकलाअपिसौम्यभावाः ।
लोकत्रयेऽविषमभाववतास्त्वयैव
संजातमस्तुनमनं तवपादयोर्मे ॥ २ ॥

सुग्रीवराजतनयप्रथितप्रभाव
भव्यात्मनां त्वमसितारकहृत्सरोजाः ।
तस्मात्त्वदीयभजनंप्रबलंवदन्ति
सत्याश्रितातिवचनाविदितप्रभावाः ॥ ३ ॥

भव्याःश्रयन्तिभवतारकशान्तिसद्म
संपेशलात्सुविधिनाथभवत्सुमूर्तेः ।
लावण्यकान्तिजननोत्तमभूमिमीश
र्विभिन्नयाऽन्यगुरुपादपद्मामयेन्दोः ॥ ४ ॥

શુભ સંયમ સાધન કરતા, વાયુ પેરે ગુરૂજી વિચરતા,
વેગે ભવસાગરને તરતા-રવિ૦
શાન્ત દાન્ત સદા વૈરાગી, નિજ આત્મદશા ઘટ જાગી,
બન્યા શિવ રમણીના રાગી-રવિ૦
દશવિધ યતિધર્મને ધરતા, રાગદ્વેષને દૂરે કરતા,
દેખી પાખંડી મદ પરિહરતા-રવિ૦
પંચસમીતિ ગુપ્તિ ત્રણ ધારી, દૂરે કીધી કુબુદ્ધિ કુનારી,
પ્રીતિ લાગી સુમતિ સંગસારી-રવિ૦
વર્ષ સુડતાલીસ લગી સારૂં, ચારિત્ર અખંડિત પાળ્યું,
દીધું દુર્ગતિ દ્વારે તાળું-રવિ૦
મહેગાણામાં સ્વર્ગે સિધાવ્યા, અજીત ગુરૂ આનંદે ગાયા,
મ્હારા મનડામાં એ ગુરૂ ભાવ્યા-રવિ૦

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥

श्रीशिव[illegible] ॥ १० ॥

[illegible]

[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ॥ २ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ३ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ४ ॥
[illegible] ।
जननमृत्युतो [illegible] ॥ ५ ॥

श्रीमदजितनाथस्तवनम् ॥२॥

(मालिनीवृत्तम)

सर्वविजयविमानं, पुण्यवान्मोऽजयमस्रो-
त्तमभवमनुभाव्य, प्रामवान्मातृगर्भः ।
क्षपितभवभयाग्नि-र्ध्येयमूर्तिप्रभावो-
ऽजितजिनतृपगाग्नि-र्मङ्गलंवोददातु ॥ १ ॥
सकलभुवनसौख्य-श्रेणिदानाऽवदान-
परितगुणगणेनो-ऽऽगममानाद्भपाद्भिः ।
जगतिसकलमान्यो-ऽधममूर्त्तस्वरूपः,
भजयतिपतिपूज्यो, वाग्भुग्योनिरीनः ॥ २ ॥
विलसति शिवशान्ति-र्यत्पदारविन्दे,
अपविनतनिरजस्रं, दूरतः संस्थिता च ।
नरपतिजितशत्रो-र्न्वयाब्धिप्रदीपः,
सविभुरजितनाथ-स्त्रायतांभूतसङ्घान् ॥ ३ ॥
कलितकलिगुणानां, मानवानांनतानां,
निजपदमतिशोकं, दानदक्षोददानः ।
प्रवरमहिमभर्त्ता, तारकोपःश्रितानाः-
मजितजिनवरोऽसौ, पातुमांतीर्थनाथः ॥ ४ ॥

श्रीश्रेयांसस्तवनम् ॥ ११ ॥

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

दृष्टादृष्टि-स्थिरपरिगता, स्वात्मनिष्ठाऽतिमत्ता,
गाढव्याप्ता, निजबलपरिस्फुर्जितश्चण्डभावा ।
दूरंसंज्ञो-व्यपगतवती, यस्यदृष्टिप्रभावाद्,
तंश्रेयांसं, शिवसुखकरं, नौमिनित्योत्सुकोऽहम् ॥ १ ॥

विष्णोर्वंशे-ऽतुल्यगुणनिधेर्भूपते-र्भास्कराभो-
द्यानेदक्षो-ऽमरगणनतो-ध्वस्तदुष्टप्रचारः ।
मातुर्भूता-ऽनवमविरति-स्तत्त्वराशिप्रणेता,
श्री श्रेयांसः, प्रभुरनुदिनं, लोकरक्षाकरोऽस्तु ॥ २ ॥

संसारेऽस्मि-न्विविधविधुरे, मोहभूपाभिभूते-
र्विध्वस्तानां, विमतिदमनः, कल्पनातीतसत्त्वः ।
लोकालोक-प्रशमजनको-ऽध्यानगम्यस्वरूपः,
श्री श्रेयांसो, जिनगणवरो-ऽभ्यर्चनीयोनकेषाम् ॥३॥

योगक्षेमं, जनयतिसतां, यत्पदाम्भोजरेणु-
र्निर्भिन्नार्तिः, सकलवसुधा-धारिणीयोऽभ्रमाभः ।
शान्तातङ्कः, गुरुपरिगतः, प्रेक्षणीयोऽभ्रसाङ्कः,
सश्रेयांसः, शरणमचलं, भावनीयोदयालुः ॥ ४ ॥

त्रैलोक्यंकलयन्करामलकवच्चोर्निश्रितोनाकुलीं,
सर्वज्ञः पुरुषोत्तमोजिनवरः, शान्तःसमाधिस्थितः।
सद्बोधाश्रितहृद्यहृत्सरसिजः, सत्प्रेमराजन्मना-
भव्याम्भोजविभावसुर्विजयतां, श्रीमारुदेवप्रभुः ॥ २ ॥

सम्यग्ज्ञानकलान्वितांविदधता, मौढमतापश्रियो
येनाऽज्ञानतमस्ततिर्विनिहता, चेतःस्थितामाणिनाम्।
सोऽयंमानसभूमिजार्त्तिविरुधां, संघातमुन्मूलयन्-
माङ्गल्यं धनराशिमांस्तनुमतां, कुर्याद्युगादीश्वरः ॥ ३ ॥

सर्वज्ञानमयोजगत्त्रयगुरुर्यः संश्रितायं जना-
येनर्थीरचलाहृताऽमरगणायम्मैनमस्कुर्वते।
यस्माद्दूरगतं विमोहतिमिरं, यस्याऽस्तिसेव्यवचो-
यस्मिन्गौरवताश्थिताजिनवरं, वन्देतमादीश्वरम् ॥ ४ ॥

श्रीसिद्धाचलगानुरत्नविलसन्मूर्तेकृपावारिधे-
भव्याम्भोजविबोधनैककरणे, राजत्प्रभाभास्कर ?।
भूर्ध्यानानलतप्तमेवपटल, ध्यानानिंद्वानिधिप-
त्वंक्रीडस्वमदीयमानसरसाऽऽरामेयुगादीश्वर ? ॥ ५ ॥

निर्मोहारिः, मत्वरमकरा-ख्यातराशिप्रचारी,
निर्भीचारि-विषमविषय-क्षोभकारीसुचारी ।
सत्याधारी-सदयवचन-स्तोमवृष्टिप्रसारी,
श्री श्रेयांसः, सततमचलं, शंविदध्याज्जनानाम् ॥ ५ ॥

श्रीवासुपूज्यस्तवनम् ॥ १२ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

पूर्णेन्दुसुन्दरकलारमणीयकान्ति-
कान्तानन प्रथितदेहविभावितानम् ।
सम्यक् पवित्रचरितं परिशान्तदृष्टिं
श्रीवासुपूज्यमनिशंनदनेष्टमिच्छे ॥ १ ॥
शिष्टाद्रिसंघपरिवेष्टितमाशिरेनं,
कुम्भाख्यराशिविम्बमन्नदनम्रबोधम् ।
विश्वेश्वरम्मरणीयकथाऽभिरामं
लोकाम्बुर्वीश्वमनयं रम्यवासुपूज्यम् ॥ २ ॥
दृष्टानवाप्तविविभावमनुप्रपन्न-
स्त्वत्पादपद्मभजनानुगता जिनेश ! ।
दर्शनमोहतमपावनमग्न्यकल्प-
मार्गेदृग्विभवाजगदेकनाथ ॥ ३ ॥

भूताधिनाथवरपूज्यनरेशगेहे
संप्रापजन्मसुखदं जगतीगतानाम् ।
यः सर्वदः शमनको विपदां जनानां
तं वासुपूज्यपरमेशमहंस्तवीमि ॥ ४ ॥
सत्याप्यलब्धिजननीं समदेनुमन्ये
त्वामन्तरेण भवतारकनैवमन्ये ।
तस्मात्त्वदीयचरणाम्बुजदर्शनं मे
शान्तिप्रदायि सततं जिनपुङ्गवाऽस्तु ॥ ५ ॥

श्रीविमलनाथस्तवनम् ॥ १३ ॥

(हरिणीवृत्तम्)

उपकृतमतिं, संसारेऽस्मिन्महत्याधिदैवत-
मखिलसुकृति-श्रेणीसेव्यं, विनाशितविभ्रमम् ।
विपुलविलसत्सत्यज्ञान-प्रदायिनमीश्वरं,
विमलमरिहन्तारं नित्यं, नमामि विभूतये ॥ १ ॥
परमसुखदं, श्यामाशूनं, विविधधनस्थान्वितं,
भवरतिहरं, शुद्धानन्दं, सदात्मरविप्रदम् ।
कुमतिदमनं, स्वारामारामं, परार्थपरायणं,
सुमतिसदनं, भग्नक्षोभं, भजेऽद्भिमसाधिपम् ॥ २ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ १ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

श्रीवीरजिनस्तवनम् ॥ ५४ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

कर्मगिरिर-न्मार्गभेत्ता-विभुस्नमाप्तम्,
  विमलविभंते, मुनिदक्षो, निरिशमनमार्गम् ।
विमलजिन ! ते, देशनीत-भवनिन-नाशनो,
  गतपुनरतो, मन्वेवेशो, मतिमेनुदीप्ती ॥ ३ ॥
भवनापरी, वीतशीला, महीमनुमोहता,
  भवनगत-शोभनानि, विमलमनिलगात ।
मनुजमदा-ऽमलज्ञानम, गुणसुवित्तं,
  नमविविलम, देवनंद, वगानवाज्ञिनाद ॥ ४ ॥
विमलभगवन !, ज्ञानाभासः, गदिददनदत्त,
  मननिधिमये, मन्नामदानां-निशिनिधिनेश्वर ! ।
विकमिर्गादेव-न्नालाराधं, भवन्निमगोम्मुताः,
  गुहनगुभमा, भन्याम्मान-स्वपारिनशगाः ॥ ५ ॥

श्रीअनन्तनाथस्तवनम् ॥ १४ ॥

(भुजङ्गप्रयातवृत्तम्)

शुभध्यानमनोयस्पर्दीव्याग्नगेहे, सदाश्रोतने ऽनन्तचिन्तामणियों
स्वयंतम्पदुःप्रापरोयान्निदूरे, सुसंपाद्गिमामो भवेदक्षनाहः ॥१॥
समास्तिप्रभामानहीनायदङ्घ्रे, मृगाङ्कोष्णरश्मिप्रभाभासयन्ती ।
ननंदेवदेवासुरेन्द्रैर्नुतार्थे-स्तनन्तमसुंतंमुदाऽम्नमामि ॥ २ ॥

यन्ना ऽऽस्युतपुष्पकारिषमति, श्रमद्रूपांशान्विदं,
शीघ्रंश्रुतिशारागपरोिरितनतां, श्रीवर्द्धमानप्रभुः ।२
श्रेयंसन्ततुरेनिह-नानिवति-शोभंनपरदर्शनं,
संगागमयुनिर्निशकरोतिगुनर्तं, सौभाग्यरत्नाकरः ।
सद्विशांरवनगिर्निजिनराति, देवनराज्ञानकं,
भूपालमरंगुणपदस्मितगनां, सिद्धार्थभूपात्मजः ॥३॥
यन्मूर्तीन्द्रकल्याः शुभ्भ्यतमयी-न्कद्रोस्मितान्तुर्वते,
दिव्यानोल्लानितांतमन्तनिमर, समापयान्निःसपम् ।
सौजन्याऽभयभावनौषाधिगणा-न्मंगर्ईयन्नेमुदा,
तद्देवेन्द्रसमर्चिताङ्घ्रिकमलं, वीरप्रभुनौम्यहम् ॥४॥
भापद्वारिधिमुत्तगन्निमपदं, पादारविन्दश्रिता-
दीव्यानभोगगणान्नजन्निनितरां, संपूजनीयाःसताम्
कल्याणानिगतस्य, यस्यनिदतात्-न्नहमचारोजिनः,
सोऽस्यन्ताविततनौतुमङ्गलकल्यां, श्रीवैमलेयःसदा ॥५॥

चतुर्विंशतिजिनस्तुतिः संपूर्णा.

स्वरूपस्थितंसर्वलोकप्रकाशं, जनोयोगतःसिंहसेनात्मजातम् ।
निरीक्षितंनैनत्रवन्तंजनेषु, सुधन्यं भवोच्छेदकारंहिमन्ये ॥ ३ ॥
समाराधतेऽनन्तनाथंविनाथं, जनःसज्जनानन्ददायीसुधीर्यः ।
तदीयाऽखिलावांछिताकार्यसिद्धिः,सदासन्निधिर्नोकदापिजहाति
गुणाधारकं मीनराशिप्रतीत-मनन्तंजिनेशं कृपावारिराशिम् ।
भवोत्तारकं तंनमन्तुप्रसन्नं, जनाइष्टलब्धिप्रदातारमीशम् ॥ ५ ॥

श्रीधर्मनाथस्तवनम् ॥ १५ ॥

(कामक्रीडाछंदः)

सम्यग्ज्ञानं भास्वद्रूपं धर्मात्मानं ध्यातॄणां,
ध्यानीयाङ्गं सिद्धिक्षेत्रं प्रेमाऽमन्त्रं नक्षत्रम् ।
चिन्तारत्नं नष्टायत्नं वन्देमत्न दुःस्वप्नं,
धर्मेशानं हृत्यालानं सद्धामानं भूमानम् ॥ १ ॥
सतज्ञानां सम्यक्त्राता मारीहर्त्ता त्वंभर्त्ता,
दीनादीना-मापद्धर्त्ता संपत्कर्त्ता सत्त्वानाम् ।
दुर्भावानां नित्यंहर्त्ता सिद्धेर्दाता निर्माता,
विश्वत्राता कामादीनां मूलोद्धर्त्ता विख्याता ॥ २ ॥
स्तोतुंयोग्यो भव्यैर्भाग्यै र्योग्यैर्गम्यो विज्ञेयः,
श्रद्धाध्येयो मुद्राऽमेयो भक्तैर्गेयः संश्रेयः ।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

गर्भेशान्मुनिनोपमात्मजनः, सद्धर्मविस्फारिणो-
स्नानाञ्जानतमौलिगजनगणा-निर्वाननारायणाः ।
यस्याशाम्बुजपोऽङ्कुरनिमयनं, स्वर्गौकसः साद्रगाः,
गिरिानन्दपदप्रियाःकृतशिरो-मन्दारमालाश्रिताः ॥२॥
भव्या ? यस्तनुतां गुणानिभनिशं, पूर्वैर्मुनीन्द्रैः कृतं,
दुर्लक्ष्यं दुर्गादिभिर्दमितद्-मोहादिनगौघमम ।
भक्तोऽभ्यं कृतसेवनैः प्रवचनं, तत्त्वार्थगाथाश्रितं,
निःशेषागमसिद्धतत्त्वनिभृता-र्थागाधिमुख्योत्तमम् ॥३॥
पापाद्धःश्रुतदेवताधिपतनी, शुभ्राम्बुजं निर्मलं,
सम्यक्त्वाविलासरक्तहृदया, विघ्नाग्निानन्दका ।
यन्मेऽस्याऽस्ममानमाश्रितवती, सद्भ्रामर्गमिन्नतिः,
सन्त्यज्याथमिताऽमरद्रुमसुम, सौरभ्यसंराजितम् ॥४॥

श्रीमदजितनाथस्तुतिः ॥ २ ॥

(द्रुतविलम्बितवृत्तम)

अजितनाथतवाङ्घ्रिसरोजकं, हृदयमद्यनिचारुविचिन्तये ।
स्वजननोत्सवइन्द्रगणस्तुतं, कनकभूधरसानुविराजितम् ॥१॥
जिनगणंविमदंस्तुतमानवाः, शमितसंसृतिभूतमहापदम् ।
अमरनाथगणाःस्तुतिमन्वहं, विदधतेऽस्यमहोत्सवधारिणः॥२

जनमनोऽम्बुदेवतरुपमो-निखिलदोषविवर्जितमानसः ।
अनुपमोपमगर्वविमोचकः, सकलपोदमहोदयनन्दनात् ॥४॥
विततभवपरम्परिवर्धने, निखिलातिशयकुलमन्दिरम् ।
विहितदुष्टपराजयकोपलः, शुभगुणादयलक्षणभासुर ॥ ५ ॥

श्रीकुन्थुनाथस्तवनम् ॥ १७ ॥

(पञ्चचामरम्)

सदुक्तमुक्तिमार्गदायकाय ते नमोऽस्तु ते,
सदुत्तमोदयादशेषकर्मबन्धनार्थ ।
सुपर्वगर्वहारिणे निरस्तदुःखसन्तते,
सदाशुभं गुणार्णवीन्दुकुन्थुनाथ ते नमः ॥ १ ॥
सदा शमाय योगिनां विनाशिताखिलागस,
दमेन युक्तचेतसा नुमन्दकं पुनः स्मराद् ।
प्रदिष्टदिव्यदर्शिने नमो नमोऽस्तु कामदं,
मदोदयोरुमोहबन्धसत्क्रियाविमोचनम् ॥
सुबोधदृष्टिसत्क्रियावितानधारकं वरं,
सुरेशपूजितं प्रभुं सदा नमामि कुन्थुनम् ।
अपारसारसंसृतौ निमग्नसज्जनोद्धरं,
समस्तपापबन्धनोरुमोहदारिणं विभुम् ।

मदिरामेऽन्तिमधामनिवासकं, त्रिभुवनार्त्तिनिवारकनिर्मले ।
जिनमतश्रुत ? सर्वगुणास्पदे, वितनमोक्षपथेष्टसहायद ? ॥३॥
सितगरुत्मदधिष्ठितविग्रहा, विशददीप्तिपविद्धनीश्वरी ।
वितरतुसततग्भुविमानसी, भवभयक्षयकारकतांसदा ॥४॥

श्रीसंभवनाथस्तुतिः ॥ ३ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

निर्भिन्नशत्रुभवभीतिविलेपशान्त,
संसारसागरमहाभ्रमसंभवेन ? ।
मत्वांमदेहिजनिसोदरगर्भसत्वो-
ल्लोकानिगमथितसर्वजनप्रभाव ! ॥
अर्हंश्चकदम्बयतनवमणतवरेण्य-
लक्ष्मीःसदाश्रयतुमानवमानमद्भिः ।
देवाधिपैःस्तुतपदाम्बुजकामहीन,
निर्मानमोहमदमृत्युजराप्रभाव ॥ २ ॥
अर्हद्गणेनरचितंशुभशासनंत्रः,
सर्वावलींदिशतुसर्वजनपानुसारम् ।
विभ्रत्परैरपरलनीयमपानकेन,
श्रेष्ठोवपविश्रुतगुणेनविमानकेन ॥ ३ ॥

[illegible],
[illegible] ।
[illegible],
[illegible] ॥ ४ ॥
[illegible],
[illegible] ।
[illegible],
[illegible] ॥५॥

[illegible] ॥ १८ ॥

([illegible])

[illegible]

श्रीपद्मप्रभजिनस्तुतिः ॥ ६ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

पद्मप्रभं भगवतः प्रगुणं प्रमोदै-
र्विस्तरद्गुणगणैर्महतामुपास्यम् ।
दृगमर्मोदविभान्नगनिप्रकाम-
मुन्मुद्रिताऽवसरमर्थिगणाऽऽसमस्य ॥ १ ॥
सायमर्निखिलसुशिलकर्मभूमि-
रङ्गानिःसुविदितामथमापगाम्याम् ।
स्वर्गाक्रमान्तनिरजम्यविभामसाना
देदीप्यमानमणिरत्नविभावितानैः ॥ २ ॥
लोकाःश्रयन्तु जिनकीर्तिनमागमार्थ
भ्रान्तिच्छिदं यमिजनाश्रयणीयमीड्यम् ।
संसारसागरमहाप्लवमाश्रितानां
धामाग्रिमं विहतपापदरं नयानाम् ॥ ३ ॥
गान्धारिवज्रमुसले जयनस्त्वदीये
नीलाम्बुजावलिनिभेऽशुवितानधाम्नी ।
येकीर्तिपुञ्जमनवद्यमुखं लभेते
स्वर्गावनीभुजगलोकविभासमानम् ॥ ४ ॥

[illegible]
[illegible] ॥

श्रीमल्लिनाथस्तवनम् ॥ १९ ॥

[illegible]

[illegible] ।
[illegible] ॥ १ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ३ ॥
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ।
[illegible] ॥ ५ ॥

श्रीमुनिसुव्रतस्तवनम् ॥ २० ॥

[illegible]

[illegible] ।
[illegible] ॥ १ ॥

श्रीसुपार्श्वजिनस्तुतिः ॥ ७ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

ये जन्तुजातमरुजोऽरमणानिमग्नानं
निर्वापिताऽतनुमनोजमहारिबाधः ।
तं मानव! स्मर विचिन्त्य जिनं सुपार्श्वं
चेतोऽम्बुजे परहितोद्यतमानभावम् ॥ १ ॥
जैनेश्वरी ततिरखण्डितबोधकामा
चित्तारविन्दमनिशं व्रजतु प्रसन्नम् ।
या नव्यवारिजगणेपदमादधाना
चक्रे विहारमनघाऽस्मदमानवानाम् ॥ २ ॥
संपादयच्छिवसुखं ननु संयतानां
जैनं मतं भवभयार्त्तिहरं मुदाऽरम् ।
श्रेयोऽर्थिनो नमत नम्रधियाऽमनस्त
स्वर्गापवर्गवसतिक्षणतो ददानम् ॥ ३ ॥
संरक्षशर्मजननी भुवि मानसीष्टान्
पञ्चाननोपरिगताऽमरमाननीया ।
खड्गं रविप्रभमहोज्ज्वलमादधाना
माणिक्यमुत्तमविभं च कराब्जमध्ये ॥ ४ ॥

निजपवित्रचरित्रमनोगति-र्मतिमतांवरराजिभिराश्रितः ।
विमलनीलवरद्युतिराजित-उचितचर्ममहाव्रतदेशकः ॥ २ ॥
विगतसंशयभेवमहास्थितो-निजपरात्मविभेदविभेदकः ।
सुरपतिप्रकरप्रार्थितोत्तम-शुभपदःप्रकरःप्रथितागमः ॥ ३ ॥
प्रकरराशिगुणः शुभराशिमा-ञ्जनजनार्तिहरोमहसोर्जितः ।
वरगुणोद्भितदीव्यवपुर्धरः, सुभगलक्षणलक्षितपन्कजः ॥४॥
विततनित्यपदार्थनिरूपकः, शमितदुष्प्रथिताऽन्यनिरूपणः ।
शिवसमृद्धिवितानविवर्द्धको-विजयतांमुनिसुव्रततीर्थकृत् ॥५॥

श्रीनमिनाथस्तवनम् ॥ २१ ॥

(पञ्चचामरछन्दः)

नमज्जगज्जनव्रजं सुरेन्द्रसेवितक्रमं,
क्रमाङ्गुलीनखच्छिपातिभासिताम्बरालयम् ।
जगत्पतेनमीशसत्यरूपसर्वदास्थितं,
भवन्तमेव संस्तुवेमनःसरोरुहेमुदा ॥ १ ॥
प्रकाशयत्यशेषलोकभव्यमानसाम्बुजा-
न्यहोविचित्रधामराशिरक्षतस्त्वदुत्थितः ।
समानतांनुतावकोविभोभजन्तिनश्वर-
प्रभाधरोष्णगश्मिशीतगोचिगाद्य:कथम् ॥ २ ॥

श्रीचन्द्रप्रभस्तुतिः ॥ ८ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

चन्द्रप्रभंनमतनारदनन्दकान्तं
कान्ताननंभवनमम्बुजपुञ्जदाहे ।
दिग्गन्धकनकांब्जिनरोजमीनं
भोमानवा ! विगतमानमनोजगर्वम् ॥ १ ॥
जीयात्कदम्बकमरोगमदंजिनानां-
सम्याकंजपदजसविभासकारम् ।
यद्धर्मचक्रमवरद्युविभव्यहेतो-
र्भव्यावनारमनिशंभवबल्लभगापम् ॥ २ ॥
सिद्धान्तराशिरमलोऽस्तयेऽहिनाना-
मन्यापयञ्जिनगणोयमनिन्दितात्मा ।
युष्माकमस्तुकमनीयविचारचारु-
देवेन्द्रवृन्दनुतपीतवचःसुधाकः ॥ ३ ॥
यत्राङ्कुशि ? मतपनीयविभेमयन्नं
प्राणेनगज्ञानिमतांविशदंविधेहि ।
अभ्याश्रिताशशधरोज्वलभासिमत्ते
सौवर्णकान्तिरुचिरावचशाद्विपेन्द्रे ॥ ४ ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ ३ ॥
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

श्रीसुविधिजिनस्तुतिः ॥ ९ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

संपत्तिमाशुभवतांसुविधिर्विधेया-
योगीन्द्रनमनपदाम्बुजयुग्मइष्टाम् ।
नाकिप्रजाऽसुरनराधिपसेव्यमानः
स्वर्गापवर्गसुखसिद्धिरुचिप्रधानाः ? ॥ १ ॥
पाऽशेषमानवगणार्यहितानिराजी
सागक्रियाऽवदद्लंसदयाजिनानाम् ।
मोदंददानुविपुलंममनिर्ममत्त्वा
पादारविन्दविलुठत्पुरुहूतराजिः ॥ २ ॥
दिश्यात्जिनेन्द्र ! तवकण्ठविनिर्गताभे
लोकोत्तरंशिवसुखंभुविभारतीन ? ।
भद्रैर्नयैश्चरुचिरार्थपराऽतिमस्ताऽ-
ज्ञानान्धकारमखिलंमथितंक्षयन्ती ॥ ३ ॥
दिश्यात्तवार्थीशवदाज्वलनायुधासं
स्वल्पोदरीगतदराऽभयदासिताभा ।
यस्तास्यकान्तिनिचयेनतिरस्कृतेन्दु-
र्मध्यंगमाश्रितवनीष्टपरात्मकम्प ॥ ४ ॥

हतासितद्युतिं तमोऽनेन, गतोऽधिविराग्यधुना विरागः ।
जितारिविभागतद्विवाराराः, शुभाकरादिमानुनीन्द्रवन्दीः ॥३॥
जिनागमज्ञानं यत्नमातोऽयं, कल्याणगणाजितराग्निरूपम् ।
विजितप्रमादस्वनिरागबोधं, मधीश्वरं निरवताङ्गिरोचन ॥४॥
विनिवहतान्वितरागयोक्तं, गगनस्पर्शरम्यवाग्गर्जितम् ।
जिनगणैः स्तुतस्तत्त्वमात्रं, यानादिदीर्णाङ्गवर्तमानम् ॥५॥

श्रीपार्श्वनाथस्तवनम् ॥ २३ ॥

(पञ्चचामरच्छन्दः)

अगम्यकाम कान्तिमद्दशानदाग्रताप्त,
नितम्बकम्पभाविनाम्बनागनागवर्जितम् ।
गलत्प्रमादगौरगर्भविध्वस्तकृत्स्नगानि,
भजाम्यहंसदासमप्रभाविपार्श्वदेवम् ॥ १ ॥
नृपाश्वसेननन्दनं सदन्तरागनागकं,
निरागकान्तिर्वनिशात्कैनसद्गुमानवम् ।
सुरासुरासनिभूपितात्मनाभिपूजितक्रमं,
समस्तगोविशाम्बनादेशनाकृताऽभयम् ॥ २ ॥
स्वपक्षभक्तिनम्रमाजनाजनद्रमानपि,
क्षणादपार्दचेतसःसुभद्रचिन्मयात्मकः ।

श्रीनन्दनमस्तुतिः ॥ ८ ॥

[illegible]

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ १ ॥
[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ २ ॥
[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ ३ ॥
[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
सौवर्णकान्ति[illegible] ॥ ४ ॥

श्रीसुविधिजिनस्तुतिः ॥ ९ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

संपत्तिमाशुभवतांसुविधिर्विधेया-
द्योगीन्द्रसन्नतपदाम्बुजयुग्मइष्टाम् ।
नाकिव्रजाऽसुरनराधिपसेव्यमानः
स्वर्गापवर्गसुखसिद्धिरुचिप्रधानाः ? ॥ १ ॥
याऽशेपमानवगणार्पितदानिराजी
सागक्रियाऽश्वदद्वलंसद्वयाजिनानाम् ।
मोदंददातुविपुलंममनिर्ममत्वा
पादारविन्दविलुठत्पुरुहूतराजिः ॥ २ ॥
दिश्याज्जिनेन्द्र ! तवकण्ठविनिर्गतामे
श्लोकोत्तरंशिवसुखंभुविभारतीन ? ।
भव्यैर्नयैश्चगभिरार्थपराऽतिशस्ताऽ-
ज्ञानान्धकारमखिलंप्रविनाशयन्ती ॥ ३ ॥
दिश्यात्तवाशुशिवदाज्वलनायुधाऽसं
स्वल्पोदरीगतदराऽभयदासिताभा ।
शस्तास्यकान्तिनिचयेनतिरस्कृतेन्दु-
र्मध्यंसमाश्रितवनीध्रवराजकस्य ॥ ४ ॥

श्रीधर्मजिनस्तुतिः ॥ १५ ॥

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

शान्तक्लेशः, शरणमचलं, मानवानाममानां
श्रीमद्धर्मो-जिनगणवरः, पूजितोनाकिवर्गैः ।
निष्कर्मारि-स्त्वकरगतां, मोक्षलक्ष्मीविदध्या-
दृष्टैःशान्त्याऽखिलजनगताऽ-ज्ञानराशिप्रभेत्ता ॥१॥
दीर्णध्वान्तं, गुमानिमदनं, जैनराजंकदम्बं
दीप्त्यागाज-शरणपदवीं, मारतारांवितन्वन् ।
भोगाभागा-नित्यपरिहर-दूरतःशान्ततान्ति
क्षान्त्यैभूपा-स्तननगुरुद-क्षेमलक्ष्मीप्रियाणाम् ॥ २ ॥
पीयूषाभाऽ-सुरनरवरैः, सम्स्तुतंस्थालयस्थै-
र्यक्षोभंप-स्परमतपरै-रप्रमेयार्थभासन् ।
अर्हद्वृन्दे-र्गतमभिहितं, निर्मदानन्दमानं
श्रेयोदिश्या-द्भुवनविदितं, मानवानांननानाम् ॥ ३ ॥
प्रज्ञप्तिर्वो-नवकजवरा-भाविशालाक्षपद्मा
मायूरंयाऽ-वनविमलधी-र्यानमारोहदिष्टम् ।
माविघ्नानां, ततिमनिवला-ऽयाचिताभक्तिभाजां
कुर्याल्कान्तो-त्तमगनिरयं, शक्तिराजच्छयाब्जा ॥४॥

श्रीचन्द्रप्रभस्तुतिः ॥ ८ ॥

(वसंततिलकावृत्तम्)

चन्द्रप्रभं नमत शारदचन्द्रकान्तं
कान्तानलंभवतमस्तृणपुञ्जदाहे ।
विद्वत्कदम्बकनतांघ्रिसरोजमीशं
भो मानवा ! विगतमानमनोजगर्वम् ॥ १ ॥
जीयात्कदम्बकमरोगमदं जिनानां-
सत्याकरं जपदजन्मविभामकारम् ।
यद्धर्मचक्रमवहद्भुविभव्यहेतो-
र्लब्धावतारमनिशं भवलमतापम् ॥ २ ॥
सिद्धान्तराशिरमलो हतये ऽहितानाम-
मरुयापपञ्जिनगणो यमनिन्दितात्मा ।
युष्माकमस्तु कमनीयविचारचारु-
र्देवेन्द्रवृन्दनुतपीतवचःसुधाकः ॥ ३ ॥
पद्माङ्कुशि ? मतपनीयविभे मयत्नं
माणेनगज्जनिमतां विशदं विधेहि ।
अभ्याश्रिताद्भयरोऽज्वलमासिमत्ते
सौवर्णकान्तिरुचिरावयवाद्रिपेन्द्रे ॥ ४ ॥

श्रीशान्तिनाथस्तुतिः ॥ १६ ॥

(स्रग्धरावृत्तम्)

राजन्त्योचसुहेमो-ज्ज्वलवरविभयाऽ-कोपमानप्रचार ?
श्रीशान्तीशानतन्वा, जितकनकगिरे ? शान्तमुद्रांवहन्त्या ।
धीरोदारप्रभाव, क्रमवरवनजैः, मेव्ययानिर्जरेशैः
रक्षत्वत्पादरक्तं, धृतसुमनिवभो, मांजिनेन्द्रप्रपन्नम् ॥१॥
तेमीयास्सुजिनेशाः, सकलभुवनगां, संपदंधारयन्तः
कीर्त्योवीतारिभावा-मदमिपदप्रिये, नैवचक्रुर्विशोकाः ।
कुन्दप्रख्यत्विपाऽलं-कृतवरवपुषः, प्राप्तलोकैकराज्या-
उच्छिन्नानङ्गभावा-नतविरतजना-नन्ददायिस्वभावाः ॥२॥
जैनेन्द्रं जैनसङ्घ-प्रविहननपरं, वोभवीतुमतापं
सम्यक्त्वा वासिताना-मपहृतमदन, दुष्टतापापहारि ।
दुर्भेद्यान्तस्तमिस्रा-विघटनशरभ्र-स्तोदरंरातद्धत-
माराध्योचैर्गुणाली-भृदमरसभया-संम्मुतं स्वर्गमंदागम् ॥३॥
दिश्यात्सप्रभ्रशान्तिः, सुखमतुलतरं, च्छत्रदण्डोदपात्रे
सच्छोभात्वंदधानो-नवकुसमकरैः, स्वच्छभामण्डलाढ्यः।
बिभ्रन्मुक्ताक्षमालां, मुनिजनहितकृ-त्सप्तचामीकराभो-
योवक्राणांग्रहाणां, प्रशमनमननो-त्सागुरुरीतिकानाम् ॥४

श्रीसुविधिजिनस्तुतिः ॥ ९ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

संपचितमाशुभवतांसुविधिर्विधेया-
द्योगीन्द्रसंनतपदाम्बुजयुग्मइष्टाम् ।
नाकिव्रजाऽसुरनराधिपसेव्यमानः
स्वर्गापवर्गसुखसिद्धिरुचिप्रधानाः ? ॥ १ ॥
याऽशेषमानवगणायहितानिराजी
सारक्रियाऽवदद्दलमदयाजिनानाम् ।
मोऽहंददातुविपुलंममनिर्ममत्वा
पादारविन्दविलुठत्पुरहूतराजिः ॥ २ ॥
दिश्याज्जिनेन्द्र ! तवकण्ठविनिर्गतामे
लोकोत्तरांशिवसुखंभुविभारतीन ? ।
भङ्गैर्नयैश्चरुचिरार्थपराऽतिशस्ताऽ-
ज्ञानान्धकारमखिलंमथितंक्षपयन्ती ॥ ३ ॥
दिश्यात्तवाशुशिवदाज्वलनायुधाशं
स्वल्पोदरीगतदराऽभयदासिताभा ।
शस्तास्यकान्तिनिचयेनतिरस्कृतेन्दु-
मैध्यंममाश्रितवनीपृथगात्मकस्य ॥ ४ ॥

श्रीकुन्थुनाथजिनस्तुतिः ॥ १७ ॥

(मालिनीवृत्तम)

शमितमरणजातिंकुन्थुनाथंमहान्तं
जिनपतिमनिमेषै-र्लोचनैःपीयमानम् ।
अमरपतिनतीनां, दर्शनायंनमामि
निजपरिषदिभानां, भाजनंयोऽप्यलब्धाः ॥ १ ॥
सकलजिनपतिभ्य-स्त्रायकेभ्यस्त्रिलोक्या-
वरवदनगतेभ्यः, सारवादेरतेभ्यः ।
फलकुसुमगतिभ्यो-नाकिनाथस्तुतेभ्य-
स्तनुरघनघनोऽलंसामयश्रीनिंनमोऽस्तु ॥ २ ॥
प्रवचनमभिनवो-जैनराजंत्रिकाम-
प्रपगमपदभङ्गैः, पावनंशर्मदश्रान ।
दमितकुसुमचापं, चारुनीतिप्रतीत-
मभिलषितसुगोत्रीं-ज्ञातमाराधनीयम् ॥ ३ ॥
सदसिफलकराग्रे, मैत्रिभीमौढगात्रां
गतवतितडिदाभे, दत्तदीनप्रमोदे ! ।
प्रदिशनिभृतपद्गे, गन्तुमेसत्प्रसादा-
निफलदमिफल्याभ्यांभ्राजमानाऽग्रहस्ते ॥ ४ ॥

श्रीशीतलनाथस्तुतिः ॥ १० ॥

[illegible] ।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ १ ॥

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ २ ॥

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ ३ ॥

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ ४ ॥

श्रीमदरजिनस्तुतिः ॥ १८ ॥

(मालिनीवृत्तम्)

नमतजिनवरंतं, भव्यलोकामुदारं
ममदसुरनरेशो-द्गीयमानप्रभावम् ।
व्यमुचदखिललक्ष्मीं, चक्रिणोलोष्टवद्यो-
द्रुतकनकनिभंम-त्यागिजानंप्रधानम् ॥ १ ॥
यममरपतिराजि-स्तुष्टुवेधीरगाथा
समवसरणभूमौ, गाजिना स्तोत्रगीतैः ।
तमनयजिनवर्गं, निर्भरामोदमाना
भ्रमरतरुचिरभावा, भामयन्तं समन्तात् ॥ २ ॥
जिनपतिमतमाद्यं. भीमसंसारवार्द्धि-
क्षुभितजनभयौघो-च्छेदिभिन्नप्रमोहम् ।
कुरुतहृदयसाध्यं. सर्वसौख्यैकहेतु-
मपगतपरभीतिक्षिप्रमुद्योतवन्तः ? ॥ ३ ॥
जगतिविविधवर्णे, वैनतेयप्ररूढा
हुतवहनसमाभा, चारुचक्रैर्विभाति ।
निरुपमदवतुल्यै-र्हरिचक्रेश्वरीया
मुखमतनुविदध्या-त्पुण्यधीर्धामधारी ॥ ४ ॥

श्रीश्रेयांसजिनस्तुतिः ॥ ११ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

यन्मानसंयुवतयः कृतहावभावा-
नोजहुरुच्चतरगीतिफलानिदक्षाः ।
श्रेयांसमानमततं सुमनोर्चिताङ्घ्रि-
भिधाम्बुजायुधविकल्पमभेद्यबोधम् ॥ १ ॥
दीर्णप्रमाजिनततिर्नतिमादधद्भि-
र्देवासुरेन्द्रनरनाथगणैःस्तुताऽलम् ।
दिश्याच्चिराममयमुख्यानिपविभिताशा
संपत्सर्वविभवा विगतस्मयारः ॥ २ ॥
अर्हन्मतंसनितांरुचिरप्रभावं
कल्याणमादिशतुनिर्गतदोषलेशम् ।
नैकार्थसप्तपविराजिततत्त्वरादि
दृप्तारिवारपरिपीतवचोऽमृतंद्राग् ॥ ३ ॥
वज्रंफलाक्षपटलेचमुनादधाना
विभ्रत्यजन्ममुदिताकरवारिजातैः ।
अध्यासितावररुचिर्गतशोकवारां
मर्त्याधिपंजनमताजपतात्सुकामी ॥ ४ ॥

श्रीमल्लिनाथस्तुतिः ॥ १९ ॥

(उपजातिवृत्तम्)

भेनोत्तुमान्तिर्भुविमल्लिनाथः, मिषद्गुगोविम्तनुमुज्जिहानः ।
अवघनोभामचिरांशुर्दीप्रं, विडम्बयधंवरमंशुमाली ॥ १ ॥
स्तुवीतभव्यानगदाशृरक्षतो-जिनेश्वराननिंतपादपङ्कजान् ।
वपुर्व्यथापीडितदीनमाननं, मजेद्भानाम्नपुष्पनिर्मितान्॥२॥
जिनेन्द्रभाषितआगमार्थो-गमोक्तियुक्तिमथितप्रमाणः ।
गमावहन्संपदमादधातु, सताऽननुक्रोधनमोमनोभूः ॥ ३ ॥
वराभिधानेकृतसम्स्थितिर्मे, यक्षाधिपः क्रीडनुमानसेनगे ।
कपर्दिनामाद्रिपनाथपन्भा-ऽपामीकृतानभ्रकिनेन्द्रकुञ्जरम्॥४॥

श्रीमुनिसुव्रतजिनस्तुतिः ॥ २० ॥

(उपजातिवृत्तम्)

भवाज्जिनेशोमुनिसुव्रतोवोऽ-वताज्जनौघावनतोनिकामम् ।
निरस्तनेतोभवभानवाध-श्चलत्प्रभामण्डलदीपिताशः ॥ १ ॥
नमामितं जैनगणविमाय-मपारसौरभ्यशुभाननायम् ।
ननामदेनेन्द्रवगाङ्गनाल्नं, प्रभावधामाऽममारवेणिः ॥२॥

श्रीशीतलनाथस्तुतिः ॥ १० ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

दीव्यंमुखंदिशतुशीतलतीर्थनाथः
शुद्धस्वरूपरमणः शिवसिद्धिधाम ।
यत्पादपद्मभजनेनदिवौकसोऽपि
भेजुर्निरामयसुखानिमहोज्ज्वलानि ॥ १ ॥

भव्याजनाः ? स्मरतचन्द्रमरंजिनानां
निर्भिन्नजन्ममृतिमोहजरारतीशम् ।
पादारविन्दविनतोरुजनानवद्यं
निर्वृत्तिसर्महितदंशमितमकोपम् ॥ २ ॥

कल्पद्रुमोपममसारमतान्तभेदि
वाचांवितानमकलङ्कितमर्हदुक्तम् ।
श्रेयस्तातिदिशतुदीव्यमहामभावां
लोकत्रयमथितत्त्वगुणममात्रम् ॥ ३ ॥

देव्यस्ताऽमरसमन्वितमानसीह
सान्द्राङ्गकान्तिनिचयाजनिताऽतिमोदा ।
त्रैलोक्यरक्षणपराजयताज्जगत्यां
श्रेष्ठायुधंकरतलेदधतीप्रसन्ना ॥ ४ ॥

सिद्धान्तमेनोमदनाशमनाः-मानमर्पयंसिद्धोमूर्तिमाम् ।
समवसरणाः रागरहितो-विभजयतात्तपोऽरोगः ॥ ३ ॥

सितांशुस्निग्धारिनिर्मलतरा, तारा स्वर्तितारारोधा स्फारा: ।
विभासमानाविनयावलोकेन, वीर्यारोपितान्वागरिका ॥४॥

श्रीनेमिनाथजिनस्तुतिः ॥ २२ ॥

(शिखरिणीवृत्तम्)

नतिः पातयाता, निरुपमपदेकर्मनिरतां
क्रियापारंपारं-निरुपमदमानोऽनिरभसा ।
प्रणेतारश्शोभा-नवदमभयाभयकृतां
प्रगल्भानङ्गाग्नि-त्रयभयदमोहव्यसनगाम् ॥ १ ॥

जिनार्थीसमानः, अभिनवभवदावानलभयः
नमस्याकीशानां, वरमुकुटरत्नारुणपदः ।
नतानन्तावान्, अखिलमदमोहातितिमिरः
पराभूतानङ्गः, भवपाशदानैकविदुरः ॥ २ ॥

श्रुतं स्फीतं गीतं, जिनपतिकदम्बेनानिगिलं
भवानङ्कच्छेदि, प्रथितनयभङ्गेनानिचितम् ।

श्रीविमलनाथस्तुतिः ॥ १३ ॥

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

निर्देशार्. विमलविमलं. तत्त्वराशिंजिनेशं
वीतक्षोभं. हृतशमदयं. मानवानांहितानि ।
दुर्वन्तनं. यदमभिनता-भानमामः सुभक्तया
देवाल्पियं. नमनहृदयादूरतोनैवयानि ॥ १ ॥
जैनीराजिः. परमगुणदा. दीर्णकामारिभीतिः
सन्तापघ्ना, कुमतदलने, कर्मतापमर्हाणा ।
श्रेयः श्रेणिं. दिशतु भवतां, जन्ममृत्युश्रमाणां
स्वर्गस्थाना, मदरसभया, शीतमन्कीर्तिराशिः ॥२॥
भिन्नभ्रान्तिः. काश्मिन्नहति, क्षोभयिर्वीप्रकामं
निर्दोषाया, जिनवरमुखा-म्भोधिजातापविधौ ।
वाचामालि-र्गमनयाऽिता, नाकिलोकाऽनिपीता
संसाराम्भा. सुतरमनिशं, भक्तिभाजांकरोतु ॥ ३ ॥
सौम्याराबा. ननुभवकरी, रोहिणीभागुराभा
यातायानं. परमयनता, सौरभंवीनभीतिः ।
वेगाक्रान्त, मनुजमभयाऽ-चापल्याऽपापयाऽलं
निःसीमानं, ममदमवनां, सादरं संननातु ॥ ४ ॥

जनानन्दं दिश्या-ऽत्रभयहरं धर्ममदनं
गुधर्मायां कामं, स्तुतमनरलोकैः सुखमयम् ॥ ३ ॥
विपक्षश्रेणिभो-विघटयनुकाली धृतगदा
ममाऽहदाऽम्लान-मवरकमल निर्भयकरी ।
धराक्षाणांमाल्यां, विशदवदनाऽऽनन्दवसति-
र्दधानानिर्माया, जन्धितनयातुल्यविभवा ॥ ४ ॥

श्रीनेमिनाथजिनस्तुतिः ॥ २२ ॥

(उपजातिवृत्तम)

यभञ्जयांल्क्षमितं नृपाणां, यद्म्बकः निर्जितराजयकंनम् ।
राजीमतीनापद नेमिनाथं, नमामि दीप्तं यदुपालितारम् ॥१॥
पार्मोदराज्यं प्रविहायराजी, प्रव्रज्यया रक्तमायभूव ।
रत्नोयदर्शाणमहाप्रभावा, सासेव्यतांपुण्यजनैर्जिनानाम् ॥२॥
वात्ताथकीनाजिनपुङ्गवस्तात्, शस्ताऽतिगूढ्मार्थपदार्थदर्शिनी ।
निर्भिन्नमोहारितमोवितान,हितायमेऽक्षोभ्यतमाऽन्यवादिनाम्
यत्पादसेवामयरोज्जनौघः, सिंहाधिरूढाऽऽम्रलुम्बिहस्ता-
साम्बाविभूर्निवितनोतुशुद्ध-सुवर्णवर्णारिपुभीतिभेत्री ॥४॥

श्रीवासुपूज्यजिनस्तुतिः ॥ १२ ॥

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

संपूज्यश्री-स्त्वजिनाजिनतायीशितो-वासुपूज्य ?
नूत्नालानो-पमकरविभातोष्णभानूरुकान्ते ? ।
निर्मानत्वं, जगतिजनतां, पालयस्वाऽतिनम्रां-
कामक्लेशादवनदवलींभूरिदुःखं वरेण्य ? ॥ १ ॥
संपूतंय-चरणरजसां, मण्डलं देवराजे-
श्वौर्णोशोभां, शिरसिदधाति-स्मातिशस्तप्रभावम् ।
कीर्त्तेः कान्त्या, ततिरतिवरा, निर्जयन्तीजिनानां
कर्मग्रन्थिं, प्रविकिरतुसा, युष्मदीयंगताया ॥ २ ॥
द्धयावाणी, तव जिनपते ?, नोहितानिमदेया-
मित्यंहेतु-ग्रथितहृदया, युक्तियुक्ताऽपदोषा ।
निष्पापाया, समदमनुजै-र्गीतकीर्तिप्रकाण्ड-
सद्योगाना-मतिशययुगां, भाजनंसंपदाञ्च ? ॥ ३ ॥
श्रीशान्तिस्त्वा-मवतुविदुषी, श्वेतपद्माधिरूढा
रक्षःक्षुद्र-ग्रहभवभया-च्छेदिनीश्वेतरोचिः ।
सन्नालीका, निजपरिकरो-च्छासिनीचारुवेषा
सिद्धैर्मान्या, जगदभिहितं, सर्वदाधारयन्ती ॥ ४ ॥

श्रीपार्श्वजिनस्तुतिः ॥ २३ ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

मामानताङ्गामिरतिमु-स्पार्श्वैः प्रभुर्मामरी
रीयामपि स्पभाभरनिर्भा-मनिमानालाकद् ।
निपरद्विमानितनु-सैवानिर्गरूपी
विमुनिपारिनीर्नरभोऽ-भुवागिभुनिपदः ॥ १
[illegible]मारपनारपाऽनिरनिता, गर्जाविनाऽभवा
[illegible]जीरवगनदगर्तिना, गेत्यानितानांगता ।
[illegible]ऽभरगर्नि गिरननाऽ, गातार्गकामाहे
[illegible]भुगणागनंपरिपता, निर्वानजन्मगाः ॥ २ ॥
[illegible]गर्नाक्षुवाऽभगताऽ-मपांगांगरिर्गा-
[illegible]कम्भर्तिनपुरा, गार्गिनपगागता ।
[illegible]ग्ननदर्गतार्गनगति, निर्गानमायाड्-
[illegible]रपम दर्गा रतजनदर्गा-ड्नांगपोगर्दिनी ॥ ३ ॥
[illegible]ऽजर्गिन्ड्रवार्पगतिंह ग, निर्मितदम्ताऽनग,
[illegible]तादर्गापितर्गिनगरा, [illegible]ऽमगा ।
[illegible]ग्र्न्नारा ऽन्पूगरा, [illegible]-
[illegible] ॥ ४ ॥

श्रीविमलनाथस्तुतिः ॥ १३ ॥

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

निर्देष्टारं, विमलविमले, तत्त्वराशिं जिनेशं
वीतक्षोभं, कृतनमदयं, मानवानां हितानि ।
कुर्वन्तं तं, वयमभिमना-आनमामः शुभतया
देवालिर्यं, नमनहृदयाद्दूरतोनैवयाति ॥ १ ॥
जैनीराजिः, परमगुणदा, दीर्णकामारिभीतिः
सन्तापघ्ना, कुमतदलने, कर्मतापप्रहीणा ।
श्रेयः श्रेणिं, दिशतु भवतां, जन्ममृत्युप्रयाणां
स्वर्गस्थानां, भवरसभया, गीतसत्कीर्तिराजिः ॥२॥
भिन्नभ्रान्तिः, कलिमलहति, क्षोभपित्रीमकामं
निर्दोषाया, जिनवरमुखा-म्भोधिजानापवित्री ।
वाचामालि-र्गमनयाढ्या, नाकिलोकाऽतिपीता
संसारं सा, सुतरमनिशं, भक्तिभाजां करोतु ॥ ३ ॥
सौम्याकारा, तनुभवकरी, रोहिणीभासुराभा
यातायान, परमवनता, सौम्भवीनभीतिः ।
वेगाक्रान्तं, मनुजसभयाऽ-चापलाऽपापयाऽलं
निःसीमानं, प्रमदमवनौ, सादरं संतनातु ॥ ४ ॥

श्रीमद्वीरजिनस्तुतिः ॥ २४ ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

निर्मानानमदिन्द्रमस्तकपन-स्तामोदनिर्निद्रक-
मन्दारालिरजोऽरुणाङ्घ्रिकमल-क्षोणीकृतारक्षण ।
वीरक्षेमविधानदक्षसुतरां, निर्वाणशर्माणि मे-
देहि त्वंजितसद्मोदगनरुग् , सिद्धार्थभूपाङ्गज ? ॥ १ ॥

यस्या, भूमितलेरराजविपुलं, धर्मोचितंस्थानकं
दीप्यानन्दसुचक्रकेतुकुसुमं, सालत्रयीराजितम् ।
सादीक्षाजिनसद्गतिःसुरनतिं, भक्तिप्रियाणामिह
दिश्यादक्षयरोचिषाऽमरजनाऽधीशार्चिता कामदा ॥२॥

आनन्दोल्लसिताऽमरेन्द्रवनिता, संस्तूयमानामुदा
भङ्गैर्भूरिभिराततापरमना-न्नर्थद्रुमाऽऽवेकपः ।
अक्षय्यंसुखमाननोत्तुविशदा, ते भारतीतीर्थकृत्
व्यापन्मानमनोभवस्मयमनुज-श्रीभान्तकृच्छाम्बरी ॥ ३ ॥

श्रीमदनन्तनाथजिनस्तुतिः ॥ १४ ॥

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

निर्मानारे ? नतसुरसभा-राजिपादारविन्द
क्षीणानङ्ग ऽ-ममितविभया, भ्राजमानाननश्रीः ।
धर्म्यैचक्रे, जनहितकृते, स्थायुकाऽनन्तनाथ ?
मोक्षाध्वानं, कुरुसुखगमं, देशनाऽशीतभासा ॥ १ ॥
मायातीत, क्षणदसदन, श्रेयसांनिर्मलानां
पादद्वन्द्वं, जिनवरकद-म्बत्वदीयंमुदाऽरम् ।
दीव्याकारं, ममहृदितंतं, श्यामलंसंनिहन्तु
देवेन्द्राणा-मभयसभया, स्तोत्रसारेणगीतम् ॥ २ ॥
सिद्धयारामं, मतमभिमतं, जैनराजंजनानां
जेगीयन्तेऽ-मरगणसभा-सेविनोयंविपारम् ।
तद्युष्माकं, भवभयहर्ति, दुर्निवारोविदध्या-
चित्तमीति-प्रदमनुदिनं, भेदिताऽन्यानुयोगम् ॥ ३ ॥
उत्तुङ्गार्या-श्रिततनुलता, काञ्चनाभाऽच्युताख्ये
रसादक्षा, धृतधनुरसि-र्धर्मबाणौदधाना ।
हस्तैः शस्तै-स्त्वरितगतये, शर्मदिश्यादमेयं
संसाराब्धौ, श्रमितवपुषां, तारणैकोद्यसत्त्वा ॥ ४ ॥

मत्तेभग्रपदीशिखैशातिहते, कर्णोरिस्त्रगतिनी-
भारातीभरिगाजिनेवरमतो-ञ्चुङ्गेऽनिगभास्वी ।
मन्यानम्रावितीननाकितानिना-संमेत्यमानक्रमे
सम्यग्भावनितापिनापिवत्क्षोभाऽस्मिन्केत्वं सदा ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीचतुर्विंशतिजिनस्तुतिस्तवनसम्पूर्णताम् ॥

शास्त्रविशारदजैनाचार्ययोगनिष्ठश्रीमत्सद्गुरुश्री-
बुद्धिसागरसूरीश्वरचरणसरोजेभ्यो नमः ।

श्रीसुखसागरगुरुस्तुतिः ॥

(पञ्चचामरछन्दः)

प्रचण्डचण्डमुण्डमोहमारमारिहारिणं
विशुद्धशुद्धिसाधनप्रसाधनप्रसाधकम् ।
प्रसन्नसन्नताङ्घ्रिसङ्घिनं सदाननाम्बुजं
भजन्तु जन्तुजातयः सुखोदधिं सुखाप्तये ॥ १ ॥

सुशान्तसन्ततिः सतां निवृत्तवृत्तिसेविनी
यदीयपादपङ्कजोर्षति प्रणम्य निर्मला ।
सुधासुधाविधायकं निपीय यद्वचोऽमृतं
बभूव तं सुखोदधिं गुरुं भजस्व भावतः ॥ २ ॥

अमेयमानशालिनो मनस्विमुख्यगामिनो
भवोदधिप्रबोधप्रक्रियामनेकपाविनीम् ।

संसारतापविधुराः परिणामसिद्धा-
स्त्वद्वैतुरत्र भवतश्चरणानुपातः ।
कस्त्वत्प्रभावविमुखो गुणसंगरक्तः
श्रीअर्बुदाचलवसद्वृषभं स्तवीमि ॥ ५ ॥

को बुद्धिमान्विदितभूरिगुणप्रतापं,
स्वल्पाणुधामविभवं जुषते विहाय ।
कालान्तकक्रमगतोऽपि भवान्तकारिन्,
श्रीअर्बुदाचलवसद्वृषभं स्तवीमि ॥ ६ ॥

भव्या जनास्तव विभो शरणं प्रपन्ना-
स्तीर्त्वाऽपमृत्युमनयाः शिवशर्मभाजः ।
रेजुः समस्तधरणीधवपूज्यपादाः,
श्रीअर्बुदाचलवसद्वृषभं स्तवीमि ॥ ७ ॥

आदिप्रभो तव पदाब्जमहं प्रणम्य,
मुक्तोऽस्मि संसृतिभयादखिलात्मुखेन ।
नाऽतः परं मम भयं भवजालदुःखा-
च्छ्रीअर्बुदाचलवसद्वृषभं स्तवीमि ॥ ८ ॥

निरीक्ष्य यत्कृपानिधेः सकाशतोऽन्वहं स्वयं
शुभक्रियारता बभूवुराश्रयन्तु तं गुरुम् ॥ ३ ॥

अनन्तशान्तबोधवारिराशिमुन्नताशयं
निजोरुदीव्यभावनाप्रभावनाशिताऽशिवम् ।
प्रमोदमूलतावितानवारिवाहकोत्तमं
भजध्वमेव मोदतः सुखोदधिं गुरुं सदा ॥ ४ ॥

समस्तदेशकष्टलेशता गताऽऽशु शोपतां
निरन्तसेव्यसिद्धिरायतिक्षमा जनेऽजनि ।
यदीयदीव्यमूर्त्तिरत्नजातयोगतो जनाः
श्रयध्वमेकभावतः सुखाम्बुधिं गुरुं सदा ॥ ५ ॥

यदल्पकल्पना कृताऽपि भूरिसिद्धिसाधिका
करालकालभूतभीतिदारिणी जगत्त्रये ।
भविष्यदाधिवारिणी मतारिणी मनोभुव-
स्तमीड्यमानमन्तु शर्मसागरं गुरुं मुदा ॥ ६ ॥

विशालशिष्टदृष्टिमारिणी यदुद्भवाऽभया
क्षितिमकाण्डमादधाति भक्तिपुष्पसत्फलम् ।
विवेकवारिदानतोभवन्ति सर्वसंपदः
स सद्गुरुः सुखाब्धिरत्र जायतां विभूतये ॥ ७ ॥

श्रीपार्श्वजिनस्तोत्रम् ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

देवानामधनेश्वरार्चितनृपं प्रत्यूषवत् शान्तिदं,
दातारं त्रिभवाब्धितारणगुणसंदोहस्य दानोद्यतम् ।
हन्तारं भवभूरितापविपिनं भक्तिप्रियं योगिनां,
वामेयं प्रभुपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥१॥

दारिद्र्याजननभागमदाम्भोजवनभास्वरं,
नागेन्द्रप्रणतोग्रमस्तकस्फुरन्मौलिप्रभाधीशिनम् ।
केयूराञ्चितबाहुयुग्मं गौरेतराङ्गं नवं,
वामेयं प्रभुपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥२॥

कर्मारिप्रतिघातकं गुणगणानिष्ठापयन्तं क्रमात्,
संसाराम्बुधितारकं शिवगतिश्रेयःप्रदानक्षमम् ।
रागद्वेषमदाग्नितापशमनप्राप्तप्रशान्ति सदा-
वामेयं प्रभुपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥३॥

यत्पादाम्बुजसेवनेन मुनयो दीक्षाफलं लेभिरे,
यद्ध्यानं शिवगामुका जनवरा रात्रिंदिवं कुर्वते ।
तं तत्त्वार्थविभासकं जिनपतिं त्रैलोक्यसद्भास्करं,
वामेयं प्रभुपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥४॥

पदन्तिकं सुशान्तिदं गता वरादरा नरा
षभूसुरत्वभावधारिणो महादयायुताः ।
भवाऽनभ्रार्चिपाऽतिनम्रजन्तुशीतलाऽम्बुदं
नमन्तु तं सुखोदधिं गुरुं सुमङ्गलप्रदम् ॥ ८ ॥

श्रीजिनस्तोत्रसंग्रहः

॥ श्रीकेसरीयातीर्थस्तोत्रम् ॥

(पञ्चचामरछन्दः)

महृष्टकृष्णोकवृन्दसंनतक्रमाम्बुज-
प्रशान्तशान्तदेहिकामदाहवारिदानन ।
प्रभानभातभानुभासमानपिङ्गलप्रभ ?
नमोऽस्तु ते सदाऽऽदिनाथ केसरमियप्रभो ? ॥१॥
विदेशदेशवासिनो जना अनेकधा रता,
निवृत्तिवृत्तिशालिनोऽदराः समेत्य पुष्पतः ।
सुकुङ्कुमस्य पूजयन्त्यहो षपुस्त्वदीयकं,
नमोऽस्तु ते सदाऽऽदिनाथ केसरमियप्रभो ? ॥२॥

सर्वैः साम्यनया द्विजादिमनुजैर्यस्य प्रभोः सेवितं,
भक्त्युल्लासिमनोभिरङ्घ्रियवनजं सद्रेखया शोभितम् ।
सत्याऽसत्यविवेकमित्थमनया जानन्ति लोकोत्तमा-
श्चारुपेश्वरपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥५॥

संप्रेक्ष्य प्रथमां स्वभावमधुरां मूर्त्ति जगत्पावनीं,
यस्य क्षेमविधायिनीं नरगणास्तापत्रयोन्मूलनीम् ।
संसारार्णवतारिणीं निजजनुःसाफल्यमातन्वते,
चारुपेश्वरपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥६॥

यत्सेवा शिवसन्ततिं रचयति क्षेमं तनोति क्षितौ,
कीर्त्तिं दिक्षु महोज्वलां तनुजुषां विस्तारयत्यद्भुता ।
चेतः प्रापयति प्रसादमतुलं तृष्णां छिनत्तिक्षणा,
चारुपेश्वरपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥७॥

सिद्धं यं शरणं प्रपद्य बहवो भव्या भवं भावुका,
निर्मथ्य भ्रमवर्जिता निजगुणैर्जग्मुः श्रियं शाश्वतीम् ।
सर्वोपत्तृणराशिवह्निमतुलं तं संस्थिरामं हृदि,
चारुपेश्वरपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥८॥

प्रहृष्टनीलवर्णनीलरत्नपुञ्जभासित-
स्वरूपधारकः सुनाथपुण्यपुञ्जराजिनाम ।
विराजसे विशिष्टतारकः सदोत्सवो,
नमोऽस्तु ते सदाऽऽदिनाथ केसरयिप प्रभो ? ॥३॥

समृद्धिसिद्धिदानदक्षपरमधर्मदीपन,
प्रपन्नलोकसंचितारिवृन्दकष्टनाशन ।
सुधा पराभिभावशालिकृपाऽतिमार्द्रधारिणे,
नमोऽस्तु ते सदाऽऽदिनाथ केसरयिप प्रभो ? ॥४॥

विशिष्टशिल्पमण्डपाङ्किते सुमन्दिरे
विराजमानराजराजवंदितक्रमांबुज ।
सरागरागहारिणे विहारिवृन्दनायिने
नमोऽस्तु ते सदाऽऽदिनाथ केसरयिप प्रभो ? ॥५॥

चमत्कृतिः सदा त्वदीयपादपङ्कजश्रिता
प्रणामकारिमोदधारिणां सुलोचनांबुजे ।
विशिष्टशिष्टनैकधास्वरूपदीप्तिदायिने,
नमोऽस्तु ते सदाऽऽदिनाथ केसरयिप प्रभो ? ॥६॥

विशालशालजालमानधामधारिणे महा-
धराधरप्रधानदुर्गमार्गभीतिहारिणे ।

श्रीमातरतीर्थस्तोत्रम् ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

सर्वज्ञ ! मोहरिपुमर्दितजीर्णभावा-
स्त्वद्दर्शनेन विकला भवबुद्धिकामाः ।
मार्गं विहाय विधुरा विपथं प्रयान्ति,
ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् ॥ १ ॥

कामार्थिनः सुखधिया वनवीथिकासु,
भ्रान्त्वा परार्थविवशा विपदं भजन्ति ।
त्वत्पादपङ्कजगताः सुखिनो भवन्ति,
ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् ॥ २ ॥

देवाऽधिदेवपदवी सुलभा नतानां,
त्वत्पादवारिजयुगे जगदेकनाथ ? ।
सर्वामयाश्च विनतान्हि परित्यजन्ति,
ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् ॥ ३ ॥

मोक्षार्थिनोऽपि तव दृष्टिपथमयाता-
स्त्वच्चर्यां मूर्ति शिवसमृद्धिमनुव्रजन्ति ।
किं किं न साधयति नेत्रलता त्वदीया,
ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् ॥ ४ ॥

सदा नदत्यहो यदीयतूर्यवृन्दमद्भुतं
नमोऽस्तु ते सदाऽऽदिनाथ केसरप्रिय प्रभो ? ॥७॥
अमन्दमन्दभावनामरूपदेशघातिने
फलौ मनोरथवारिणेऽघहारिणे सुदेहिनाम् ।
विभिन्नभिन्नचेतसामखण्डितोप्रदीप्तये
नमोऽस्तु ते सदाऽऽदिनाथ केसरप्रिय प्रभो ? ॥८॥
स्वभावभावितात्मना सुपुण्यशालिनाऽङ्गिना
प्रभातकाल उत्तमं हि केसरप्रियाऽष्टकम् ।
गुरुपदं सुभण्यते सदैकभावतो हृदि
तदा क्रमेण शैवसंपदं श्रयेत्स मानवः ॥९॥

श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वनाथस्तोत्रम् ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

त्रैलोक्याधिपरम्परोपनमनक्षेमप्रधानौषधं
कैवल्याधिपतिं चराचरपतिं देवाधिदेवस्तुतम् ।
संख्यातीतवरेण्यचारुचरितं सम्यक्त्वसारप्रदं
श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वनाथमुनिपं ध्यायामि नित्यं मुदा ॥१॥
तिग्मांशुस्तनुतां जगाम भवतोऽनन्तप्रभाराजिभिः
शीतांशुः क्षयतां गतोऽपि नितरां नश्चिन्तया दूरगः ।

कल्पद्रुमस्तु भवसौख्यविधानदक्ष-
स्त्वच्चिन्तनं पुनरलौकिकशर्मदायि ।
तस्मात्त्वदीयतुलनां न भजन्ति केऽपि,
ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् ॥ ५ ॥

सत्यस्त्वया निगदितोऽतिविशुद्धधर्मः,
सत्यं त्वदीयमखिलं भुवि सच्चरित्रम् ।
सत्यस्वरूप भगवँस्तव सत्यवर्त्म,
ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् । ६ ॥

सन्तः समाधितधियः सततं स्मरन्ति,
त्वन्मूर्तिमुन्नतिकरीं भवशान्तिहेतोः ।
तस्मादनन्यशरणं त्वमसि प्रजानां,
ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् ॥ ७ ॥

मायाविनो हि बहवो भुवि देवलोका-
आश्रित्य सामरवराश्रुतधर्मकृत्याः ।
सत्यार्थिनस्तव मतं प्रसमीक्ष्य जाता,
ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् ॥ ८ ॥

मन्ये भावतया नमन्ति परमं ते यान्ति धामाऽक्षयं
श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वनाथमुनिपं ध्यायामि नित्यं मुदा ॥२॥

स्थूलाभोगवता सहस्रफणिना छत्रायितं मूर्ध्नि ते
तेन त्वं जगदीश कल्पभवह्लोकेषु संस्तूयसे ।
इत्थं कस्तव पद्धतिं प्रभवति मोद्धुंमन्तः परः
श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वनाथमुनिपं ध्यायामि नित्यं मुदा ॥३॥

संसाराम्बुनिधौ पराजयपदं यः प्राप्य भग्नोत्सवः
सोऽर्हं त्वत्स्नपनाम्बुसेचनतया धत्ते यथाकामितम् ।
मार्गीना धरणीधवा हि समरे जाता जयश्रीयुताः
श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वनाथमुनिपं ध्यायामि नित्यं मुदा ॥४॥

तीर्थाधीश कियांस्तवास्ति महिमा तत्कीर्तितुं न क्षमा
वाग्देवी वयतांपतिर्निधिरपि त्यक्तान्यकार्यव्रजाः ।
इत्याश्चर्यमनेकरोदिनि विभो नास्ति त्वयि क्ष्मातले
श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वनाथमुनिपं ध्यायामि नित्यं मुदा ॥५॥

भो विश्वाधिपते त्वदीयचरणं संप्राप्य के मानवा
मृत्युं जन्मजरामयं च गुरवो नो निर्गुणाश्चमिताः ।
सम्मृत्याऽपि भवोदधिः शरति येनं किं पुनर्दर्शनात्
श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वनाथमुनिपं ध्यायामि नित्यं मुदा ॥६॥

श्रीशेरीशातीर्थस्तोत्रम् ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

यः संसारसुखं तृणाङ्कुरसमं संभावयँश्चेतसि,
चिन्तारत्नसमं चरित्रमनघं त्रैलोक्यरक्षाक्षमम् ।
स्वीकृत्याऽक्षयबोधिदानमदिनत्सर्वज्ञसर्वोपमः,
शेरीशाभिधपत्तनाधिवसनं पार्श्वप्रभुं नौमि तम् ॥ १ ॥

पूजा यस्य विभोः कृता शुभततिं विस्तारयत्यञ्जसा,
सल्लक्ष्मीं विभवोचितां वितरति ध्वस्तार्थितृष्णाभ्रमाद् ।
आधिव्याधिपरंपरां विघटयत्यत्यन्तदुःखोदधिं,
शेरीशाभिधपत्तनाधिवसनं पार्श्वप्रभुं नौमि तम् ॥ २ ॥

यद्दृष्टिक्षण आतनोति विविधां माङ्गल्यहारावलीं,
सद्बोधं दिशति श्रियं प्रथयति त्रैलोक्यरक्षावहम् ।
मानं मर्दयति क्षणाज्जनयते सौजन्यजन्यं यशः,
शेरीशाभिधपत्तनाधिवसनं पार्श्वप्रभुं नौमि तम् ॥ ३ ॥

यद्ध्यानं विधुनोति पूर्वनिचिताऽरिष्टाऽष्टकर्माऽऽवलीं,
कैवल्यं फलयन्त्यमन्दमुनयो यद्ध्यानतेजःश्रिताः ।
नैवोच्चगतिं श्रयन्ति विबुधा नित्योत्सुका योगिनः,
शेरीशाभिधपत्तनाधिवसनं पार्श्वप्रभुं नौमि तम् ॥ ४ ॥

ये तीर्थाधिपते नमन्ति भविनस्त्वत्पादपद्मद्वयं
संसाराम्बुनिधिं तरन्ति तरसा चाऽत्राऽपि संभुज्य शम् ।
भावस्यैव महार्थनाऽश्च नियता तस्माद्वरा भावना
श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वनाथमुनिपं ध्यायामि नित्यं मुदा ॥७॥

किं देयं किमदेयमाशुकरणीयं किंकृत्यं किमु
धर्मोऽधर्मविधानकश्च किमिति क्षित्यां न के जानते ।
सार्वज्ञं विमलं परार्थघटकं शास्त्रं तदर्थक्षमं .
श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वनाथमुनिपं ध्यायामि नित्यं मुदा ॥८॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

येषां मनःसरसि पार्श्वमुनीश्वरस्य
स्तोमोज्ज्वलच्छद इह क्षमिणां स्थिरीस्यात् ।
ते मृत्युभावमपहाय महात्मभावं
यान्ति क्रमेण मनुजाः परमार्थभाजः ॥ ९ ॥

पन्मूर्त्तिर्हृदि धारिता भवभवां, पीडां समुन्मूलय-
त्यानन्दं जनतापहं नवनवं, स्थाणुकरोत्यात्मनि ।
कौशल्यं मकटीकरोति विमदं, सर्वार्थसिद्धिप्रदं,
शेरीशाभिधपत्तनाधिवसनं, पार्श्वप्रभुं नौमि तम् ॥५॥

यत्पूजास्नपनेन विघ्नविततिर्याति क्षयं सर्वथा,
पञ्चेषुः क्षयतां व्रजत्यनुदिनं, शाम्यन्ति घोरारयः ।
कुष्ठादिप्रचुरार्त्तयोऽपि निखिला, नश्यन्त्यरक्ता इव,
शेरीशाभिधपत्तनाधिवसनं, पार्श्वप्रभुं नौमि तम् ॥ ६ ॥

यन्मूर्धस्थितवायुभोजनफणा-सन्तानसंदर्शनाद्,
भीताऽऽमुक्षयकृद्गणः परवशः, संयाति देशान्तरम् ।
भापत्तिप्रभवे सति क्षणमपि, स्थानं भजेत्को हि त-
च्छेरीशाभिधपत्तनाधिवसनं, पार्श्वप्रभुं नौमि तम् ॥७॥

संसारोदधिपोतमक्षयकरं, संसेव्य चारित्रकं,
शस्यानन्तगुणाकरं भवभय-च्छेत्तारमिष्टप्रदम् ।
सर्वेषामभयप्रदानदक्षमखिल-भ्रस्ताङ्गिनांभापकं,
शेरीशाभिधपत्तनाधिवसनं, पार्श्वप्रभुं नौमि तम् ॥८॥

श्रीमदर्बुदाचलस्तोत्रम् ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

भक्ताङ्गिनामनवतं विनश्यमारं,
भक्तामरासुरनरेन्द्रनतक्रमाब्जम् ।
संसारसिन्धुतरणोद्यमपोतकल्पं,
श्रीअर्बुदाचलवसदृषभं स्तवीमि ॥ १ ॥

ध्यानस्थितं मुनिगणा वदनं त्वदीयं,
दृष्टोत्तरं मतिदधुः समशीलवन्तः ।
ते मोक्षसिद्धिवशगा वशिनो बभूवुः,
श्रीअर्बुदाचलवसदृषभं स्तवीमि ॥ २ ॥

विघ्नानि यान्ति विलयानि तव प्रभावा-
न्नाशं विभो जगदनन्यदिनानुवन्दिन ? ।
सर्वार्थदाननिपुणो न विभुस्त्वदन्यः
श्रीअर्बुदाचलवसदृषभं स्तवीमि ॥ ३ ॥

स्तोत्रप्रिया नरगणा भवशान्तिकारं,
सौम्य प्रभो तव महागुणराशिमाशु ।
चित्ते विभाव्य भवभीतिपराङ्मुखाः स्युः
श्रीअर्बुदाचलवसदृषभं स्तवीमि ॥ ४ ॥

॥ श्रीमदगाशितीर्थस्तोत्रम् ॥

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

योभूयन्ते विभवबहुलास्त्वरमभावमयुक्ता-
जङ्गम्यन्ते जननमरणान्निर्भयत्वं गुणज्ञाः ।
सासयन्ते निरुपमवरां मङ्गलानां प्रशस्ति
नम्नम्येमु-व्रतमुनिपतेऽगाशिपूर्भासिबिम्बम् ॥ १ ॥

मान्यो पाशा-नमितमहिमा तावकीनस्त्रिलोक्यां,
तास्केपा-मभयजनको नैवदृष्टः श्रुतोवा ।
मन्दायन्ते सुगतिभवने निर्धनानां (निर्दयानां) मनांसि,
नम्नम्येमु-व्रतमुनिपतेऽगाशिपूर्भासिबिम्बम् ॥ २ ॥

सौम्याकारा सकृदभिगता मूर्तिरम्या त्वदीया,
तेषांवित्तं कलयति सदा निर्मलं साम्यभावम् ।
संसाराब्धि-शुलुकवदहो जायते क्षेमकारी,
नम्नम्येमु-व्रतमुनिपतेऽगाशिपूर्भासिबिम्बम् ॥ ३ ॥

स्वर्गस्थानाः पदमुपगता देवता जयसारं,
तद्देतुस्त्व-ज्जनमहिमा वर्णितुं नैव शक्यः ।
सर्वज्ञोक्त-प्रवचनवचःसारिणां किं दुरापं,
नम्नम्येमु-व्रतमुनिपतेऽगाशिपूर्भासिबिम्बम् ॥ ४ ॥

संसारतापविधुराः परिणामसिद्धा-
न्तद्धेतुरत्र भवतश्चरणानुपातः ।
यस्त्वत्प्रभावविमुखो गुरुसंगरक्तः
श्रीअर्बुदाचलवसदृषभं स्तवीमि ॥ ५ ॥

को बुद्धिमान्विदितभूरिगुणप्रताप,
स्त्वत्पादधामविभवं जुषते विहाय ।
कालान्तकक्रमगतोऽपि भवान्तकारिन्,
श्रीअर्बुदाचलवसदृषभं स्तवीमि ॥ ६ ॥

भव्या जनास्तव विभो शरणं प्रपन्ना-
स्तीर्त्वाऽपमृत्युमनघाः शिवशर्मभाजः ।
रेजुः समस्तधरणीधरपूज्यपादाः,
श्रीअर्बुदाचलवसदृषभं स्तवीमि ॥ ७ ॥

आदिप्रभो तव पदाब्जमहं प्रणम्य,
मुक्तोऽस्मि संसृतिभयादखिलात्सुखेन ।
नाऽतः परं मम भयं भवजातदुःखा-
च्छ्रीअर्बुदाचलवसदृषभं स्तवीमि ॥ ८ ॥

सिद्धीरम्या वरयतिजने त्वत्पदाम्भोजरक्ते,
सौभाग्यत्वं सरतिनिकटं सर्वदक्षप्रभावम् ।
विभ्यद्दूरे प्रनतिविषमं दुर्भगत्वं हि तस्मा-
न्नसम्ये सु-व्रतमुनिपतेऽगाशिपूर्भासिबिम्बम् ॥ ५ ॥

कल्याणार्थी तवमुखगतो जातसंकल्पकल्पः,
सिद्धेकार्ये विमुखपटुता दृश्यते नैव केषाम् ।
विभ्रन्त्वेन-त्रुवनविदित ? त्वत्प्रतापस्य लोके,
नसम्ये सु-व्रतमुनिपतेऽगाशिपूर्भासिबिम्बम् ॥ ६ ॥

आधृतेज-स्तातिरतिकरं भ्रान्तिशान्तिप्रदायि,
जन्तुद्वेग-श्रमभयहरं पूरिताशामपश्चम् ।
भानूद्योतं विरचयदलं हृद्धिभावं वरेण्यं,
नसम्ये सु-व्रतमुनिपतेऽगाशिपूर्भासिबिम्बम् ॥ ७ ॥

संसारान्त-मथनविभवं धारयत्कान्तिकान्तं,
भक्त्याऽधीनं परमकरुणं स्वच्छतासांलिशीलम् ।
शश्वच्छान्ति-प्रथितविमलाकारमाराधनीयं,
नसम्ये सु-व्रतमुनिपतेऽगाशिपूर्भासिबिम्बम् ॥ ८ ॥

श्रीमदर्बुदाचलस्तोत्रम् ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम)

भक्तार्तिनाशनकरं विशदप्रभावं,
भक्तामरासुरनरेन्द्रनतक्रमाब्जम् ।
संसारसिन्धुतरणोत्तमपोतकल्पं,
श्रीअर्बुदाचलवसदृषभं स्तवीमि ॥ १ ॥

ध्यानस्थितं मुनिवरा वचनं त्वदीयं,
हृद्गोचरं प्रविदधुः समशीलवन्तः ।
ते मोक्षसिद्धिवशगा वशिनो बभूवुः,
श्रीअर्बुदाचलवसदृषभं स्तवीमि ॥ २ ॥

विघ्नानि यान्ति विततानि तव प्रभावा-
न्नाशं विभो जगदनन्यहितानुबन्धिन् ?।
सर्वार्थदाननिपुणो न विभुस्त्वदन्यः
श्रीअर्बुदाचलवसदृषभं स्तवीमि ॥ ३ ॥

स्तोत्रप्रिया नरगणा भवशान्तिकारं,
सौम्यं प्रभो तव महागुणराशिमाशु ।
चित्ते विभाव्य भवभीतिपराङ्मुखाः स्युः
श्रीअर्बुदाचलवसदृषभं स्तवीमि ॥ ४ ॥

श्रीझघडियातीर्थस्तोत्रम् ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

श्रीमत्पदाम्बुजलुठन्नवभीरुवृन्दैः
संनादितं प्रवरसप्रयदीयमच्छम् ।
देशान्तरागतसुभव्यगणैः प्रकीर्ण-
मादीश्वरं झघडियाविलसन्तमीडे ॥ १ ॥

भूत्वा प्रसन्नमनसो विधिवद्यदीयां,
पूजां प्रफुल्लकुसुमोत्करतो विधाय ।
अक्षीणवित्तविभवाः सुरलोकपूज्या-
आदीश्वरं झघडियाविलसन्तमीडे ॥ २ ॥

दीव्यर्द्धिसिद्धिसमलङ्कृतचारुचैत्यं,
विभ्राजते प्रखरघण्टनिनादघुष्टम् ।
यस्य प्रधानपुरुषोपचितान्तराल-
मादीश्वरं झघडियाविलसन्तमीडे ॥ ३ ॥

देवासुरेन्द्रनरनायकवन्दितांघ्रिं,
सद्भक्तिभावितजनार्चितदीव्यमूर्त्तिम् ।
हृद्गोचरीकृतमलंसमतावहद्भि-
रादीश्वरं झघडियाविलसन्तमीडे ॥ ४ ॥

संसारकूपपततां सुदृढं विशाल-
मालम्बनं सुहितत्त्वविवेचितारम् ।
रागाग्निनाशमनुजोष्णकरोपमान-
मादीश्वरं झपाडियाविलसन्तमीडे ॥ ५ ॥

संतारकं निजपदाब्जनतंप्रजानां
भास्वधराऽम्बरगणं प्रविलोकितारम् ।
स्रष्टारमक्षयदयाश्रितधर्मबोध-
मादीश्वरं झपाडियाविलसन्तमीडे ॥ ६ ॥

शुभ्रोनयेनविनयोज्झितदेहिवर्गः
संस्थापितो गुणिगणः सुदयाप्रधानः ।
संबोधितो जगति येन कलाकलाप-
आदीश्वरं झपाडियाविलसन्तमीडे ॥ ७ ॥

कोनाम यस्य महिमानमनन्तगेयं
विस्तारतः कथयितुं विभुरस्मि लोके ।
लोकत्रयप्रथितकीर्तिवितानकं त-
मादीश्वरं झपाडियाविलसन्तमीडे ॥ ८ ॥

दुर्वाराः कमठादिभिर्विरचिता-नैकोपसर्गाः स्वयं,
भेजुर्यस्य समोऽपहारितपसा, साम्यज्ञनानायिना ।
दीर्घौर्वादिकलापतापितजना-नन्दप्रदानोचितं,
श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वयं नौम्यहम् ॥८॥
श्रीमत्पट्टणपत्तनेऽधिवसति, सौभाग्यसारास्पदं,
यः पार्श्वाधिपतिः करोति जनता-भावाशानिधापकः ।
तस्येदं भवभीतिहारिमनुजो-यः कीर्तयेत्स्तवं,
निर्द्वन्द्वं समुपैति सोऽतिरभसा, निर्वाणमारासिकः ॥९॥

श्रीमद्रविसागरगुरुस्तुतिः ॥

(शिखरिणीवृत्तम्)

मुनीन्द्रश्रीरत्न-प्रमितपरमानन्दविभवः,
सदालीलाक्षुद्र-प्रविणवाग्मि पत्तनवरे ।
महेशानाऽभिख्ये, प्रवर गुरुसंपाविलसनम्
रविशो रोदन्त्या-ऽपि स्मरदुरिताऽशान्तिनिचयः ॥ १ ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

सेवेनैकविधे विशेषहम्सहृद्, सङ्गेऽपि धीसंयम-
भिन्नीपमनश्वरांशितचनाविधि, नित्यं प्रकुर्वन् मुदा ।
मिथ्यात्वोपरताग्रविषयगणं, निर्धानपञ्चागव-
प्रिन्धांशुघरगेहृषिविनिमयवां. धारिणिणां धायिनाम ॥२॥

श्रीझघडियातीर्थस्तोत्रमपरम् ॥

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

यो विश्वेषा-मभयजनकः सत्यवाणीविलासो-
यः सत्त्वानां विधुरमखिलं नाशयत्यात्मभावात् ।
यःपारोक्ष्यं परगतमजो-ध्यातएव च्छिनत्ति,
आदीशंतं वरझघडिया-भूषणं नौमि नित्यम् ॥१॥

सद्यः शान्ति-र्भवतिमनना-द्यद्विभूतेर्जनाना-
मात्मानन्दः प्रभवति परो-स्फूर्पतादानदक्षः ।
बाह्योभाव-स्त्यजति हृदयं शुद्धशान्तस्वरूप-
मादीशंतं वरझघडिया-भूषणं नौमि नित्यम् ॥२॥

सोपानालि-र्विलसति महा-चैत्यसंबन्धिनीया
तामाश्रित्या-ऽक्षयसुखगता जीवलोका(भव्यजीवा)भवन्ति ।
मूर्तिर्यस्य प्रवरविभया भ्राजमानां विलोक्य,
आदीशंतं वरझघडिया-भूषणं नौमि नित्यम् ॥३॥

मूर्तिंयाव-त्तवविपद्हरां शुद्धधर्मानुरक्ता-
नो वीक्षन्ते परजनकृपा-कांक्षिणो वीतमोहाः ।
पापच्यन्ते भयदभुवने तावदक्षीणपापा
आदीशंतं वरझघडिया-भूषणं नौमि नित्यम् ॥४॥

शान्तिवस्तनुताच्छमिक्षितिपतिः, क्षीणाष्टकर्मावलि-
निर्मानोद्धुरमारकोपभवभी-पञ्चाशजन्यातपः ।
वृत्तिशुद्धतरांसमानविषयां, शासनयोन्मूलनीं-
धत्तेयोजगदेकपूज्यचरितोऽ-श्रीतांशुपाथोनिधिः ॥३॥

(भद्रिका [ललित] छंदः)

जयति ते महापादुकायुगं, विगदबोधिदं द्वंद्वदारकम् ।
विपदपांनिधौ कुम्भसंभवो-निखिलदेहिना मन्तरारिहन् ? ॥४॥
शुभमनोरथश्रेणिसाधनं, तवपदाम्बुजद्वन्द्वमिष्टदम् ।
रविसरित्पते ? सद्गुरो ? गुरुं, वितरतु क्षितौमङ्गलावलीम् ॥५॥
शिवमंत्रमुतंत्रनिधानगृहं, भरतोपनिधि क्षयकुंभ भवः ।
कमला विमला अधिगतामवरा, तवपादयुगं रविवारिनिधे ! ॥६॥

(तोटकवृत्तम्)

भवदंध्रियुगं भवतापहरं, दमितापरचित्तरतिप्रकरम् ।
रविसागर सद्गुरु रत्ननिधे ?, जयतादखिलश्रमणाधिपते ? ॥७॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

श्रीमच्छान्तिमनाप्तदं भवभय-शांभान्तकं दिव्यदं-
दद्यादभ्रिमुमङ्गलानि नितरां, नीतिप्रियाणां नृणाम् ।
सौम्याकार विभासमानविभं देवासुरैर्वन्दितं,
सद्बोधामृतवारिधे दिनपते ? त्वत्पादुकायुग्मम् ॥८॥

मोक्षाकांक्षा गतभवभया सिद्धगति स्त्वग्गणामा-
दुःसाध्योऽसौ परमभिभवा-दुष्टकर्मारिवृन्दाद् ।
सिद्धिः साध्या गुरुमुखतया सर्वथामानवाना-
मादीशं तं वरमगडिया-भूषणं नौमि नित्यम् ॥५॥

यस्याऽधीनं जगतिविनतो-द्धारकं धर्मतत्त्वं
यस्याऽधीनं जगदभिमतं शर्मसन्तानसिद्धम् ।
यस्याऽधीनं कलिगुणगणो-च्छेदकं सुरूपतत्त्व-
मादीशं तं वरमगडिया-भूषणं नौमि नित्यम् ॥६॥

पारावारे जननमरण-क्लेशावित्ते भवेऽस्मिन्,
पीड्यन्तस्त्व-च्चरणवनभू-नावमासाद्य सन्तः ।
नीरोत्तीर्णाः सुखमनुभव-न्तोनरिसाः परम,
आदीशं तं वरमगडिया-भूषणं नौमि नित्यम् ॥७॥

इत्थं तत्त्वे परिणतमति-स्तावकीने मदीने
भव्यो मर्त्योऽनवरतमसौ संसृतेर्याति पारम् ।
स्मारं स्मारं हृदि तव पदं ध्यानमग्नात्मनास्मा-
दादीशं तं वरमगडिया-भूषणं नौमि नित्यम् ॥८॥

श्रीमन्न्यायाम्भोनिधिश्रीमद्विजयानन्दसूरिपट्टप्रभाकरगुरु-
चरणकमलेभ्यो नमः ॥

॥ सुभाषितमुक्तावलिः ॥

प्रणम्य श्रीजिनेन्द्रपदारविन्दं, पुण्डरीकं गणाधिपं गुरूंश्च ।
ततोऽभिदधामि परां सुभाषित-मुक्तावलीं सज्जनमानसप्रियाम् ॥ १

(अनुष्टुब्वृत्तम्)

गुणाः समाससंदृब्धा यान्ति नो गुणनिर्णयः ।
यैर्मनस्यं गुणग्राहि, यो जनेषु हि मत्सरः ॥ १ ॥

गुणानामग्रतस्ते, चारिताऽस्पे मयापि वै ।
किं विशेषितमदर्शीनं, भवाल्पगुणमदम् ॥ २ ॥

सारेतरं धुरीणैव, निःसारं परिवर्जयेत् ।
स्तुवन्मोऽपि ददाति, एवमेव न चादरम् ॥ ३ ॥

ताम्बूलं चर्वितं हस्ते, रक्तमोहूर्च्छदत्तनम् ।
गम्यहो हि सदाचारो, लोकवर्जितदूषणम् ॥ ४ ॥

श्रीमदिलादुर्गशांतिनाथस्तोत्रम् ॥

(भुजंगप्रयातवृत्तम)

सदाक्रान्तभ्रान्ति महामारिशान्ति,
प्रजाशान्तिदं शान्तवैरिप्रभावम् ।
महाक्रोधचण्डारि शान्तिप्रतान-
मिलादुर्गसंस्थं स्तुवे शान्तिनाथम् ॥ १ ॥

कलौशान्तिदानमदं शान्तमूर्त्ति-
सदा देवदेवाधिपः स्तुत्यकीर्त्तिम् ।
गुणान्कीर्त्तितुं नो समर्थोऽपि जीव-
इलादुर्गसंस्थं स्तुवे शान्तिनाथम् ॥ २ ॥

शशी तिग्मरश्मिः समेतौ किमत्र.
यदीयावतंसच्छलेन स्वभावात् ।
प्रभोर्दर्शनाकांक्षयोद्भूतमोदा-
विलादुर्गसंस्थं स्तुवे शान्तिनाथम् ॥ ३ ॥

विभोर्मौलपट्टस्थितं शुद्धरत्न-
मनर्घ्यं महोद्योतपद्माम सर्वम् ।
मदीयौ मयूर्वाद्रिमावर्जितौ द्रा-
गिलादुर्गसंस्थं स्तुवे शान्तिनाथम् ॥ ४ ॥

'परबोधकृते सन्तो-ऽसन्तुष्टा विमलाशयाः ।
परोपकारव्यसनाः, कियन्तः सन्तिभूतले ॥ ५ ॥
स्वदोषान्नैवपश्यन्ति, परदोषपरायणाः ।
जनताविमनस्कादि, पूर्वापरविचक्षणा ॥ ६ ॥
कामंद्विपन्तुलोभेन, मायिनोदययोज्झिनाः ।
वायुनानेगतःक्षिप्ते, धूलिपुञ्जेऽपि किं रवेः ॥ ७ ॥
शशिसाम्यं सदानस्यं, सदसज्जनतापहम् ।
स्वमुखायैव कोयत्नं, कुरुते न निजोचितम् ॥ ८ ॥
कालातिक्रममासाद्य, विपरीतगतिं व्रजेत् ।
सहस्रकिरणोऽप्यत्र, भजते विविधक्रमम् ॥ ९ ॥
सुधांशुधाकरोत्येव, यावसुधाशुधियोदिता ।
तत्त्वज्ञानं ततः प्रोक्तं, तस्मात्सैवसुधास्मृता ॥ १० ॥
विफलं चरितं लोके, गर्हास्थानमनादितः ।
येनकेनाऽप्युपायेन, साफल्यं तनुते बुधः ॥ ११ ॥
क्रमसाध्यानि कार्याणि, सफलानि भवन्ति हि ।
अकाले नैव पश्यन्ते, सस्यानि कृषिकर्मणाम् ॥१२॥
नर्धाभवन्तिसर्वत्र, तरवःफलशालिनः ।
सचेतना अपिस्तोका-विरर्गतक्रियापराः ॥ १३ ॥

विशाला विभोः शुद्धपद्मासनस्था,
शुभमूर्तिः सुरूपा प्रमाणप्रसिद्धा ।
मनोहारिणी स्वागतानां नराणा-
मिलादुर्गसंस्थं स्तुवे शान्तिनाथम् ॥ ५ ॥

जना भाविनो भक्तिसंभारवन्तः,
समेत्याऽत्र दुष्कर्मभीतिं त्यजन्ति ।
शुभकर्माऽर्जयित्वा लभन्तेऽमरत्व-
मिलादुर्गसंस्थं स्तुवे शान्तिनाथम् ॥ ६ ॥

प्रभो ! शान्तिनाथ त्वमेवासि लोक-
भयाभीशिता दुःखहर्ता जनानाम् ।
भवे घातको विद्यते कोऽपि नाऽन्य-
इलादुर्गसंस्थं स्तुवे शान्तिनाथम् ॥ ७ ॥

अहं दर्शनात्ते विभो जातहर्षः,
स्मरामि त्वदीयं पदद्वन्द्वमीड्यम् ।
सदा प्रार्थितार्थप्रदातारमीश-
मिलादुर्गसंस्थं स्तुवे शान्तिनाथम् ॥ ८ ॥

(उपजातिवृत्तम्)

श्रीलुम्पवंशाम्बरभानुमाली, सम्यक्त्वशाली गुरुनैकभोगी ।
न्यायप्रधानो जितदोषमानो-जितेन्द्रियः सर्वत एव मान्यः ॥१॥

कांक्षितानि न सिध्यन्ति, यद्बोधिस्थापिनाम् ।
सुलभा सर्वथा तेषां, विपत्तिः परिकीर्तिता ॥१४॥
बुद्धिमन्तो जना यत्र, तिष्ठन्ति तत्र संपदः ।
नियन्त्रीसंपदामिव, तस्मात्सत्कारणं शुभम् ॥ १५ ॥
मानसं कलुषं येषां, निर्विकारमहाभवेत् ।
तन्मुखं गर्वदाहेयं, तृष्णासर्पदर्पयम् ॥ १६ ॥
पावना भावना येषां, स्वपरेऽकारणात्मृणाम् ।
तेऽमरेभ्यगुणैः पूज्या-स्त्रैलोक्योपकारकारिणः ॥ १७ ॥
यान्तिसेवाविहीनस्य, स्पृष्टनामापैतमृत्यवः ।
परिणामविहीनेभ्यः, संपदोऽपि विरूतामिव ॥ १८ ॥
कारागारसमो-साराः, संसारोऽध्वात्सिसेवकः ।
दीनसर्वैः सहायैः, स्वार्थसिद्धिस्तपोदया ॥ १९ ॥
भूरिशोभवदावाग्नौ, भवता तापमापितम् ।
चिन्तयस्व हितार्थं स्वं, मोहबुद्धिं परित्यज ॥ २० ॥
हिताहित परिज्ञानं, विदुषामेवसम्बलम् ।
विमलीसरे योन, भवितासांपमहार्णवे ॥ २१ ॥
स्वच्छात्मचर्यवाक्ये, यावत्स्वकादृदत् ।
मायापि सद्गुर्वनाह दाम्यत्वमापरोधय ॥ २२ ॥

श्रीमदिलादुर्गेशांतिनाथस्तोत्रम् ॥

(भुजंगप्रयातवृत्तम)

सदाक्रान्तशान्ति महामारिशान्ति,
प्रजाशान्तिदं शान्तवैरिप्रभावम् ।
महाक्रोधचण्डारि शान्तिप्रतान-
मिलादुर्गसंस्थं स्तुवे शान्तिनाथम् ॥ १ ॥

कलौशान्तिदानप्रदं शान्तमूर्त्ति-
सदा देवदेवाधिपः स्तुत्यकीर्त्तिम् ।
गुणान्कीर्त्तितुं नो समर्थोऽपि जीव-
इलादुर्गसंस्थं स्तुवे शान्तिनाथम् ॥ २ ॥

शशी निम्नरश्मिः समेतौ किमत्र.
यदीयावतंसच्छलेन स्वभावात् ।
प्रभोर्दर्शनाकांक्षयोद्भूतमोदा-
विलादुर्गसंस्थं स्तुवे शान्तिनाथम् ॥ ३ ॥

विभोर्मौलिपट्टस्थितं शुद्धरत्न-
मनर्घ्यं महोद्योतयद्धाम सर्वम् ।
प्रदीपौ प्रकुर्वद्विभावर्जितौ द्रा-
गिलादुर्गसंस्थं स्तुवे शान्तिनाथम् ॥ ४ ॥

कीर्त्तयन्तिसतांसन्तः, संभूतिं विशदाशयाः ।
ययाशर्मजनाःसर्वे, व्रजन्ति विनयाश्रिताः ॥ ५९ ॥

कीर्त्तनं भवपाथोधे-स्तारकं तरणीसमम् ।
पूज्यानां तादृशास्तोका-वसन्ति वसुधातले ॥६०॥

पुण्यदक्षादृताक्षाये, धर्मकर्मपरायणाः ।
तेनरानमदापूर्णा-भूषयन्ति हि मेदिनीम् ॥ ६१ ॥

(पञ्चचामरछन्दः)

करोतुदेशकामितं, प्रभावितं सदामितं,
नरामरेशमानितो नतोनरो नरव्रजैः ।
जरामृतिक्षितिक्षमं मनुष्यवृन्दमुच्यते,
नरत्वमत्त्वलब्धिरत्र सत्कला निगद्यते ॥६२॥

(अनुष्टुप्वृत्तम्)

परद्रोह विधातारः, पतन्तिनरकाऽवनौ ।
तस्मात्तत्परिहर्त्तव्या-दूरतोभूतिमिच्छता ॥ ६३ ॥

किं किं न साधितं तेन, परोपकृतिशालिना ।
महतामपिमान्योऽसौ, वसुधाऽनर्घ्यमाहनम् ॥६४॥

तपसा शोधितो देहो-भूषयत्यखिलं जगत् ।
भूषणं दूषणाकारं, धर्मपुञ्जविभूषणम् ॥ ६५ ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

बाणद्वीपरसोर्वराभिकलिते, संवत्सरे वैक्रमे,
जीर्णोद्धारइलानगेऽस्यविहित-चैत्यस्य शान्तिप्रभोः ।
श्रीसंघेन जिनोक्तनत्त्वपटुना, सर्वर्द्धिदानाद्रिना,
दुष्कर्मारितृणानलः सुखकरः, स्वर्गाऽपवर्गप्रदः ॥११॥
राष्ट्रोढाऽन्वयवारिजोष्णकिरणः, सत्पापनिष्णातधी-
जीर्णोद्धारविधानकोविदहृदय-स्तत्त्वार्थवेदिप्रियः ।
दीनानुद्धरयञ्जनार्थविभवः, कल्पद्रुकल्पोपमः,
श्रीमद्दौलतसिंहभूमिरमणः, शास्ति प्रजामीदृरे ॥ १२ ॥

श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथस्तोत्रम् ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

पद्मासा प्रविभाति तिग्मकिरणो-द्भासिप्रभाभासना,
ताधिन्या जगतीतलं तमसिवा-ऽऽदर्शायकं पंप्रपा ।
मार्गीनोर्जितकर्मजातविविध-व्यापत्पारावारं,
श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वयं नौम्यहम् ॥ १ ॥
धर्माऽऽरामफलाफलाधरनिभाभावागहन्द्राऽद्दरां
राकेशप्रतिदं मुदन्नमुपमो-ऽनामवर्णयाननम् ।
स्पर्धीकृत्य दिगन्तकीर्तिप्रमन्तां संधाति दीप्तिप्रभां,
श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वयं नौम्यहम् ॥ २ ॥

तपवशा एव [illegible], [illegible] ।
[illegible], [illegible] ॥ ९६ ॥

[illegible] ।
परीक्षेण [illegible], [illegible] ॥ ९७ ॥

[illegible], [illegible] ।
[illegible] ॥ ९८ ॥

[illegible], [illegible]
[illegible] ॥ ९९ ॥

[illegible], [illegible]
[illegible] ॥ १०० ॥

[illegible], [illegible]
[illegible] ॥ १०१ ॥

[illegible], [illegible] ।
[illegible] ॥ १०२ ॥

[illegible], [illegible] ।
[illegible] ॥ १०३ ॥

[illegible] ।
[illegible] ॥ १०४ ॥

नराऽमरेन्द्रस्पृहणीयशीलः, कुमारपालः क्षितिपालमुख्यः ।
शशास भूमण्डलमेकवीरः, शचीपतिर्देवभुवं यथैव ॥ २ ॥
निर्मापितस्तेन वरेण्यवर्णः, श्रीशान्तिनाथस्य महाविहारः ।
मावपुण्यभाराजितशुद्धकीर्ति-व्रजः स्थितोरस्य इवाऽतिभाति॥३

इयद्दरक्षोणिधरोविभूषां, श्रीशान्तिनाथालयतो विशेषात् ।
चकास्ति संप्राप्य धराधराणां, राजेव चूडामणितां प्रपन्नः॥४॥

द्विपश्वसंख्यामितानि जैन-चैत्यानि रेजुः परितः प्रधानम् ।
श्रीशान्तिगेहं जितनाकशोभं, तारागणस्था शशिमण्डलीव॥५॥

अयं जिनालयो दुर्गे, कुमारपालनिर्मितः
खरतरीयक्रमायात पट्टावल्यामितिस्मृतम् ॥६॥

श्रीवीरतोबाणवसुद्विवर्षे, बभूविवान् संप्रतिभूमिपालः ।
व्यभूषयद्यो धरणीं जिनालयैः, सहस्रसंख्यैरतुल्यप्रभाधरैः ॥७॥

बिम्बानि तेनैव सहस्ररश्मि-तेजोभिभावीनि विधापितानि ।
विलोकयन्संप्रतिभव्यलोक-स्तनोति सम्यक् शिवसंपदं स्राक्॥८

इलादिदुर्गेऽत्रविधापितोऽसौ, श्रीशान्तिवासः क्षितिपेन तेन ।
इत्थं पुराहत्तविदोवदन्ति, प्रमाणमेतत्सुधिया विलोक्यम् ॥९॥

इयद्दरं प्राक्तनमेव पत्तनं, जिनालयश्रेणिविराजमानम् ।
चकास्ति सम्यक्त्वविभासि चेतः, श्राद्ध वसन्त्यत्र मुनीनिभाजः॥

नीचसङ्गः सदा हेयः, सुधीभिः परमार्थिभिः ।
सिनपक्षो दयाग्रस्तः, पक्षहीनोऽकृतागुना ॥ ७५ ॥

नीचसङ्गरतं रक्षःकुलं नष्टं समूलकम् ।
नश्यत्येव स्वयं नीचः, परानपि विनाशयन् ॥७६॥

उत्तमा यदि नीचानां, सङ्गतिर्जायते क्वचित् ।
यथार्थं तत्फलं लातुं, नैव योग्या भवन्ति ते ॥७७॥

नीचां गतिं प्रपद्यन्ते, नीचा नीचेन कर्मणा ।
कर्मपाशनिबद्धास्ते, संभ्रमन्ति दुराशयाः ॥ ७८ ॥

कृतापराधलेशानां, शासनं नीतिवेदिभिः ।
इहाऽपि क्रियते योग्यं, परत्र तु कुतो गतिः ॥७९॥

परापवाददायीयः, परलोकभयोज्झितः ।
स्वकृतं सुकृतं क्षीत्वा, परपापान्वितो हि सः ॥८०॥

परचित्तानुतापेन, ये भवन्ति प्रमोदिनः ।
प्रमोदस्तु क्षणस्थायी, परितापो दुरन्तकः ॥८१॥

दुःखितोऽपि स्वयं दुर्जन, सुखिनोऽपरमानवान् ।
संसारवारिधिर्निर्मग्नो, परमंपदमर्जति ॥ ८२ ॥

सज्जनः पीड्यमानोऽपि, दुर्जनेन निरन्तरम् ।
स्वकीयां सिद्धतां नैव, जहातिमलयेजवत् ॥ ८३ ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

बाणद्वीपरसोर्वराभिकलिते, संवत्सरे वैक्रमे,
जीर्णोद्धारइलानगेऽस्यविहित-श्चैत्यस्य शान्तिप्रभोः ।
श्रीसंघेन जिनोक्ततत्त्वपटुना, सर्वर्द्धिदानादिना,
दुष्कर्मारितृणानलः सुखकरः, स्वर्गाऽपवर्गप्रदः ॥११॥
राष्ट्रोढाऽन्वयवारिजोष्णकिरणः, सत्पापनिष्णातधी-
जीर्णोद्धारविधानकोशहृदय-स्तत्त्वार्थवेदिप्रियः ।
दीनानुद्धरयन्धनस्वविभवः, कल्पद्रुकल्पोपमः,
श्रीमद्दोलतसिंहभूमिरमणः, शास्ति प्रजामीदृशं ॥ १२ ॥

श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथस्तोत्रम् ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

पञ्चासरा प्रविभाति निर्मलकिरणो-द्धारिप्रभाशामता,
तापिन्या जगतीतलं सरसिवा-ऽऽदर्शीयपं कंपया ।
प्राचीनोर्जितकर्मजातविविध-व्याप्यन्धकाराऽपहं,
श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वयं नौम्यहम् ॥ १ ॥
धर्माऽऽरामकलापकलापगनिभाभावागहन्दाऽहरां
राकेशसनिदं मुदकनगुपमोऽन्नासदर्पापाननम् ।
सर्व्वाहृतय दिगन्तर्वीर्भिदप्रभा संघानि दीनप्रभा,
श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वयं नौम्यहम् ॥ २ ॥

शिक्षितोऽपि जनोऽभिज्ञः, कुमार्गे प्रतिपद्यते ।
पापतो मलिनाबुद्धे-र्बीजेनैकेनवर्धन् हि ॥८४॥
पापे प्रयोजिता शिक्षा, सुस्थिराऽप्यल्पसत्त्वेन ।
तस्मात्पापं निरीक्ष्यैव, प्रवृत्तिः सफलात्मनाम् ॥८५॥
पापाऽपापविचारेण, प्रवृत्तिः श्रेयसावहा ।
अविवेकोऽन्यथा प्रोक्तः, सदसज्ज्ञानवर्जितः ॥८६॥
परम्पराऽऽगतं कार्यं, विलोक्याविमृश्यो जनः ।
प्रवर्तते स्वयं चान्यान् प्रवर्तयति निर्णीते ॥ ८७ ॥
अन्धश्रो नैव जानाति, परमार्थगतिप्रदः ।
ततः स्वरुचितं योग्यं, मन्यते लोकनिन्दितम् ॥८८॥
नीचः श्राद्धपदं प्राप्य, कुरुतेऽनर्थसन्ततिम् ।
भूपको व्याघ्रतां प्राप्य, मुनिं हन्तु समुद्यतः ॥८९॥
निजकर्मानुसारेण, संपद्दाऽन्यो जनो भवेत् ।
मुनिप्रसादलेनाऽपि, मूषिका संसृता ॥ ९० ॥
यथाऽदितः स्वरूपस्थैव, निजकार्यपराङ्मुखाः ।
यथाऽहं सर्वतिष्ठस्व, कर्तव्यं विचारय ॥९१॥
अन्यायोपार्जितं द्रव्यं, दीर्घकालं न तिष्ठति ।
कस्यापीतिदमाभाष्य, दीर्घसूत्रिमदिन्द्रना ॥९२॥

संसारोद्भृतिरन्तिमागुणजुषां, यद्ध्याननो जायते,
दुष्टान्यष्टमयं व्रजन्ति सुधियां, रौद्राणि कर्माणि च ।
संपत्तिः सुलभा नरामरगण-श्लाघ्या स्वनर्घ्या नृणां,
श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वयं नौम्यहम् ॥ ३
पापं वारयति क्षमां जनयति, क्षेमं करोत्यञ्जसा,
दारिद्र्यं दलयत्यलं वितनुते, कीर्तिं परां शाश्वतीम् ।
सन्तोषं वितरत्यथाऽपि यदनु-ध्यानं विधत्तेऽभयं,
श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वयं नौम्यहम् ॥ ४
यन्नम्रप्रबलप्रभाशमयति, क्षोभं कुवादोद्भवं,
नैरुज्यं नितरां तनोति सुमदं, संपादयत्यात्मनि ।
दुर्वारां दलयत्यनङ्गसुभट-प्रोद्दामभीतिं सदा,
श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वयं नौम्यहम् ॥ ५
यत्पुण्योपचितं नरामरगणाधीशै-र्मुदा वन्दितं,
मिथ्यामोहतमोनुवासितधियां, तथ्यस्वरूपोष्णगुः ।
सीरं सारतरं दुरन्तविषमा-पत्तिक्षमादारणे,
श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वयं नौम्यहम् ॥ ६
भीतिर्भूतगताऽन्यचक्रजनिता, लुप्ताऽऽस्पदा लक्ष्यते,
क्षत्रातङ्कगणान्तकारिविभुना, स्नात्राम्बुना चारुणा ।
यस्याऽऽमन्दसुभक्तिभासुरसुर-श्रेणीन्द्रसंपूजितं,
श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वयं नौम्यहम् ॥ ७ ।

क्लेशेनार्जितवित्तेन, धर्मं यो न प्रसाधयेत् ।
सऋणी केवलं दुःख-भाजनं तु भवेभवे ॥ ९३ ॥

पक्षमात्रसहायोऽपि, शकुनिर्मानसेप्सितम् ।
प्रयाति स्थानमक्षीणैः, सर्वाङ्गैर्दुर्लभं किमु ॥९४॥

मा मनुष्येषु मूर्खेषु, वसतिर्जायतां कदा ।
यावज्जीवं जडासङ्गः, मुक्तैकद्वानरः ॥ ९५ ॥

जडतोचापितो जन्तुर्नैव शान्त्यास्पदं भवेत् ।
शान्तानामपि चेतांसि, तापयत्यनलोपमः ॥९६॥

विचित्रो जडताताप-आन्तरोत्तापकारकः ।
जलादीनां प्रयोगेण, शाम्यतिनोतवर्द्धते ॥ ९७ ॥

देवतालम्बनं लोके, साधनं हि महत्तरम् ।
श्रान्तानां सुलभा शान्तिः, सर्वकार्यं विरोधिनी ॥९८॥

यत्रकुत्रगतोऽपुण्यो-भवेदास्पदमापदाम् ।
माल्लुरेणवनंयातः, खल्वाटोभग्नमस्तकः ॥ ९९ ॥

(इन्द्रवज्रावृत्तम्)

कार्पण्यदोषोपहतस्वभावो-न कीर्त्तिमौदार्यवतांप्रयाति ।
दीपप्रभादीप्तमेघनैनी, किंगांशुभामण्डलहारिशोभाम् ॥१००

(अनुष्टुब्वृत्तम्)

स्नेहः स्वल्पोऽपि संयाति, विस्तारं स्वच्छचेतसि ।
तैलबिन्दोऽपि कासारे, सद्यो व्याप्नोति सर्वतः ॥१०१॥

बालोऽपि गर्जनां कुर्व-न्सिंहो निपतति क्षणात् ।
मत्तेभमूर्ध्नि मायाय-स्तेजस्विनामियं स्थितिः ॥ १०२ ॥

विद्याभ्यासरतां कोऽपि, सार्धं वेत्ति विचक्षणः ।
विचक्षणेष्वपि प्रायो-वक्तापवक्ति कश्चन ॥ १०३ ॥

धनाढ्येष्वपि लक्षेषु, कश्चिद्धर्मपरायणः ।
धर्मिष्वपि गुणी कश्चि-त्सर्वोपकृतिमान् भवेत् ॥१०४॥

दयादाक्षिण्यहीनानां, नृणां जन्म निरर्थकम् ।
फलानामिव माधुर्य-रसालीनोदयःप्रदः ॥१०५॥

जीवनं सफलं प्रोक्तं, परजीवोपकारिणाम् ।
स्वार्थसिद्धिं सकेऽलोके, कुर्वन्ति निजवैरिणाम् ॥१०६॥

कारागारसमं ज्ञात्वा, संसारं सारवेदिनः ।
रमन्ते धर्मकार्येषु, सिद्धस्थानं व्रजोऽन्यथा ॥१०७॥

ज्ञानेन तेन पूर्वेण, किं न वैराग्यमुक्तिभिः ।
धीराः सारसुधाभूमिं, कल्पना क्षिपन्ति हि ॥१०८॥

पठन्ति प्राकृतं के ऽपि, संस्कृतं च नरोत्तमाः ।
अर्धगौरवता मम, माननीया वचोविदः ॥ १७७ ॥

ये कोविदागमं श्रुत्वा, तत्त्वार्थं तत्त्ववेदिनः ।
ईहन्ते निजबोधाय, पशूनामपि पाटवम् ॥ १७८ ॥

मुह्यन्ति कामिनोऽप्यत्र हिताऽहितपराङ्मुखाः ।
यदि न स्यात्सतां संग–स्तेषामुद्धरणं कथम् ॥ १७९ ॥

निजदोषानुसारेण, पुष्यन्ति कामिनां क्रियाः ।
दीनाविधायकत्वेन, कथं सत्त्वप्रधानता ॥ १८० ॥

सर्वदोषविनिर्मुक्ता प्रभ्रमन्ति भवोन्मुखाः ।
कामरूपप्रभावेण, कथं चिन्तामणिप्रभा ॥ १८१ ॥

स्थाने स्थानेऽश्मनां स्थितिः, सुलभा तुच्छचेतसाम् ।
न क्वापि लभ्यते चिन्ता रत्नं पुण्योदयं विना ॥१८२॥

गुरूक्तं सारमासाद्य, भवसागरनिर्धेस्तरम् ।
यथानु दत्ते विद्वान्–लोभराशिपराङ्मुखः ॥ १८३ ॥

सन्ति सन्तः कियन्तस्ते, विविधरत्नावलीप्रियाः ।
अपवादपदं त्यक्त्वा, विराजन्ते विदांवराः ॥ १८४ ॥

पातकाः कर्मपाशेन, पत्निना निजचेष्टितम् ।
श्रयन्ति केवलं दृष्ट्वा दर्शनिन्यतमं सदा ॥ १८५ ॥

भवारण्ये मगाक्रान्ते, पर्यटन्ति कुशीलिनः ।
न जानन्ति गुणागारं, धर्माऽधर्मविचारणाम् ॥१०९॥
अर्थमनर्थदं नित्यं, जानीहि विद्वांवर ! ।
ततो लब्धेन वित्तेन, दानपुष्टिर्विधीयताम् ॥११०॥
किं हेयं किमहेयं च, नैव जानात्यपण्डितः ।
तस्माच्छास्त्रविदामान्यं, किमपण्डितपृच्छनैः ॥१११॥
सुखदुःखादिभिर्ग्रस्त-मुदयास्तमयं जगत् ।
दर्शयन् सविता नित्य-मितियात्युदयास्तताम् ॥११२॥
उत्तराऽऽशापतिर्भक्त्या, महेशस्याप्यराजत ।
धनाध्यक्षत्वमासाद्य, मानवानान्तुकाकया ॥११३॥
हीनाद्धीनतराश्रेया, बुद्धिर्धर्मविनाशिनी ।
क्षीणे हि तेजसि क्षिप्रं, व्रजत्यस्तं दिवाकरः ॥११४॥
यावत्सुद्धिर्बलंताव-द्विधिर्यस्तुबलं कुतः ।
हृदिस्थितःकलादो हि, धनं ददाति पुष्कलम् ॥११५॥
महानाडम्बरोऽसार-पदार्थस्य सुविश्रुतः ।
कांस्यपात्रसमोनादो-नैव काञ्चनभाजने ॥११६॥
अपलपज्ञो गर्वमारूढः, परोत्कर्षं न मन्यते ।
परमार्थज्ञता पूर्णो-विद्वान्विश्वगुणप्रियः ॥११७॥

स्वार्थदृशा जनाः सर्वे, परमार्थपराङ्मुखाः ।
स्थिता एव दृश्यन्ते, नानिन इव सर्वशः ॥ १८६ ॥
कालेन सर्वभूतानि, पच्यन्ते हि पदे पदे ।
तस्मात्कालस्यानुसारेण, यतितव्यं हिते निजे ॥ १८७ ॥
हितं कोनाम संबुद्ध्य, न कुर्वीत विचक्षणः ।
तदेव जन्मसाफल्यं, यदात्महितसाधनम् ॥ १८८ ॥
कंदर्पदर्पसंरुद्धा-नग्नात्महितभावनाः ।
रटन्ति विषयाऽऽक्रान्ता-भवकान्तारवर्त्तिनः ॥ १८९ ॥
विषयद्विषयग्रामं, विज्ञाय मतिमान्नरः ।
नित्यमात्मसुखं कुर्या-त्स्वाधीनं निजवीर्यतः ॥ १९० ॥
विरुद्धाविषया येन, निर्जिता वशवर्त्तिनः ।
स नरो दीव्यभावेन, राजतेऽमरवन्दितः ॥ १९१ ॥
वैरिणो विषयाः प्रोक्ता-निरयस्थानदायिनः ।
शत्रुभिस्तापिताल्लोका-इहैव दुःखभोगिनः ॥ १९२ ॥
मानवा मानिनो नित्यं, परलाघवमानिनः ।
अपमानं पुरस्कृत्य, यतन्ते हितकांक्षया ॥ १९३ ॥
नाकाले क्षीयते कार्यं, विना यत्नेन योजितम् ।
प्रयत्नोर्जितं चैत-न्माप्ते काले विनश्यति ॥ १९४ ॥

अर्हात्वं महाकान्तो-गंधहस्त्यागमं गति ध्रुवम् ।
नैनैव ये वदे व्यापुः, ह्यायेते हि विशेषिणः ॥११८॥

यमुनाश्च गणाश्च, विशेषाधिनामिता ।
अन्यथा तु गतं सर्वं, पानर्मामनर्थपूर्वम् ॥११९॥

यथाद्वमामनताऽमानिता, निमकर्मेदताऽऽदस्वन्तराविद्या ।
मधुनाऽभयद्गुणभावस्तु, सदनारूपे किन्तु तं नृवरम्॥१२०

विद्वांसं गतमाः सर्वे, न केऽपि पूर्वसंगतौ ।
सर्वथा वर्तमानाथे, ते भजन्ति विमूढताम् ॥१२१॥

तार्थे नृपाः गणिमदयशोऽन्ये, राजन्वतीमाहुरनेनभूमिम् ।
यशांस्तु दाक्षिण्यदयाप्रधाना-जिनोदितः केवलमेव सत्यः॥१२२

शूरं महाभक्तियुतं च सनु-मुत्पादय त्वं जननि ! प्रभूत्यै ।
दातमिदं चन्द्यनगारिभाव्यं, स्वयान्यथा केऽपरम्पराताः॥१२३

अनित्याः सर्वे भावा-विषष्ट्रायने यतः ।
तस्माऽन्नतराशिर्यं, जन्दिवं स्यात्मवोधनः ॥१२४॥

सिद्धाथमस्यास्मदामदया, दीक्षामहाल्मः ।
अभग्पेन दृगवाऽर्मा, निर्मदाऽस्निकर्मस्थिता ॥१२५

आगतं भयमालोक्य, सद्यः कुर्यात्प्रतिक्रियाम् ।
स्वस्थितेऽपि यथाशक्ति, जन्तोर्येन सान्त्वनम् ॥ १९५ ॥

अनिष्टभावना त्याज्या, महाक्षोभकरी सदा ।
क्षुभिते चेतसि क्लेशैः, केवलं परिभूयते ॥ १९६ ॥

अशान्तस्य कुतो ज्ञान-मज्ञानस्य कुतः सुखम् ।
असुखस्य कुतः स्थैर्य-मस्थिरस्य कुतो गतिः ॥ १९७ ॥

गतिहीननरो याति, नीचयोनिमनिच्छया ।
तत्राऽपि निम्नकर्माणि, कृत्वा पापच्यतेऽवशः ॥ १९८ ॥

अपूर्णः पूर्णताहेतो-र्यतते नित्यमुद्यतः ।
प्रतिपच्चन्द्रदृष्टान्तं, ज्ञातव्यं तत्र कोविदैः ॥ १९९ ॥

गुणवृद्धिः सदाशस्या, विपरीतक्रमाऽन्यथा ।
सज्जनानन्दसंभूता, सुवर्णश्रेणिनिदर्शना ॥ २०० ॥

परोत्कर्षमनुश्रुत्य, मोदन्ते विमलाशयाः ।
पद्मामोदमुत्कृष्टं, संप्राप्य को न हृष्यति ॥ २०१ ॥

साधवः स्वगुणैः सर्वे, पूज्यन्ते गुणिभिः सदा ।
रत्नानि यदि न स्युश्चेत्, तत्परीक्षा कथं भवेत् ॥ २०२ ॥

यदि सन्ति गुणा नूनं, प्रकाशं यान्ति ते स्वयम् ।
दिवाकरनिरावर्णः, स्वयमेवप्रकाशते ॥ २०३ ॥

प्रणमन्तिसुधामूर्ध्ना, क्लिष्टाऽशिष्टक्रियालयाः,
सद्भावभरितस्वान्ता-स्तन्वते सफलं जनुः ॥१२६॥

मनोरथा न सिध्यन्ति, दैवतेच्छा बलीयसी ।
राजद्वारे राजकन्या, विप्रो व्याघ्रेण भक्षितः ॥१२७॥

गुणिनो यत्र रामन्ते, तत्र स्युः सर्वसंपदः ।
निर्मूला विपदस्तत्र, सर्वकार्यविघातिकाः ॥ २०४ ॥

विपदां पदमाचख्यु–र्दुर्जनानां समन्वयम् ।
देशत्यागो वरीयानिह, न तु दुर्जनसंगतिः ॥ २०५ ॥

वरं वनचरैर्वासो.–गहने गिरिकानने ।
प्राणत्यागो वरं नैव, दुर्जनानां समागमः ॥ २०६ ॥

दुर्जनोरगयोर्मध्ये, वरं नागो न दुर्जनः ।
अहिर्दशति कालेन, दुर्जनस्तु पदे पदे ॥ २०७ ॥

दुर्जनोदूरतस्त्याज्यो–यावद्दूरोऽपि कोपकृत्।
शीतलस्तुहिनौघः किं, नाखिलं दहति क्षणात् ॥२०८॥

दुर्जनेन समं सख्यं, क्वापि न स्यात्सुखावहम् ।
मर्कटेन हतो भूपः, पश्चात्तापमुपेयिवान् ॥ २०९ ॥

दुर्जनेषु कृता मैत्री, विषमाऽऽपत्तिदायिनी ।
कपिकच्छुविमर्देन, कुतो नेत्रनिमीलनम् ॥ २१० ॥

दुर्जनेन समं वासो–विविधव्यसनप्रदः ।
राहोश्छायां गते भानौ, नीलिमा किं न दृश्यते ॥२११॥

दुर्जनेन समं वादो–नैव कार्यो विचक्षणैः ।
वाणीमात्रप्रहारेण, सतां संजीवन कुतः ॥ २१२ ॥

(अनुष्टुप्वृत्तम्)

शांतिदान्ते भवेन्नीरो, करुणारागनादिकम् ।
पदपद्मप्रभोः पूर्णे, वांछितप्राप्तिदं ।। १२८ ।।
कृपाधार महात्मानम्, भुवने तारिकां प्रति ।
कृपादानवशा ये स्युः-ते वै जीवनमुत्तमम् ।। १२९ ।।
असारे खलु संसारे, ये न शोचन्ति देहिनः ।
कृपापर्वविप्रदर्शकाः, परमार्थोपकारिणः ।। १३० ।।
कृपामृताः सदे पर्वा-पर्वमृगा विभुत्वः ।
विभूतिमृगदा भव्यानि-स्वस्वार्थसाधनप्रदा ।।१३१।।
दयान्विता नरा सन्ति, रिक्तं सर्वत्र जन्तुभिः ।
चिन्तामणिसमाश्च, लोकवशगुणवदा ।। १३२ ।।
दयार्द्रचेतसां चित्ते, भान्ति निरन्तरं ।
हरिणा धीगवसेषु, विषमपि कुतोऽन्यथा ।। १३३ ।।
कृपावन्तोऽधिरापुण्या-भवन्ति सुखदायिनः ।
दुर्गतिं न हरन्ति, यत्र कुत्रापि संगताः ।। १३४ ।।
कृपावार्द्धिर्विशेष नाथ, किमन्यैरन्यराशिभिः ।
प्रदीपदीपनं स्पर्ध-मुदिते भानुमालिनि ।। १३५ ।।
कृपापीयूषपादसे, यो नरोजीवरक्षया ।
किमु न मेले स्थानं, निष्पापं समन्ततः ।। १३६ ।।

ऐश्वर्यं दुर्जनो याति, न देवः परिभूयते ।
उदये भूधरेणापि, सूर्यो मन्दमन्दितः ॥ २१३ ॥
दुर्जनो नम्रतां याति, नैव निर्दोषतेजसः ।
तैलाभ्यङ्गाम्बुपानेन, श्वपुच्छः प्रहतिं यितः ॥ २१४ ॥
दुर्जनः प्रथमं वन्द्यः, सज्जनस्तदनन्तरम् ।
मलशौचमाचर पूर्वं, पश्चान्मुखविशोधनम् ॥ २१५ ॥
आदरपरेण पृष्टव्ये, दुर्जना द्विगुणा अपि ।
सारङ्गाः सुनैषध्य-प्रभावेण यथा जने ॥ २१६ ॥
दुर्जना दयया हीना-विघ्नमार्गप्रियाः सदा ।
कण्टकानां स्वभावो हि, परदुःखविधायकः ॥२१७॥
जानताऽजानता वाऽपि, नैव दुर्जनसंगतिः ।
विधातव्या त्रिविधाणां, विपदां निधिरन्वहम् २१८॥
दुर्जनाऽनिलवेगेन, सज्जनाम्बरपादपाः ।
मग्नीभूता अपि शोभं, नैव यान्ति कदाचन ॥ २१९ ॥
दुर्जनाऽनल्पसंताप-स्नावहोऽकभयङ्करः ।
सज्जनाऽम्बुधरोपायं-स्नैव दृष्टिपथं गतः ॥ २२० ॥
दुर्जनोष्ट्रकवर्गोऽयं, समस्निग्धां प्रमोदभाक् ।
सज्जनोष्णांशुमाहात्म्या--त्क्वापि शीघ्रं निलीयते ॥२२१॥

कृपानावं समासाद्य, तरन्ति विबुधाजनाः ।
भवोदधिजलं चेतो-भयग्राहविलोडितम् ॥ १३७ ॥

कृपासारसरं नंवं, शपे कृत्वाऽतिनामुरम् ।
मोहमानाद्रिमर्थेश ! विपक्षं कुरु सत्त्वरम् ॥ १३८ ॥

अखण्डनिधिमाराध्य, सत्कृपारत्नसंभृतम् ।
हिंसादारिद्र्यमक्षेमं, निर्वासयत सज्जनाः ! ॥ १३९ ॥

परमाणा हता येन, स्वकीयपत्नपुरूपे ।
स एव जनतरमतस्य, घातकाऽन्यजन्मनि ॥ १४० ॥

धर्माराधनमिच्छन्ति, धर्मकर्मपरायणाः ।
दयामूलं वदन्त्येनं, तत्त्वज्ञानविचक्षणाः ॥ १४१ ॥

धर्माय धर्मोपाय, यतन्ते गुणिनोऽगुणाः ।
हिमांशुमनितं शैत्यं, पृथक्कर्तुं यथाकरः ॥ १४२ ॥

(उपजातिवृत्तम्)

दावानलः कोऽपि नवीनएव, प्रकोपरूपोऽत्र विनिर्मितोऽस्ति ।
नरोत्तमं यो हृदि संश्रितं, भस्मीकरोति क्षणमात्रसंगात् ॥१४३॥

(मालिनीवृत्तम्)

भविकनिकरहृन्दे, निर्निदेशं विधेहि,
शमदमनियमपूर्णं, मन्यते यः कृपालुः ।
समवरणगतेन्द्रो, भ्रान्तां निवृत्त्यै,
[illegible] ॥ १४४ ॥

दुर्जनानां द्विकानां च, किमप्यन्तरमस्तिनो ।
उभयेऽमेध्यवस्तूनां, पराकागनिरन्तरम् ॥ २२२ ॥

वदनं दुर्जनानां वै, दुर्गुणैर्वासितं सदा ।
तस्मात्सुगन्धभावस्तु, कुतो लभ्येत मानवैः ॥ २२३ ॥

गुणिनां सङ्गतिः शम्या, सर्वसंपत्तिदायिनी ।
वाक्पतिसङ्गमात्रेण, के ग्रहा न फलप्रदाः ॥ २२४ ॥

गुणवन्तः सदा मान-मर्हन्ति बुधसंसदि ।
कीरोऽपि सूक्तिमात्रेण, पञ्जरस्थो विराजते ॥ २२५ ॥

गुणिनां गुणलेशोऽपि, महोपकारकारकः ।
तृणजन्यो यथा वह्नि-र्महापाकाय जायते ॥ २२६ ॥

गुणिभिः सह संपर्को-जडानां जडतापहः ।
सहस्रकिरणस्पर्श-स्तादृशः किं न दृश्यते ॥ २२७॥

गुणिनां गणना स्वल्पा, प्रत्यक्षैव विभाव्यते ।
स्वरसंख्याऽधिकालोके, क्वचिदेव गजाधिपाः ॥२२८॥

असाराणां पदार्थानां, भूयानाडम्बरो मतः ।
कांस्यपात्रसमो नादो-हिरण्यभाजने किमु ॥२२९॥

सत्त्वहीना हि गर्जन्ति, पराभिभववाञ्छया ।
ग्रामसिंहवदासन्ना- हस्तिनो मुखराः किमु ॥२३०॥

मदनविषधरस्यापि हारमालेव यस्य
विविधपदमनुवृत्या, भावदानेन्दरा स्यु ।
सहृदयहृदयानि-संभावितानि यदा,
स भवति खलु धीरः, दुर्लभः शास्त्रपूर्णः ॥ १४५ ॥

गुणिजनगणमान्यो याति सर्वत्र मान्यं,
विपदविषमभावं मानवं याति सद्यः ।
हरति गति विपाशु-मोहनेऽसोप्यकान्तिः,
कुगुणगणविनाशे, नैव हन्तुःप्रदिष्टः ॥ १४६ ॥

स्वपरसमविरोधे, पापविद्वेषमहान्तो-
विमलविपुलकीर्ति, नाशयन्त्याशु मा नः ।
गुरुतमभवनवद्गौ, दापयन्त्येव मुक्ता-
ममृतपदमकाम्यं, स्तोत्रपद्यानुसृष्टः ॥ १४७ ॥

प्रभवति गुणराशि-र्निर्गुणानां प्रभावात्,
जनयति विपुलत्वं, सर्वथा दुर्गुणानाम् ।
नमयति कलिवेगं, लोभिना मानसानां,
स्मरयति करुणानां, स्वर्गदिव्यं गंभीरतरम् ॥ १४८ ॥

(अनुष्टुब्वृत्तम्)

धर्म एव महा साध्यो-हितदो विश्वभावितः ।
साफल्यं जन्मनो नैव, विना तेन सुखेप्सतः ॥ १४९ ॥

निःस्पृहाणां सदा...ऽपि, आपत दायनायक ।
आदरस्पृहयोगेन, ... समदर्शिनः ॥ २३१ ॥

दुःखहेतुमयं भवेत्, यत् स्वार्थमदायकम् ।
लोभमूलं सदा...र्थं, स्वकर्मकृत्यधाम्यक ॥२३२॥

पवित्रो धनलाभेन, ममदापूर्ण मानवैः ।
...त्वरपि कृत्यो हि, अस्पृष्टो...यता ॥२३३॥

लोभिनः किं न कुर्वन्ति, दैवाऽऽयवगात्मुग्धाः ।
...परिधिरेह पयाना, जिरति दीर्घदीर्घतुराम् ॥२३४॥

लोभेन घोरसाशः स्याऽत्र्यदेर्तुकतो धनम् ।
अन्यैरण्याऽस्थिरोगेन, दर्पणः किं करिष्यति ॥२३५॥

लुब्धा नराः स्वकार्याय, यतन्ते दुर्गुणाश्रयाः ।
पापराः किं न दृश्यन्ते, दन्तैः कटुकान्यपि ॥२३६॥

लोभादृशो परो नास्ति, लोभएव महाभयः ।
लोभेऽस्तकामकान्तः, सन्ततं पीड्यते नरः ॥ २३७ ॥

नरो लोभपिपासार्तो–जननीं जनकं तथा ।
भ्रातरं सुहृदश्चापि, यत्नपरायणात्सः ॥२३८॥

महापरिग्रहयोऽपि, लोभी लोकसन्तापकः ॥
आरोहत्यचिरः सदा, मन्यसेऽन्यः पापं हरा ॥२३९॥

सुयोजितानि वित्तानि, वियच्छन्ते बहुप्रताम् ।
तस्मात्तैरेव संसाध्यो-धर्मः कैवल्य सिद्धये ॥ १५० ॥

युक्ताऽयुक्ततया द्वेधा, यतन्ते भवचत्वरे ।
आदिमाः श्लाघनीयाः स्यु-र्निन्दामर्हन्ति चान्तिमाः ॥

सन्त्येके गुणिनः सन्तः, परमार्थपरायणाः ।
स्वार्थस्तु सिद्धयति क्षिप्रं, तृणवत्क्रपिकर्मणाम् ॥ १५२ ॥

परस्वग्रहणे रक्ताः किं न गृह्णन्ति देहिनः ।
वित्तमायुः परं प्रोक्तं, तद्धीनं जीवनं वृथा ॥ १५३ ॥

विपदः संपदः सर्वा-यान्त्यायान्ति क्रमेण वै ।
दर्शयत्युष्णगुर्नित्य-मेत-मानवगोचरम् ॥ १५४ ॥

सर्वत्र सुखमिच्छन्ति, देहिनोभवसागरे ।
अचिन्तितमहो दुःखं, जायते क्षारता यथा ॥ १५५ ॥

महाशयं नरं कापि, विपदो ऽभिभवन्ति नो ।
विलोक्य संपदां राशिं, मोदन्ते नैव नागरः ॥ १५६ ॥

द्वन्द्वातीतामहासत्वाः, सर्वत्र सुखिनः स्मृताः ।
विमुह्यन्तीतरे मुग्धाः, सुखदुःखविभेदतः ॥ १५७ ॥

व्याधिना बाधितालोका-श्चिरं यान्ति सम्भ्रमम् ।
नैसर्गिकाऽऽधिनाल्पर्यं, प्रमादं हि निरीक्षते ॥ १५८ ॥

लुब्धस्य चेष्टितं चित्रं, क्रियाकाण्डस्तु मोहकः ।
वाग्वैशद्यं मनोहारि, वक्रता प्राणहारिणी ॥ २४० ॥

केन सृष्टमिदं रत्नं, लोभनामकमुत्कटम् ।
संगतो यद्वशं जन्तु,–र्जडरूपो भवत्यहो ॥२४१॥

लोभाग्नौ निपतन्त्येव, शलभा इव देहिनः ।
मूढता हेतुरत्रैवा,–ऽन्यथा तत्संगतिः कथम् ॥ २४२ ॥

लुब्धा नरा न पश्यन्ति, कामिन इव मोहतः ।
इहैव दुःखिता यान्ति, नरकालयमुत्कटम् ॥ २४३ ॥

वेदनाव्यथिता लुब्धाः, स्वार्थभ्रष्टाः पदे पदे ।
केवलव्याधिवेदिन्यो–न दृष्टाः सरघाः किमु ॥ २४४॥

वित्तानां रक्षणे यत्नं, कुर्वन्ति कृपणा जनाः ।
भुञ्जते ददते नैव, केवलं व्ययमाभि यत् ॥ २४५ ॥

सुलभः सर्वदा लोके, समवायो विरोधिनाम् ।
ओतुमूषकसङ्गो हि, मनिवैरम विलोक्यते ॥ २४६ ॥

दुर्लभः सुतरां सारः, सज्जानां समागमः ।
कमलाऽऽस्वामिनं वारि, यथानिदेव समीक्ष्यते ॥ २४७ ॥

भव्या भवन्ति भूतानां, नितरां शान्तिदायकाः ।
सौम्या ग्रहा निषेवन्ते, क्रूरतो न कदाचन॥ २४८ ॥

विद्युत्पातादिव नाशः, रूपश्री विपदां गणः ।
अभिरुच्याभिलाषो भावाः, कुरङ्गाश्चाथ कुञ्जराः ॥१५९॥
संपत्ति च विपत्ति च, गुणदोषवता विदुः ।
उदयास्तमनबोधानु स्वाभावनां विलोकयेत् ॥ १६० ॥
सत्यासत्यविवेका यो–धर्मकर्मरतो भवेत् ।
स ममादपूर्णमूर्तिः, परम पुण्यमाप्नुयात् ॥ १६१ ॥
मेधावी परमानन्दं, संप्राप्य नैव मुह्यति ।
चिन्तामणिं परित्यज्य, को हि पाषाणमर्थयेत् ॥ १६२ ॥
परिणामसुखस्पर्शी, सविवेक विचक्षणः ।
आपातरम्यमाऽन्वेषी, सर्व एव जगज्जनः ॥ १६३ ॥
कालेन महता लोकाः, पीड्यन्ते पापकर्मणा ।
साधनान्यपि संप्राप्य, यतन्ते नैव शर्मणे ॥ १६४ ॥
कर्मतन्तौ निबद्धास्ते, तिर्यञ्च इव मानवाः ।
पर्यटन्ति पराधीना–बुद्धिहीना यथाबलम् ॥ १६५ ॥
अर्थाप्तिनार्थसिद्ध्यर्थं, को न यत्न करोत्यहो ।
विषयाक्षिप्ताः प्रयत्नेन, कुर्वन्ति भान्यमानवम् ॥ १६६ ॥
रम्यतामनुविन्दन्ते, रमणीयजना अपि ।
धनश्रयोदर्शिनिष्ठा, रज्यन्ते पशवो न किम् ॥ १६७ ॥ -

अधमानां समारम्भः, परकार्यविरोधकः ।
औषधदानं गते मोदे, पुनः स्यान्मुखवेदनम् ॥ २४९ ॥
निन्दनीयमपि लोके, दुर्जनानां विचेष्टितम् ।
पङ्के पापिनो देही, पङ्के गौरिव सीदति ॥ २५० ॥
दुष्टानां चरितं यत्नं, स्वल्पा एव विजानते ।
भुजङ्गानां पदानीह, विदन्ति भुजगाः सर्वे ॥ २५१ ॥
खलसंसर्गतो ज्ञानं, सम्यक् हि विनश्यति ।
राहुच्छायागतो दृष्टो, निस्तेजाः शशभृत् किम् ॥ २५२ ॥
मायाविनो विश्वासाय, प्रभवन्ति न शान्तये ।
आत्मगुप्तप्रयोगेण, कुर्वन्ति कपयो यथा ॥ २५३ ॥
दुर्जनानां वचो मिष्टं, जायते जीवितापहम् ।
शर्कराभाषिणो नूनं, खराः प्राणपराङ्मुखाः ॥ २५४ ॥
अगदर्पप्रहेणैव, सदर्पो नैव लभ्यते ।
विख्याते काचखण्डेऽपि, रत्नमूल्यं सुदुर्लभम् ॥ २५५ ॥
साधवः स्वसदाचारं, त्यजन्ति संकटेऽपि नो ।
पयोदैराहतस्याऽपि, निजधर्मैः सदागतिः ॥ २५६ ॥
परार्थसाधकाः सन्तः, पर्यटन्ति दयालवः ।
राहुणा ग्रस्यमानोऽपि, चन्द्रश्चरति निर्भयः ॥ २५७ ॥

आनाय नीरराशीनां, मग्नानां दैशकं नवा ।
भारामगानिरुन्नागं, को न पूजयति शिरौ ॥ १६८ ॥
पूज्याऽपूज्यविवेकस्तु, यत्र सद्बुद्धिशालिनः ।
निम्नभूमके देशे, पङ्कजानां कुतः स्थितिः ॥ १६९ ॥
पूज्यपूजकभावेन, जगदेतत्प्रकल्पितम् ।
कुतो ऽन्यथा ऽभिमानो हि, सर्वत्र गतिमान भवेत् ॥ १७० ॥
मानाऽमानौ समौ बुधा, निजभावरताः सदा ।
नोद्विग्नमनसः क्वापि, सन्तः स्वर्गिनरूपमाः ॥ १७१ ॥
निर्माना मानमर्हन्ति, मराला इव मानसे ।
मानिनो यायमप्रख्या–लघुताभाजनंस्मृताः ॥ १७२ ॥
लघुतादेतुकं स्थानं, तुङ्गमुच्चतिसाधकम् ।
भूधराग्रगतं वारि, नीचस्थमपि शुद्धिदम् ॥ १७३ ॥
गुणग्रामरता लोका–वन्द्यन्ते विबुधैरपि ।
सुगन्धलोभतो मूर्ध्नि, ध्रियन्ते ऽम्बुजहारकाः ॥ १७४ ॥
गुणा एव हि पूज्यन्ते, सर्वत्र सुखदायकाः ।
निर्गुणेषु न रज्यन्ते, कोदण्डेष्विव धन्विनः ॥ १७५ ॥
किं किं न साधयत्येष–गुणग्रामो महोत्कटः ।
व्यालायन्ते विकारा हि, क्रोधसन्तानसंभवाः ॥ १७६ ॥

महान्तो नैव मुञ्चन्ति, नूनं स्वकुलोचिताम् ।
व्यसनैर्बाधिताः सिंहा-स्तृणं नादन्ति कर्हिचित् ॥२५८॥

मानिनो मानमर्दन्ति, यत्र कुत्र गता अपि ।
दन्तिनःस्थानतो भ्रष्टा-स्तद्यन्ते राजवेश्मनि ॥ २५९ ॥

मानहीनास्तृणायन्ते, पराभूताः पदे पदे ।
दृश्यतां दास्यभावेन, दुर्गता देहिनो भुवि ॥ २६० ॥

विरमन्ति पराभूता,-दुर्जना दुष्टकार्यतः ।
पिशाचा यन्त्रपाशेन, निबध्यन्ते न किं खलु ॥ २६१ ॥

रिक्तभावा अपि क्लेशं, जनयन्ति खला जने ।
घटीयन्त्रस्थिता घट्यः, किमु तं खेदयन्ति नो ॥ २६२ ॥

कुरूपस्थायिनो यान्ति, गुणा गौरवहेतुताम् ।
वसन्तोदयमात्रात्किं, कलकण्ठा न मोहकाः ॥ २६३ ॥

शोभतेऽवसरे पुंसां, प्रभूतोऽपि गुणोदयः ।
जलदागमकालेऽपि, नाऽतिवृष्टिः फलप्रदा ॥ २६४ ॥

वचनं कालमासाद्य, शोभतेऽपि गुणोज्झितम् ।
प्रयाणावसरे वामे, खरशब्दः प्रशस्यते ॥ २६५ ॥

वागीशोऽपिब्रुवन्याति, लघुतां कालमस्मरन् ।
शरन्मेघध्वनिः किं न, निन्दाभाजनमुच्यते ॥ २६६ ॥

मूर्खाणां बाहुल्येऽपि, जायते भयदायकः ।
गुणवत्सङ्गमो-ऽत्यन्तो ह्यपराधकः ॥ २६७ ॥

परस्त्रानादि सम्पर्को जायते कायमायकः ।
समस्नेन संपर्को निर्वत्रो हि धनक्षयः ॥ २६८ ॥

निर्धनोऽपिजनप्रायः पूज्यते कार्यकर्मणि ।
किं हि फालेदलितः किं न, अल्पते कार्यसाधिका ॥२६९॥

बहिःसारोऽपि नो मान्यो-ऽहंदिम्भाऽगदमानना ।
किं शालिपूरकं नाङ्गि-र्वर्द्धिमर्दीप्यते ॥ २७० ॥

अन्तःसारतया लोके, पूज्यन्ते गुणशालिनः ।
नालिकेरफलान्येव, शुभाय न भवन्ति किम् ॥ २७१ ॥

संपदाढ्योऽपि नो मान-मर्हति दानमन्तरा ।
उच्चैः पदं पयोदाना-मम्बुधीनामधः स्थितिः ॥२७२॥

किं करोति गुणाढ्योऽपि, विवेकरहितमानवः ।
गुणहीनानि पुष्पाणि, मस्तके भूषयन्ति नो ॥२७३॥

गुणज्ञेषु गुणा यान्ति, गौरवं लोकविश्रुतम् ।
पिकनादमपेक्षन्ते, पञ्चमध्वनिवेदिनः ॥ २७४ ॥

गुणा अपि सदाधेया, निर्गुणान्दोषकारिणः ।
मिष्टापगाः समेत्यैव लवणाः सागरीयकाः ॥ २७५ ॥

कालेन क्षीयते पुण्य, संचितं विविधागमः ।
इन्द्रियाणां सदा दान्तं, विधातव्यं मुमुक्षुभिः ॥४८३॥
मर्त्यकामः सदा योग्याऽयोग्यभेदविमूढधीः ।
न जानाति हितं स्वस्य, पराद्रोहपरायणः ॥ ४८४ ॥
इन्द्रियार्थास्ता भोगं, पदार्थपराङ्मुखाः ।
इहाऽपि दुःखिताः सत्त्वाः, परत्र क्लेशभेदिनः ॥४८५॥
मन्मथस्य वशं यातः, को न प्रेरोऽनिलद्रुते ।
स्ववशं सर्पविग्नत्यं हि, क्षीरादपि निर्गतलक्षणात् ॥४८६॥
आत्मवैभवसंपन्ना-स्तापयन्त्युचिताञ्जनान् ।
भस्मभस्त्रागमापा-आत्मनस्तु विवर्जिताः ॥ ४८६ ॥
सेव्यतामसपत्नानन्तैर्वा सद्गुरुः सदा ।
अज्ञानोपहतेभ्योऽसू, सगतिः सुगतिप्रदा ॥ ४८७ ॥
दुर्गतिः सुगतिश्चैव, कर्मराशि समुद्भवा ।
तस्मात्तत्कर्मनाशाय, विकर्म परिवर्जयेत् ॥ ४८८ ॥
सत्कर्मसंचितो जन्तु-रमेयोऽरिषड्वर्गकैः ।
सुरक्षितो यथा स्तम्भो-दीर्घकाले न भिद्यते ॥ ४८९ ॥
सूर्याचन्द्रमसौ लोके, प्रकाशेते दिवानिशम् ।
राहुणा बाधितौ नैव सज्जना हि निराशाराः॥४९०॥

पक्षपातरतोऽश्वो-न दृष्टो न श्रुतोऽपि वा ।
तथाऽपि देवतोद्देशं, विश्वायोद्धृतसंगतिः ॥ २९४ ॥
कर्मणा जायते जन्तुः, कर्मणा प्रविलीयते ।
तस्मात्कर्मप्रधानेयं, विधातुः सृष्टिरुच्यते ॥ २९५ ॥
नीतिमात्रमपिश्लोभ्यं, वचनं किमु जल्पितम् ।
सर्वधर्ममयं लोके, पूजनीयमनर्थदम् ॥ २९६ ॥
अजडो जडमेव निन्दति, सुमती निन्दति कामिनीं कुशील
सुजनोऽतितरां कुमार्गगं, भिषजां निन्दतमो निरामयः
करुणा जनमानसाश्रिता, सुखदा साधुजनेन संमता ।
कटुपं हृदयं विनिर्मितं, परलोकेऽप्यरतिमदं मतम् ॥२
विवादेषु रताः केचि-त्स्पर्धयन्ति जनान्तिके ।
तत्त्वबुद्धिरताः स्तोका-दृश्यन्ते विगतक्लमाः ॥ २९९ ॥
सारमात्रमपिग्राह्यं, वचनं बालभाषितम् ।
गुणग्राह्याः कुतो लुब्धा-विशेषवस्तुमानवे ॥ ३००॥
गुणएव सदा ग्राह्यो-यत्र कुत्र स्थितोऽपि वा ।
गुणेन लभ्यते देही, न तु जातिप्रभावतः ॥ ३०१ ॥
गुणिनां सङ्गमात्रेण, जडोऽपि बुद्धिमान भवेत् ।
गुणहीनो धनुर्दण्डो, निष्फलः शल्यसाधने ॥ ३०२ ॥

ગહુંલી.

(અલિ ? આદેલી જંગમ તીરથ જોવા ઉભી રેને ? એ દેશી.)

સજનિ ? મ્હારી ગુરૂદર્શન કરવાને વેગે ચાલો,
અતિ આનન્દે ગુરૂ વન્દી ભવભવનાં પાપ પખાળો.
ગુરૂ શાન્ત સ્વભાવી સુખદાતા, ગુરૂ જ્ઞાન ગુણે ત્રિભુવન ત્રાતા,
ગુરૂ માતા પિતા ને વળી ભ્રાતા-સજનિ મ્હારી૦
ગુરૂ નિજ સ્વભાવે સદા રમતા, ગુરૂ વિશ્વવિભાવ દશા વમતા,
ગુરૂ નિશદિન ઇન્દ્રિયગણ દમતા-સજનિ મ્હારી૦
ગુરૂ ષડ્દર્શનના છે જ્ઞાતા, વીરવાણી પ્રેમ સહિત પાતા,
રહે પ્રભુપદમાં રાતામાતા-સજનિ મ્હારી૦
ગુરૂમુખ દિવાકર રાજે છે, જોઇ મિથ્યામતિ અતિ લાજે છે,
છબી અનોપમ ગુરૂની છાજે છે-સજનિ મ્હારી૦
ગુરૂ ઇર્યા સમિતિ મન ધરતા, પૃથ્વીતળને પાવન કરતા,
ભવિમન સંશયને પરિહરતા-સજનિ મ્હારી૦
ગુરૂ ભાષા દોષ દૂરે કરતા, અમૃતસમ વાણી ઉચરતા,
જેનું પાન કરી ભવિજન તરતા-સજનિ મ્હારી૦
ગુરૂ આહાર ગ્રહે દોષો ટાળી, માયા મમતા લાલચ બાળી,
ભવ્ય નયન ઠરે ગુરૂને ભાળી-સજનિ મ્હારી૦
ગુરૂ કામ કષાય તણા ત્યાગી, ગુરૂ અનુભવરસના છે રાગી,
ભીતિ ભવભ્રમણ તણી ભાગી-સજનિ મ્હારી૦

सर्वस्वदायिनो नित्यं, निर्ममत्वविराजिताः ।
अहङ्कारमदा लोके, पूज्यन्ते गुणिसंगमे ॥ ३०३ ॥

गुणिनां सङ्गतिः श्रेष्ठा, परलोकसुखप्रदा ।
इहाऽपि विदुषां मान्या, कोऽज्ञस्तां परित्यजेत् ॥ ३०४ ॥

गुणेषु प्रियता कार्या, सर्वत्र विजयप्रदा ।
यस्याः सङ्गति मात्रेण, जनो याति परं पदम् ॥ ३०५ ॥

गुणानां कीर्त्तनं श्रेष्ठं, विशुद्धबुद्धिदायिनाम् ।
विरामो दुर्गुणेभ्यस्तु, जनानां तारकः स्मृतः ॥ ३०६ ॥

निर्भया निःस्पृहाकारा–येषां बुद्धिः सुनिर्मला ।
ते नरा गुणसम्पन्ना–जनानन्दप्रदायिनः ॥ ३०७ ॥

कीर्तनं देवदेवस्य, गुणानामात्मसिद्धये ।
आत्मसिद्धिसमं कार्यं, विद्यते नाऽन्यदुत्तमम् ॥ ३०८ ॥

प्रायेण हि विपद्यन्ते, सिद्धे स्वार्थेऽखिलाजनाः ।
धर्मग्रन्थौ क्षयं याते, न कोऽप्यात्माऽवतिष्ठति ॥ ३०९ ॥

मुकुरो मलनिर्मुक्तः, प्रतिबिम्बप्रकाशकः ।
तस्मान्निर्मलभावेन, वर्तितव्यं सदा बुधैः ॥ ३१० ॥

यदि वन्ध्या सुतं सूते, क्षारभूमिश्च पङ्कजम् ।
तदा दुर्जनसंसर्गो–जनयेल्लोभनाशिताम् ॥ ३११ ॥

અવદ બાવની આવે છે, દીન દીન દેખી દિલ દાઝે છે,
શુદ્ધમહિમા જગમાં ગાજે છે—સજનિ મ્હારી૦
અનિત્ય ભાવના ભાવે છે, વીતરાગ તણા ગુણ ગાવે છે,
દર્શન કરતાં દુઃખ જાવે છે—સજનિ મ્હારી૦
નિર્મળ ધ્યાન સદા ધરતા, તટપટ ખટપટ દૂરે કરતા,
ઝટપટ શિવ સુન્દરીને વરતા—સજનિ મ્હારી૦
ચરણકમળ વન્દન કરીએ, બુદ્ધીભવસાગરને તરીએ,
પછી અજીત અમરપદને વરીએ—સજનિ મ્હારી૦

ગહુંલી.

(સજનિ ? મ્હારી પાર્શ્વ જીનેશ્વર પુજીયે—એ દેશી.)

૧ ? મ્હારી વીર વાણી હિતકારીરે,
સજનિ ? મ્હારી પાપ પડળ હરનારીરે.
કર્મકટક સહુ કાપેરે, „ અનોપમ આનન્દ આપેરે.
મેઘધ્વનિ પેરે ગાજેરે, „ ગુણ પાંત્રીશ કરી છાજેરે.
દેવ દેવી નર નારીરે, „ ભાષા તે સમજે સારીરે.
ચાર નિક્ષેપા સમભંગીરે, „ નય સાત છે બહુ રંગીરે.
ઉત્સર્ગ ને અપવાદરે, „ ધ્રુવ વ્યય ને ઉત્પાદરે.
દ્રવ્ય ક્ષેત્રને કાળ ભાવરે, „ ભવજળ તરવાને નાવરે.
જીવાદિ નવતત્ત્વ એમાંરે, „ ષડ્દ્રવ્ય છે વળી એમાંરે.

सुविचारपयोराशौ, मज्जिताः शुद्धिमन्नराः ।
दुर्ध्यानपङ्कसंसर्गै-र्नाविलत्वापदः सदा ॥ ३३० ॥

निश्चयेन सदा मान्यो, गुणदो गुणिसङ्गमः ।
नितरानन्ददानेन, शस्यते हि स केवलम् ॥ ३३१ ॥

सद्गुणालंकृता मान्या,-यथाविद्वत्समागमे ।
सुवर्णमणिभूषाभि-र्नतथाऽर्हन्निपूज्यनाम् ॥ ३३२ ॥

अविचार्य कृतं कार्यं, परिणामसुखाऽपहम् ।
सुधियामपिसामर्थ्यं, कुतो निर्बुद्धिजन्मनि ॥ ३३३ ॥

न कुलं कुलमित्याहुः, सद्गुणालङ्कृतं हि तत् ।
निर्गुणा पुष्पसंपत्तिः, सर्वथा त्यज्यते जनैः ॥ ३३४ ॥

निदानं सर्वसंपत्ते-र्विनयो विदुषांमतः ।
स एव सर्वदा सेव्यो-ऽनेकशर्मविधायकः ॥ ३३५ ॥

गुणानां गौरव लोके, गण्यते गुणिमानवैः ।
निर्गुणा लघुतां यान्ति, धनुर्यष्टिगणा यथा ॥ ३३६ ॥

वयसा वृद्धभावानां, गणना क्रियते जनैः ।
संख्यामात्रं फलं तेषां, कार्यसिद्धिस्तु दुर्लभा ॥ ३३७ ॥

केवलं गुणसंपत्त्या, जयन्त्येव जिगीषवः ।
किमन्येन धनुःसारो, यो विजेता बलाऽन्वितः ॥ ३३

,, હેય જ્ઞેય ને ઉપાદેયરે, ,, ભાવ ભર્યા એવા કેયરે
,, સાંભળીએ ધરી ધ્યાનરે, ,, પામીએ જેથી રૂડુ જ્ઞાનરે.
,, વીર આણા દિલ ધારોરે, ,, થાય સફલ અવતારોરે.
, એ વાણી મોતીડે વધાવોરે ,, અજીત અમરપદ પાવોરે.

શ્રી पंचासरापार्श्वनाथ स्तवन.

(રાગ માઢ.)

હારા પાર્શ્વ પંચાસરા નાથ હો ?
તારો પ્રેમ ધરી પરમેશ
કેશર ઘોળી કંકાવટી, ને ફુલડા ભરેલી થાળ,
ર્શ્વજી ? તુજને પૂજશું, પ્યારા પ્રભુજી દેવદયાળ-મ્હ
કંચન કેરી કટોરીઓ ને, મણિ મુક્તાફળમાળ,
નોની આંગી અમોલ રચું, જેમાં ફુલડાં રાતાં રસાળ-મ્હા
ધૂપ દીપ નૈવેદ્ય ફળાદિક, પૂજા કરૂં પુન્ય કાજ,
યન આપ ગુણોનાં ગાવું, મેળવી સંગીત સાજ-મ્હા
તારક ત્રણ ભુવનના સ્વામિ, ધારક ધર્મના નાથ,
રક વિષય કષાયના વિભુ, હેતેથી ઝાલો હાથ-મ્હાર
વિનયવાન વનરાજ નૃપાલે, શીલગુણ સૂરિની પાસ,
. પંચાસર માંહી સ્થપાવી, મૂર્તિ રસીલી ખાસ-મ્હાર
જાદવસેનાની જરા નિવારીને, બળતો બચાવ્યો નાગ,
અમોને અજીત પદ આપો, તો થઇએ મહા ભાગ્ય-મ્હારા

यैर्निघ्नन्ति निजात्मानं, प्रभूतकल्मषप्रदा ।
गुणैर्नैकेन शान्तेन, स्वयं शाम्यन्ति ते क्षणात् ॥ ३३९ ॥

वैरिवारोऽधिको लोके, तीव्रसंतापदायकः ।
तं विजित्य पुरा बुद्ध्या, शान्तवृत्तिपरो भवेत् ॥ ३४० ॥

मध्ये भवपाथोधौ, पतितोऽपि नराधमः ।
पाषाणखण्डमाश्रित्य, तर्तुमिच्छति किल्बिषम् ॥३४१॥

गुणतन्तुसमारूढो, यावद्भवति मानवः ।
तावद्दुर्गतौ गर्ते, पतत्येव भयालये ॥ ३४२ ॥

परम्परानुरागेण, वर्द्धन्ते देहिनां मुदः ।
मैत्र्यानन्तानबीजं हि, चेतसो मित्रभावना ॥ ३४३ ॥

नृपतेर्जनताबाधाऽ-द्वैतभावोऽर्थसाधकः ।
न तं विना समर्थोऽसौ, विधातुं स्वल्पमप्यहो ॥ ३४४ ॥

अतादायोऽपि सधाता-दैवकार्यप्रसाधकः ।
ज्वलन्नपि दवाग्निर्हि, विना वातेन शाम्यति ॥ ३४५ ।

कार्यकारणसंभूतं, जगदेतच्चराचरम् ।
कारणं गुणमित्याप्तु-स्तमादृतं समाचर ॥ ३४६ ॥

गुणकोटीं समासाद्य, ज्ञानतत्त्वविचक्षणाः ।
स्वपरार्थविभेदेन, कार्यसाधनशक्तयः ॥ ३४७ ॥

आदिजिन स्तवन.

(મ્હેતાજીરે શું મહીમુલ બતાવું—એ રાગ.)

ારીશ્વરે જીનવર જગ જયકારી, લેજો વંદના મ્હારી સ્વીકારી-ટેક.
ુખકારીરે શુદ્ધ સ્વરૂપના ધારી, જય સુખકર જગ ઉપગારી.
ાશ નગરી અયોધ્યાના રાયારે, માના મરૂદેવીના જાયારે,
પેતા નાભિરાય કહાયારે, પ્રાણેશ્વરરે પરણ્યા સુનંદા પ્યારી-લેજો૦
ભુ તમેછો પ્રથમ નરિન્દારે, મુનિગણમાં પ્રથમ મુનિન્દારે,
જનપતિમાં આદિજીનન્દારે, મનમોહનરે મુર્તિ મનોહર તારી-લેજો૦
ૂર્વ લાખ ત્ર્યાશી ગૃહે વસીયારે, પછી સંયમના થયા રસીયારે,
ાવે ભાવશત્રુઓને કસીયારે, જગજીવનરે કેવળ લક્ષ્મીના ધારી-લેજો૦
ાયો પુત્રોને અનુભવ આપીરે, ક્રૂર જડના જંજાળ કાપીરે,
જેથી કીર્તિ અવિચળ વ્યાપીરે, દુઃખહારીરે માતાને પહેલાં તારી-લેજો૦
વામિ સાહ્ય સેવકને કરજોરે, ઉર આજ અમારી ધરજોરે,
ભવિઆવનાં પાતક હરજોરે, જેથી પામીએરે અજીત અમર શિવ-

विचिन्वन्ति बुधा धर्मं, ततः सत्यप्रपत्तिस्थितिः ।
तथैव पूज्यता सुलभा, सा तु लोके सुदुर्लभा ॥ ३८४ ॥

तत्त्ववेदिनरो लोके, माननीयो वचस्विभिः ।
तन्मार्गयायिनां पुंसां, न किञ्चिदवशिष्यते ॥ ३८५ ॥

विवेकनेत्रहीनाना-मपवर्त्मनि जायते ।
स्खलना तत्र कोदोषो-निरालम्बः पतत्यधः ॥ ३८६ ॥

प्रधानं चक्षुरेकं हि, सद्गुरुसंगमाभिधम् ।
तदन्तरा नरो नैव, विजानाति हिताऽहितम् ॥ ३८७ ॥

अचिरेण विवेकाग्नौ, ज्वलिते कामवैरिणः ।
अनिवार्यविपद्राशिं, व्रजन्ति शमभास्थितिम् ॥ ३८८ ॥

विवेकवारिणा सिक्ते-द्बुद्धिभूरुहमन्वहम् ।
फलानि मधुराण्येव, लभते नाऽत्र संशयः ॥ ३८९ ॥

किमन्यदभ्यस्य शास्त्राणि, नराः केचिद्विपण्डिताः ।
परबुद्धिप्रकाशेन, सम्भ्रमन्ति भवार्णवम् ॥ ३९० ॥

विपरीतोपदेशेन, सत्फलं नैव लभ्यते ।
नहि निम्बतरुः क्वापि-द्राक्षफलानि प्रसूयते ॥ ३९१ ॥

... माप्य, सत्फलं मनुते जनुः ।
तदेवाऽविपूर्णो, निःस्वन्, विलसति गुरुतः ॥ ३९२ ॥

„ [illegible] ઉગારેરે, „ [illegible] ઉપર.
„ સાંભળીએ ધરી ધ્યાનરે, „ પામીએ જેથી રૂડુ જ્ઞાનરે.
„ વીર આણા દિલ ધારોરે, „ થાય સફલ અવતારોરે.
„ એ વાણી મોતીડે વધાવોરે „ અજીત અમરપદ પાવોરે.

શ્રી પંચાસરાપાર્શ્વનાથ સ્તવન.

(રાગ માડ.)

મ્હારા પાર્શ્વ પંચાસરા નાથ હો ?
તારો પ્રેમ ધરી પરમેશ ?
કેશર ઘોળી કંકાવટી, ને ફુલડાં ભરેલી થાળ,
પાર્શ્વજી ? તુજને પૂજશું, પ્યારા પ્રભુજી દેવદયાળ–મ્હારા૦
કંચન કેરી કટોરીઓ ને, મણિ મુક્તાફળમાળ,
રત્નોની આંગી અમોલ રચું, જેમાં ફુલડાં રાતાં રસાળ–મ્હારા૦
ધૂપ દીપ નૈવેદ્ય ફળાદિક, પૂજા કરૂં પુન્ય કાજ,
ગાયન આપ ગુણોનાં ગાવું, મેળવી સંગીન સાજ–મ્હારા૦
તારક ત્રણ ભુવનના સ્વામિ, ધારક ધર્મના નાથ,
વારક વિષય કષાયના વિભુ, હેતેથી ઝાલો હાથ–મ્હારા૦
વિનયવાન વનરાજ નૃપાલે, શીલગુણ સૂરિની પાસ,
પુર પંચાસર માંહી સ્થપાવી, મૂર્તિ રચીલી ખાસ–મ્હારા૦
જાદવસેનાની જરા નિવારીને, બળતો બચાવ્યો નાગ,
તેમ અમોને અજીત પદ આપો, તો થઇએ મહા ભાગ્ય–મ્હારા૦

सुपथ्यमपि सद्वाक्यं, मूर्खेभ्यो नैव रोचते ।
आतङ्कहारि बालानां, द्वेष्यमेवहि भेषजम् ॥ ३९३ ॥
चमत्कृतपदमासाद्य, माहात्म्यविबुधो जनः ।
अकुलीनोऽधिकारी हि, नैव योग्यक्रियापरः ॥ ३९४ ॥
विवेकान्धाः प्रवर्तन्ते, निजदोषानुसारतः ।
सत्प्रवृत्तिः कुतस्तेषां, मनागहंकारवर्तिनाम् ॥ ३९५ ॥
विकारबहुलाचाराः, परवञ्चनतत्पराः ।
निर्लोहितस्वकीयार्थाः, परोपकृतिदर्शकाः ॥ ३९६ ॥
वदनं कोमलाकारं, हृदयं कर्तिकानिभम् ।
पापानां सर्वदाभीष्टं, विदुषां विपरीतता ॥ ३९७ ॥
भवानिलमहाम्भोधौ, स्वीकृतं येन देहिना ।
किं न लब्धं जनानन्द-दायिना तेन वाग्मिना ॥३९८॥
सर्वोपांसमपि क्षुद्र-आत्मसौख्यविधायकम् ।
निजं धर्मं परित्यज्य, परधर्मं निषेवते ॥ ३९९ ॥
धर्मरत्नप्रभावेण, विभूतिं प्रबलां भजन् ।
कष्टादिपविहीनत्वेन, निष्ठुरैरपि कर्मभिः ॥ ४०० ॥
सद्धर्मान्वयमाधाय, निमाम्भादिनिराकृतया ।
भवसागरवेपं पारं, प्रयाहि जगद्गुरो ! ॥ ४०१ ॥

आदिजिन स्तवन.

(મહેનાજીરે શું મહીમુલ અનાવું—એ રાગ.)

આદીશ્વરે જીનવર જગ જયકારી, સેવો વંદના રહારી સ્વીકારી-ટેક.

સુખકારીરે શુદ્ધ સ્વરૂપના ધારી, જય મુખકર જગ ઉપગારી

નાથ નગરી અયોધ્યાના રાયારે, માતા મરૂદેવીના જાયારે,

પિતા નાભિરાય કહાયારે, મોક્ષેશ્વરરે પરણ્યા સુનંદા પ્યારી-સેવો૦

પ્રભુ તમેહો પ્રથમ નરિન્દારે, મુનિગણમાં પ્રથમ મુનિન્દારે,

જીનપતિમાં આદિજીનન્દારે, મનમોહનરે મૂર્તિમનોહર તારી-સેવો૦

પૂર્વ લાખ ત્યાશી ગૃહેવસીયારે, પછી સંયમના થયા રસીયારે,

ભાવે ભાવશત્રુઓને કસીયારે, જગજીવનરે કેવળ લક્ષ્મીનાધારી-સેવો૦

તાયો પુત્રોને અનુભવ આપીરે, કુર જડના જગની કાપીરે,

જેથી કીર્તિ અવિચળ વ્યાપીરે, દુઃખહારીરે માતાને પહોંચાડી-સેવો૦

સ્વામિ સાહેબ સેવકને કરજોરે, હેર અરજી અમારી ધરજોરે,

ભવોભવના પાતક હરજોરે, જેથી પામીયેરે અજીત અમર શિર-

सुपात्रनिहितं दानं, स्वल्पमप्यतिशर्मदम् ।
सुक्षेत्रयोजितं बीजं, भूरिलाभाय जायते ॥ ४३८ ॥
कुपात्रकरसंप्राप्तं, जनयेदतिसंकटम् ।
ऊषरक्षिप्तबीजं हि, केवलं श्रमसाधकम् ॥ ४३९ ॥
सद्भावेन कृतं कार्यं, जायते फलदायकम् ।
विना भावेन संभारः, कार्याणां भारकारकः ॥ ४४० ॥
तरन्ति संकटं क्षिप्रं, भव्या भावपरायणाः ।
निमज्जन्त्यब्धिपयसि-र्भावसारपराङ्मुखाः ॥४४१॥
भावनामेव सत्कृत्य, द्रौपदी दुःखिता भृशम् ।
मर्यादाममापेदे, परिणामसुखार्थिनी ॥ ४४२ ॥
सद्भावतरण्डेन, दुस्तरं भववारिधिम् ।
तरन्ति क्षणतो भव्या,-जगदानन्ददायकाः ॥ ४४३ ॥
कर्मणा जायते जन्तुः सुखदुःखनिमित्तभाक् ।
कर्मणा च मर्षीयन्ते, दुर्धर्षा आपदोऽखिलाः ॥ ४४४ ॥
कर्ममूलानि भूतानि, हस्तकर्मानुगामिनः ।
विवेकन्ते हि सर्वाणि, विधातुःकर्मईश्वरः ॥ ४४५ ॥
न्याय एव सदा पूज्यो-न्यायपूज्या विभूतयः ।
न्याय एव परं मित्रं, न्यायः सज्जनसेवधिः ॥ ४४६ ॥

,, હેય જ્ઞેય ને ઉપાદેયરે, ,, ભાવ ભર્યા એવા કેવરે.
,, સાભળીએ ધરી ધ્યાનરે, ,, પામીએ જેથી રૂડું જ્ઞાનરે.
,, વીર આજ્ઞા હિત ધારોરે, ,, થાય સફલ અવતારોરે.
,, એ વાણી મોતીડે વધાવોરે ,, અજીત અમરપદ પાવોરે.

શ્રી પંચાસરાપાર્શ્વનાથ સ્તવન.

(રાગ માઢ.)

મ્હારા પાર્શ્વ પંચાસરા નાથ હો ?
તારો પ્રેમ ધરી પરમેશ ?
કેશર ઘોળી કંકાવટી, ને કુસુમ ભરેલી થાળ,
પાર્શ્વજી ? તુજને પૂજશું, પ્યારા પ્રભુજી દેવદયાળ–મ્હારા૦
કંચન કેરી કટોરીઓ ને, મણિ મુક્તાફળમાળ,
રત્નોની આંગી અમોલ રચું, જેમાં કુમકું રાતાં રમાળ–મ્હારા૦
ધૂપ દીપ નૈવેદ્ય ફળાદિક, પૂજા કરૂં શુભ કાજ,
સ્તવન અમે ગુણોના ગાવું, મિઠી સંગીત સાજ–મ્હારા૦
તારક ત્રણ ભુવનના સ્વામિ, ધારક ધર્મના નાથ,
વારક વિઘન કપાવના વિભુ, હેતેથી ઝાલો હાથ–મ્હારા૦
વિનયવાન વનરાજ નૃપાલે, શીલગુણ સૂરિની પાસ,
પુર પંચાસર મધ્ય સ્થાપી, મુર્તિ તનીશી ખાસ–મ્હારા૦
અઢારસેંનાની સાલ દિવાળીએ, અમે આવ્યા તાત,
દીન અજીતને અક્ષય પદ આપો, તેહ કહે સદા આનંદ–મ્હારા૦

न्यायचिन्तामणिर्यस्य, मनः सद्मनि राजते ।
स नरो नरमूर्धन्यो–भ्राजते जनसंस्तुतः ॥ ४४७ ॥

नीतिनौकासमारूढो–मानवोऽनवमानसः ।
विपद्वारिनिधिं सद्य–स्तरत्येव सुदुस्तरम् ॥ ४४८ ॥

नीतिदानमनुत्कृष्टं, ये वदन्ति नरोत्तमाः ।
दुर्लभास्ते जगज्जन्तु तारकाः क्षेमकारकाः ॥ ४४९ ॥

नीतिमन्तः कलावन्तो–विदितास्तत्त्ववेदिनः ।
सत्पक्षनिरता ये च.–मानमर्हन्ति भूतले ॥ ४५० ॥

उपार्जितानिदाक्षिण्या,–न्यायालङ्कारभूषिताः ।
भ्राजन्ते विदुषां मध्ये, विना रत्नविभूषणैः ॥ ४५१ ॥

न्यायनौकाप्रभावेण, दुस्तरापन्महोदधिम् ।
तनार ज्ञानबीजानि, कांक्षमानासमन्वित ॥ ४५२ ॥

बोधितागमतत्त्वार्थः, पौरस्त्योविपदा पदम् ।
मयणो सान्त्वयस्तत्र, हृष्यन्न्यायसेवनम् ॥ ४५३ ॥

न्यायेनोपार्जितं वित्तं, चिरं तिष्ठत्यसंशयम् ।
दानधर्मनियोगेन, सतत वृद्धिशालिना ॥ ४५४ ॥

अन्यायोपार्जिता सद्द्रव्यिरस्थायिनी स्मृता ।
निक्षेपमगतानेव, तथा निवर्तन्ति दीर्णिनाम् ॥ ४५५

आदिजिन स्तवन.

(મહેનાજીને શું મહીમુલ બતાવું—એ રાગ.)

આદીશ્વરે જીનવર જગ જયકારી, હેતે વંદના મ્હારી સ્વીકારી-ટેક.
સુખકારીરે શુદ્ધ સ્વરૂપના ધારી, જય સુખકર જગ ઉપગારી.
નાથ નગરી અયોધ્યાના રાયારે, માતા મરૂદેવીના જાયારે,
પિતા નાભિરાય કહાયારે, પ્રાણેશ્વરદે પરણ્યા સુનંદા પ્યારી-હેતે૦
પ્રભુ તમેહિ પ્રથમ નરિન્દારે, મુનિગણમાં પ્રથમ મુનિન્દારે,
જીનપતિમાં આદિજીનન્દારે, મનમોહનરે મુર્તિમનોહર તારી-હેતે૦
પૂર્વ લાખ ત્યાશી ગૃહેવસીયારે, પછી સંયમના થયા રસીયારે,
ભાવે ભાવશત્રુઓને કસીયારે, જગજીવનરે કેવળ લક્ષ્મીના ધારી-હેતે૦
તાતો પુત્રોને અનુભવ આપીરે, કુર જડતા જગતની કાપીરે,
જેથી કીર્તિ અવિચળ આ દીરે, દુઃખહારીરે માતાને પહેલ તારી-હેતે૦
સ્વામિ સાહેબ સેવકને કરજોરે, ઉર આણી અમારી પરજોરે,
અંતઃકરણનાં પાપ હરજોરે, જેથી પામીએરે અજીત અમર શિવ
[illegible]

कर्मणोत्पद्यते शर्म, कर्मणा च विलीयते ।
तेनैव वर्द्धते पुण्यं, सर्वमूलं हि तत्स्मृतम् ॥ ४७४ ॥

कर्मदोलां समारूढो–यः स्वातन्त्र्यमनर्गलम् ।
समालम्ब्य क्रियां कुर्या–त्स व्रजेत्पारमागसाम् ॥४७५॥

निन्दितोऽपि चरेद्धर्मं, सर्वसिद्धिप्रदायकम् ।
यत्प्रभावेण वन्द्येत, सर्वलोकोपकारकः ॥ ४७६ ॥

दुःखश्रेणिं समापन्नो–धर्माराधनमिच्छति ।
स नरो निर्मलस्वान्तो–ऽचिरेण भजते सुखम् ॥ ४७७ ॥

दुःखपङ्कनिमग्नोऽपि, धर्मालम्बनमाश्रितः ।
अञ्जसाऽऽपत्तिमुन्मुच्य, प्रयात्येव परं पदम् ॥ ४७८ ॥

दानेनोच्चपदप्राप्तिः, संग्रहेणाधमा गतिः ।
उच्चस्थानं पयोदानां, पयोधीनामधः पुनः ॥ ४७९ ॥

दानेन स्वर्गमाप्नोति, दानमेवोत्तमः सुहृत् ।
दारिद्र्यनाशकं दानं, तस्माद्दानपरो भवेत् ॥ ४८० ॥

दानासक्तो महात्यागी, कर्णोऽभूद्भूमिवल्लभः ।
प्रतिज्ञानार्थरक्षायां, सादरः सुरदानवाः ॥ ४८१ ॥

दानकल्पप्रभावेण, भवन्ति बहुरागिनः ।
देहिनो दक्षताभृत्याः, किमगाध्यं महात्मनाम् ॥४८२॥

૫૬

(મેરી અખીયાંમે રામરસ છાય ગયોરે-એ દેશી.)

મેરો પ્રેમીડા પ્રેમરસ પાય ગયોરે, (૨)
પાય ગયોરે, પીલાય ગયોરે, મેરો પ્રેમીડા પ્રેમરસ-ટેક.
મોહિની સુરત સુરત સુખકારી, (૨)
નેહ નજર કો લગાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડા૦
યમ નિયમ આસન ધરી જાણુ, (૨)
કેવળ કુંભકકો કરાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડા૦
ઇંડા પિંગલા સુષુમણા સાધી, (૨)
ખિડકી પશ્ચિમકી ખુલાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડા૦
ગગન મંડળપર આપ બિરાજી, (૨)
નાદ અનહદ કો સુનાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડા૦
દુગ્ધા દૂર ગઇ તનમનકી (૨)
અનુભવ અંગે જગાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડા૦
ભાન ભૂલાવી ભવ ભ્રમણાનું, (૨)
આપ સ્વરૂપ બનાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડા૦
અજીત અમર પદ પ્રેમે બતાવી (૨)
પુદ્ગલ પ્યાર છુડાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડા૦

૫૯

(મેરી અખીયાંમે રામરસ છાય ગયોરે-એ દેશી.)

મેરો પ્રેમીડા પ્રેમરસ પાય ગયોરે, (૨)
પાય ગયોરે, પીલાય ગયોરે, મેરો પ્રેમીડા પ્રેમરસ-ટેક.
મોહિની સુરત સુરત સુખકારી, (૨)
નેહ નજર કો લગાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડા૦
યમ નિયમ આસન ધરી જાણુ, (૨)
કેવળ કુંભકકો કરાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડા૦
ઇડા પિંગલા સુષુમણા સાધી, (૨)
ખિડકી પશ્ચિમકી ખુલાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડા૦
ગગન મંડળપર આપ બિરાજી, (૨)
નાદ અનહદ કી સુનાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડા૦
દુગ્ધા દૂર ગઇ તનમનકી (૨)
અનુભવ અંગે જગાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડા૦
ભાન ભૂલાવી ભવ ભ્રમણાનું, (૨)
આપ સ્વરૂપ બનાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડા૦
અચ્યુત અમર પદ પ્રેમે બતાવી (૨)
પુદ્ગલ પ્યાર છુડાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડા૦

